GOVERNMENT OF INDIA

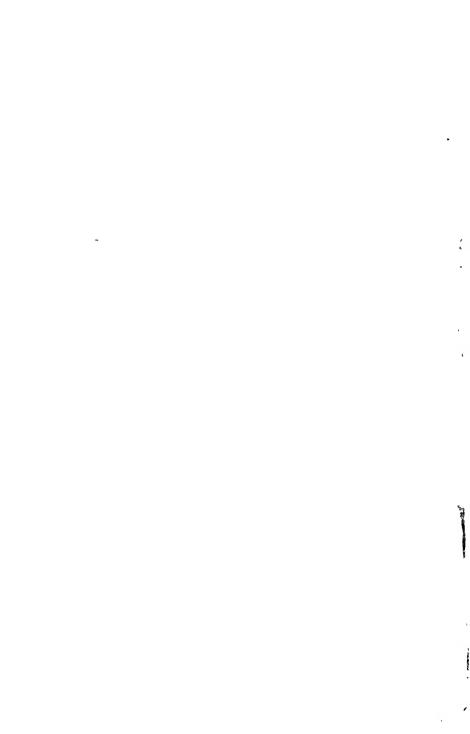
ARCHÆOLOGICAL SURVEY OF INDIA

CENTRAL ARCHÆOLOGICAL LIBRARY

ACCESSION NO	40661
CALL No. 954.	11/Bhu

D.G.A. 79

কামৰূপৰ বুৰঞ্জী।

প্ৰাচীন কামৰূপৰ ইতিহাস; আৰু মোগলৰ লগত অসম আৰু কোঁচবেহাৰৰ সংঘৰ্ষণৰ ব্ৰঞ্জী। পৰিশিষ্টৰে সৈতে।

294

পুৰণি হাতে-লিখা অসমীয়া বুৰঞী-পুথিৰ পৰা সংগৃহীত।

KAMRUPAR BURANJI

OR

An account of ancient Kamarupa; and a history of the Mogul conflicts with Assam and Cooch Behar, up to A.D. 1682.

With Appendices.

Compiled from old Assamese Manuscript Chronicles.

954.11

BALL

Edited by

SURYYA KUMAR BHUYAN, M.A., B.L. (CAL.), PH.D. (LOND.), D. LIT. (LOND.), Vice-Chancellor, Gauhati University.

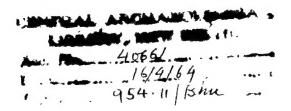
Published by the Department of Historical and Antiquarian Studies, Assam.

1958

The Government of Assam in the Department of Historical and Antiquarian Studies, Narayani Handiqui Historical Institute, Gauhati, Assam.

প্ৰকাশক— অসম চৰকাৰৰ বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ব বিভাগ । গুৱাহাটী, অসম ।

FIRST EDITION, OCTOBER, 1930. SECOND EDITION, APRIL, 1958.

Printed by—
THE SPECIAL OFFICER, ASSAM GOVERNMENT PRESS,
SHILLONG.

PUBLISHERS' NOTE

Framrupar Euranji is one of the earliest publications of this Department and a book of invaluable editorial work done by Dr. Bhuyan. The compilation is based on original manuscripts which are by themselves chronicles of great historical value. It is to be admitted that but for his pioneering work in the line of historical research, the Buranjis would not have seen the light of day.

The Department, thanks to Government's sanction and good response of the Assam Government Press, Shillong, is really glad for being able to bring out the second edition of the book for which the reading public, scholars and students of historical literature of Assam had been anxiously waiting. The publication has been in great demand because of its intrinsic worth and also because it was made a text-book for the B.A. Examination in Assamese. Incorporation of new matters of interest has added to the importance of the book.

We may only expect that the reading public will continue to take interest in the subject, and scholars and students in general will find in the book enough materials to work upon with regard to original research in Assamese language, literature and history.

P. C. CHOUDHURY,

Gauhati, Assam ·
The 26th Mar. 1958

marine as saludi Greenel

Deputy Director of the Deptt, of Historical & Antiquarian Studies in Assam.

PREFACE TO THE FIRST EDITION

The present publication, viz., Kamrupar Buranji or a history of Kamarupa, has been compiled from several original sources with a view to bring under one cover all available materials relating to the subject.—

The first chapter containing a legendary account of the ancient Hindu kingdom of Kamarupa has been taken from two old manuscript chronicles in possession of the Kamarupa Anusandhan Samiti; the first eight paragraphs have been taken from a chronicle borrowed some years ago from the India Office Library, London, by Srijut Benudhar Sarma, and the second portion, from paragraphs 9 to 10, from another chronicle generally. known as Padshah-Buranji or a history of the Delhi Sultanate The second and the fifth chapters have also been taken from the same Padshah-Buranji, 1 a transcript of which was also prepared for the Samiti by Mr. Sarma.

CONTRACTOR OF THE PROPERTY OF

The remaining seven chapters, viz., Chapters III-IV and VI-X, representing the main bulk of the book have been taken from an old manuscript chronicle in possession of the American Baptist Mission at Gauhati. This portion was also published in 1853 in the Arunodoy, the organ of the Mission. The manuscript itself was collected between 1840-50 by Rev. Nathan Brown who was then in charge of the Mission at Sibsagar. There are directions here and there in the manuscript for preparing the press-copy for publication in the journal; and the manuscript also bears traces of the handiwork of Rev. Nidhi Levi Farewell, the first Assamese convert to Christianity and a distinguished worker in the field of Assamese literature. The manuscript is in an excellent state of preservation, and offers a unique and flawless specimen of Assamese penmanship. The letters are distinct from each other, and so are the words. The termination of sentences and chapters has been carefully indicated. Dates have been mentioned in connection with important event. Of all the historical manuscripts we have had an opportunity of examining the present one has appeared to us to be the most perfect.

¹ For a detailed description and analysis of the *Padshah-Buranji* see S. K. Bhuyan's "New Lights on Mogul India from Assamese Sources", published in *Islamic-Culture*, Hyderabad, Deccan, for July 1928 to July 1929; and "Assamese Historical Literature", published in *Indian Historical Quanterly* for September 1929,

This chronicle deals with the conflicts of the Moguls with Cooch Behar and Assam, commencing from the dismemberment of the Cooch Behar kingdom after the death of Maharaja Naranarayan, when the rival princes Parikshit and Lakshminarayan visited the court of Emperor Jahangir in solicitation of the Emperor's intervention in their claims to the throne. The Muhammadan wars of Assam during the reigns of the Ahom Kings, Pratap Singha, Jayadhwaj Singha, Chakradhwaj Singha and Gadadhar Singha are then narrated in full giving prominence to the campaigns of Allah Yar Khan, Satrajit, Mirza Nathan, Mir Jumla, Ram Singha, and Mansur Khan. The chronicle ends with the accession of Gadadhar Singha in A.D. 1681 and the defeat of the Mogul army under Nawab Mansur Khan in the battle of Itakhuli in April 1682, which saw the termination of the long hostilities between the Moguls and the Assamese, though they were revived to an appreciable extent during the reign of Swargadeo Rudra Singha, 1696-1714, who resented the humiliating overtures of Murshid Kuli Khan, Governor of Bengal. The incidents described in this chronicle are interspersed in other buranjis of a more general and comprehensive character dealing with the full details of a sovereign's reign. In its attempt to give in a connected form all the events relating to a very important chapter of Assam history, viz., its conflicts with the Moguls, our present chronicle is raised to the rank of a historical monograph of rare and unique importance not only to the historians of Assam but to those of the greater Timurids.

The manuscripts of the above chronicle as we have received from the American Baptist Mission is in three parts, of which only the first part, folios 1 to 55, has been reproduced here. The second part, folios 57 to 68, contains copies of eighteen letters which passed between the representatives of the Ahom and the Mogul courts. These letters have also been inserted in their appropriate places in the body of the narrative in the first part. The third part contains three episodes from the history of India, viz., the rise of Timurlane from a poor shepherd boy in Central Asia to the Emperorship of Delhi, Jahangir's conquest of Secund-derabad and Shah Jahan's interview with Raja Prithivi Shah of Candour. The third part has been omitted from the present publication as it belongs more fittingly to the Padshah-Buranji, having no direct bearing upon the history of Assam.

The three appendices to the book have also been compiled from different original sources. Appendix A. which contains miscellaneous information on the history and topography of Kamarupa was compiled by the late Srijut Sarunath Barua of Chamata in the district of Kamrup. He was a man who like Harakanta Sarma-Barua, the author of the Assam Buranji, represented the older and the modern phases of our life and culture

He was well-versed in the traditional lore of the country, and his manuscript reveals positive traces of his acquaintance and use of a comparatively large mass of historical compilations. He was desended from the Kayastha-Bhuyans of Kamarupa and he compiled a treatise on the Gomothas of Kamarupa besides a handbook of the Kaitheli system of arithmetical calculations. Sarunath Barua died on December 27, 1924, at the age of 70, and the manuscript of his Kamrup-Puracritta or the antiquities of Kamarupa forming the contents of Appendix A, has been received from his son Sriman Krishnanath Barua, a student of the Cotton College, Gauhati. The value of Sarunath Barua's treatise consists in the concise and systematic survey of the Mogul relations of Assam, in the carefully compiled list of the governors of Kamarupa from Sayiid Abu Baker in 1537 saka to the Dihingia Phukan in 1709 saka, on the description of the shrines and rivers of Kamrup and of the revenue administration of the district.

Appendix B enumerates the hillocks of Kamrup which have a religious sanctity with some indication of the names of the gods or goddesses to whom they are sacred. The list was compiled from ancient scriptures in 1634 saka or 1712 A.D. under the orders of King Rudra Singha, probably at the time when he halted at Rajaduwar in North Gauhati with his colossal army mobilised for the invasion of Bengal, a scheme which fell through on account of the unexpected demise of that ambitious sovereign. The list is appended to an old manuscript chronicle recovered by the late Hemchandra Goswami from the family of Sukumar Mahanta of North Gauhati. It was also published several years ago in the fifth volume of the Usha edited by Rai Sahib Padmanath Gohain-Borooah. The information derived from the Yogini-Tantra, the Kalika-Puran, and the topographical knowledge of the time have been placed under contribution in the compilation of the list under the supervision of the pious sovereign, and its importance has been admitted in such remote and learned quarters as the Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland. 1

Appendix C gives a history of the legendary Hindu kings of Kamarupa and contains a large mass of information on a number of topics, the narrative coming down to the invasion of Assam by Mir Jumla. This desultory survey of Buchanan-Hamilton is contained in a manuscript record in the India Office Library,

^{1 &}quot;My friend, Professor Bhuyan,.......... has found in one of the Buranji's or Assamese chronicles, a list of all the sacred places as recorded in the Yogini-Tantia, with their vernacular names and the exact distances from each other. The chapter will, when published, be of the greatest importance for the study of the topography of the Kamakhya hills." Prof. Giuseppe Tucci in "AlVisit to an 'Astronomical' Temple in india" published in the Journal of the Royal Asiatic Society for April, 1929, P. 247, n.

London. It was published in Montgomery Martin's Eastern India in 1838 in a somewhat mutilated form. From the accounts of the early period of Assam history compiled by William Robinson in 1841 and Gunabhiram Borooah in 1875 it is evident that these two authors were largely indebted to Buchanan-Hamilton's fragmentary but critical narrative.

Though the contents of our present publication, Kamrupar-Buranji, have been collated from different sources, they have a homogeneous unity of their own. They throw light on the history of that particular tract of land in Eastern India known by the extremely elastic designation of Kamrup or Kamarupa. Once it represented the vast area from Sadia to the Karatova dwindling down at present to a small district in the Assam Valley Division. Our present book, therefore, follows the history of the area denoted by the term in different ages. Thus, the first chapter relating to ancient Kamarupa covers a wider tract than the remaining chapters. Even during the wars with the Moguls the main theatre of military operations was Western Assam or Kamarupa except on one occasion when Mir Jumla went up to the capital of Gargaon and occupied it for some months. outstanding events in the metropolis of the Ahom government have also been broadly indicated as far as they were connected with the hostilities with the Moguls. While the subject of the Muhammadan wars of Assam have been fully given their due share of prominence in the Persian chronicles of the Mogul court our present chronicle has recorded for all ages the Assamese version of the same events thus placing at the disposal of the constructive historian materials preserved by the two rival protagonists of the conflicts.

Besides the wealth of historical materials with which our chronicle is replete it has a peculiar charm of its own. It was compiled beyond doubt during the latter part of the seventeenth century during the continuance or immediately after the cessation of the hostilities with the Moguls, and as such it offers us a unique example of the Assamese prose style of the period. Our ancient chronicles were mostly shrouded in a veil of anonymity and our present chronicle shares the same fate. But one thing is sure: it must have been written by a man who was in direct touch with the Assam-Mogul diplomatic relations either as a combatant or as a messenger or as an official news-writer. His style has therefore been infected with a touch of cosmopolitanism due surroundings in which he moved. While the structure of the sentences is primarily Assamese the vocabulary is hybrid in places. Here and there the author or authors have emulated a conscious literary style by retaining words in their original

Sanskrit forms rather than their Assamese variants and by using forms which were in vogue only in the poetic diction of the period. The buranjis were generally written in the matter-of-fact colloquial and racy Assamese prose; and our present chronicle has the additional charm of an artistic prose imbued with an archaic literary grace and flavour.

The language of the diplomatic letters inserted in the chronicle is a curious medley of Persian, Hindi and Assamese. Remembering the processes of transcription which the letter had undergone before they reached their present stage in the manuscript we may say that the text has been well preserved.

In publishing this chronicle our object has been to place at the disposal of the public a mass of original materials. A critical examination of the evidence will be a premature labour unless we have access to all the available sources or data to go upon. The preparation of a correct text, which the uninitiated reader will be able to follow with the aid of the marginalia, is our objective at the present.

Readers who desire to pursue further their study of the Muhammadan wars of Assam before and during the days of the Moguls will find ample enlightenment from the following Persian chronicles:—Shah-nama, Tarikh-i-Ferishta, Tabaqat-i-Nasiri, Riyaz-us-Salatin, Akbar-Namah, Ain-i-Akbari, Tuzuk-i-Jahangiri, Padishah-Namah, Fathiyah-i-Ibriyah or Tarikh-i-Ashan or Tarikh-i-Mulk-i-Ashan, Alamgir-Namah, Ma'asir-i-Alamgiri, Muntakhab-ul-Lubab or Tarikh-i-Khafi-Khan, Hadiqat-us-Safa, Risalat-us-Shuhada, Maasir-ul-Umara and the recently discovered Baharistan-i-Ghaibi by Mirza Nathan. By a closer examination of the Persian and Assamese sources it will be seen there is more agreement than discrepancy in the two corresponding accounts.

I express my indebtedness to the Kamarupa Anusandhan Samiti for their permission to publish portions from the Padshah-Buranji; to Mr. Narendranath Ganguli, Manager, Bengal: Past and Present, for kindly obtaining for me the permission of the Calcutta Historical Society to reproduce the picture of Nawab Mir Jumla and for lending me the Society's half-tone block of the same which was prepared from the original picture belonging to the collection of the late Rao Bahadur D. B. Parasnis of Satara; to Rev. A. J. Tuttle of the American Baptist Mission at Gauhati for lending me the manuscript of the chronicle; to Maulavi Abul Fazl Sayiid Ahmed, M.A., of the Department of Islamic Studies in the Cotton College, Gauhati, and a Corresponding Member of the Department of Historical and Antiquarian Studies for

his ungrudging assistance in the preparation of the texts of the historical letters. I shall fail in my duty if I do not record in his connection the gratitute of all students of Assam history to His Excellency Sir Laurie Lucas Hammond, K.C.S.I., C. B. E., Governor of Assam, during whose administration the Department of Historical and Antiquarian Studies was established; to Mr. J. R. Cunningham, C.I.E., whose initiative and instrumentality brought the Department into being and to Mr. A. H. W. Bentinck, C.I.E., Honorary Provincial Director of the Department, whose interest and sympathy have made the publication of Assamese historical classics possible.

Cotton College, Gauhati, Assam, October 1, 1930. S. K. BHUYAN, Honorary Assistant Director of Historical and Antiquarian Studies, Assam.

PREFACE TO THE SECOND EDITION

The first edition of Kamarupar-Buranji came out in October, 1930, and the second edition is now published after an interval of twenty-eight years. The book has been well received: it was perscribed for many years as a text-book for the B.A. Examination in Assamese: and its materials have been used by scholars in the compilation of their dissertations and articles. The demand for the book is still persistent; and it has rather increased in recent years owing to the stimulation of interest in the past history of Assam. The Department of Historical and Antiquarian in Assam has, therefore, considered it proper to bring out a new edition.

The purpose of the book, as it originally appeared in 1930, was to bring under one cover a collection of recorded materials throwing light on the ancient kingdom extending from the Karatoya to the river Dikkaravasini; and on Western Assam of the Ahoms extending from the Manaha to the Barnadi. Both these territories, though varying in dimension, were known by the common appellation of Kamarupa. The present name Kamrup is applied to a district the areas of which form part of the two earlier Kamarupas. The present book Kamrupar-Buranji represents the past history of Kamrupa in the three denotations of the same term. The conflicts with the Moguls had their theatre of operations mainly in Western Assam: on one occasion, the invaders advanced as far as the Bharari river in Central Assam, and on another, to Gargaon, the capital in Upper Assam. The term Kamrupa is, therefore, appropriate in view of the territories which come within the purview of the information embodied in the book.

Advantage has been taken in this new edition to incorporate some valuable materials which have reached our hands in the meantime, and they have been selected to replenish and enlarge the information which could be gathered from the first edition. The paragraphs have been renumbered to accommodate the new additions. The new materials are:—

 Paragraphs 17-19. Sacred rivers of Assam; the foundation of Manipur by Babrubahan; and an account of Bhalukpang Raja, also known as Pratap Singha Raja.

- 2. Paragraphs 20-27. The foundation and ascendancy of Cooch Behar under Biswa Singha, Naranarayan and Chilarai.
- 3. Paragraphs 141-150. Letters exchanged between the Ahom monarchs Swargadeo Jayadhwaj Singha and Swargadeo Chakradhwaj Singha on the one hand, and Raja Prananarayan of Cooch Behar on the other, of the saka years 1584 to 1589, A. D. 1663 to 1667.

The Buranjis from which these three pieces have been taken are enumerated in the section Original sources of Kamrupar Buranji inserted in the prefatory pages. Space has been found for these new additions by the omission of an appendix of the first edition compiled by a modern author.

It is earnestly hoped that the book will continue to be read as before, and that its utility will be enhanced with the progressive realisation of the greatness of Assam's heritage, both in the splendour of its achievements, and the plenitude of materials treasuring those achievements.

Gauhati, Assam: The 23rd March 1958. SURYYA KUMAR BHUYAN

EAMRUPAR BURANJI

SECOND EDITION 1959

Original sources of Kamrupar Buranji

The following original sources have been laid under contribution in the compilation of Kamrup Euranji. The figures in the right-hand margin refer to the paragraphs of Kamrupar Buranji.

250.	. wanga.	Paragraphs
1.	Padshah-Buranji, brought from England by Shri Benudhar Sharma.	18
2.	Kamrupar Buranji, Historical materials collected by Shri Benudhar Sharma.	916
3.	Assam Buranji, obtained from the family of the late Shri Krishna Kanta Adhikari Kaviraj of Gauhati.	17—19
4.	Assam Buranji, obtained from the Ahom Yuvak Sanmilan.	2027
5.	Padshah-Buranji, brought from England by Shri Benudhar Sharma.	28—33
υ.	Kamrupar Buranji, manuscript obtained from the American Baptist Mission. Gauhati.	39—75
7.	Padshah-Buraaji, brought from England by Shri Benudhar Sharma.	76—83
8.	Kamrupar-Buranji, manuscript obtained from the American Baptist Mission, Gauhati.	84-140
9.	Assam Buranji, manuscript obtained from the family of the late Pandit Hemchandra Goswami.	141—150
10.	Kamrupar Buranji, manuscript obtained from the American Baptist Mission, Gauhati.	151—180
11.	Assam Buranji, obtained from the family of Sukumar Mahanta, supplemen my pertion.	181—182
12.	Buchanan Hamilton, manuscripts containing the results of the survey of India made by Dr. Francis Buchanan, in 1807-1814. General view of the history and manners of Kamrup, 175.MSS.EUR.D.98, obtained from the India Office Library, London.	183—222

প্ৰকাশকৰ পাত্ৰি

প্রাচীন হিন্দুমুগৰ কামরপ, মধ্যমুগৰ কামরপ আৰু আহোমৰ আনোলৰ কামরপৰ বুবঞ্জীসংক্রান্ত যিবোৰ পুৰণা আহিলা পোৱা গৈছে সকলোকে গোটাই এই 'কামরপৰ বুবঞ্জী'' প্রকাশিত কবা গ'ল। এইবোৰ সম্বল আগৰ দিনৰ বুৰঞ্জীপ্রিয় অসমীঘাই লিপিবদ্ধ কৰি গৈ গৈছে: তাৰ লগে লগে আগৰ দিনৰ অসমীয়া ভাষাৰ গাঁচো সংৰক্ষিত হৈছে। সেই দেখি আমি তাক যিদৰে পাইছোঁ সেইদৰে প্রকাশ কবিলোঁ। আজিকালিৰ পাঠকসকলে পঢ়িবৰ স্বিধাৰ কাৰণে কথাবোৰ তেদত ভগাই সজোৱা হৈছে, আৰু প্রত্যেক ছেদৰে বাৰাংশ দাঁতিত দিয়া হৈছে।

এই বুৰজীৰ আধাবোৰ নান। ঠাইৰ পনা গোটোৱা হৈছে।---

পুথম, দ্বিতীয় আৰু পঞ্ম আধ্যা.—কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতিৰ হাতত থকা হাতে লিখা বুৰঞ্জী বা তাৰ নকলৰ পৰা।

তৃতীয়, চতুৰ্থ, ষষ্ঠ, সপ্তম, অষ্ট্ৰম, নবম আৰু দশম আধ্যা,— গুৱাহাটীৰ আনেৰিকান ব্যাপ্টিই মিছনত থকা প্ৰণা পুথিৰ পৰা। বুবঞ্জীৰ এই অংশ ১৮৫০ খৃষ্টাব্দত ''ঘৰন্দোদ্যত'' প্ৰকাশিত হৈছিল। ''ঘৰন্দোদ্যত'' প্ৰকাশিত বুৰঞ্জীৰ কাৰণে আমি পোৱা পুথিকে ব্যৱহাৰ কৰাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। বৰ্ত্তমান গ্ৰন্থৰ পাঠ তৈবাৰ কৰোঁতে মূল পুথি আৰু ''অৰন্দোদ্যৰ' পাঠ ভালকৈ মিলাই চোৱা হৈছে।

পৰিশিষ্ট (ক)—কামৰূপ জিলাৰ চামতা-নিবাদী স্বৰ্গীয় সৰ্কাণ বৰুৱা সংকলিত অপুকাশিত 'কামৰূপ পুৰাবৃত্ত' গ্ৰন্থৰ পৰা লোৱা হৈছে। গ্ৰন্থকাৰৰ পুত্ৰ কটন কলেজৰ ছাত্ৰ শ্ৰীমান ক্ষান্থ বৰুৱাৰ পৰা মূল গ্ৰন্থ পোৱা হৈছে।

পৰিশিষ্ট (খ)—এই প্ৰবন্ধটি পঞ্ম তাগ 'উষাত' প্ৰকাশিত হৈছিল। কামৰূপৰ ক্ষেত্ৰ প্ৰশংক মূল তালিকাখন স্বৰ্গীয় হেমচন্দ্ৰ গোসামী ডাহৰীয়াই উত্তৰ গুৱাহাটীৰ স্কুমাৰ মহন্তৰ ঘৰৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰা ''অসম-বুৰঞী'' পুথিত পোৱা হৈছিল।

প্ৰিশিষ্ট (গ)—লণ্ডনৰ ইণ্ডীয়া-অফিচ লাইব্ৰেৰীত থকা হাতে-লিখা কাকতৰ পৰা লোৱা হৈছে। মোগল মাৰু মুগমৰ মুদ্ধৰ সামৰণিৰ ঘলপ পিচতে এই বুৰঞ্জীৰ মূল মংশ্থিনি লিখা হৈছিল বুলি সহজে ধৰিব পাৰি। প্ৰথম মাধ্যা ইয়াৰ পূৰ্বেৰ্ব ৰচিত হৈছিল বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। বিদেশীৰ সংস্পৰ্শত আহি অসমীয়া কটকী আদিৰ ভাষাত কিদৰে চাব পৰিছিল এই বুৰঞ্জীত তাৰ নমুনা পোৱা। মোগল-অসমৰ মুদ্ধৰ সামৰণিৰ বহুত দিনৰ পাচত এই বুৰঞ্জী ৰচিত হোৱা হলে তাৰ ভাষা অন্য ৰক্ষৰ হলহেঁতেন। গতিকে খৃহচীয় সপ্তদশ শতিকাৰ শেষ ভাগত এই বুৰঞ্জী ৰচিত হৈছিল বুলি কলে বোধ কৰেঁ। ভুল নহব। এই বুৰঞ্জীৰ পবা কেটামান বাক্য তলত তুলি দিয়া হল; বাদশাহী খানদানৰ শব্দবাৰ আমাৰ ভাষাত কিদৰে সোমাইছিল তাৰ পৰা দৃষ্টান্ত পোৱা যাব।—

- (১) 'ঝাৰ পৰীক্ষিত, লক্ষ্মীনাৰাষণ তোৰ চাচা হয়, পাও চুই সেৱা কৰ। '' পৰীক্ষিতে বোলে, ''যি বুলিছে ইখান বুলিব পাষ। প্ৰসত্ত্বসিংহে আপোনাৰ মনমান্দিকে হন্ত্ৰী মাৰি মাহাৰ কৰে। (ছেদ ২৪)।
- (২) "গুনিছোঁ অৰং-ছা পাৎসা হৈ মুৰাদবক্স, দাৰাৎ-ছাহক মাৰি তাৰ বৰ ভাই ছাহা চুজাক খেদি গোলক গুল পৰা এক জৰোৱাল নবাৰক সেই চামানে পাৎসা আজ্ঞ। কৰিছে, বোলে, 'কোঁচবেহাৰ স্বাৰু আচাম মলুক তই যাই চাফ কৰি দে' (ছেদ ১১১)।
- (৩) সেই সময়ত অৰং-ছায়ে বোলে, 'বাবাক গোৰ দি তক্তত নৰছেঁ। মানে ভগুৰৰ টকা খৰচ কৰিব নাপায়।' (ছেদ ১১১)।
- (8) জাৰ নবাবৰ নিষ্য এই.—বিহানে নেমাজ কৰি বহে, সেই সময়ত স্ত্ৰী-কাকতী ওৱাকানবিছ ভিতৰৰ নবাবৰ হাস্য-পৰিহাস্য তাকে লেখি ধ্য়, তাকে গুনায়, তাৰ সিদ্ধান্ত অনুক্ৰমে দিয়া খিলৱত খানাত বহেহি। চাৰি দণ্ড দাতোৱান কৰি মধ ধুই ওজু কৰে। (ছেদ ১১৩)।
- (৫) হাৰামজাদ। বাদুলিযে যত কৰিলে সৰে জুটবাত। (ছেদ ১২৪)।
- (৬) গেই সমযতে একদিনা আহলাবাৰ-ৰাঁমে ৰোলে, "গড়গুামলৈ কেতিৰাজৰ পথ?" আমাৰ সনাতন উকিলে বোলে, "চাহাব, গড়গুামক লাগি ২ মহিনাৰ পথ।" এনেতে দুৱাৰদাৰৰ বেটা জনানদে বোলে, ''চাহাব, ৮ ৰোজৰ পথ,—উকিলে মিছা কহে।'' পাচে নবাবে বোলে, ''এখন তৌমাৰ বৰমুদৈ দুৱাৰদাৰে ৮ ৰোজকে বাট কহে, তুজি কিছুৱাস্তে দোমাহিনাকে বাট জুট কহ।'' সনাতনে বোলে ''উদ্যগিৰিব স্বৰ্গ ৮লা অন্তগিৰিৰ দিল্লিৰ ৮পাংসা, দূই জনেও পূৰ্ব্বাপিব উকিল বি কহে তাকেহে সত্য মানে। এখন তুমি যে দুৱাৰদাৰ মুদৈ সে মহাজন আৰ মুবৈহে সদ্ভুজ কৰহ। আত আমাৰ খানিকো দিলিগৰ নাহি কৰোঁ। তুমি আপোনমাফিক খুচি কৰ, আমি যো কুস্বাদ কহোঁ, সব সত্য কহোঁ।'' পাছে আহলায়াৰ-ৰাঁমে বোলে, ''উকিল যে। কুস্বাদ কহ সব সত্য। সিটো ব্যাপাৰী তাবে বাদ্ নাসপুজ কৰোঁ।'' (ছেদ ১০০)।

অষ্ট্ৰাদশ শতিকাৰ শেষ ভাগত থাৰু উনবিংশ শতিকাৰ থাদি ছোৱাত লেখা বুৰঞ্জীৰ ভাষা নিভাজ অসমীন।, তাত বিদেশী শংদৰ সমাবেশ নাই।---

- (১) ৰাজেশ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱ দেৰগাৱঁৰ বাহৰত থাকোতে ৰাম দুদিন ৰাতি দুইপৰ নৰাত আমাৰ ঘৰলৈ বাবৰ হব। ভানুৱে গৈতে ঝীঘৰা তিনি জনীও স্বাছে, কোন জনীৰ তালৈ বাব গ্ৰাহ কৰিব নোৱাৰোঁ। পুনতি অনুবন্ধ ৰামৰ ভানুৱেৰে আছে, দুখিতে। হৈছে বুলি ভানিছোঁ। (লক্ষ্মীসিংহৰ বৰপাহী বুৰঞ্জী)।
- (২) কলিতা ফুকন নাক বোলে ই নিলু সম।। তাল আহোমে অনেক পুৰুষ ৬/দেৱৰ খাই-পিন্ধি থাকিও যেনে কাৰ্য্য কৰিব পৰা নাই, কলিত। ফুকনে ৬/দেৱৰ তেনে কাৰ্য্য কৰিছে। এতেকে ই আনাৰ লগৰ এটা। এতেকে চোলাধৰা ভাঙাৰথন আক দিবলৈ আমি পুৰ্বান কৰিছোঁ। (লক্ষ্মীসিংহৰ বুৰঞ্জী)।
- (৩) সেই সম্বত উক্ত মাজুলী, অভ্যপুৰ, ৰংপুৰ এই ঠাইৰ স্ত-মহন্ত দেশ্য প্ৰণি মোৱানৰীয়াৰ উপদ্ৰত ভাগি দেশ-দেশান্তৰে গল। প্ৰভাব মহ্ধ বিপত্তি হৈছিল।
  ... .সেই ৰেলা মহামত্ৰী বুঢাগোহাই ভাজৰীয়াই পক্ষীয়ে যেনেকৈ শিঙটিক পথাৰে আবৰি ৰাধে সেইৰূপে ভাজৰীয়াই ৰক্ষা কৰিছিল। (শ্ৰীমাধ ব্ৰবক্ষাৰ তুংখ্জীয়া ব্ৰঞ্জী)।
- (৪) আতপাতে ১৭২৭ শকৰ আঘোণ নাসৰ ১১ দিন বাওঁতে নক্ষলবাৰে স্বৰ্গদেৱৰ ভনী আইদেউক কুৱৈগঞা বুলাগোগাই ভাজৰীয়াৰ নাজিও পৃত্তকলৈ চকলং মতে বিবাহ দিলে। সেই বিবাহত ন-দিন পানী তুলিছিল। সকলো সত্ত্ৰভাৱী গাবন-বাবন্ আনিছিল। ছোৱালী উলিবাই দিবৰ দিনা ভাজৰীয়াবোৰ চৌৰাত ৰহিছিল। (তুংৰুক্ষীয়া বুৰঞ্জী)।

তাৰ উপৰিও বৰ্ত্তমান বুৰঞ্জীত কিছুমান শব্দ পোৱা যাব যিবিলাকৰ ব্যৱহাৰ আজিকালি প্ৰায় পাহবি যোৱাৰ নিচিনা, বা যিবিলাকৰ ব্যৱহাৰ মাথোন কোনো ঠাইত সীমাবদ্ধ। সেইবোৰ শব্দ পুনৰ ব্যৱহাৰ হলে অসমীয়া ভাষাৰ শব্দ-ভঁৰাল বঢ়াৰ সম্ভাবনা, যথা.—ফুৰুফা খোৱা, ১৭ ছেদ; ডিয়া মৰা. ২১ ছেদ; ওচৰ-পাঁজৰৰ বজা, ২৬ ছেদ; আনুস্থান, ১৬ ছেদ; চৱা-কুন্মা, ৮৩ ছেদ; ছরঙা মানুহ, ৯৭ ছেদ; লিপিচ, ১০২ ছেদ; চাংমেল, ১১০ ছেদ; দাচুচ, ১৪২ ছেদ। ৰজাধৰীয়া চিঠিবোৰত থকা বিদেশী শব্দৰ উল্লেখ আমি ইয়াত কৰা নাই।

আৰু কিছুমান শব্দৰ কিছুমান নতুন গঠন পোৱা যায,—আমিষেৰে ৬১ ছেল; মানুহ অটা, ৬১ ছেল, ভিটিলেটা, ৮৮ ছেল; মাছিতে, ১১০ ছেল; গুৱাহাটা, ১১২, ১১৭ ছেল, বৈওৱা, ২৪ ছেল; ৰাজায়েৰে ১৫৯ ছেল; হুইছোতে, ১৪৩ ছেল।

ঠায়ে ঠায়ে বাক্যত থকা শ্ৰুবোৰ স্বাভাবিক স্থানৰ পৰা আঁতিৰাই নি বাক্যৰ শেষত ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে, যথা,—--

- (১) বৃদ্ধক সমুখে পৰ্বতত তুলি দিলে বঙ্গালক কাটিবাক প্ৰতি 🛚 (৪৮ ছেদ) !
- (২) পাচে সকলো আলচি লান্মাগৰুকে বৰফুকন পাতি থলে লোকজনক চলাবৰ নিমিত্তে। (৭৭ ছেদ)।
- (೨) উত্তৰকোলে যি বঙ্গাল আছিল তাকে। কালিলে, তেৰে গুৱাহাটীত ধৰিলে যাই আহোমে। (১৩৯ ছেল)।
- (৪) দিগচুকীয়া মেধিৰ ঘৰত পাঞ্চ বালক জন্মিল এক জীত। (১১৬ ছেল)।

মাজে মাজে বুৰঞ্জী লিখকে বিষয় বুজি ওজন্ধী ভাষ। ব্যৱহাৰ কৰ। দেখা যায়, যথা—-

- (১) পুৰেৰ্ব ৰাজ। যুখিষ্টিনক পাঞ্চ ভাই ভাৰ্য্য। সহিত্তে কূট্-মন্ত্ৰণা কৰি ৰাজ্য-সম্প্ৰিছে চুবিষা লৈলেক দুবোধনাদিসকলে, তত্ৰাপি কালচক্ৰৰ গতিৰ ছাৰায়ে যুধিষ্টিৰেহে চক্ৰবৰ্তী ধৰণীন ওলীৰ বাসবাজেশ্বৰ হৈ ১হিল। দুৰ্ব্যোধনাদিৰ কূট্-মন্ত্ৰণা আপোনাৰ লগতহে গ'ল, যশ ধৰ্ম কিছু নৰহিল। এতেকে লোভ কৰিব নাপায়। ঈশুৰে যাক দিয়ে সেইহে পায়। আৰু চাহাৰে যে বোলে, খানখানা জৰোৱাল নবাব, ভাল মন্দ কিছু নাহানে। যাই বৰলোক হৈয়। ভাল মন্দ নজৰ নাহি কৰে, তবে সিটো মন্দ্ৰ-চাতে কেমনে স্থপাৰিচ ৰহে। সিটো জৰোৱাল নাহি হয়, নামন্দ্ৰ হোৱে। (১১৩ ছেদ)।
- (২) তাত পাচে ৮ দিনৰ অবসানে আমাৰ দুই কটকীক পাৎসাৰ হজুৰ কৰালেনি। পাৎসাও তক্তৰ ওপৰে বহিছিল। তক্তৰ তলে তিনি পল্পাৰ নামে পাৎসাৰ দাহিশে স্বৰ্গৰ লাখুটি ধৰি জাকৰ-গাঁ দেৱান আছিল, বামে উজিৰ টি সেই ক্ৰমে ৰাজপুতৰ ৰাজ্য ৰামে যথমতসিংহ ধাৰা, তাৰ পাচ ৰাণা হাজে, বাৰভাজাৰী সেপ্তথা নাৰী। তাৰ পাতে ৬, তাৰ গাচে ৫, তাৰ পাচে ৪, তাৰ পাচে ৩, ২, ১; এই ক্ৰমে অমাত্যৰ্ক, হাতী ঘোঁৰা, চিপাহী, বন্দুক-দাৰী, ঢালী, ধনুকী, পাঞ্চাতিয়াৰ সহিত চিত্ৰ-বিচিত্ৰ লালজৰ্দ্ধ নশটি ফটিক, নানাৰ গাধ্যৰ ৰচিত দুৰ্গ, আলি, তক্ত, অভ্যাহৰতে। পকা পাৰ্থৰৰ গৃহ, তাহাত স্বৰ্গৰ পত্ৰা কৰি ঠাই ঠাই কাম কৰিছে। চিত্ৰ-বিচিত্ৰ সিভিটিক আমাৰ কটকীক নিনেনিলে। তক্ত বাহিৰে ৭ আলি হৈ চতুভিতি সমস্ত লোকে আছিল। সেই সময়ত দুই উকিলে আশীৰ্বাদ কৰি হাত কৰ্মোৰে থাকিল। (১৩১ ছেদ)।
- (৩) পাচে এই কথাতে থাকি নবাবে বোলে, "একাদহ, চতুর্জ! নানান মুক্তা প্রাল, স্বর্ণাদি কৰি এতি থাকে। সূত্র নাচিন্সিলে মনিধাৰ হৈন নাম বোলাই, সূত্র চিন্সিলে সমস্তে ঠাই ঠাই হই। ৺শীত-সূত্র নধ্যত আতোতে কেমনে এক ভার নাহিং" পাচে আমাৰ একাদহৈ বোলে, "চাহাব! ৰন্ধন-গালিত একতাৰ নিৰদ্ধে সমস্ব সিদ্ধৰ প্রাণ, চাহাবৰ যে সিদ্ধ-পত্রৰ মধ্যতো যে কোনোটা কোঁচামো থাকে; পাৎসাই লোকৰ মগলিকক ইবাৰহে বুজা গেল।" (১০৫ ছেদ)।

আগৰ দিনৰ অসমীয়াৰ দেশপ্ৰেম তলত উদ্ধৃত কৰা বাক্যৰ পৰ। ফুটি ওলাইছে।——

- (১) পাচে সেই বেলা হাড়ি, ৰহি, প্ৰৰুষ্ণ্যে বতেক আনো গড়ভিতৰীয়া কাঁড়ী আছিল সবে ৰাজাক বুলিবাক লাগিল, "স্বৰ্গদেৱ। তুমি মহাৰাজা হৈ কি কাৰণে বালিত দুৰ পাই আছা, আমাক মুদ্ধলৈ কিয় পঠাই নেদা ? আমাক কি কাৰণে কাণ্ড-ধন্ শিখাইছা ?" তেবেসে লেচাম-চিৰিং পুমুখ্যে যত আনো গড়ভিতৰীয়া কাঁড়ী আছিল সকলকো পঠাই দিলে, ভড়ৰীৰ গড় পুনৰ্কাৰ নবীন হব হেন ৰুলিলে। এই কথা গোহাঁইবোৰে শুনিলে, বোলে, "তিনি নেওগ সমে কোঁৱৰক বে ৰৰি নিলে আমাতেহে খলে।" (১৮ ছেদ)।
- (২) কটকীৰ লগৰ এটা নাওবৈচা পলাই নবাৰত কলে, ৰোলে, "কটকীয়ে যি কৈছে, সকলে মিছা, গড় আওতাই যুদ্ধলৈহে দিন লৈছে।" পাচে নবাৰৰ মনতে থাকিল। পাচে বন্ধালক ৰাখি গড়-প্ৰাঞ্জী তিয়াৰ কৰিলে। পাচে আচামে বন্ধালৰ গালৈ স্মাতন কটকীক পঠালে, বোলে, "বনৰ হন্তী যি বুজিছে হন্তী চাৰি লাদকো নিদিওঁ; বনৰ আগৰ কাঠ বি খুজিছে কাঠ চাৰি ভগা ৰাঠকো নিদিওঁ; ঝালুক যি বুজিছে ঝালুক চাৰি চেৰকো নিদিওঁ।" (৯১ ছেদ)।
- ৩) আৰ পুনৰ্কাৰ বন্ধানে ৰহাৰাজাত ৩ লাখ টকা, নৱৈ হতী খুজি আদ্ধিক গৰ্কবিচন বুলিলে ছৈমদ জাফৰ কটকীত কৰি। এই কথা গুলি ৰাজা চক্ৰংৰজে মহাকোধ কৰি বচন বুলিলে,—"বঙ্গালৰ অধীন হই থাকিবতকৈ মৰণেহে উচিত।" তাত পাচে মহাৰাজা পাত্ৰ- মন্ত্ৰী সহিতে আলচ কৰিলে বজালক ধৰিৰাক প্ৰতি। সেই বেলা বৰবক্ৰাৰ পুতেক লাছিত-ডেকাক বৰক্কন পাতি পঠালে কলিয়াবৰলৈ কুকুৰা ঠেং চাই। ই ঠাইতে বজালৰ কটকীকো ৰাখিলে। যুদ্ধ কৰিবাকো আজা দি পঠালে বৰক্কনলৈ। (১৩৮ ছেদ)।
- (৪) ই ঠাইত পত্ৰ বুঢ়াফুকনে শুনি বিধাৰণহেন দেখি নিখাৰে। সমাচাৰ জনালে। ৰহা পাত্ৰ ৰুকুং বুঢ়াগোহাই এইখান বুলিব দিলে, "পূৰ্বাপৰে সিয়া কাপোৰ দিয়া নাই এখন ধাৰণ এৰি সিয়া কাপোৰ কিসক দিলে? বৰফুকনৰে ছান্তা-খাঁৰে সমান পত্ৰহে নিখিব পাই। বৰফুকনৰ নাম তলত নেখি ছান্তা-খাঁৰ নাম কিয় ওপৰত নেখিলে? আৰু সীমনাৰ খান যি কৈছে সিমনা তাঞিৰে। নহয়। ঈশুৰে ৮মাক যেখন দিয়ে ৮ সেয়ে ভোগ কৰে। ৮ মোৰ সীমনা বোলন এইখান অনুচিত। বিস্মৰণ হৈহে বুলিলে। আৰু ঘোঁৰা, হন্তী বিশ্বৰ দুৰ্শাই যিখান নিখিলা সি তোমাৰ ঘোৰা আমাৰ মানত পহু, যাতো সি আপুনি তীৰ বন্দুক চলাব নোৱাৰে তাৰ কথা কি কৰ নাগে?" (১৫২ ছেদ)।

আগৰ দিনৰ মানুহে আমাৰ এই দেশক আচাম, আসাম, অচম, অসম, এই চাৰিৰ ভিতৰত কোনোটো নামেৰে অভিহিত কৰিছিল তাৰ বিষয়ে অলপ আভাস পোৱা যায়। বৰ্ত্তমান বুৰঞ্জী পুথিত প্ৰায় ডেৰকুৰিমান বাৰ দেশৰ নাম লোৱা হৈছে, তাৰ ভিতৰত 'আসাম' তিনিবাৰ আৰু 'আচম' তিনিবাৰ বুৰুলি উল্লেখ আছে; বাকী সকলো ঠাইতে 'আচাম' নাম পোৱা যায়। অন্যূৰ্জীত 'অসম', 'অচম', 'ৱচম,' এই নামো পোৱা যায়। ফাচী বুৰঞ্জীত

আচাম' আৰু 'আচান' এই দুই নামো পোৱা যায়। এই দেশৰ নামত থকা 'স' টোক 'চ' বুলি মতাৰহে আগৰ কালত আৰু এতিয়াও বেচি প্ৰচলন যেন দেখা যায়, যদিও লিখোঁতে 'স' আৰু 'চ' দুয়োকো লিখা হয়।

ভাষাৰ বৈশিষ্ট্যৰ বাহিৰেও বুৰঞ্জীৰ উপাদান হিচাবে এই পুথিব ঠাই অতি ওখ খাপত। আগৰ দিনৰ অসমীয়াৰ ৰণনীতি, বাজনীতি, আৰু সবাতকৈ উপৰি অসমীয়া ৰাজপুৰুষ, বিষয়া আৰু কটকীসকলৰ অতুলনীয় দেশপ্রেম এই সকলোৰে ইয়াত আভাস পোৱা যায়। তাৰ উপৰিও ইয়াৰ ঘটনাবোৰ ভাবত-বুৰঞ্জীৰ মোগল-বুগৰ অন্তৰ্গত, সেই দেখি মোগলৰ বুৰঞ্জী সংকলনত এই ঘটনাবোৰৰ বিশেষ মূল্য। আহ্লায়াৰ-খা, ছান্তা-খা, মীৰজমলা, দিলাল-খা, ৰামিগিংহ, চুলতান আজমতবা এইবোৰ মোগল-বুৰঞ্জীতো খ্যাতনামা পুৰুষ। সমসাময়িক অসম-বুৰঞ্জীত তেওঁলোকৰ বিষয়ে কি লিপিবদ্ধ আছে তাক জানিবলৈ পালে মোগল-বুৰঞ্জীবো অঙ্গ পৰিপুষ্ট হব। যি কালত বঙ্গদেশত গদ্য-সাহিত্যৰ উত্তৱ হোৱা নাছিল সেই সময়ত অসমীয়াৰ এনে বিচিত্ৰ গদ্য-সাহিত্য আৰু বুৰঞ্জীৰ সত্য সংবক্ষণৰ চেট্টা দেখিলে আজিকালিৰ আত্মবিস্থৃত অসমীয়াই পুলকিত নহৈ নোৱাৰোঁ।

এই পুথি পাই অসমীয়া ৰাইজ আৰু মোগল বুৰঞ্জীত ৰাপ থকা সকলো অনুসন্ধিৎস্ক্ৰমে আনন্দ লাভ কৰিব সেই আশাৰে আমি ইয়াক প্ৰকাশ কৰিলোঁ। এই গ্ৰন্থ সম্পাদন আদি কাৰ্য্যত ডিপাটমেণ্টৰ বৰ্ত্তমান সহকাৰী শ্ৰীযুত বাস্ত্ৰদেব মিশ্ৰ বি-এ, আৰু ভূতপূৰ্বে সহকাৰী শ্ৰীযুত উপেক্ৰনাথ শৰ্মা বি-এ, আৰু শ্ৰীযুত জীৱনচক্ৰ নাথ বি-এৰ পৰা সহায় পোৱা হৈছে।

গুৱাহাটী, আসাম । ইং ১ অজোবৰ, ১৯৩০। 🥤

শ্ৰীসূৰ্ণ্যকুমাৰ ভূঞা।

সূচীপত্ৰ

প্ৰথম আধ্যা

প্ৰাচীন কামৰূপ

অতুৰৰ বংশ				
_	• • •	***	•••	5
ধর্মপাল	•••	•••	•••	5
কেন্দুকলাই ব্ৰাহ্মণ	• • •	•••	• • •	5
প্ৰতাপিসিংহ আৰু	চন্দ্রপ্রভা	• • •	•••	2
আৰিমত্তৰ পিতৃহত	JI .		• • •	२
বৈদ্যৰগড় নিৰ্দ্বাণ	• • •	• • •	• • •	ર
ফি সু ৱা কোঁৱৰ	•••	• • •	•••	२೨
বাবভূঞা …	* * *	***	***	೨
নৰকাস্তৰৰ বংশ	•••	• • •	•••	೨
স্থাই	***	• • •	***	೨
জিতাৰি বংশ	•••	•••	•••	8
আৰিমত্তৰ বংশ	•••	***	•••	8
ফিচ্বুৱা কোঁৱৰ		• • •	•••	8
मृशीक	• • •	***	•••	8
বাৰভূঞা	* * *	* * *	***	80
হাৰিয়া মঙল		***	• • •	œ
অসমৰ পৱিত্ৰ নদ্		• • •	***	œ
ব্ৰুবাহন স্থাপিত	ম ণি পুৰ ন	গৰ	***	c9
ভালুক পাঙ্গ বা প্	্রতাপসিংহ	ৰজা	• • •	۹৯

দিতীয় আধ্যা

বিশ্বসিংহ, নৰনাৰায়ণ আৰু চিলাৰায়

হাৰিয়া মণ্ডলৰ ভেশত মহাদেৱ	• • •	50
বেহাৰৰ পাতত বিশ্বসিংহ	•••	5055
স্বৰ্গদেৱৰ স্থাপিত-সাঞ্চিত বিশ্বসিংহ	• • •	55
বিশ্বসিংহৰ পুত্ৰ নৰনাৰায়ণ আৰু চিলাৰায়	• • •	55
বিশ্বসিংহৰ অন্তিম অনুৰোধ	•••	>>>2
नब्नाबायन यांक ठिलाबायब मिधिक्य	•••	52
গৌড় যুদ্ধত চিলাৰায় বন্দী	•••	১২
চিলাৰায়ৰ মুক্তি আৰু মৃত্যু	•••	52 <del></del> 50

xviii

তৃতীয় আধ্যা

ৰঘুদেৱ, লক্ষ্মীনাৰায়ণ আৰু পৰীক্ষিত

ষিলাত ৰ্যুদেৱৰ পাট স্থাপন		5558
बयुरमत आंक नक्तीनावात्रनव विरवाव		58
बर्गावायभव भूज	•••	58
वनीनाबायव मृजू	• • •	28-26
পৰীক্ষিত আৰু বেহেৰুৱা কাজ্ঞি	• • •	50
পৰীক্ষিত্ৰ বিৰুদ্ধে নকবম-খাঁৰ অভিযান	• • •	<u> ১৫—১৬</u>
পৰীক্ষিত্ৰে মকৰম-খাঁৰে যুদ্ধ	•••	১৬
পাৎসাৰ আগত পৰীক্ষিত আৰু লক্ষ্মীনাৰায়ণ	• • •	<u>३७३</u> 9
লক্ষ্মীনাৰায়ণ আৰু পৰীক্ষিত্ৰ বিদায়	•••	59
পাংসাৰ সন্মুখত পুনৰ্কাৰ পৰীক্ষিত	• • •	29
ত্রিবেণী তীর্থত প্রীক্ষিত্র দেহত্যাগ		১৭—১৮

চতুৰ্থ আধ্যা

নকৰন-খাঁৰ কোচৰাজ্য আক্ৰনণ

বিজয়পুৰত নগৰ	• • •		24
চা-জাঁহাক সহায় ভিক্ষা	***	***	26-25
কামৰূপত যৱন	***	• • •	১ ৯
পৰীক্ষিতৰ মৃত্যু	• • •	• • •	>>>
বলীকোঁৱৰৰ শ্ৰণাপনু	***	•••	うわ

পঞ্ম আধ্যা

হাজোত সত্রাজিত

মহাৰাজাৰ বঙ্গাল		•••	• • •	₹0
সত্ৰাজিতৰ অসম	আক্ৰমণ	• • •	• • •	30
যুদ্ধৰ আয়োজন		***	•••	२०
বঙ্গালৰ আক্ৰমণ	***	•••	•••	२5
অহিামৰ প্লায়ন	• • •	• • •	•••	२५
যুদ্ধৰ যোগাৰ		•••	•••	२५
যুদ্ধ যাত্রা	•••	• • •	***	२১—२२

xix

যুদ্ধাৰন্ত	•••	•••	•••	२२
वक्रीन वर्य	• • •	•••	•••	२२
বঙ্গাল বন্দী		***	•••	२२—-२७
আহোমৰ জয়	• • •	• • •	• • •	२೨
মহাৰাজা ডিমৰ ৱাৰৰ প		•••	•••	२೨२8
দ্ৰক্ত ৰাজা ধৰ্মনাৰায়ণ	t	•••	•••	₹8
বঞ্চাল ধৰিবৰ ফণ্দি	• • •	•••	•••	₹8
চামধৰাত গড়		• • •	•••	₹8
বজালৰ পলাযন	• • •	•••	•••	२8२७
বিষয়াৰ শাস্তি	• • •	•••	•••	₹0
সন্ধিৰ যত্ন	• • •	***	• • •	3.0
বিৰু কাজ্যি বন্দী	• • •	•••	•••	₹७₹७
তিনি কুঁৱৰীৰ মৰণ	• • •	•••	•••	२५
সত্ৰাজিতৰ আক্ৰমণ	•••	• • •	• • •	२७
শ্ৰণাগত স্ত্ৰাজিত	•••	•••		२७
সত্ৰাজিতৰ পত্ৰ	• • •	***	• • •	२७
মহাৰাজৰ মিত্ৰতা	***	•••	•••	२ ९
দকাৰ কটকীৰ আগমণ	t	•••	•••	२१२४
मुटेपब गबर्ग			• • •	२४
স্ত্রাজিতলৈ কাকী	***		•••	२४
ক্টকীৰ কাৰ্য্য		•••	• • •	२४
সত্ৰাজিতক ধৰিবৰ উপ	ो ग	• • •	•••	२৮
উমানলত সত্ৰাজিতেৰে	দেখা-দেখি	***	• • •	२क
সত্রাজিত্ব ষড়যন্ত্র	* > 0	***	•••	20
সত্ৰাজিতৰ বিশ্বাস্থাত্ৰ	তা	•••	•••	30
-				

ষষ্ঠ আধ্যা

পাংগাহী আনোলত কামৰূপৰ প্ৰগ্ন। বিভাগ।

কোঁচৰজা ধৰ্মনাৰামণ	• • •	20-25
ছেখ্ ইনাহিমৰ কডোৰীৰ প্ৰগ্ন। সংগঠন		25
কামৰূপৰ চৰকাৰৰ প্ৰগ্না	•••	25
চৰকাৰ ঢেকেবিৰ প্ৰগ্ৰনা	•••	25

চৰকাৰ দক্ষিণকূলৰ প্ৰগ্ন।	•••	-	૭૨
চৰকাৰ বন্ধাল ভূমৰ প্ৰগ্ৰা	•••	***	૭૨
প্ৰগন৷ নামৰ অৰ্থ	•••	•••	৩২—১৩
গুৱাহাটীত মীৰ্জা জাহিন।	•••		೨೨

সপ্তম আখ্যা

অসম-বঙ্গালৰ ৰণ

গাভৰুৰায়ৰ শ্ৰণাপনু	• • •	***	5558
ৰদালৰ লগত কাজিয়া	* * *	***	5 8
বঞ্চাল বন্দী	•••	• • •	ەك8ك
যুদ্ধ আৰু আহোমৰ জয়	•••	•••	೨ ೮
অভয়পুৰীয়াৰ পলায়ন	***		৩৫—১৬
মাজুলীৰ বালিত বজাল		***	৩ ৬
হাজোত যুদ্ধ	• • •	0.50	5659
হাজোত বঁলাৰ	• • •		9 9
বৰুৱা বন্দী		•••	૭ ૧
মধুপুৰত কেল		* * *	59
বেঁ কীত বঙ্গাল	• • •		5956
পিকচাই বন্দী			೨৮
কালপানীত বুদ্ধ	•••		১৮—-১৯
অসমীয়া সৈন্যৰ পৰাজয়		***	এ চ
কলিয়াবৰৰ যুদ্ধ	• • •	***	್ ನ
আহোন সেনাৰ পলায়ন	• • •		S>80
বিষয়াৰ বিপদ	•••	***	80
ৰ ন্সাললৈ কটকী	• • •	• • •	80
নাওবৈচাৰ বিশ্বাসঘাতকতা	•••	***	85
কটকীৰ অপমান			85
বঙ্গালৰ পৰাজ্য	• • •	***	85
দুই বৰুৱালৈ বঙ্গালৰ পত্ৰ	***		8३
স্বৰ্গদেৱলৈ আহলাগাৰ-খাৰ পত্ৰ	• • •		C858
আহলায়াৰ-খীৰ পত্ৰৰ সিদ্ধান্ত	•••	***	8588
শোমাই-তামূলীৰ প্ৰশংসা…	***	***	88
ভিতৰকা মনান্তৰ	•••	• • •	88-80
নবাবৰ পত্ৰ	•••		80-85
কটকীৰ আশ্বাস	•••	•••	88
সাহলায়াৰ-খাঁৰ বৰবৰ ৱালৈ পত্ৰ	•••	***	85 <del></del> 89
স্বৰ্গদেৱ আৰু কটকী	•••	***	89-85

xxi

2244		
শাংলায়াব-খাঁৰ বৰবৰুৱালৈ দিতীয় পত্ৰ ভিতৰুৱা কাজিয়া শবাবৰ উকিলৰ বিবাদ দবাবৰ পত্ৰ	•••	85—89 80—65 85
অ্নতম আধ্যা		
হাজোত ফৌজদাৰ মীৰ্জ্জা-নাধুলা		
আহোমৰ পাণ্ডু অধিকাৰ জ্যনাৰারণ ৰজা পাণ্ডু-প্ৰাইত আহোম বিষয়াৰ শাস্তি ছাস্তা-খাঁলৈ কটকী কটকীৰ সমালোচনা ছাস্তা-খাঁৰ উত্তৰ অসমীয়া কটকীৰ বিদান বৰজুকনলৈ ছাস্তা-খাঁৰ পত্ৰ অসমীয়া কৈন্যৰ কাৱাজ আহোম বজালৰ কটকীৰে ক্থা-বাৰ্ত্তা ছাস্তা-খাঁলৈ বৰজুকনৰ পত্ৰ	•••	@? @?—@5 @3—@8 @8—@@ @8—@@ @9—@b @9—@b @6—@6
নবম আধ্যা		
মীবজুমলাৰ অসম আক্ৰমণ		
মীৰজুমলাৰ আক্ৰমণৰ এটি উপকথা বাহোমৰ পৰাজৱ বিষয়াৰ ঠাই সলনি আহোমৰ বল ক্ষয তিপামত বসাল দিলাল-খাঁৰ ৰাজমন্ত্ৰীলৈ পত্ৰ মহাৰাজাৰ পাংসাৰ লগত বৈবাহিক মিত্ৰতা খানাখানা ভনিবালে বিষয়াৰ শাস্তি পাংসালৈ স্বৰ্গদেৱৰ পত্ৰ		\$\\ \text{5} \\ \t
জয়ংবজিগিংহৰ পাংসালৈ কৰ-কাটন আৰু মৃত্যু	•••	৬৮—৬৯

৬৬—-৬৭ ৬৭---৬৮ ৬৮—৬৯

xxii

দশ্ম আধ্যা

অসম আৰু বেহাৰৰ পত্ৰ সমাচাৰ

পুাণনাবায়ণ ৰছাৰ কুশলা-কুশল		৬৯
জয়ংবজসিংহৰ পৰা প্ৰাণনাৰায়ণলৈ পত্ৰ	•••	90-95
প্ৰাণনাৰায়ণৰ পৰা জয়ংবজসিংহলৈ পত্ৰ	•••	95-90
প্ৰাণনাবাষণে দিয়া উক্ত পত্ৰৰ সামৰণি সংশ	•••	90-95
জয়ংবজসিংহৰ পৰা প্ৰাণনাৰাষণলৈ পত্ৰ	•••	95-60
জয়ধ্বজুসিংহে দিয়া উক্ত পত্ৰৰ সামৰণি অংশ	•••	PO
প্ৰাণনাৰায়ণৰ পৰা জয়ংবজসিংহলৈ পত্ৰ	•••	せつ―よく
চক্ৰংৰজসিংহৰ পৰা প্ৰাণনাৰায়ণলৈ পত্ৰ	•••	64 <del></del> 59
প্ৰাণনাৰায়ণৰ পৰা চক্ৰংৰজসিংহলৈ পত্ৰ	•••	₽ ∵ ₽8
চক্ৰংবজসিংহৰ পৰা প্ৰাণনাৰায়ণলৈ পত্ৰ	144	৮ 8

একাদশ আধ্যা

ৰামিদিংহৰ অসম আক্ৰমণ

ৰাজপানত চক্ৰংবজসিংহ স্বৰ্গদেৱ	* * *	• • •	b @
পাৎসালৈ আহোন কটকী	• • •		b 5
স্বৰ্গদেৱলৈ পাৎসাৰ উত্তৰ		• • •	b5bb
ফুকনলৈ দিলাল-খাৰ পত্ৰ	• • •	• • •	46
দিলাল-খালৈ ফুকনৰ পত্ৰ	***	• • •	চচ
তিনি গোহাঁইৰ বচিদ-গাঁলৈ পত্ৰ	***	• • •	64-64
স্বৰ্গদেৱৰ ওচৰত ৰচিদ-থাৰ উকিল	• • •	•••	১ ০
চক্ৰংৰজসিংহৰ ৰাজ্যাভিষেক		• • •	5055
চক্ৰংবজসিংহৰ যুদ্ধৰ আয়োজন	* * *	• • •	১ ১
যুদ্ধ আৰু বসালৰ প্ৰাজ্য	• • •		カンーカミ
ত্তিৱাহাণিত গড়	* * *	•••	52
শ্ৰাইঘাটত ৰান্সিংহ	* * *	•••	৯২
যুদ্ধৰ সমাবোহ	• • •	• • •	ふ り
শ্ৰাইঘটিত যুদ্ধ			ふ 3あ8
চক্ৰংবজৰ মৃত্যু	• • •	•••	৯৪
ৰামসিংহৰ লাচিত বৰফুকনলৈ পত্ৰ	•••	•••	58 — 5€
বৰককনৰ বামসিংহীৰ পত্ৰ	•••	• • • •	১৫১৬
ৰামসিংহই ওৱাহানি খোজে	•••		৯৬ ৯৬
বুঢ়াগোহাঁবে গুৱাহাটি নেৰিলে			৯৬৯৭
ok.	•	4 * *	-v -v 1

xxiii

লু	•••	•••	৯৭ ৯৭			
কল	•••	• • •	৯৭—৯৮			
পত্ৰ		•••	ক ক			
• • •	•••	•••	ক ক			
হাদশ আধা						
হাটীত নবাব	गगङ्कत-थे।	l				
क्रम्	•••		500			
	• • •	• • •	200-202			
ব্ধ	***	• • •	502			
পত্ৰ	• • •	• • •	505-508			
		• • •	\$0₹—\$0¢			
4 0 0	• • •	•••	202208			
*	_					
APPENDIX A						
্ৰাহাটীৰ ক্ষে	ত্ৰ-পৰ্কত					
ৰ-ভীৰ্সমূহ	• • •	•••	500 <del></del>			
APPENDIX B						
মৰূপৰ দুৱাৰ	প্ৰগ্না					
গ কামৰূপৰ	বিভিন্ন অ	क्षन	222			
APPENDIX C						
: History of	Kamrup	oa.	>><>59			
By-	~					
	কল পত্ৰ হাটিত নবাব কন্প কল বিধ্ সমূহ APPEND মকপৰ দুৱাৰ বি কামকপৰ PPENDI History of	কল পত্ৰ ত্বাদশ আধ্যা হাটিত নবাৰ মনছুৰ-খা কমণ বৰ পত্ৰ APPENDIX A বাহাটীৰ ক্ষেত্ৰ-পৰ্বত বৈ-তীৰ্থসমূহ APPENDIX B মৰপৰ দুৱাৰ প্ৰগনা গ কামৰপৰ বিভিন্ন অ PPENDIX C	কল পত্ৰ স্থাদশ আধা হাটিত নবাব মনছুব-খা কম বৰ পত্ৰ শত্ৰ PPENDIX A আঘটিৰ ক্ষেত্ৰ-পৰ্যত কৈতীৰ্থসমূহ APPENDIX B মৰপৰ দুৱাৰ প্ৰগনা স্থান্য কামৰপৰ বিভিন্ন অঞ্চল PPENDIX C History of Kamrupa			

DR. FRANCIS BUCHANAN, M.D., M.R.A.R.

<u>.</u>

۷.

কামৰূপৰ বুৰঞ্জী।

প্রথম আধ্যা।

প্ৰাচীন কামৰূপ।

অস্থ্ৰৰ বংশ।—শ্ৰীকৃষ্ণায় নমোনমঃ। দ্বিতীয়-মুনিশিলাৰ পৰা মানস নদীক লাগি কামপৃষ্ঠ অন্তৰ্গত সোণকোষ সহিত কামপৃষ্ঠ। বনসোণকোষৰ পৰা মোৰজৰ দো-সীমাক লাগি ৰত্বপৃষ্ঠ। কলল নদীব পৰা কড়ৈবাৰীৰ কৈলাস নদী পৰ্যান্ত ভদ্ৰপৃষ্ঠ। দিকৰ-বাহিনীৰ পৰা দ্বিতীয় মুনিশিলাক লাগি সৌমাৰপৃষ্ঠ। এই চাবি পৃষ্ঠৰ বাজা প্ৰথমে ব্ৰহ্মাৰ পুত্ৰ মৈৰজ দানৱ, তান পুত্ৰ হতকাস্থৰ, তান পুত্ৰ সম্বৰাস্থৰ, তান পুত্ৰ ৰজেশুৰ। তাৰ পাচে ভিনু-বংশী নৰকাস্থৰ তান পুত্ৰ ভগদত্ত, তান পুত্ৰ ধৰ্মপাল, তান পুত্ৰ কৰ্মপাল, তান পুত্ৰ পৃথীপাল, তান পুত্ৰ স্বাহ। ৰাজ্যক অনীতি অন্যায় কৰে যেন কামাধ্যাই কোৰ হৈ কৈলাসক ধেদাইলেক। ১ ॥

ধৰ্মপাল।—পাচে গৌৰৰ পৰা ধৰ্মপাল নামে ক্ষত্ৰিৰ ৰাজা হল আহি গোদণ্ড পৰ্ব্বতত পাট কৰি ৰাজা হৈ গৌবৰ, কনোজব, মন্দাৰতলাৰ, জবই সাহানৰ, তিৰ্হ টৰ, বাৰকাৰ, এই ছ্য ঠাইৰ ব্ৰাদ্ৰণ, কায়স্থ, কলিতা আনি পণ্ডিতৰ সভা কৰি ৰাজাই কৰে। ২ ।।

কেন্দুকলাই ব্ৰাহ্মণ ।—পাচে কেন্দুকলাই ব্ৰাহ্মণে কামাখ্যাক পূজ। কৰি গীত গায়। গীতত তুই হৈ দেবী দিগধৰী হৈ নাচে। এই কথা শুনি ৰাজ্য বামুণক বোলে. ''কামাখ্যা কিন্দুপে নাচে মোক দেখাও।'' বামুণে বোলে, ''তুমি কুল্ৰাক জালাই আঁৰ হৈ থাকিবা, মঞি দেখাম।'' পাচে কেন্দুকলাই প্ৰজাৰ সজে চাপৰি বজাই গীত গায়, এতেকে দেবী নাচিব লাগিব। ৰাজ্যাক কুল্ৰাক জালাই দেখি লাজ পাই দেবী বিবন্ধে উবুৰি হৈ পৰিব। কোৰ হৈ ৰাজ্যক শাপ দিলে, বোলে, ''তোৰ বংশে মোক দেখিলে তৎকালে মৃত্যু হবো, কেন্দুকলাইৰো বংশ ছেদ হবোক।'' ৩।।

প্রতাপদিংহ আৰু চন্দ্রপ্রতা।—ধর্মপালৰ পুত্র ৰক্তপাল, তান পুত্র সোমপাল, তান পুত্র প্রতাপদিংহ কন্যক। গ্রানত পাট কৰিলেক আৰু উজানিৰ ভুঞাসকলক মাৰি এক পাট কৰি বৰবাজা হোল। তান পুত্র আৰিমন্ত। শ্রতাপদিংহ ভার্যাই সহিতে ব্রহ্মপুত্রত স্নান কৰি আহিল। বাতি ব্রহ্মপুত্রই স্বপু দেখাইলেক, বোলে, 'তোৰ ভার্যা চন্দ্রপ্রভাক মোক দি। নেদে যেন গ্রাম, নগৰ তল কৰি বাজা মাৰি আহোঁ।' বাজাব পাত্র-মন্ত্রী বাজাত গোচৰ দিলে, বোলে, 'তোনাৰ এটা ভার্যাক থাকি বাজ্য নই হয়। ই ভার্যাত স্বেহ এবা।' পাচে বাজাই সালস্কৃতা কৰি ব্রহ্মপুত্রক দিলে। ব্রহ্মপুত্রক কত দিন অন্তৰত নীলাচলৰ আম্বাজুৰিত তুলি খলে। একে ব্রাহ্মণে পাই জীট বোধে প্রতিপালন কৰিলে। ৪।।

আৰিমন্তৰ পিতৃহত্যা।—পাচে পুত্ৰ এটি জনিমল। এটা সংৰ্পে শ্যাত ছত্ৰ শ্বি আছে। প্ৰতিপাল কৰা ৰামুণক কাষাখ্যা স্বপু দেখাইলেক, বোলে. "কামৰূপৰ ৰাজা হব।" আৰি মাহৰ আকৃতি মুখ-মাখা যেন, বামুণে আৰিমন্ত ৰাজাৰ নাম থলে। পাচে আৰিমন্ত ৰাজা হুই ইখানৰ লোক বৃশ্য কৰি উজানিব ৰাজা প্ৰতাপসিংহৰ লগত যুদ্ধ হল। বাপক বুলি নেজানে, যুদ্ধত প্ৰতাপসিংহ পৰিল। কিৰি আহি মাকত কলে। নাকে প্ৰতাপসিংহৰ মৰণ শ্বনি ক্ৰন্দন কৰি পুতেকত ল্ৰন্ধুত্ৰৰ পূৰ্বে বৃত্তান্ত কলে। পুতেকে বোলে, "তোক অন্যায় কৰি ল্ৰন্ধপুত্ৰক দিলে। এই পাপে মোৰ হাতত অকালত মৃত্যু হল।" পাচে চক্ৰপুত্ৰা অনুগামিনী হল। আৰিমন্তেও অকাল প্ৰায়চিত্ত কৰি প্ৰতাপসিংহৰ প্ৰত-কাৰ্য্য কৰি কামৰূপত ৰাজা হৈ আছে। ধ্য

বৈদ্যৰগড় নিৰ্ম্লাণ।—পাচে একো পৰ একো পালা কৰি গড় এটা বান্ধিলেক। গড় বান্ধোতে বিহ-পৰুৱা সাপে মানুহক খায়। এটা বৈদ্যে আহি গুন কৰি কহিলেক.—"বৈদ্যৰ নাম লৈলে সাপে পৰুৱাই খাব নোৱাৰে।" পাচে ঠাঠে "বৈদ্য নৈদ্য" বোলে যেন নাখায়। একাৰণ বৈদ্যৰ গড় কাতি হল। গড়ৰ ভিতৰে ছয় কুবি পুখুৰী খান্দিলেক। ৬॥

ফিসুৱা কোঁৱৰ ।—পাচে কমতেপুৰৰ বংশ ফিসুৰা নাম ৰাজা বিহাৰৰ পৰা সিদিগিৰ ৰাজ্য বশা কৰি ঠাই ঠাই লকিণ চূলত গড় দি বৰতাগৰ শেণকুৰিহা গাৱঁত গড় দি বৈদ্যগড়ত আনিমন্ত ৰাজাৰ লগত যোৰ যুদ্ধ হল। মুদ্ধ জিনিব নোৱাৰি আৰিমন্ত্ৰৰ ভাৰ্য্য। ৰক্তমালাৰ লগত কথা-বাৰ্ত্তা হল। তাই কৈ পঠালে, বোলে,—'ধনুৰ ঝোঁৰত খাৰ মহিম, তবে বাৰ্ত্তা দিন, যুদ্ধ কৰিবোক এতেকে ৰণ জয় হব।" পাঢ়ে সেই প্ৰকাৰ কৰিলত যুদ্ধ হল। কলাধাৰ পায়াবি-হাৱা-খাৰ হিলাই কাঁড় নচলে। ফিঙ্কুৱা ৰণ-জয় হল; আবিমন্ত নদীত জুব দি কিবা হল। পাচে আৰিমন্তব ভাৰ্য্যা ৰক্তমালাক ফিঙ্কুৱাই আনি মাৰিলেক. বোলে. ''আপোনাৰ স্বামীত বিশ্বাস নাই, আমাত কি বিশ্বাস!" তাৰ পাচে ফিঙ্কুৱাক মাৰি আৰিমন্তব পুত্ৰ বক্তসিংহ বাজা হল। পাচে এটা ব্ৰাহ্মণী গমন কৰিলেক যেন, ব্ৰাহ্মণৰ শাপে ৰাজ্য হবাল। ৭।।

বাবভূঞা।—-বাৰভূঞাৰ বাজ্য হল। পাচে স্বৰ্গ মহাৰাজাৰ ঘৰ সন্দিকৈ স্বাকে মাৰি কড়বাবীৰ হাণীশালত গড় বান্ধিলেক। ঘিলা-বিজয়পুৰ মাৰি কৰতোয়া গঙ্গাত আলি পুখুবী দি আহিল। আত পাচে বন্ধালৰ মছলন্দ-গাজী কেইদিন আমল কৰিছিল। পাচে ছচন-ছাহ পাৎসাৰ বেটা চুলতান গ্য়াছুদ্দিন, সি গৰুড়াচলত মৰিল। পাচে আৰু বাবভূঞাৰ ৰাজ্য হল। ৮।।

আৰু এখন বুৰঞ্জীত প্ৰাচীন কামৰূপৰ কথা এই দৰে লিখা আছে:—
কামৰূপ দেশৰ যি যি ৰজাসকল হৈ গেছে তাৰ লেখা:—

নৰকাস্থৰৰ বংশ।—-সত্য যুগত ব্ৰহ্মাৰ সন্থতি সম্বৰাস্থৰ ৰাজা; তাৰ পাট বলামাটিত। তাৰ পুত্ৰ মহীৰক্ষ ৰাজা; তাৰ পাট বেলতলাৰ মৈৰোকা পৰ্বতত। তাৰ পুত্ৰ ঘাটকাস্থৰ; তাৰ পাট শবণীয়া পৰ্বতৰ পশ্চিমে। বিষ্ণুৱে ঘাটকাস্থৰক মৰাই নৰকাস্থৰক ৰাজা পাতিলে। ত্ৰেতাৰ মৰ্দ্ধ ভাগ গল। পাচে কলিযুগৰ মাদিত দুৰ্ন্বিনীত দেখি নৰকাস্থৰক মাৰি কৃষ্ণদেৱে তাৰ পুত্ৰ ভগৰতক ৰাজা পাতিলে, কুৰু-পাণ্ডৱৰ যুদ্ধত ভগৰত মবিল। তাৰ পুত্ৰ ধৰ্ম্মপাল ৰাজা; তাৰ পুত্ৰ কামপাল ৰাজা। নৰকাস্থৰক আদি কৰি ১৯ পুৰুষ ৰাজা হল। ৯।৷

সুবাছ ।— অন্তত সুবাছ ৰাজ। বিজনাদিত্যৰ যক্তৰ বোঁকা সুবাছএ ধৰিলে। পাচে বিজনাদিত্য সদৈন্য সহিতে খেদি আহিল। সুবাছ ৰাজা সুবল নামে পুত্ৰ ভাৰ্য। সহিতে পলাই যাই হিমালয়ত তপ্ৰস্যা কৰি আছে। কলিৰ শেষত স্থবল আহিল। চক্ৰৱতী ৰাজা হল। নৰকাসুৰৰ বংশ সুৱল অন্ত কৰি সমাপ্ত। তাত পাচে ভাৰ মন্ত্ৰী স্থমতি নাম, কৈৰংশ্বমান ৰাজা হল। ১০॥

জিতাৰি বংশ।—তাত পাচে দ্ৰাবিড়ী দেশৰ জিতাৰি নামে ক্ষেত্ৰি আসি মাধৱত সেৱা কৰি কানৰূপত ৰাজা হল। কুবেৰাচলত পাট কৰিলে। জিতাৰিক আদি কৰি ৰামচক্ৰক অন্ত কৰি ১৭ সোতৰ পুৰুষ ৰাজা হল। ১১ ॥

আৰিমন্তৰ বংশ।—পাচে ৰামচন্দ্ৰৰ নগৰত ক্ৰন্দৰী কন্যা এক আছিল, শূদ্ৰাণাহে; সেই কন্যা সখীসকল সহিতে লোহিত্যত স্নান কৰিবলৈ গল। ব্ৰহ্মপুত্ৰ ক্ষোভিত হৈ সেই কন্যাক ৰমিলে ডুবুৱাই নি। ব্ৰহ্মপুত্ৰত হস্তে সেই কন্যাত আৰিমন্ত নামে পুত্ৰ হল। আৰিমন্তে কমতেশুৰৰ দুৰ্প্লভেক্তক মাৰি বেহাবত ৰাজা হল। তৈব পৰা আহি কামৰূপত ৰামচন্দ্ৰ ৰাজাক মাৰি বৈদ্যৰগড় নামে পাট কৰিলে। কত দিন অন্তৰে বিশ্বনাথৰ উত্তৰে প্ৰতাপপুৰা নামে গড় কৰিলে। পুনৰ্কাৰ কামৰূপলৈ আহি ভোগ্য কৰি আছিলে। ১২।৷

ফিসুৱা কোঁৱৰ !—পাচে দুৰ্ন্নভেক্ৰৰ ভাতিজাক ফিসুৱা নামে কোঁৱৰ চপনিত কোঠ কৰি আছিল। খাটনিয়াৰ হৈ সেই কোঁৱৰে মালিনী-দাৰে ৰাজাৰ মুখ্য ভাৰ্ব্যা সহিতে কথা কৰিল। গড়ৰ উত্তৰ কালে সিন্ধি খনাই ফিসুৱা কোঁৱৰ ৰাজাৰ ভাৰ্ব্যাৰ ঠাইলৈ গল। ই কথা ৰাজা পাত্ৰ-মন্ত্ৰী সকলোৱে জানিলে। পাচে ৰাজাই দুই কোঁৱৰক ধৰি আনি তলে-ওপৰে কাইট দি গাড়িলে। কোঁৱৰৰ পুত্ৰ ভাৰ্ব্যা, মালিনীৰ বংশ সকলোকে কাটিলে। এই কথাত লাগি পাত্ৰ-মন্ত্ৰীসকলৰ ৰাজালৈ অৱহেলা হল। সেই অপমানত লাগি, ঈশুৰক চিন্তি ৰাজা দেহ এৰিলে। ১৩।

মৃগাক।—তেওঁৰ পুত্ৰ শূকৰাজ ৰাজা হল। কতদিন ৰাজ্য ভোগ কৰি আছিল। পাচে অশুক্ৰান্তত দেহ এৰিলে। তাৰ পুত্ৰ শূক্ষৰাজ ৰাজা হল। কত দিন অন্তৰে প্ৰতাপপুৰ নগবলৈ গল। তেওঁৰ পুত্ৰ মৃগাক্ষক ৰাজা পাতি বিশ্বনাগত গৈ দেহ এৰিলে। কৰতোগাক সীনা কৰি শদিয়া পৰ্যান্তে ৰাজ্য ভোগ কৰি দেহ এৰিলে, পুত্ৰ নহল। ১১৬০ শকৰ পৰা আৰিমন্তৰ চাবিপুৰুষ ১৪০০ শকলৈকে ভোগ কৰিলে। ১৪॥

বাৰভূঞা ।——যাত যন্তৰে বাৰভূঞ। হল । সেই কালত ছচেন-ছ। পাংসাৰ চুলতান বলৱন্ত গ্যাছ দিন কামৰূপলৈ যাহিল ; মঠ-মঙ্প ভাঙ্গিলেহি । তাৰ লগত ঘোঁৰ। ১২ হাজাৰ, তুৰুকি ১৩ হাজাৰ, তেজি ঘোঁৰ। সহিতে মছলন্দ-গাজি নামে নবাৰ, কালু নামে দেৱান দুই লগত আহিছিল। পাচে চুলতানে গৰুড়াচলত দেহ এবিলে। বহু বংগৰ বাৰভূঞায়ে ভোগ কৰিলে। ১৫॥

হাৰিয়া মণ্ডল।—তাত পাচে বশিষ্ঠ শাপত মহাদেৱে হাৰিয়া মণ্ডল মামে কোঁচ হয়। পাৰ্কতী হাঁটো নামে কুঁচুনী হল। এ উৰসতে বিশ্বসিংহ নামে পুত্ৰ হল। ১৬॥

প্ৰাচীন কামৰূপৰ বুৰ্ডাৰ বিষয়ে, বিশেষকৈ আধিমন্তৰ ৰজাৰ পিতৃ প্ৰতাপসিংহ ৰজাৰ সম্পৰ্কে আন এখন বুৰঞ্চীত এইদৰে পোৱা যায়।——

অসমৰ প্ৰিত্ৰ নদ্-নদী।---দ্ৰবিভূ পুৰানোক্তং ।। হেমন্তগিৰিৰ দ্বিণত ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰত কৈল্যানপুৰত আহাম দেশত দেৱাপিমৰু এই পৰ্বতৰ দক্ষিণ নিকটতে তপস্যা কৰি আছিল। পাচে আশুম সহিতে ছলে তল কৰিল. ওপৰত বৰ বিল হৈল, যোগবলে জলক ঠেলি তলত যাছে। সেই বিলৰ পৰা জান আহি দিকৰঙ্গ নৈত পৰিছে, তাকে গ্ৰন্ধজান বোলে। সেই বিলৰ উজনিত পিছনা তীৰ্থ আছে। গঙ্গাৰ ভাগিন। সিও দিকৰত্বত বৈ পৰিছে হি। সত্যয়গত সেই পিছলা গছা নাম হৈব, অনেক লোকৰ পাপ হৰি কুশল কৰিব আৰু লৱনুপুৰত পাণু পত্নী মাদি তাতে তল গৈ যোগবলে জলক ঠেনি ঈশুৰক চিন্তি আছে। সেই বিনৰ পৰা নাদ্ৰি নামে ছান আহি দিক-ৰত্নত পৰিছে। কলিৰ শেষত অৱতাৰ কলিক শৰীৰ গন্ধ পাই দেৱাপি. মৰু, মাদ্ৰি, জলহন্তে তিনিও উঠি দেৱাপি, মৰু ৰাজ্য ভোগ কৰিব 🖟 মাদ্ৰি স্বৰ্গে পাণ্ডৰ ঠাই যাৰ আৰু কলিণুগ-ধৰ্ম নিৰ্ণয়ত কৈছে ভড়ৰি নদীৰ পশ্চিমে লোহিতৰ উত্তৰে পৰ্যবৃত্ত ৰিশ্যশৃত্ব ঋষি আছিল। এতেকে ঋষিৰ নামে পৰ্যব্ৰুক শিক্ষৰি ৰোলে। তাতে গোপেশুৰ শিৱ আছে। তাৰে ওপৰত শিৱসিংহ মহাৰাজে মঠ কৰিলে । আৰু দক্ষিণ কোনো দিখো নদীৰ নিকটত বশিষ্ঠ ঋষি আছিল; এতেকে দিখৌক বাশিষ্ঠাগদা বোলে । আৰু কলদ নদীৰ দক্ষিণ কোলে পৰ্বতৰ নিকটত কপিল ঋষি আছিল, তাৰপৰা কপিল নদী আহি কলঙ্গত পৰিছে; এতেকেদে ঋষিৰ নামে নদীক কপিলীগঙ্গা। বোলে। আত স্নান-দান ঘটে, দিখো নদীত সাপ আছে, এতেকে নঘটে। ১৭॥

বক্ৰবাহনৰ স্থাপিত মণিপুৰ নগৰ।—একদিনা প্ৰতি এক ব্ৰাহ্মণৰ গৰু চোৰে নিঞোতে অন্ধকাৰ নিশা ব্ৰাহ্মণে সাৰ পাই একেশ্বৰে পাচত ত্ৰাহি ধনপ্তম বুলি আওৰাও কৰি যাওতে অৰ্জুনে সাৰ পাই উঠি গল। সেইবেলা ধনু-শৰ যুবিষ্টিৰৰ কোঠাত আছিল। পূৰ্ত্বে দৌপদীৰ বিবাহ কালত দেৱঋষি নাৰদ আসি শৱন কালত যদি ইজনাৰ লগত সিজনাএ দেখে তেবে সম্বংসৰ বনবাস খাটিব লাগে। পাচে অৰ্জুনে চকু মুদি গৈ ধনু-শৰ আনি ব্ৰাহ্মণৰ গৰু ৰক্ষা কবি কিৰি গৈ গুৰু পুবাহিতক নমি মাতৃ জেষ্ঠৰ ধূলা লৈ কনিষ্ঠ কুটুমক সমুধি তপসীৰ বেসে তীৰ্থ কাইতে লবিল। কুন্তী, যুধিষ্ঠিৰে ই দোষ আমি গা কৰিলোঁ, তথাপি তোনাৰ যাব নালাগে বুলি অনেক কপে বাধিলতো দেৱঋষিৰ বচন আমি যদি নাবাখিলো আনে কোনে নানিব বুলি তীৰ্থ কৰি ফুৰিতে পূৰ্ব্বদিশক আসিল।

পূৰ্বে চিত্ৰসেন গন্ধৰ্বে নাজাব জী। চিত্ৰাঙ্গদাক একদিন জীয়েকক ৰাজাগ্ৰাহী হৌ বুলি সপিলে। পাচে কন্যা বিশুৰ তুতি-নতি কৰি বোলে, 'পিতৃমোক নাপৰ অন্ত দিনা।'' বাজা নোলে, ''বিবেলা পাণ্ডু-পুত্ৰ অজ্জুনক লগ পা সেই কালত তোৰ মুক্তি হব।'' এতেকে সেই কন্যা সৌমাৰ পীঠৰ উত্তৰকোলে দাঁতি ভাগকৈ এক নৰ সনোবৰ আছিল, তাতে গ্ৰাহীৰূপে পৰিলহি। এতিয়ালৈ তাকে দল-দলিয়নি বোলে।

পাচে অজু'নে তীর্থ কবিতে পূর্ব্ব দিশক আসি সেই স্বোব্ৰ নিক্ট পাই জল পান কবিব খোজোতে, সাব পাই খেদি আহি জলন নীবপুক্ষ দেখি তুমি কোন বুলি অধিলত বোলে, "মই পাঙু পুত্র অর্জুন" বুলি পূর্ব্বাপৰ কলত কন্য। আনন্দ কবি বিত্তব তুতি-বিনতি বুলি পূর্ব্বাপৰে শাপৰ বৃত্তান্ত বৈলে, "এখন তুমি মোক পশ্যা, মুক্ত হ'ত" এই গুনি অর্জুনে হাতে ধৰি তবক আনিলত পূর্ব্বব্বপক ধৰি অর্জুনক প্রোল্ভ বিবাল, "তুমি মোক বিবাহ কবোৱা।" তেখেল কন্যান্ত্রপে খোভ গৈ গানান্ত্রী বিবাল সম্বৰ্ধিলে। তেখোতে বন্ধাবাৰ জন্ম হল । তাতে মণিপুল কান্য নথৰ কবি চাবিওলিশ্ব বাজাক জিনি মহা শক্তিমন্ত বাজা হৈল। এতিবালৈ গ্রহ নগ্যবক্ষে যুওৱাগড় বোলে।

তানে পুত্র চন্দ্রহাস বাজা হৈ তারপন। আহি দক্ষিপথীটত নগৰ পাতি-লেহি। তেতিয়াৰে পৰা দক্ষিপপটি নোলে। তেতিয়া **দি**হিন্ধোনেৰ। বিলে গৈ লোহিতত পৰিছিল। তানে পুত্র উত্তৰধনজ কাজা হল। তানে পুত্র বিক্রমধ্যজ ৰাজাৰ দিনত লোহিতে দক্ষিলপাটৰ নগৰ খহালত উজাই আহি বৃহগাচল পর্ব্বত পালেগে, তালে চ্বাইন্দেও বাবণত স্থাৰি শাস্ত্র চাই থেতিয়া

দশুৰৰ আন্তায়ে নীলমাধ্যক সাগৰৰ বালুকাএ আচাদন কৰিলে সেইবেলা নীলমাধ্য বৃহগাচললৈকে আহিল বুলি কলত তাতে নগৰ কৰিব খুজিলে। নিকটতে পাহাব-জজ্জ্মল দেখি হহকি আহি যোড়াব খোজে একপৰ বেলাব বাট ভটিন্ট বলমাত পূবে-পণ্চিমে মধ্যে নাট-মন্দিৰ কৰি শিলে-ইটাৰ দৌল-মৰ বান্ধি তাৰেপৰা ঘোড়া-খোজে চাৰি দও বেলাৰ বাট উজাই খানিক এশান্য কোণকৈ মূবকটাত নগৰ কৰিলে, তাকে বিহক্ষমৰ গড় বোলে। আতে কতোদিন আছিতে মৃগান্ধ নামে ৰাজ্য দিখিজয় কৰিতে আসি বুদ্ধ খুজিলেছি। বিক্রমধ্বজেও লোকজন তিয়াৰ কৰি প্রাণৰ কাতৰে ঘোষ বুদ্ধ কৰি বলে নোৱাৰি ভঙ্গ গাই দেশত ৰব নোৱাৰি সেৱক ও ৰাজ্য সৈতে তিৰি ভাৰ্যাসম্যে কেম্প্ৰান্ধ কেম্প্ৰান্ধ ও ৰাজ্য সৈতে তিৰি ভাৰ্যাসম্যে কেম্প্ৰান্ধ কেম্প্ৰান্ধ বি

ভালকপাত্র বা প্রতাপনিংহ বাজ।—এইকপে কভোদিন আছিতে ভাৰত্যদ্ধ হল। সেইবেলা ভীমে আমি মন্তক্রচকে মঞ্নপর্শ্বকে চাল্রথ সাজি লৈ গলছি। পাচে ভাৰতবুদে দুগে। পৰিলত অঞ্নপৰ্ণাণ পুত্ৰ বিৰোচন-মতি-ফা বাজা হৈ কলীবাবড়ব নামে বামুনী প্ৰণতত পাট কৰি বহিল। তেঞাৰে বীচনমতী নামে ভাগা। মাহিল, বানবাৰ-খা নামে মন্ত্ৰী মাহিল। পাচে পটেশুখীয়ে, ৰাজ্যৰ দুৰ্দিনৰ হোতু, ৰাজাত বগভা হৈ দনি স্বতন্তে আপোনাৰ দশ্চেষ্টাকে কাৰ্য্য মানি উদত্তে প্ৰবৃত্তিৰ ধৰিলে। যেইৰূপে নাছিতে একদিন ৰাজাৰ দৰ্ব্বাৰ ৰহা ঠাই খুৱাৰ যাগত কোনো এক গছৰ শাখাত কোনো এক পক্ষী বিশেষ স্থলৰ চৰাই এটি পৰি নাও কাঢ়িলে। শব্দান্সাৰে পটেশুৰীএ দেখি বোলে, ''মোক এই চবাইটি ধৰি দিয়ক'' পাচে অনেক যন্ত্ৰ-মন্ত্ৰ কবি বৰিব পোজোতে চৰাই উৰিল। পটেশুৰীএ শুনি ৰোলে, ''কত পৰিছে ধৰি আনি দিয়ক। ⁹⁷ এই শুনি পাত্র-মন্ত্রী লোকজন সমন্ত্রিতে বিচারি দেখি জনালেহি, বোলে ''এক টিকৰত বৰ শিলাৰ মাজে এক ডাঙৰ হোলোক্ষা গছ গজি আছে। আৰু আগে বাবা কৰি তিনিটি চাত্ৰা জন্মাই আছে, সিও cbb. छाड्ब रेडरन यानिवाब डिbड. धर्यरम cbb bाता यमाथ रेडरन स्माम আছে।" পটেশুৰী শুনি লোলে, "নিশেষ হৈছে বাস। সমন্তি পাছ তলি यानि यागांव वटा प्रेटिव यांगंड वर्षे भिन्नदारे ।'' शांक वया-वरूक गृक्ता দেশৰ বিস্তৰ লোক জতাই আনি গবে ওড়িক বাই, শানিবৰ একো উপাই নাপাই ৰাজা-পটেশুৰীত জনালেছি বোলে, ''গাছো বৃহৎ, শিলাব নিমিত্ত श्रीनिवादका नाश्रावि, এएउटक यापि दक्षीन छेशीरव यानिम" श्रेटीमूर्वी छनि বোলে, ''ৰাজা, তোমাক বন্দীহতে পৰিহাসহে কৰে, অত লোকে গাছ পলি অনৈ আনিতে নপাৰে, আৰ কি কাম কবিব ?''

ৰাজা শুনি বৰা-বৰুক খুমডাঞ্চ সকলকো দায় ধৰি লোলে, "গাছ আনি দিব নোৱাৰিলে সকলকো গাছৰ গুবিতে আদিন।" এই শুনি সমস্তে নিকশ্বাস হৈ ৰুক্ষৰ ওবিক যাই কতিপ্য দিন চাই-চিন্তি একো উপায়ে খানিব নোৱাৰি পাত্র-দেনাপতি সমস্তে গোষ্ট হুই বোলে. ''ৰাহা হন গ্রী-ক্লিড, তিৰি ছাতিও কিছু নুরুজে, এতেকে জানো আমাৰ নিনাৰা কান হল। এখন আমাৰ কোন উপায় হব ? দক্ষিণে আমাৰ গা নুলুকাই উত্তৰ হব পাৰিলে কিছু উপায় আছে।" এই আলচি সমস্তে ইইদেনতাক স্তমৰি বিস্তৰ সন্তাৰে লোহিতক পূজা কৰি ৰোকে, ''হে ভীৰ্থৰাজ, আমি আপদে মজিলোঁ। এখন তোমাত শ্ৰণে পশিলো। এতে তুমি কুপান্তিত হৈয়া প্ৰ চোড়ি দিয়া, আমাক ৰক্ষা কৰা।'' পাচে লোহিতেও অনেক প্রাণীৰ কাতৰ স্তুতি শুনি প্রদান হৈন। বাত্রি স্বপু দেখাদি বোলে, "কালি প্রাত্তমে মঞি বক পক্ষী ভই আরো আগে যাম, তহঁতে কিছু সংগ্ৰ নক্ৰি পাচে পাচে যানি, কিন্তু পাচক ফিৰি নচাৰি। `` এই **শু**নি সকলো মনে ৰত্ন হুই নাকা-খাঁ মন্ত্ৰী সহিতে বহুত কড়াৰি সপৰিখাৰে সেইকপে হেলচ পৰ্য্বতৰ পোনে উত্তৰলৈ পাৰ হৈ দেই পৰ্য্বত্ৰে আশ্ৰুষ কৰি ৰহিল। এই কথা কঢ়াবি ৰাজ। শুনি পাঁচত নেটি স্বা নাপাই পটেপুৰীক বিস্তৰ গৰিহা কৰি আপোন দোধে দেশ উছ্যু দেখি পৰন লাজে নৌনে ৰহিল।

আৰু বাৰ্বা-খাঁৰ শুদ্ধমতী নামে ছীয়েক আঁট আছিল। কছাৰি ৰাজা পৰম জুলৰী সাংলী শুনি বিবাহ কৰিম বুলি বাধি থৈ বিচনমতীক ভয়ে নিব নাৱাৰোঁতে বাপেকৰ ঘৰত যুবত হৈ আছিল। বাপেকৰ লগতে সেই কন্যাও গল। পাচে সেই হেলছৰ পৰ্যততে কতিখন দিন আছোতে কন্যাৰ খাতু-স্নান হৈল। চতুৰ দিবমত লোহিতক যাই ব্যৱহাৰে স্নান কৰি শুচী হুই প্ৰবৃত্তৰ কোখৰ বালিত বিমি দুখননে আপোনাৰ ইপ্তদেৱক সমৰি অদৃধ্ব নিন্দা কৰি কান্দিৰ ধৰিলে। সেইবেলা কন্যাৰ মন্ত্ৰাগোদন হেতু আকাশ মাৰ্গে মহেশ পাৰ্বতী নাইতে মহানানা কন্যা দেখি স্বশ্বত পুছিলে বোলে, হে পুভু, তুমি স্বৰ্জ, ই কন্যা কি কাৰণ কান্দে গুনহানের বোলে,—পূন্বাপৰে সাংবী কন্যা সামীৰ অভাবে ঋতু বাৰ্গ শোকে কান্দে বুলি কলত পাৰ্বতী বোলে, স্বামী উপুৰ হলে শুদ্ধ যে আজিলক ক্ষা কৰিছে উচিত। পাচে মহেশ দেৱীৰ বচনে প্ৰত্ৰিত্ব পৰা ভালুক ক্সা কৰিছে উচিত। পাচে মহেশ দেৱীৰ বচনে প্ৰত্ৰিত্ব পৰা ভালুক ক্সা বৰি ওলাই আছি ঋতু সান্দলি অন্তৰ্হিত হল। কন্যা বিসময় নানি দেৱমানা বুলি আনন্দ হৈ ঘৰক যাই মাকত কলে।

পাচে দশ্মাস দহদিন অত্তে শুভুমুছর্তে বালক জাত হল। শ্ৰীৰত বিস্তব ওভোট। লোম দেখি ভালুকপাস নাম খলে। এইৰপে কভোদিন জাছিতে সেই দেশৰ ৰাজ সোমপালে এই সকল কথা গুনি বাপেক সৈতে কন্যাক নিয়াই সোধপোছ কৰি কন্যাক দেখি মোহ হৈ বালককো দেৱ-বীৰ্বা মানি বোলে, এই বালক মদি নিলগত গাকি ৰাজা হয় নাজানিতে কিবা আমাকো নিনাশে। পাত্ৰ-পুক্তিতক এই বুজাই সেই কন্যাক সংগৰি বালককো পুত্ৰ বোধে ৰাখিলে। পাচে কভোদিন ৰাজা ভোগ কৰি সেই বালককে প্ৰতাপনাৰায়ণ নাম দি ৰাজা গাতি প্ৰলোক হল।

পাচে প্ৰতাপনাৰায়ণে ৰাজ। তৈ জনমভূমি বুলি উজাই আহি হেলচৰতে পাট কৰি গাত খানি শিলে-ইটাএ ৰাখি নগৰ পাতি ভূঞা সকলকে। জিনি প্ৰধান ৰাজা হল। তাতে কতোদিন খাকি লোহিতে গ্ৰান-চহৰ ছুবাই দেখি সেইপোনে দক্ষিণলৈ পাৰ হৈ বামনাটি এডোধৰ পাই ক'লা দেখি আজাৰা নাম দি নগৰ পাতি কতোদিন আছি উজাই আহি বিশ্বনাথৰ কন্যকাশুম গ্ৰামৰ নগৰ পাতি চাৰিওদিশৰ ৰাজা ভূঞা সবাকে ছিনি প্ৰতাপসিংহ নাম লৈ মহাণজিনস্থ ৰাজা হল।

তালুকপাতেও ৰাজ। আক্রমি সনাকে বসতি কৰি আপোন দেশক গঠা। সেইবেলা মৰণক ভয়ে সমস্ত জাতিও বৰ নৱওণ লৈ গৰুত উঠি ৰাজাৰ আগ হল। ৰাজা কোন পুলি সোধালত বোলে, আনি ব্রাহ্মণ, মহা-ৰাজাত মিলিছো আসি, তেজ শক্তি পৰীক্ষাৰ নিমিতে। বাজা বোলে, ব্রাহ্মণ মে মাক মহিমা দেখক। পাচে সকলো ভয় হৈ মনে একে উপায় নাপাই, হে ত্রাহি ব্রহ্মপুত্র, এই শক্ষটত তুমি নানাধিলে আন আৰু উপায় নেদেধি আজি ৰাত্রি এক মহিমা দেখাই আমাক ৰক্ষা কৰা। এইকপে অনেক স্থতিনতি কৰি বিশ্বৰ পূজিলে। পাচে লোহিত্যেও প্রাণীক ক্পায়ে বৰকৈ ডোৱাৰ পাতি বৰ্নাকৰ হেন এটা শব্দ উঠিল। ৰাজা শুনি কিহৰ শব্দ বুলি ক্ষিলত বোলে, মহাৰাজা যে মহিমা দেখাৰ দিছে সেই লোহিতে দেখাইছে। পাচে ৰাজা খানুহ পঠাই চোৱাই প্রমাণ বাই সত্য মানি পূর্বৱতে থাপি-সাঞ্চি থলে। ১৯।।

দ্বিতীয় আধ্যা।

विश्व मिः इ. नदमावायण याकः हिलाबाय ।

হাৰিম মণ্ডলৰ ভেশত মহাদেৱ।—কানন্ধপন নিশুনিংহ ৰাজাৰ জনম।।
শুটাঘাটত চিকনাই পালতৰ কোষত পানৰৰ ১, ভেদেল। ১. ভেদভেদো ১.
বৰিহনা ১, কাঠীয়া ১. ওৱাবৰ ১. নেখো ১. নৈহাও ১. জেনৈ ১, গৰুক্টা ১, যুদ্ধবৰ ১. ডেগেল। ১. এই বাৰঘৰ মেচ আছিল। আৰে প্ৰধান হাৰিয়া মৰলে চাৰিদণ্ডৰ পাত কপাত দিছিল। একমত শ্ৰুখম ভাগ্যা লীলা,
দুতীয় ভাগ্যা হীবা। ঘৈণীয়েক জনীয়ে নিহাতে গাডিতে ভাত দিয়েগৈ।

একদিনা প্রতি বৈইণীষেক হীনাএ ঋুতু লান কৰি ভাত লৈ যাওঁতে গাড়িলৈ এক দওৰ পথ থাকোতে বব গছ এক ডালৰ তলত হাবিয়া মৰলৰ কপ ধৰি মহাদেৱ নসি আছে। তাতে মদভাত খালে, সেই ল্লীকো হৰিলে। বৈৰিণীয়েকে বোলে, ''গ্ৰাডি এনি কিয় আহিলিং'' ছদ্য মহাদেৱে বোলে, 'ভাত নপাই ভোক লাগিলত আহিলোঁ।'' এই বুলি গাড়িলৈ যাওঁ বুলি অন্তর্বান হ'ল।

পাচে হাবিয়া মবলে ঘৰলৈ আহি ঘৰিণীএকক খং কৰি বোলে,—
''আজি মোলৈ ভাত কিয় নিনিলি ?'' দৈণীয়েকে বোলে,—''বৰ গছৰ
ভনতে মদভাত খালি, মড়োগাকৰিলি, খং কৰ কিয় ?'' এই কথা শুনি
হাৰিয়া বিষ্ময় হৈ থাকিল। পাচে ৰাত্ৰি মহাদেৱে সন্যাসী ৰূপ ধৰি স্বপু
কৰালে, বোলে,—''ভোৰ ঘৰিণীক খং নকৰিলি। মঞ্ছে এনে কৰিলোঁ।
তহতে শুদ্ধ ভাৱে থাকিলি। মোৰ ৰীৰ্নো যি পুত্ৰ জন্মিৰ সি মহা বলিষ্ঠ
ৰাজা হব। আৰু বৰ গছৰ তলত পূজা কৰিবিগৈ; তাতে দাল ১,
তৰোৱাল ১ খান পালি। আৰু গছত বানৰ এটি দেখিনি, সেই বানৰ আকাৰে
ধ্বজ-দণ্ড এটা সাজিবি। পূবক মুখে গৃহত থৈ বছৰি পূজা কৰি
থাকিবি। যিকালত বানৰৰ মুখ বূৰে সেই কালত ভোৰ বেটা ৰাজা হব।'
আগধৰিও সেই বৰ গছৰ তলত পূজা কৰিছিল, কোনোৰ মতে শিলিখা গছ
বুলি কয়। ২০।।

বেহাৰৰ পাটত বিশ্বসিংছ।—পাচে দিনক্ৰমে কাত্তিকৰ বিষুত পুত্ৰ জনিমল; বিশু নাম থলে। আগৰ ভাৰ্যনাৰ পুত্ৰটিৰ নাম শিশু। ৰাত্ৰি হাধী, ঘোঁৰা, বন্দুক, পঞ্চশংদৰ বাদ্য ভেল। বৰটিৰ নাও শিহু, স্ৰুটিৰ নাও বিছ। এই প্ৰকাবে বাবে বংসৰ হ'ল। অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰত বৰ অভ্যাস হ'ল। বিছৰ ২২ গিৰি মেচৰ ১২ জন চৱাল স্থিতে চিকাৰ কৰি ফুৰে। পাচে বইগাওঁ সিগাওঁ মাৰি খুটাঘাটৰ কৰ্মপুৰ ভূঞাক মাৰিলে। এই ক্ৰমে কৰৈ বাৰীৰ কামৰূপ বেহাৰৰ সকল ভূঞাকে মাৰি ৰাজ্য ধৰু কৰি চিকনাইত পাট কৰি ৰাজ্য হ'ল, ১৪৪৯। ২১॥

А

ষ্বৰ্গ দেৱৰ থাপিত-সাঞ্চিত বিশ্বসিংহ।—পাচে েই গ্ৰেষতে স্বৰ্গমহ। বাজাৰ চনথান বৰগোহাঁই কৰতীয়া গক্ষা নাৰিবলৈ যাওঁতে বিশ্বসিংহে শুনিলে যে, পূৰ্ব্দেশে ইন্দ্ৰ অৱতাৰ ধৰি ৰাজা বাজ্য সকলক নাৰি কাটি বশকৈ লৈ আহিছে। এই বুলি ৰূপ-সোণ দুচৰ লৈ চনখান বৰগোহাঁইক ব্ৰিল্ছি। বোলে. "মঞি স্বৰ্গমহাৰাজাৰ শ্ৰণীয়া হলোঁ; মোক থাপি-সাচি থোৱা।" পাচে গোহাঁইএ সোণৰ ভলা কোটাৰে বঁটা এজুৰি দি বোলে.—"ভাল, ইন্দ্ৰৰাজাত জনাই তোক থাপি-সাচি থোৱান।" মই দিল্লী মাৰি আহোঁগৈ।" এই বুলি ভানীয়াই গ'ল। ২২।।

বিশ্বসিংহৰ পুত্ৰ নৰনাৰাবণ আৰু চিলালায়।—পাচে বিশ্বসিংহৰ মান, শুক্র পূথ্যে দুই নেটা হ'ল। আৰু ১৬ বেটা হৈল, গোহাঁই কমল ৩, গোহাঁই মনদান ৪. গোহাঁই ৰামচক্র ৫. গোহাঁই জ্বসিংহ ৬. বৃষ্টেইতু ৭, ৰামনাৰায়ণ ৮. আনদ্দ ১. দিওসিংহ ১০. হেমদ্ধৰ ১১. মেঘনাৰাণ ১২, জগত ১৩. ৰূপচন্দ্ৰ ১৪. হৰিসিংহ ১৫. মানসিংহ ১৬. নেচা ১৭. সূৰ্যাসিন ১৮। এই ১৮ বেটাক বিশ্বসিংহে স্বাকে অন্ত-শ্বন্ত শিখাই মৃত্যুকাল সময়ত ১৮ বেটাৰ ১৮ টা টোপোলা কৰিলে। লোহাৰ ১. মাটিৰ ১. থানৰ ১. এইৰূপে ১৮ টোপোলা ১৮ কোঁৱৰক লব দিলে, বোলে, বাৰ বি চলে। মাটিৰ টোপোলা মালে ললে, লোৰ টোপোলা ভকে ললে। এইৰূপে গায়ে গামে টোপোলা ললে। মাটি দেখি মালক বুলিলে,—"তঞি ৰাজ্য হবি।" লোদেখি শুক্তক বুলিলে,—"তঞি থাডাইত যুক্তাইত হবি।" টেপোলা অনুক্রমে আনবোৰকে। সিদ্ধান্ত দিলে। পাচে মালক নৰনাৰায়ণ নাম থৈ ৰাজ্য পাতিলে। শুক্তৰ নাম সংগ্ৰাম্যিণ্য খলে। এইকে চিলামাইও বোলে, যুৱৰাজ। হৈল। ২৩।।

বিশ্বসিংহৰ অন্তিম অনুৰোধ।—পাচে দুয়ো ভাই ৰাজ্য চচ্চ। কৰি থাকোতে বিশ্বসিংহ পৰলোক হৰা সময়ত নৰনাবাৰৰ চিলাৰাইক বোলে,— ''সুদা কৰাতে অসমৰ থাপিত-সাঞ্চিত নাম ললোঁ।। মৌৰ হয় হব। এটা শালেৰেহে যাঞো। তহঁতে যদি পাৰ শৈল উদ্ধাৰ কৰিবি, আৰু যদি নোৱাৰ পুত্ৰ-পৌত্ৰাদিক্ৰমে কৈ যাবি।'' এই বুলি পৰলোক হৈল। ২৪॥

মৰনাৰায়ণ আৰু চিলাৰায়ৰ দিথিছেয় ।—তাত পাচে নৰনাৰায়ণ চিলাৰাইএ বাপেৰ কৰ্ত্ৰ-কাষ কৰি অৱসৰ হই আসাম ৰাজাক চৰিল। ৰাজাৰ আতাইএ গোহাঁই কমলে নামদানি ওপৰদানি সমান কৰি বেহাৰৰ পৰাএ নাৰা-পুৰ প্ৰতিত্তে এটা আলি বাৰিলে। পাচে আসাম ৰাজাৰ পৰা হেড্ৰক গৈল, তাৰ পৰা জয়ন্তাত আলি পুপুৰী গানি ত্ৰিপুৰালৈ গৈ ওলমাল লৈ আহিল। গৈ নামিৰ, গানোৰ ৰাজা আপুনি বৰিলহি। বঁটা-বাহন দি বিদায় দি বুলিলে.—'মোত কি খোজ গ' গৈৰামি ৰাজা বোলে,—'মোক মোহৰ মাৰিলৈ আন্তা হক।' উক্পাল দি বোলে,—'মোৰ নামে মোহৰ মাৰিবি, তোৰ নামে মোহৰ নামাৰিবি।'' থৈৰামি ৰাজা বোলে,—'তাল, তোনাৰ বংশৰ নামে মোহৰ মাৰিয়ে।'' ২৫।।

গৌড় যুদ্ধত চিলাৰার বল্লী।—তাত পাচে বাৰেবসলা মাৰিবাক গৈল।
তাক মাৰিলত গৌড় পাংসা সহিত ঘোল বুদ্ধ হৈল। পাংসাৰ বলুকৰ বৰ
চামান তথাপি চিলাৰায় লোক পাচ মুহে। একল বলুকৰ কোবত সকল
সৈন্য পৰিল। একলা যি পাংসাৰ লোকে চিলাৰাইক বেঢ়িলে। দোনোন
কাও আছিল মানে ধৰিব নোৱাবিলে। পাচে দুইনৌন কাও সাং হৈল।
তেবে গিৰিগত্ব খাগৰি একলাম আছিল, তাৰে একোণ্ডাল লৈ মাৰিছিল।
হাবীৰ গাত পৰিলে ইকাল সিকাল সৰকে। এইকপে সিফো সসক হৈল।
পাচে ঢালে-তৰোৱালে মুঁজিলে, অসংখ্য সৈন্য পৰিলে। "ঢাল-তৰোৱাল
পোই মিল, যদি নিমিল তেবে বন হিলৈ মাৰিম।" তাতে চিলাৰায়ে বোলে
"প্ৰাণৰ কাতৰে ঢাল-তৰোৱাল পোই যে মিলিম ইগোট কোন ১ চিত্ৰ।"
এইমতে অনেক যুদ্ধ কৰিলে, মুদ্ধতে ঢাল-তৰোৱাল ছিগিল। পাচে হাতে
হাতে যুদ্ধ হৈল। তেবে পাংসাই লোকে নৰি সোণাৰ লোৱা লগাই
পাংসাৰ আগ কৰিলেনি। ২৬।।

চিলাৰায়ৰ মুক্তি আৰু মৃত্য।—আৰ চিলাৰায় যুদ্ধত শকত হেন পাৎসাত বেনালে। পাৎসাও লোৰ বনু এখান টানিব দিলে। গাৰ বলে বনু টানোতে ধি আগে ৰণ কৰা কাও গাত দোনাই তল গৈ আছিল সেই কাও চট চট কৰি ওলাই গৈল। পাৎসা কেনি বৰ বিসময় হল। উত্তম পুৰুষ ছানি ৰটা-বাহন দি বিদায় দিলে।

চিলাৰায় ৰণত বৰ। পৰি আছিল মানে নৰনাৰায়ণে অনু এৰি দুগ্ধ আহাৰ কৰি আছিল। দুই তাই একত্ৰ হৈ অনেক বঙ্গ-দক্ষ কৰি বিশুৰ দান-দখিণা কৰিলে। পাচে কভোদিন অন্তৰে চিলাৰায় প্ৰলোক হৈল। ২৭॥

তৃতীয় আধ্যা।

ব্যুদেৱ, লক্ষ্মীনাৰাষণ লাৰ প্ৰীক্ষিত।

विनां बगुरमत्व शारे ञालन।--- िक्नाबातव त्वारे। बगुरमत-नावायन हता। নৰনাৰায়ণে পাট এৰি বেহাৰক মোৰক্তৰ ৰাজাই খাৰে আহি যেন পাট কৰি পাকিল। ৰ্ঘুদেৱে লগতে আছিল। তেবে চিলাৰায়ৰ বৰা-বুৰ-ক.—-কৰীক্ৰপাত্ৰ, যুধিষ্টিৰ ভাণ্ডাৰ কাষত্ব, শ্ৰীৰায় লংকৰ, কইপুৰ গিৰি, গোণাবৰ, ৰূপাবৰ, চৰদাৰ কবিৰাজ, গোপাল চাউলীয়।, গদাই ব্যক্ষয়স্থ, গদাধৰ চাটলীয়া, পুৰল্পৰ লংকৰ, এবং আনো বৰা-বুৰাক ৰ্যুদেৱ পাট-বৌৱৰক বুলিলে,— 'তুমি এই মতে থাকিলে ৰাজাৰ আজ্ঞাকানী হৈ থাকিব।। পুৰেৰ্ব বিশুসিংহ মহাৰাজ। স্বগী হবৰ সময় বৰ্ণোণকোষ দীন। কৰি বেছাৰ নৰনাৰায়ণ ৰাজাক দিছে। ইদিকে চিলাৰায় দেৱানক দিছে। এতেকে তোমাক ধিলাত ৰাজা পাতো। স্বনং ৰাজ। হৱা। তোমাৰ পিতৃৰ হাতী-যোঁৰা, আহিলা-পাতি উপায় কৰি লৈ ফুৰত। খাওঁ বুলি ওলোৱা। । পাচে বছুদেৱে ৰাজাত কহিলেক, ''মাজ। পালে কুৰুহ। খাৰাক যানাক খোঁছোঁ।'' ৰাজ। বোনে, "তাঞি নোৰ পুত্ৰত অধিক স্নেহ, পাট-কোঁৱৰ পাতিছোঁ, যি ইচ্ছা তাকে কৰ।" বোলে, "মোৰ পিতৃৰ বৰা-বুৰুক, হাণী-দোৰা, আহিলা-পাতি নিৰাক খোজো।" ৰাজাই বোলে, "সৰে তোৰ, সৰে মোৰ, মাক ইচ্ছা তাকে লৈ যা।" পাচে বাপেকৰ চৰমজান লৈ ফ্ৰক্তা নাখাই গোণকোম নদীৰ পাৰ হৈ ছিলাত বেকে সাপ থানাক দেখি পাট কৰিলেক। নৰনাৰায়ণ বেহাৰতে থাকিল। পাচে ৰঘুদেৱে দুটা বৰাৱকৈ নৰনাৰায়ণৰ ঠাই পঠাই দিলে। "মহাৰাজাৰ পুত্ৰ সাছে, মহাৰাজা খাকে মানে একো নাই, মহাৰাজা নাথাকিলে তেওঁৰ বেনাই সহিতে ভাল হবৰ নুই। একে চোকত দুই বাঘ নাখাকে। এতেকে আহিলোঁ। যদি ভাল দেখে, তেনে পিতামহে ৰাজ্য বিভাগি দিছে। পিতৰ ভাগত মৌক ৰাজা পাতোক। তেবে কুশলে গবে থাকিম। এই কথা

গুনি ৰাজা বৰ আনন্দ হল: বোলে: ''ভাতিজাই বাৰু ভাবিছে, ই গোট উত্তম কথা।'' পাচে দণ্ড-ছত্ৰ সিংহাসন দি ঘিলাত ৰাজা কৰিলে। মহাৰাজা ৰছুদেৱনাৰায়ণ সম সুন্দৰ পুৰুষ নাই। বত্ৰিশ বৎসৰ ৰাজাই কৰিলেক। ২৮॥

ৰবুদেৱ আৰু লক্ষ্মনাৰায়ণৰ বিৰোধ।—পাচে ৰাজা নৰনাৰায়ণে ৰবুদদেৱেত কৰ-ভাৰ খোজে, যেন তাঞিৰ লগত ৰণ একবাৰ মাত্ৰ আছিল। নৰনাৰায়ণ পৰলোক হল। তান পুত্ৰ লক্ষ্মনাৰায়ণৰ লগত ৰণ হল। বলে নোৱাৰি ৰাজা ভক্ষ হৈ আছিল। সেই ৰণতে ৰাজা ৰঘুদেৱৰ ছত্ৰখান বেহাবতে ৰছিল। লক্ষ্মনাৰায়ণে ৰণ জিনি ৰাখিলেক। ৰঘুদেৱ ৰাজাৰ শিল-খাঁ, ফতে-খাঁ, পুৰুলৰ লফকৰ ৰাজা জোঞাই, নিভাইচক্ৰ নাজিৰ, ঠাকুৰ পঞ্চানল, ক্ৰীক্ৰপাত্ৰ, গদাধৰ বৰুৱা, আনো বৰা-বুৰুক সহিতে মন্ত্ৰণা কৰি বেহাৰ মাৰিবাক যতন হল। আকে শুনি লক্ষ্মনাৰায়ণ ছিলাক খেদি আছিল। ৰাজা ৰঘুদেৱ জিকিল। লক্ষ্মনাৰায়ণ ভক্ষ হৈ গোল। ৰঘুদেৱ ৰাজাৰ বৰা-বুৰুক একো হানি নহল। ২৯॥

ব্ৰুনাবায়ণৰ পুত্ৰ।—প্ৰীক্ষিত, ইন্দ্ৰনাবাণ, যদুবায়, ভৱসিংহ, মুকুল-দেৱ, বলীনাবায়ণ, মানসিংহ, মহীক্ষসিংহ, গোহাঞি-মগল, গোহাঞি-নাবানাল, কৃষকেতু, দুনস্থানাবাৰণ, পুতাপনাবায়ণ, বিজ্ঞাসিংহ ট পাচে আধাৰণ মাসৰ পূণিমা তিথিত মহাবাজা ৰহুনাবায়ণ স্বগী হল। ২০ ॥

বলীনাৰায়ণৰ মৃত্য।—প্ৰীক্ষিতে ইন্দ্ৰনাৰায়ণক মেচ লগাই ঘাৰ মুচৰি মাৰি ৰাজ। হল । এই গওগোল শুনি লক্ষ্মীনাৰায়ণ কামাখ্য। ওবিৰ দুৱাৰে ছিলা সোমাল। বৰ ৰণ হল। সেই বণতে লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ ভাই বলীনাৰায়ণ পৰিল। প্ৰীক্ষিতনাৰায়ণৰ ৰূপানৰ দালী বৰছি হানি মাৰিলেক; সদ্ধ্যা সম্ম কোনোনা চৰদাৰ বুলি নাজানি মাৰিলেক। পাচে বলীনাৰায়ণ বুলি জানি, আপোনাৰ তৰোৱাল প্ৰসাই বলীনাৰায়ণৰ আগত দিলেক, বোলে, "তুমি ৰাজাৰ ভাই, মঞি পাইক হৈ তোমাক মাৰিলো। এতেকে তোমাৰ হাতে মোক কানি, প্ৰাৰশ্চিত ভৌক।" বলীনাৰায়ণে বোলে, "তোক মাৰিলে কি হবং সহজে মঞি জীবাৰ নুই। বিশেষ যাৰ লোণ খাৱ তাৰ কাৰ্যাত থাকি অকথা কবিবাকো পাৱ। আৰু অক্তানত মাবিডাই, তোৰ একে। অপৰাধ নাই।" এই বুলি বলীনাৰায়ণ মৰিল। পাচে প্ৰীক্ষিতে

বলীনাৰায়ণক আনি আগৰ চলনেৰে বিধিপূৰ্ন্বক কাৰ্চ্চসংস্কাৰ কৰি অস্তি বেহাৰক পঠাই দিলেক। সেই ৰণতে পাৰ কাজি সহিতে বাৰজন কাজি ধৰি আনিলেক। ১১॥

প্ৰীক্ষিত আৰু বেহেকৰা কাজি।—ৰাজাৰ মহীক্ৰসিংহ হাথী লক্ষ্মী-নাৰায়ণৰ ঠাঠ ভঞ্চাইলেক। আৰু লক্ষ্মনাৰায়ণৰ দুই হাখী প্ৰীক্ষিতে ৰণত ধবি আনিলেক। লক্ষ্মীনাৰায়ণে মাহাদৈ সহিতে ভাগি গল। প্ৰীক্ষিত্ৰ লগৰ এক পাঠানে লক্ষ্মীনাবায়ণক ধৰিবাক খুজিলেক। প্ৰীক্ষিতে ধৰিবাক নেদিলেক, বোলে, ''খণ্ডী লগত আছে, ৰাজে গৰিহা কৰিবোক।'' পাচে লফ্ৰীনাৰায়ণ ৰণ্ডত ছই ৰেহাৰ পল । পাচে ধৰি আন। কাজিসকলে পৰীক্ষিত্ৰক সেৱা কৰিলেক। পাৰ কাজি সেৱা নকৰিলেক। ৰাজা পৰী-ক্ষিতে পাৰ কাজিত পুছিলেক, "আন কাজি নোক সেৱা কৰিলেক, তঞি দেখোঁ সেৱা নকৰিলি, কাৰণ কি ?'' পাৰ কাজি বোলে, ''এই মুড়ে মহাৰাজা লক্ষ্মীনাৰায়ণক সেৱা কৰিছোঁ। তোনাক সেৱা কৰিবা নোৱাৰোঁ। । সেই খক্ষে নিতে দহোটা কৰি ডিয়া মাৰিছিল। তথাচো সেৱা নকৰিলেক। অনন্তৰে লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ কটকী পৰীক্ষিতৰ ঠাই পঠাই দিলে, বোলে, 'মোৰ কাজিসকলক এৰি দেওক।" পৰীক্ষিতে লোলে. ''নোৰ বাপৰ ছত্ৰ নেহাৰত এৰি আহিছি, মোকো সেই চত্ৰ দিওক।'' পাচে চত্ৰ দি পঠাইলেক, প্ৰীক্ষি,তও বঁটা-বাহন দি কাছিসকলক বিদায় দিলেক 🕒 পাচে পাৰ কাছি পৰীক্ষিত্ৰক সেৱা কৰিলেক। ৰাজা বোলে, "থাগে যে সেৱা নকৰিলি, এতিয়া সেৱা কৰিলি, কাৰণ কি ?'' সি বোলে, ''মহাৰাজা লক্ষ্মীনাবায়ণ যেনত তুনিও সেমত। কিন্তু তেতিয়া সেৱা কৰিলি বুলিব। জীউৰ কাতৰে (महा कर्ब।" এएउटक का जिमकन विषय होन। ७२॥

প্ৰীক্ষিত্ৰ বিৰুদ্ধে মকৰম-খাঁৰ অভিযান ।—পাচে বং শৰ বং শৰ প্ৰীক্ষিতে বেহাৰ মাৰি আনে। উপদ্ৰ শৈবাক নোৱাৰি ঝাঁশকক দি পাং শা বৰিল যায়। আৰু গোচৰিলে, বোলে, ''প্ৰীক্ষিত্ৰ কাৰণ ৰাজাই কৰিব নোৱাৰোঁ।'' পাং শাই নবাৰ মকৰম-খাঁক আদ্য কৰি, বাইশ উমৰাও লগত দি লক্ষ্মীনাৰায়ণক বিদায় দিলেক, বোলে, ''প্ৰীক্ষিত্ৰক ধৰি আনিবি, জীউ নামাৰিবি।'' মকৰম-খাঁ আহিতে সুষক্ষৰ ৰাজা ৰ্যুনাথ ৰায় গোচৰ দিলেক, বোলে, ''প্ৰীক্ষিতে বিস্তৰ উপদ্ৰব কৰে।'' তাক আশুসি কৰিলেক। সিঙ্

ঠাঠ মকৰম-খাঁৰ লগত দি বিদায় হল । লক্ষ্মিনাৰায়ণেও ঠাঠ কটক মকৰম-খাঁৰ লগত দি বেহাৰ গল, বোলে, "মঞি নগলে শুদা চহৰ পাই বেহাৰ মাৰিবোক।" ৩১ ॥

প্রীক্ষিত্রে মক্রস-খার যুদ্ধ ।—মক্রম-খা পুরুষীত রল আহি।
প্রীক্ষিত্রে ঠাঠ কটক দি ফুল গুরীলা ফতে-খাক পাঁচি দিলেক। মক্রম-খার লগত বর যুদ্ধ হল। যুদ্ধত ফুল গুরীলা ফতে-খাক ধরি নিলেক। বণ-ভঞরা হাগীত প্রমানক দলৈ অভিল, সিও পরিল। হাগী বিস্তর ঠাঠ মানিলেক। সি হাগী ধরা পরিল। তর-দুরারে নোরারি নাও-দুরারে যুদ্ধ হল। পুরুদ্ধ কল্পাল কুরের-খার লগত ঘোর বণ হল। কুরের-খা যুদ্ধত পরিল। পুরুদ্ধে বফালর ঠাঠ বিস্তর মানিলেক। পাচে কুরের-খার কোত্র মুদ্ধ হল। পুরুদ্ধে বভালর ঠাঠ বিস্তর মানিলেক। পাচে কুরের-খার কোত্র মুদ্ধ হল। পুরুদ্ধে বংলার পরিল পরিত্র রাজা উলিলা-উর্ক্লিকৈ পাচ ওচি মানাহ পার হৈ সলাত গড় বান্ধি খাকিল। বজালেও পাচে পাচে পাচি গেচি সিপারে খাকিল। ১৪।।

পাৎসাৰ আগত পৰীক্ষিত আৰু লক্ষ্যীনাৰাবণ ৷---পাচে পাত্ৰ-মন্ত্ৰী আপনাৰ মাজত মেল দি মন্ত্ৰণা কৰিলেক, "ৰাজা ৰক্ষাণ্ড মিলিলে ধৰি নিৰোক আৰ ৰাজ। হবাৰ নাই। আনি ৰঙ্গালত মিলি স্বনংৰূপে ৰাজ্য পান।" এহি যুঙতি কৰি ৰালাক লোলে, ''তুমি নিলি বাল ৰাখা, নাই তেনে ৰস্পানক বলে নোৱাৰিন। পাতে মকৰম-খাক লাগি উকিল পঠালে, বোলে, শৰংসৰত দুইমোৰ আগৰ, এক শও হাগী, দুই শও টাজনধৰা: পাঁ**চ শ**ও প**জা-**কানী, গন্ধ, চাৰি শন্ত চৌৱৰ দিন পাৎদাক। আৰু নকৰন-খাঁকো আৰে আধা টেনি দেও, পাচ ওচি যাওক।" মকৰম-খা লোলে, "পাৎসাৰ লোণ হাৰান কৰিন উচিত নুই। পাচ ওচি নাবাওঁ। ভাল, ৰাজ। আহোক, भाष्माक रम का कबिनि मकरन कुनन इस्तीक। योक भरत। कनुन मिर्छा।.--ষদি ৰাজাৰ কোনো বৈওৱা হব, তবে মোৰ জীউ আগ কৰিন, পাচে ৰাজাৰ যি হওক। পাৎসাই বাজাৰ নাও খনি চাহিবাক খুজিছি। পাচে পৰীক্ষিতে পাত-মন্ত্ৰী লৈ মকৰম-পাঁত মিলিল যায়। মকৰম-পাঁ পৰীক্ষিতক বিস্তৰ মান কৰি, বস্ত্ৰ অলঞ্চাৰ দি লগতলৈ পাৎ দাৰ ঠাই গল ৷ ইঠাইৰ নবাৰ ভুষ্ক বাৰ্কৰ হাজোত ৰহিল। লজ্বিৰাৰাক-কো মকৰম-খা লগত লৈ গল পাং সাত মিলিল যায়। পাৎসাই লক্ষ্মিনাৰায়ণ পৰীক্ষিতক বুলিলে, ''ভোনৰা দুয়ে। মিল হৈ ৰাজাই কৰ যায়। আৰ পৰীক্ষিত, লক্ষ্মীনাৰায়ণ তোৰ চাচা হয়, পাও চুই দেৱা কৰ। পৰীক্ষিতে বোলে. 'যি বুলিছে, ইখান বুলিব পায়। প্ৰান্তসিংহে আপোনাৰ মনমাফিকে হন্তী মাৰি আহাৰ কৰে। গ্ৰীগণেৰ আন্তান্ত থাকি নাহি মাৰে। আৰু মহাসমুদ্ৰে আপোনাৰ কালক্ৰমে ৰাস-বৃদ্ধিক পায়। কিন্তু জল-জন্ত আমাত থাকি ৰাস-বৃদ্ধিক নাপায়। আপুনিও তেমত। তেঞাৰ নাৰ শক্ৰতা তাব, প্ৰাণ গোলেও দেৱা নকৰোঁ।' পাৎসাই খণ হৈ পৰীক্ষিতক খৰি ৰাখিলেক। ১৫॥

লক্ষ্মীনাৰায়ণ আৰু প্ৰীক্ষিত্ৰ বিদায়।—লক্ষ্মীনাৰায়ণক বিদায় দি বুলিলেক, "তোৰ ৰাজ্যত কি নাই, গ্লেজ মোত।" ৰাজ্য বোলে, "মোৰ ৰাজ্যত সকলো আছে, পুৰুদ কালি ত্ৰোৱাল নাই, আৰ ইৰাকী যোঁৰা নাই।" যোঁৰা, ত্ৰোৱাল দি বিদায় দিলে। পাচে মকৰম-খা খাটি প্ৰীক্ষিতকো বিদায় দিয়াইলেক। পাংশাই বুলিলেক, "তোৰ ৰাজ্যত বি নাই খোজ।" প্ৰীক্ষিতে বোলে, "মোৰ ৰাজ্যত সকলো পান। পাংশাৰ স্বৰূপ মোক মুন্তি লিখি দিওক, তাকে সেৱা কৰি খাকিম।" পাংশাই বোলে, "যাকে তাকে নেদো। আমাৰ বংশৰ লগত বিৰোধ নকৰিবি, তোক দিলোঁ। বিৰোধ কৰাই নই হবি।" পাচে স্বিন্য আহিল। ১৬।।

পাৎসাৰ সমুগত পুনৰ্গৰ পৰীক্ষিত:—পাৎসাৰ ঠাই বিদায় হৈ আহিবৰ শুনি কামৰূপৰ বৰা-বুৰুক্ত চকাৰ নথাৰ ইচ্লাম-গাক লিখিলেক, "পৰীক্ষিত চকা আহিলত নথাৰে কলে, "শুনিটো, পাৎসাৰ ছবি আনিছি। ছবি এৰি মোৰ ঠাই আহিৰেক। ছবি থাকিলে যোৰ উঠি সেৱা কৰিব লাগে।" পৰীক্ষিতে কথা নামানি ছবি লৈ নবাবৰ আগ হল। ছবি দেখি নবাব আগবাঢ়ি ছবিক সোৱা কৰি কোন হৈ পাৎসাক লিখিলেক। পৰীক্ষিত হাৰামজাদা বুলি কামৰূপৰ বৰা-বুৰুক্তৰ লেখাখনকো দি পঠালে। আৰু ওচৰ-পাঁজৰৰ ৰাজ্য জনিদাৰকো অননায় কৰি থাকে, সিও সমাচাৰ লিখিলেক, বোলে, "পৰীক্ষিতৰ এই সকল দুৰ্ভণ। বনোৰ বাদক ধৰি নি এৰি দিলা। ফিৰি বন পাইলি বাজ হইবাৰ নুই।" পাৎসাই নবাবক লিখিলেক, "ফিৰি মোৰ ঠাইক পঠাই দি।" পাচে পৰীক্ষিতক দিল্লীক পঠাই দিলেক। ১৭।।

ত্ৰিবেণী তীৰ্থত পৰীক্ষিতৰ দেহতাগ।—পাচে ত্ৰিবেণী-তীৰ্থ পালে যায়। ব্ৰাহ্মণত পুচিলেক, ই তীৰ্থৰ কি ফল-শুহতি?' ব্ৰাহ্মণে বোলে, ''যি কামনা কৰি মৰে তাকে পায় ্বিয়াত আন্তহতা৷ পাপ নাই।'' এই কথা শুনি ৰাজা ৰোলে. "ই তীৰ্থকৈহি নাপায়। কেইদিন জীৱন!" এই সংকলপ কৰি, দান-দক্ষিণা কৰি দেহতাগ কৰিলেক। কবীন্দ্ৰপাত্ৰৰ বেটা কবিশেগৰ, শ্ৰীৰাম লক্ষৰক আদ্য কৰি, বাজাৰ লগৰ মানুহ পাৎসাৰ আগ কৰি দিলেক। পাৎসা গুনি অসন্তোম হল। পাচে কৰিশেগৰক কানুগোই বিষয-বিলায়ত কোঁচ-হাজোৰ দিলেক। আন্যো বজোৰ লগৰ কাকো চৌধাৰী কেতোকো পাটৱাৰী, লক্ষৰ বিষয় দি মবাৰ বিদায় দিলে। ১৮॥

চতুর্থ আধ্যা।

মকৰম-খাৰ কোচৰাজ্য আক্ৰমণ।

বিজয়পুৰত নগৰ।—কামৰূপ বেহারত বিশুসিত বাজা কোঁচন। তান পুত্র নৰনাৰায়ণ ৰাজা হল। নৰনাৰায়ণ ৰাজাৰ তাই উক্তংৰজ কুমন। তান পুত্র ব্যুনাবায়ণ। নৰনাৰায়ণ ৰাজা হৈ আচিতে উক্তংৰজ পুত্র ব্যুনাবায়ণে নগৰৰ বাজ হৈ আপোনাৰ বাহনলে বাজা হন কামৰূপত। আজাৰা গ্রামত ঘিলানদী তীৰে বিজয়পুৰত নগৰ পাতি বহিল। নৰনাবায়ণে যুজিবাক মনে বাজি গল। পাচে ব্যুনাবায়ণে আপোনাৰ যত মহালৈ আছে স্বাকো ঘোঁৰাত তুলি হাতে বনু ধৰাই সমুখে পঠালে। নৰনাবায়ণে বোলে. "পুত্ৰ-ৰ্যুক্তলতে যুক্ক আহে।" বাজা লজ্জা হয়। উলাট গল, ছল-কণ্য মহল। তাত পাচে দুনো বাজা মৃত্যু হল। ১৯।।

চা-ছাঁহাক সহাস ভিক্ষা ——বেহাবত তাম পুত্ৰ লগীনাৰায়ণ ৰাজ্য হল। বিজ্যপুৰে পৰীক্ষিতনাৰাণ ৰাজ্য হল। তাত্ৰ পাচে দুমো ৰাজ্য মুদ্ধ হল। পৰীক্ষিতে আগৰাঢ়ি বেহাৰকো মাৰেগৈ। লগীনাৰাণ ৰলে ৰাটে। একদিনা লগীনাৰাণৰ ভাই বলীদেৱনাৰাণক ৰণত পাই তত্ৰকালে পৰীক্ষিতে মাৰিলে। লগীনাৰাণে কিছু কৰিব নোৱাৰি ভাইৰ শোকে চা-জাঁহা পাৎসাৰ শৰণে পশিলেগৈ, বোলে. "মঞি কামৰূপৰ ৰাজ্য তোমাৰ আমি ভূতা ভৈলোঁ। তুমি আনাক পুত্ৰবতে পালা। আমাৰ পিতৃ-পিতামহে সৰ্ব্বকালে ৰাজ্য আছিল। এখন মোৰ ভাতৃ-পুত্ৰ, পাত্ৰ-মন্ত্ৰী সমে আলচি ৰাজা হৈ মোক দেশৰ ডাকি খেদে। মোৰ সোদৰ ভাইকো মোৰ আগতে

কাটিলে। এতেকে পাৎসারে। আগ-পাচ কথা অনেক জবিলে। পাচে মকৰম-খাঁ নবাবক পাৎসাই পঠাই দিলে। পাৎসা বোলে, ''ৰাজাক যিগোটে গেদে তাক ধৰি আন্টো।'' 80 ।।

কামৰপত যৱন।—মকৰম-খাঁ আহিবাৰ শুনি পৰীক্ষিতে আগৰাঢ়ি ধুবুৰিত গড় দিয়া এক বৎসৰ বুদ্ধ কৰিলে। পাচে বুদ্ধ হাৰি ৰাজা ভাগি আহিল। সেই বেলা লখীনাৰামণ ৰাজাৰে পাচে ভেটা দিয়া গঙ দিলে। তেবে ৰাজা মকৰম-খাঁত বৰিল যায়। ৰাজাকো পাই ধৰি দিল্লীলৈ দিলে। সেই ৰণৰ পৰা কামৰূপ যৱনৰ অধিকাৰ হল, শুক ১৫১৪। অঘ্ৰাণত ৰাজা কুলী হল। পাচে ৰাজা গৈ পাৎসাৰ হজুৰ হল। পাৎসাৰে ৰাজাক লখীনাৰামণৰ পাৱ পাকুৰিবাক দিলে। ৰাজা পৰীক্ষিতে বোলে, "মঞি ছত্ৰ-ধাৰী ৰাজা কেমনে পাও পাকুৰিম?" তুগাপি ৰাজা পাৎসাৰ আজা নকৰিলে; পাৎসায়ো পুশংসা কৰিলে। ৪১।।

পৰীক্ষিতৰ মৃত্যু ।—পাচে ৰাজ্য পৰীক্ষিতে ৭০০০০০ সাত লা**থ**টকা দিয়া আপোনাৰ দেশক বিদায় কবিলে । আৰু বীৰনাৰাণ, দপনাৰাণ, শূৰনাৰাণ, ভীমনাৰাণ, এই চাৰি বেটাক পাৎসাৰ চাকৰ ক্ৰি
দিলে। তেবে ৰাজ্য আহিতে প্ৰাণত মৃত্যু হল । লখীনাৰামণ ৰাজায়ে।
পাৎসাৰ আন্তঃ কৰি আপোনাৰ ৰাজ্যত থাকিল । ৪২ ।।

বলী কোঁৱৰৰ শ্ৰণাপনা ।—তাত পাচে শিপ্সবিৰে পৰা বন্ধান ব্যাপি আছে, স্বৰ্গ মহাৰাজাৰে। লোকে তৈবে পৰা সমস্তে আছে। এইমতে দুই বৰিষ গ'ল। সেই বেলা পৰীন্দিত ৰাজাৰ তাই বলী কোঁৱৰে বন্ধানত ভয়ে পলাই আহি ৬/দেৱতাৰ পাৱত শবণে পশিলহি, বোলে, ''আমাৰ বংশে গৰিষা-সাগৰত মজিলে।' স্বৰ্গদেৱ, তুমি ৰক্ষা কৰা।'' শক ১৫১৬, মাস কালওণ। মহাৰাছায়ে এই কথা শুনি কিছে৷ গৰিহা কৰিলে, বোলে, ''মঞি মানুহ পঠাই কহিবাক দিলোঁ। ককাই ৰাজা মোৰ ঠাইত ভাগি আহোক; মঞি দক্ষিণে থাকিম, ককাই উত্তৰে থাকিব। বহালক মাৰিম। চকায়ে বুলিলে, 'দেৱ কুটুছত কবি, মঞি কেঁচা কাম নকৰোঁ। পক। কামহে কৰোঁ। এখন মঞি পাৎসাৰ ঠাইকছে যাম। তেবেদে মোৰ বৈৰীক উচ্ছাদ কৰিব পাৰিম।' এতিয়া সকলে কাৰ্মা-কাম সিদ্ধি হল। তথাপি মই তোমাক ৰক্ষা কৰিম। আৰ বন্ধানকে; মাৰিম।' এই বুলি নিৰ্ভৱ দি ৰাখিলে, আৰু কন্যা, গ্ৰাম, হন্তী-ধোঁৰা, দাস-দাসী, ৰাজযোগ্য অলকাৰ আনে। বিন্তৰ বন্ধ দিলে, মাস ফালওণ, শক ১৫১৬। ৪১॥

পঞ্চন আধ্যা।

হাজোত সত্রাজিত।

মহাৰাজাৰ ৰঙ্গাল অনুসন্ধান।—সেই বেলা ৰঙ্গালৰ ৰতন-ছা নামে এক সদাগৰে শিঞ্চৰিত আগৰ কাঠ কিনি আছে । মহাৰাজাৰ আজােয়ে তাক তৈবে পৰা হাবুং চােনিনায়ে খেদি পঠালে আৰু আগৰ কাঠকে। কাঢ়ি ললে. বােলে. ''কোঁচ ৰাজাৰ মাৰি আশ পালি। সেইমতে আমাকে। ছলছে চা।' সাৰু সেই বেলা মহাৰাজাতে চেংধৰাক পঠাই দিলে ৰঞালৰ বাৰ্তাক জানিবাক প্ৰতি: তাক ৰচনেও এইগান ৰুলিলে, ''কা্জলীমানে কুৰিবিগৈ, বঞালক পালে নেৰিবি।'' ৪৪ ॥

শত্রাজিতৰ অসম আক্রমণ ।—তাত পাচে চেংধবা গৈ বঙ্গালৰ দুখান নাও পাই তাক মাৰিলেগৈ। দুটা মানুহ কাটি তাৰ মাথা আনিলে। এই কথা বঙ্গালৰ লোকে গৈ হাজোত ছৈনদ বাবাকৰ পুমুপো যত ওমৰাও আছে তাৰ আগে সমস্থে বৃত্তান্ত কলে. বোলে. ''পাৎসাক লাগি যত আগৰ কাই কিনিলোঁ, সমস্থে আচামে লুটিলে আৰু দুইখন নাও মাৰিলে। দুই মর্দকো কাটি মাখা নিলে।' তেবে ছৈমদ বাবকৰ নবাবে সত্রাজিতক পাঞ্চিলে; চেংধৰা, হাবুং চেটিনা, মদ-নপোৱা, মনপক, ধৰি আনেগৈ বুলি। পাচে সত্রাজিতে তিমিকুৰি নারেৰে কলজে উজাই আহি সলা মাৰিলেহি। চেঙ্গৰ দুই মর্দকো কাটি মাথা আনিলে। তেবে ছৈমদ বাবাকৰ নবাবে চেংধৰা, হাবুং চেটিনা, মদ-নপোৱা, মনপক, চাৰি পানীসিবা বিশ্বনাথৰ ওপৰে আতাল-তাৰু চেটিনা, মদ-নপোৱা, মনপক, চাৰি পানীসিবা বিশ্বনাথৰ ওপৰে আতাল-ওৰি সোনালগৈ পলাই, ধৰি আনিব নোৱাৰিলে। সত্রাজিতে আক ৰাজাৰ তাঙাৰৰ লুটি সকলো সর্বাহ্ব নিলে। সলাৰ দেৱঘৰৰ নটিনীকো নিলে, আৰু তিনিদিন ৰহি ভটাৱাই গল। সেই কালৰপৰা বঙ্গালেৰে আহোমৰে মুক্ব লাগি গল, শক ১৫১৮। ৪৫ ।।

বুকৰ আবোজন।—বৈশাধ গত জৈ পুবেশ সংক্ৰান্তিৰ দিন। বৈদানি তুবৰ্বকক আহোমে মাৰিলে তাৰ পৰাহে কালে আনি যুদ্ধ লগালে। তাত পাচে বঙ্গালৰ বাৰ্ত্তাক স্বৰ্ধমহাৰাজ। পাই তিনিজনা গোহাঞি পুমুখো যত বৰুৱা, সন্দিকৈ, পাতৰ , চেতিয়া, স্বাকে। আজা কৰিলে। ডাজ্বীয়াস্বে। স্বস্থৰে সাজু হৈ দিখৌমুখে খানা দিয়া ৰহিলগৈ। বজালেও এই কথা শুনি ওৱাহানিক আগ জ্যা ৰহিল। ১৪ গড়গুন্মৰপ্ৰা চিনাতলিত ৰহিলগৈ, আলোৰ এক পক্ষ আছিতে। ৪৬॥

ৰঙ্গালৰ আক্ৰমণ।—পাচে চাউলাই কোঁৱৰ পুমুখো খাম্পুত বৰগোহাঞি লাকে। বৰপাতৰ আনে। ৰজাবৰ্গ সমন্ত্ৰিত যত লোক চামধনাত ৰহিলগৈ। পাচে মহাৰাজাও গৈ আগিয়াবদ্ধত ৰহিলগৈ। বঙ্গালেও বাৰ্ত্তাক পাই সাজু ছই আহি তড়ৰী কাখৰে ৰহিলহি। আহোমো তড়ৰীক মধা কৰি গড় দিয়া থাকিল। এইমতে এক মাস দেখা দেখি হুৱা থাকিল। আহোমৰো আগ্ৰহমান সেনামানে তড়ৰী কাখৰে গৈ বঙ্গালেৰে মাতামাতি কৰি থাকে। পাচে একদিনা বঙ্গালো যোঁৰা নাৱত তুলি কাপৰে নাকি তড়ৰী পাৰ হৈ আহোমক ধৰিলে। পাচে বৰচোটিয়াৰ পুত্ৰ ৰতীয়া ডেকাক কাটিলে, বিংচাপাত্ৰক ধৰি নিলে, পিঞ্চনীয়া গোহাঞি পলাই এৰাল। আনলোকে। কিছু পৰিল, পুষ, গল। ৪৭।।

আহোমৰ প্লাযন।—— শুক্রনাৰে মাঘৰ সংক্রান্তিৰ দিনা, তেলে সমতে বৰুৱা, আন লোকসনো ভাগি আহি ভড্বী গড় এৰি চামগৰাত বলহি। পাচে ৮ রে এই কথা শুনি আপোনাৰ দদানেক চাউলাই কোঁৱৰক সনাৰে উপবি অধিকাৰ কৰি দিছিলে, তাকো মাৰিনাক মনে ধৰি আনিলে । পাচে আইকুঁৱনীয়ে মাতিহে এৰুৱালে । আৰু নৰগোহাঞিৰ নেওগ বুৰুং চেটিয়াৰ নাতি, বুদাগোহাঞিৰ নেওগ লেচাই-ফিচিক।, নৰপাত্ৰ-গোহাঞিৰ নেওগ পোৱালি লাখুম গোহাঞি, এই সমস্তকে খফি ধৰি আনিৰ দিলে। ৪৮ ।।

যুদ্ধৰ যোগাৰ।—পাচে সেই বেলা হাডি. মহি. পুমুখো ষতেক আনো গভতিত্ৰিয়া কাড়ী আহিল সৰে ৰাজাক বুলিবাক লাগিল, "স্বৰ্গদেৱ! তুমি মহাৰাজা হৈ কি কাৰণে বালিত দুখ পাই আহা, আমাক যুদ্ধলৈ কিব পঠাই কেদা? আমাক কি কাৰণে কাড়-বনু শিকাইছা?" তেবেসে লেচাম চিৰি: পুমুখো যত আনো গড়ভিত্ৰিয়া কাঁড়ী আছিল সকলোকো পঠাই দিলে, ভড়ৰীৰ গড় পুনৰ্বাৰ নবীন হব হেন বুলিলে। এই কথা গোহাঁইবাৰে শুনিলে, বোলে, "তিনি নেওগ সমে কোঁৱৰক যে ধৰি নিলে আমাতেহে ধকে।" ৪৯॥

যুদ্ধ-যাত্র। —পাচে ৰাজাগণে সমে গোহাঞিবোবে আলচ কৰি ভছনীয়ে উজাই তিনি ধন দলং বাদিলে ভড়বীত পাৰ হৈবাক লাগি। পাচে এই কথা ⊌ ৱে শুনি চাউলাই কোঁৱৰকো তিনি নেওগকে। নামাৰি পঠাই দিলে। পাচে খাল্পুত ব্ৰগোহাঞি, লাকু ব্ৰপাত্ৰ, তিপান ৰজা, নাম-ৰূপীয়া ৰজা, চাৰিং ৰজা, কনক সন্দিকৈ, বকং ব্ৰচোটিয়া, লেচাজ-পেজৰ, পুত্ৰ, মৰাণ কোঁৱৰ, শ্ৰীফল বৰা, হাতীবৰুৱা, ৰেটুৱা বৰা, এই সমস্তে তৰুৱা হৈ গল। সেই সকলৰ উপৰি চেংধৰা ৰাজনেওগ হৈল। লেচাম সন্দিকৈ পিকচাই চোটিৱা, লেচাম-পম ভঙাৰী, লাহ্নু নেওগ, চিৰিংদাং, চাউলাপামা, লাহ্নি নেওগ ফুলকুমৰৰ পুত্ৰ লালুক গোহাঞি, চাওদাং বৰুৱা, এই সমস্তে নাৱে গৈল। আনো যত যুদ্ধাৰু তাৰ কোনে অন্ত পাইব। কুদ্ৰ বৰুৱাস্বৰে। আন সেনাগণৰ বা কোনে অন্ত পাব। ২২০ ছকুৰি নৈদাৰ হন্তী আগুৱান ভই যাৱ। ৫০।।

বুদ্ধাৰম্ভ ।—নাঘৰ ২৫ দিন বা ওঁতে শনিবাৰে প্ৰভাৱে অকংগাদর বেলাত নাৱে-তৰে চাপি বুদ্ধ ধৰিলে : হাতীয়ে আগবাঢ়ি গড় ভাঙ্কি উঠিল । পাচে সেনাসকলে। উঠি বাকে যতে পালে তাতে কাটিবাক লাগিল । বছালে। সাজু ভইবাক নাপালে ; কতে৷ বিভক্তে পলাই কটা গ'ল, কতে৷ অন্ত-শন্ত ধৰি বুজিলে। বজালেও কিছু কৰিব নোৱাৰি বামৰপৰ ভঁইকি লোহিতৰ নিকটে বালিত চাপি ৰহিল। সেই সময়ত ২২ টা চিপাহী কেঁব৷ গোহাঞি সমে তাৰ কিছু সৈন্য লগত লৈয়৷ ঘোঁবায়ে চৰিয়৷ আহোমৰ বেছ ভাঙ্কি বাজ হয়৷ পলাই গ'ল। যাজিতে৷ দুখন নাৱেৰে কৈদৰ মাজৰ পৰা এবাই গ'ল। ৫২ ।।

বন্ধান বধ।—আহোনেও পাচে যত বন্ধান ভন্নাইলে তাক খাগৰিৰ গছ দিয়। খলে। তাৰ মাজৰ পৰ। দান্তে ধেৰ লৈ যি আহে তাক নাকাটি পাৰকৈ আনে। সেই বেলা বৰগোহাঞিয়েও আপৌ গোহাঞিকে। আপোনাৰ ভিতৰ কৰি আনিলে। একৰাতি তেনেমতে বেৰাব ভিতৰতে বন্ধান আছিল। আন দিনা এক প্ৰহৰৰ উপৰে সৰে) বন্ধানক বেঢ়ি কাটিলে। বন্ধানৰ স্বাৰে উপৰি ডান্থৰ যি ছৈয়দ বাবকৰ নবাব সিও পৰিল। ভগ্নান বক্সি. গকুল চাল, জাহিৰ-বেগ, মীৰ্জা-মধি, জামাল-মাঁ, দক্ষিণে আহলাদ-মাঁ। এই সব কটা গাল। বাজা জগদেৱ, গৰুক্বিয়া, ৰাজাবায়, কালাৰাজা, হাড়া প্ৰতাপসিংহ, ইন্দ্ৰমণি, নৰসিংহৰায়, ভগৱানৰায়, কৰ্ম্ভচল, এই সমে ১০ ৰাজা দান্তে পেৰ ধৰি বোলে, ''আমি মহাৰাজাৰ শ্ৰ-টায়া বন্দী হৈলোঁ, আমাক নাকাটিয়া।'' পাচে তাসহাক নাকাটিলে। ৫২ ।।

বসাল-বন্ধী ।——এই কথা বৰুৱাবোৰে ⊌ৰ চৰণলৈ জনালে। পাচে মহাৰাজ। নানুহ পঠাই গলে হেজুলীয়া ডাকুৰ দিয়া গডগামক এনালে। মাৰু সত্ৰাজিত মোহনগিৰিনায়ে। ভেটি ধৰি আনিলে। আৰু যি বজাল কাও বাৰু এৰি বৰিল তাকে। নাকাটি বৰি আনিলে। থানে। বঞাল সমতে কটা গ'ল। আহোমৰো তৰে হাতীবৰাৱা পৰিল, শ্রীফল বৰা, নমল বৰা পৰিল। নাৱত পৰিল লেচাম শলিকৈ, চিবিংদাং। তেবে শেই বেলা ৺দেৱলৈ জনালে, "বঞাল বণত ভঞাহল আৰু খাগবিব তিনি তৰপীনা টাটা দিয়া বঞালক বেচি শৈছোঁ।" পাচে এই কথা মহাৰাজ। গুনি তৎকালে খেদা পঠাইলে, বোলে, "বফালক নাকাটিব ।" কেনুৱা উমৰাওবোৰে মোক বুজিবলৈ আহি আছে তাক মই চাবলৈ যাওঁ।" এই বুলি খেদা পঠিয়াই দিয়া ৺দেৱে চামধৰালৈ গল বফালক চাবৰ মনে। ৫১ ।।

আহোমৰ জন।—পাচে মহাৰাজাও ওনিলে সমস্ত বজালক কানি গোহাঞিবোৰ পাৰ হৈ আহিল হেন। এই দাযতে ৰাজাৰ দদাৱেক চাউলাই কোঁৱৰকো মাৰিলে। পোহাঞিবোৰৰো নেওগৰিলাককো কানিলে। ৰাৰ্ণ চেটিয়া পলাইছে এবাল ∤ তিনিজনা গোহাঞিকো খজিলে। তিনিজনা গোহাঞিবেও বুলিলে. ''আমি কেনে ৰণ ব্যাই খম।'' বজালক কানি মাৰি পালে হ'তী ২ টা, যোঁলা ১০০. আৰ যত কাও লাগি মৰিল আৰা বাজত ৰাজু-বন্ধা ঘোৱা কানিলে, তাৰ কোনে অন্ত পায় ? বাচৰু নাৱ ২০০ আৰু বজালৰ যতেক হিলেদাৰী ততেকৰ ততেক হিলৈ . তৰোৱাল, বাৰু: জমদাৰ, খণ্ডযা, এই সকলৰ সীমা নাই। সনহা পালে ৮৪, যি কিছু আহিলা-পাতি লোহিতে পৰিল তাকে মাত্ৰ নাপালে। শক ২৫০৭, মাস মাঘ, ১৬ দিন গতে, দেওবাৰে, তেৰে সেই বেলা হাৰুং-পিকচাই সহিতে আলোৱে গৈ কাজলীত খানা কৰি ৰহিল। ৫৪ ।।

মহাৰাজ। ডিমৰ্বাৰ গৰাকী।——২৫১১ শকত, আৰ ন্বনাৰায়ণৰ দিনত কছাৰীৰ পৰা ডিমৰ্বাৰ ৰহা চৈধা হাজাৰ লোকেৰে ভাগি আহিল। বাঠোৰ ভাই পান্তীপুৰ ৰজালৈ ন্বনাৰায়ণে দাঁতিৰ আঠাৰে ৰাজা তলপ কৰি দিলে। পাতীপুৰৰ বেটা চক্ৰংৰজ ৰাজা হই ন্বনাৰায়ণৰ ঠাইক নায়ান পাচে পাচে নায়ানৰ ছই ২২ বংশৰ বন্দী কৰি গৈছিল। চক্ৰংৰজৰ বেটা পোৱালসিংছ পোৱালসিংছৰ বেটা ৰব্বাকৰ, প্ৰভাকৰ ৰাজা হল। সেই বেলা মকৰম-খায়ে প্ৰীক্ষিত ৰাজাক ধৰি নিলে। সেই শ্বনাত জ্বন্তাৰ ধন্মাণিক ৰাজায়ে ডিমৰ্ব্বাক মাৰি প্ৰভাকৰক ধৰি বি বন্দী কৰি গৈছিলে। পাচে যশমাণিক ৰাজা হৈ প্ৰভাকৰক বঁটা দি মেলি পঠালে। পাচে প্ৰভাকৰৰ বেটা মঞ্জল

ৰাজ। কাজলীত হাবু-পিকচাইৰ ঠাইক আমি মহাৰাজাত শ্ৰণে পশিলহি। মহাৰাজাও বঁনি-বাহন হেঞ্দান্ কন্য। হতী দি বিদায় দিলে। সেই কালৰ প্ৰাহে ডিমৰবে। মহাৰাজাৰ হ'ল। ৫৫ ।।

দৰ্ভ ৰাজ। ধৰ্মনাৰায়ণ ।—তেবেদে মহাৰাজ। বলীকোঁৱৰক ধৰ্মনাৰায়ণ নাম দিয়া দৰ্ভত ৰাজ। পাতিলে। আৰ চক্ৰনাৰাণ, ৰূপনাৰাণ প্ৰমুখো পৰীক্ষিত ৰাজাৰ যত কোঁৱৰ আছিল দৰে আদি মহাৰাজাক সেৱা কৰিলেছি। তেবে মহাৰাজাৰ প্ৰসাদে গ্ৰাম ভূমি লৈ ⊍তাক সেৱা কৰি থাকে, কতে। দেশক যায়। আৰু দ্বিণকুলীয়া ডিমৰুৱা আদি কৰি যতেক ৰাজ। আছে দৰে আদি ⊍েলৱক সেৱা কৰিলেছি কোড়, কপাহ, কাপোৰ আদি আনো সভাৰদকল লৈ; আশ্বিন নামে, শক ১৫১৮। তেবেদে ১৫১৮ শক মাঘত চাম্বৰাত গ্ৰভ বান্ধিলে। ৰাজাৰ কোঁৱৰ লৰি গোহাঞিৰ মৃত্যু, শক ১৫১৮। ৫৬॥

বজাল ধৰিবৰ কদি।—আৰ পুনৰ্বাৰ দখিণকুলীয়া, উত্তৰকুলীয়া, দেকেৰীয়ে ৶তাক উদান কৰালেতি, বোলে, 'স্বৰ্গ দেৱ নহাৰাজ, আনি যতেক দেকেৰি আছে। সমস্তকে ৰাজা পৰীক্ষিতে তোনাৰ দুই পাৱৰ তলে দি গৈছে: আৰু বুলিলে, 'নোৰ বত কৌৱৰ-ক্বৰী আৰ যত বালেক আছে সবাৰো দেৱ-কুটুছৰ ঠাইতেতে ভাত, আন ঠাইত তাৰ ৰক্ষা নাই।' এখন ক্প্দেৱে যদি আছা। কৰে হাজোত বিনা বজালখানি আছে তাক ধৰিবাক খৃতি, আনাকে। দেৱৰ লোকজনক। পাঞাকা: দেৱৰ লোকক পাচ কৰি আনি আগ হৈ ধৰিনগৈ; এতেকে দখিণকোল উত্তৰকোল সমতে ⊍তাৰ হব।'' এই কথা ৩নি নহাৰাজ। আনকিত হ'ল, ভাল বুলি শ্লাগিলে। ৫৭ ।।

চামধৰাত গড়।—পাচে আঘোণত মহাৰাজাৰ আজানে তিনি জনা গোহাঞি পুমুপো সমতে সেনা চেচামুখে গড় দিয়া ৰহিলগৈ , মহাৰাজাও চামধৰাতে ৰহিল। এইমতে মাঘ গ'ল। ৰঞ্চালে। ছেক-কমল পুমুখো হাজে। পৰ্বত জুৰি আছে। পাচে আহোমে পৰ্বতক বেৰি গড় দিলেগৈ। আৰ দিকিপো বা যত নাৱ আছিল, তাক ভাঙাৰী গোহাঞি পুমুখো লোহিতে গৈ ভোটিলে। ৫৮।।

বঙ্গালৰ পলাবন।—নাইবো ধর্লাবাজ। পূবে-উত্তৰে তিনিজনা গোটাঞি পুমুপো ৰহি আছে। বঙ্গালে। ভাগিবাক শীজু হৈল। তেবে সেই সময়তে লেচাম-চিৰিজে তিনিজনা গোহাঞিকে। ধালি-বচন বুলিলে, ''বঙ্গাল যে ভাগে তোমালোকে নধৰ কিয় ?'' এই বুলি লোকসকলোকো কোবাই যুদ্ধক সমুখে পৰ্বতত তুলি দিলে বঞ্চালক কাটিবাক প্ৰতি। বঞ্চালো সাজু ছই আছে। পাচে মনত দুখে তিনিজনা গোহাঞি আনো সকল আহোম পৰ্বতত উঠি বাওঁতে বঞ্চালে ঘোঁৰা মেলি বাকে যৈতে পালে তৈতে কাটিলে। থক্বক্ বুঢ়াগোহাঞি পৰিল। নাৱ-নাৱৰা, আহিলা-পাতি, যত হিলৈ, সকলে পৰিল। যত লোক পৰিল তাৰ সীমা নাই আৰু হস্তী পৰিল ৮০ কুৰি। কেঁৰা গোহাঞিয়ে থানুৱা কনাই হাতীক ধৰিলে। পাচে তাক আচাৰ মাৰি পেলাই নগৰক আহিল। পাচে যুদ্ধ হাৰি পুনৰ্বাৰ কাজলীত ৰহিলহি, শক ১৫১৯। ৫৯।।

বিষয়াৰ শান্তি।—পাচে ⊌েরে খাল্পুত বৰণোহাঁই তিপান ৰাজাক লোহাৰ ডিপ্লবা ভৰাই আনিলে ঋপি, ওপৰে পিকদান ধৰি আহিল। লাকু নেওগক মূৰত কোবাই মাৰিলে। লেচান-চিৰিং, লালুক-ফুকন, লাহন, তিনিকে। কাঁইটেৰে চেপি নাৰিলে চিনাতলিত। আৰু উত্তৰকোলৰ ভূঞা, নৰপিৰ হাজৰিকিলা, শইকীয়া, এইসকলক যাক পালে সনাকে মাৰিলে। সেই সময়ত লাঞ্চিক বৰফুকন নাম দি কাজলীলৈ পঠালে। সেই সময়ৰ পৰাহে বৰফুকন নাম হল। ৬০ ॥

সন্ধিৰ যত্ব।—পাচে মহাৰাজ। গড়গ্ৰামক আহিল। সেই বেলা ছাৰিকাত পাট ললে। তাত পাচে ছেক-কমলৰ আগত বিক-কাজিয়ে বোলে, "নবাবৰ আজা হলে আচামক মিল-খ্ৰীতি কৰাই হস্তীদন্ত, আগৰ কাৰ্চ্চ অনাই দিব পাৰেঁ।" নবাবেও ভাল বুলি শলাগিলে। বিক-কাজি আছিল আগিয়া-ঠুটিত, আমাৰ লান্ধি ফুকন আছিল কাজলীত। পাচে বিক-কাজিয়ে আগচকী অখুক্রান্তলৈ আহি লান্ধি ফুকনৰ ঠাইলৈ খ্ৰীতিৰ কাৰণ কৈ পঠালে আমাৰ চকীয়ালতকৈ। ৬১ ।।

বিৰু-কাজি বন্দী।—পাচে ফুকনেও এই কথা ৮ত জনালত ধৰাদ্ধৰ কটকীক পঠাই বোলে, 'ফুকনেও তাক উপাই কবি কাজলীলৈকে অনাব।'' পাচে ফুকনৰ আজাযে ধৰাদ্ধৰে সত্য-শপত কৰি কাজিক উপাই মন্ত্ৰণাৰ দ্বাৰায়ে নাৱত তুলি আনিলে। পাচে কাজিয়ে উমানন্দৰ সেইখানিতে বুলিলে, ''ধৰাদ্ধৰ, দেখ, নোৰ কমৰত দুই তবোৱাল আছে, তোৰ নাৱৰ দুই বাৰৰ মনুষ্য ধৰাপ কৰিলোঁহতে, যাতে। তঞে। ব্ৰাহ্মণ আৰু পুৰোহিতো, দুয়ো ব্ৰাহ্মণৰ কোনোখান হয় বুলিহে হাত জপাই ৰহিলোঁ। মোৰ কপালে

যিখান হই সেইহে।" পাচে কাজলী পালেহি। ফুকনে কথাবার্তা হৈ বোলে, "ভাল, কাজি যে আহিছে ৺ক সেৱা কৰি আঁহকগৈ। এই বুলি মন্ত্রণা কৰি গড়প্রামলৈ পঠালে। গাচে ধনাদ্ধৰে নি ৺ৰাজাক ছজুব কৰিলে। ৺এ বোলে, "কাজি এখন খাকক, মোকে বঙ্গালকে মিলাব নোৱাৰে মানে।" এই বুলি বাঘচোৱাত ঘৰ-দুৱাৰ সাজি দি বাখিলে, যাবলৈ নাপালে, শক ১৫৪০. মাস জৈটা ৬২।।

তিনি কুঁৱনীৰ মৰণ ।—তাত পাচে পাংসাৰ ভাই মীর্জা-নাথন দক্ষিণকোল পাৰ হৈ স্থানাৰাণক ধৰিলেগৈ, তেনে ৰাজ। পলাই এবাল । তিনিজনা কুঁৱনী হাতীৰ ওপৰত গুলী লাগি পৰিল। পাচে আহোমে খেদি গৈ যুদ্ধ দিলে, তেনে মীর্জা-নাথন ভক্ষ খাই পলাল। হাড়িমহিষে একলে খেদি গৈয়া পৰিল। ৬৩ ।।

সত্ৰাজিতৰ আক্ৰমণ।—পাচে সেই সমন্তে মানোগোবিশেও আহোনৰ লগ লৈব। কৰৈবাৰী সীমা কৰি দুখিণকোলে ৰাজা হ'ল। বঙ্গালো দুখিণকোলে পাৰ ছইবাকে৷ নোৱাৰে, তাৰ লগে মহাৰাজ৷ ২০০০ কাণ্ডী দিয়া বিহেতু আছে। সত্ৰাজিতে লোক তুলি মানোক মাৰোঁগৈ বুলি আহিল, আহোনৰ কাৰণে নোৱাৰে । সত্ৰাজিতৰ ভতিজাক ইন্দুনাৰাণ পৰিল আৰু ভৱানীবায় পৰিল। এইমতে উত্তৰে দুক্ষিণে বনে লুকাই কড়াই মাৰে, দেখাই দুশ্দ নকৰে, সত্ৰাজিতে দুৱাৰলৈ আহি আছে দুগু হাত ভাগে। ৬৪।।

শ্ৰণাগত সত্ৰাজিত ।—পাতে সত্ৰাজিতে কিছু কবিব নোৱাৰি মহা-ৰাজাক বাপ নৈকি আৰ্লাস কৰি পঠালে উমৰ কানাই দুই মুদৈত কৰি মহা-ৰাজাৰ ঠাইক লাগি। লাহনি, পামক, তাব, মুক্তা, পুবাল, আনো বাধৰ সকল দি পঠালে।' আৰু পত্ৰত লেখিলে, ''মহাৰাজৰ বেনা হৈলোঁ, ⊌ৰাজা যদি বেনা বোলে বেনা, নফৰ বোলে নফৰ। মঞি যেমতে দুৱাৰত ৰহো তেমত কৰিব।'' ৬৫ ।।

সত্ৰাজিতৰ পত্ৰ ।——পত্ৰ এই—— স্বস্তি গুণিগণ-গণনীয়-পৰমপৰিত্ৰ-যশোৰাশিমণ্ডিত-দিগদিগস্তৰালাৰি-পটলোংপাটল-শ্ৰীশ্ৰীমহাৰাজা-পুচঙপুতাপেষু——

পোষাস্থালাম লেখনং কাৰ্য্যঞাগে তোমাৰ কুশল হামেচা চাহে। ফেৰ হামাৰে মিয়াৰ খোৰ হোএগা আৰ তুমি এতবাৰ নগুজান্ত ও আমাৰে ৰোখ চোৰে। খংহাএ শুীশুীযুত খুৰমল্লুক ৬৬সবে ৬ ৰ চৰণত দৰগাতে মই সড়সোড় দেহজা তোমাৰি খেজমতেত চাকৰি দৌড় কৰোহো অতএব ফিলজিমিলা ৰায়তেব খোচ হানিক হোৱে। মিন্জুমুা ৰায়তেৰ খোচ হানিক হোৱ আব অনিকালেখানাভিতে প্ৰ° উমৰ কান।ই কহিত্বক হাঁজিৰ আপোনে কাজ গুজায় হাফিদকাজ হান, ইতি জিল্কাজ ট শক ১৫৪১, ফাগুন ১২।

সন্দেশ—দোলচা ২০ কুৰি, লাহৰি ২০ কুৰি, পামৰু ১৩ খন, চিট ৫০ খন, টাৰ ৪০ কুৰি, পোৱাল ২০ ধাৰ, লং ২ মোণ, ভাইকল ১ মোণ, সফেদ কাঠ ৪ সেৰ, লাল ২ সেৰ, দ্যাজিতৰ পত্ৰ লেখা। ৬৬ ॥

মহাৰাজৰ মিত্ৰতা।—পত্ৰ শুলি ে পুলে বুলিলে. 'ভাল. মোক দি বাপ বুলিলে মইও বেলি বুলিলোঁ। পুত্ৰ হলে পিতৃৰ ৰচন কৰিব লাগে।'' এই বুলি কমললোচন কটকীত কৰি সোণৰ নালীয়েৰে ৰূপৰ জৰা. তাৰ ভিতৰত উত্তম জল দিয়৷ পঠালে আৰু উত্তম চাউল, লোণ দিয়৷ পঠালে। মহাৰাজা বোলে. ''পুত্ৰ হলে মাতৃৰ শুন খাব লাগে; এই পানীয়ে জানিবা শুন। তাৰ দেশত যিহেতু লোণ চাউল খালে হাৰাম নকৰে হেন শুনিছোঁ।'' পাচে সত্ৰোজিতেও মহাৰাজাকো সাত্ৰের। কৰি জৰাতে পানীকো, চাউলকো লোণকো খালে। আৰু পাট কাপোৰ, চিকণ কাপোৰ, ঝালুক, আগৰ কাঠ তাক প্রতি দিলে চাৰ মাদৈসকললৈ আইক্রৰীৰ নামে আহোম মেখেলাৰে এক যোৰ কাপোৰ দিলে। মহাৰাজাৰ আজ্ঞা গ্রাণটান্ধিও কৰিছে, এইমতে কতোদিন মিত্ৰৱতীতে আছিল। সেই সম্যতে ভেলাইক দুৱাৰলৈ পাঞ্চিলে তেবেসে হাট-বাট হ'ল। জাতো সত্ৰাজিতে হাট-বাটৰ কথা কলে কটকীৰে। আয়াযাত হ'ল। ৬৭।।

ঢকাৰ কটকীৰ আগমন।—তাত পাচে ঢকাৰ নবাবৰ অনুমতিয়ে হৰিবলছায় সোণাৰি মুদৈক বোলে. ''ঢকাৰ নবালেৰে ৮এ একলাস পৃত কৰাইবা' বুলি, বাজিত-খাঁকে গোপালকে সোণাৰি মুদৈব লগত পত্ৰ-সন্দেশ দি পঠাই দিলে, টাৰ পুৱাল, সোণাৰ মলমকৰা পীবা ১খন। পাচে সোণাৰি মুদৈয়ে বজালৰ কটকীক কুৰুৱাত থৈ কাজলীত বৰজুকনত জনালেগৈ। স্ভাজিতে সজাতিত কৰি বৰজুকনলৈ কৈ পঠালে, বোলে. ''ঢকাৰ নবাবৰ কটকী আহিলে তোমাৰ আমাৰ প্ৰীতিগোট কেমনে ৰহিব। ঢকাৰ নবাবৰ কটকী শ্ৰেমনে আহিব নাপাই তেমনখান কৰিব।'' পাচে ফুকনে সজাতিকে ফুকনৰ ভাৱেক

লেচাম ডেকাকে দুইতকৈ ৶লৈ কৈ পঠালে. বোলে, "সোণাৰি মুদৈয়ে চকাত বঙ্গালৰ আগত আমাৰ সকলে সম্ভেদ কথা কৈ ৶ৰে প্ৰীতি কৰাব পাৰেঁ।" এই বুলি উকিল-পত্ৰ আনিছে। ☑ৰ বচন হলেহে আনিব পাই।" ৬৮॥

মুদৈৰ মৰণ ।—পাচে এই কথা শুনি ⊍এ বোলে, "সি ব্যপাৰি, বাপাৰৰ কাম কৰিব। মোৰ সম্ভেদ কথা কৈ কেমনে উকিল-পত্ৰ আনিছে?" এই বুলি ৶এ সোণাৰি মুদৈক, জয়হৰি মুদৈক, নৰহৰি মুদৈক, এই তিনিক কুৰুৱাতে কাটি পাটুৱাৰ ভূৰ বান্ধি উটাই পঠালে; আৰু পাইকো কাটিলে দুকুৰি ৪০। কুৰুৱাৰ পৰা বজালৰ কটকীক ওলটাই পঠালে। ৬৯।।

সত্ৰাজিতলৈ কটকী।—তাত পাচে কলীয়া কটকীক সত্ৰাজিতৰ ঠাইক পঠাইছিলে। পাচে কটকীৰ বস্তু চোৰে নিলে, এই কথা সত্ৰাজিতে শুনি পিতনৰ কলহ ১ যোৰ, কাপোৰ ১ যোৰ, কপ ২০ সেৰ আৰু খাবৰ বস্তুজাত সহিতে দি পঠালে। নাৱবৈচাক কিছু নিদিলে। পাচে আহিলত নাৱ-বৈচায়ে মহাৰাজত গোচৰ দিলে, বোলে, ''৺ৰ কটকী হৈ যে বঙ্গালত বস্তু খুজিব পাইনেকি?'' পাচে মহাৰাজা দায়ী ধৰি ভূধিলত কটকীয়ে বোলে, ''মাৰ বস্তুজাত চোৰে নিবৰ শুনি আপুনিহে দি পঠাইছে, মই খোজা নাই।'' ৺এ বোলে, ''এই কথাকে কোনে জানে ?'' কটকীয়ে বোলে, ''ডেলাইয়ে জানে, আগচকীয়ালে জানে।'' ৭০ ।৷

কটকীৰ কাৰ্যা ।—পাচে ভেলাইত লাফ্নি ফুকনক স্থাবিব দিলে । কটকীকো ভণ্ডাৰী গোহাঁইক বন্দীকৈ থব দিলে । পাচে সাত কটকীৰ লগত বন্দীকৈ থলেনি । একদিনা মহাবাজা পৰ্কতিৰ পৰা আহোঁতে হাতীশালত দেখি সাতকো কাটিব দিলে । ভণ্ডাৰী গোহাঁয়ে যাতো সাতৰ লগত থলে, এতেকেহে সাতৰ লগত আঠকো কাটিবলৈ ভঁবিকা কাখৰলৈ নিলে । কলীয়া কটকীয়ে বোলে, ''সাতোটাহে কাটিব দিছে, মই ইহঁতৰ লগৰ নহওঁ। মোক আন দাইতেহে বন্দী কবিছে।'' ভথাপি নেৰোতে টকা যাচিলে, ধৰান্ধৰে টকা দি এৰাল। তাত পাচে লাফ্নি ফুকনে সোধ-পোছ কৰি জনাই পঠালে, বোলে, ''হই, সত্ৰাজিতে ভনি আপুনিহে দিলে।'' ৭১ ।।

শত্ৰাজিতক ধৰিবৰ উপায়।—পাচে ৬দেৱে কটকীক আনিব দিলে। পাচে ভণ্ডাৰী গোহাঁয়ে কাটিবৰ কথা কলত ৬দেৱে বহু অসন্তোষ কৰিলে। গোহাঁইকো দায় ধৰি খজিলে। বৈচাৰ-বৰা শইকীয়াকো কাটিলে, চাও- দাসকে। কাটিলে। তদনস্বে বৰও্ৰত্যে ৮ দেৱত কলে, ''মোৰ মানুহ এটি আহি ভাটী দিকিৰ বাৰ্ত্ত। কৈছেহি। আমাক যুদ্ধক প্ৰতি বঙ্গাল বিস্তৰ योशिष्ट्।" এই ৰুণা মহাৰাছ। ভেলাইলৈ দ্বৰি পঠালে। ভেলায়ে বোলে, ''মোক স্বৰ্গদেৱে এই কথাৰ ওপৰে থৈছে, মই এই কথা জানিবৰ নাই। বৰগুৰুৱে কেনেকৈ কয় মই নাজানো।'' পাচে স্বৰ্গদেৱে বোলে, ''তোৰ যি কথা তাক কৰি, তই এই কণা কেনেকৈ কৱ ?'' এই দায় ধৰি বৰগুৰু কটকীক কদালে। তাত পাচে সত্ৰাজিতে তাব বংশৰ দহেকীয়া পুতেকটিকে তাৰে ধাইকে মহাৰাজাক যোৱা কৰিবলৈ সজাতিৰ লগত পঠাই দিলে 🖟 পাচে স্বৰ্গদেৱে পৰ্বতীয়া বৰগোহাঞিক তুলিব দিলে। গোহাঁয়ে বোলে, ''জীয়া-পোক পঠাবৰ উচিত নহয়, কথা-বাৰ্তাৰে৷ পাত্ৰ নুই, লবাও একো কথা নেজানে, ইহঁতৰে মই কি কণা হম ?'' এই বুলি নুতুলিলে। পাচে স্বৰ্গ-দেরে বরগোহাঁইক খঙ্গিলে, বুঢ়াগোচাঞিকে, বরপাত্রকে বুলিব দিলে, পাচে স্বৰ্গদেৱেও তুলিলে। হস্তী এটা, ঘোঁৰ৷ ২ টা, টাৰ হাৰ, ৰূপ ২০০০, দি ⊌এ বিদায় দিলে। পাচত বৰগোহাঞিক খং কৰি ভাঙ্গিলে। তাত পাচে মহাৰাজ। লাঞ্জি ফুকনক আজা কবিলে, বোলে, 'বৈনেকৈ পাৰ উপায় কৰি সত্ৰাজিতক ধৰি দিয়ক, ভেলাইৰে কথা হই।'' পাতে লাদ্দি ফুকনে ভেলাইক বুলিলে, তই যেনেকৈ পাৰ সক্ৰাজিতক অন। আমিষেৰে কণা হৰলৈ বুলি। যদি আহে আমালৈ বাৰ্ত্ত। জনাবি। আমিও সাজু হই উমানন্দৰ বালিলৈকে याम ।" १२ ॥

উমানন্দত সত্ৰাজিতেৰে দেখা-দেখি।—পাচে ভেলাই গৈ বৰফুকনৰ মাজ। সত্ৰাজিতত কলে, ''ভাই নবাবেৰে দেখা-দেখি নওহও।'' আৰু বুলিলে ''যদি আহে আমিয়েৰে কথা-বাৰ্ত্ত। হবলৈ, তেবে আমিও ষাম উমানন্দৰ বালিলৈ, তেৱা আহিব তৈকে লাগি, এই বাৰ্ত্ত। শীঘ্ৰে আমালৈ জানাবি।'' সত্ৰাজিতে বোলে, ''একদিনালৈ আমিও যাম।'' এই কথা ভেলাযে বনফুকনলৈ জনাই পঠালে। পাচে বৰফুকনে কাজলীমুখীনা যত ফুকন হাজৰিকীয়া সবাকে লগত লৈ উমানন্দৰ বালিত ৰহিলগৈ। সত্ৰাজিতেও তিনিকুৰি বাচৰুৱেৰে আহি দেখা-দেখি হ'ল।, বামলৈ নুঠিল আহোমে কোনোখান কৰে বুলি। বৰফুকনে স্ব্ৰোজিতলৈ সোণা এসেৰ, কোনি ১০০ খান, থজা ১০ খান কলীয়া পটীয়া ৪০, গান্ধ ৭নি। স্ব্ৰোজিতে দিলে দলচা ২০ খন, লাহৰি ২০ খন, পামৰি ৪০ খান, চিট এখন, তাৱ ৪০ কুৰি, পোৱাল ২০ খাৰ; শক ১৫৪১, মাস চৈত্ৰ। ৭০।।

স্ত্ৰাজ্ঞিক ষড়বন্ধ ।—তাত পাচে কতো দিন অন্থৰে চক্ৰনাৰাণ দুই তিৰি এৰি পলাই গ'ল ৰাজিব পৰা। তাত পাচে মানোগোবিন্দৰ বেটা মধুনাৰাণক ধল্লিৰাজা এই দায় ধৰি গল মুচৰি মাৰিলে, বোলে, 'তোক ৰাজ্য পাতিব দিলোঁ, তই স্বাস্ত্ৰ হবি কিষাৰ'' পাচে পুত্ৰৰ মৃত্যু শুনি কোনোখান কৰে বুলি লুকীৰপৰা নাহে। মানোগোবিন্দে মহাৰাজাৰ আজ্ঞায়ে কট্ড্ৰাৰী প্ৰয়ন্ত ৰাজ্য খাই আছে। মহাৰাজাও মানোগোবিন্দক মাতি পঠায়, তথাপি নাহে। মানোগোবিন্দয়ে মহাৰাজাত হাবানখোৰ হৈল, তাক স্ত্ৰাজিতেও জানিলে। পাচে স্ত্ৰাজিতেও কাইকীত কৰি পত্ৰ দি পঠালে, ''মহাৰাজাদেৱে বিদি নোক থাজে৷ কৰে মই মানোগোবিন্দক ধৰি নাৱৰ গুড়া-পীৰিত বান্ধি দি পঠাম। ৭৪ ৷৷

সত্রাজিতৰ বিশ্বাস্থাতকতা।—পাচে স্বর্গদেরে এই কথা শুনি ৰত্ন-কলনী, গোবৰণনি, গোদহ, এই তিনিক শীঘ্র কবি পঠালে, বোলে, ''গামোক পালেহে তহঁত আহিবি।'' তদনস্থবে সত্রাজিতে পশ্চিমে নামোক বেড়িলে, পূবে আহোমে বেৰিলে। পাচে নামো ভাগি বফাললৈ গল। সত্রাজিতে মামোগোবিলক ধবি চকালৈ দি পঠালে। আহোমক নিদিলে আফুল-ইচ্লামক দৰে। পাংসাৰ ঠাই মোক দুৰিয়া কৰিব বুলি ইকথা মনতে থাকিল। তদস্তবে স্বর্গদেরে শুনিলে, বর্গ্রাজত জগৰ লগাবে কাবণেহে লাফি ফুকনে মামোগোবিলক লুকীলৈ পঠালে। সত্রাজিনকো ধৰি আনিব পাৰিলেহতে, কিন্তু মিত্রৰ কাবণেহে নধৰিলে। আক চকাৰ নবাবেও গোণকোহৰ মুখত হানি-বান কৰোঁ। বুলি বিস্তব বস্তু-জাত দি উকিল পঠাইছিল। পাচে ৮ দেৱে শুনি বোলে, ''এনে কথাৰে যে কটকী আহিল ফুকনে ইকথা নকৈ আন কথা কিয় কবং'' এই কাবণে লাফি ফুকন, পোবালি লাফি-ডেকা। লেচাম-ডেকা তিনিতো ঝগ্ৰু লাগিল। পাচে খাব নিদি কদ্ধি তিনিকো মাৰিলে। ৭৫ ।

ষষ্ঠ আধ্যা।

পাংগাহী আমোলত কামৰূপৰ প্ৰগ্না বিভাগ।

কোঁচৰজা ধৰ্মনাৰায়ণ।—পাচে ছৈয়দ বাৰকৰ হাজোৰ পৰা চামধৰালৈ খেদি গল, স্বৰ্গ মহাৰাজাৰ ঠাঠে তাৰে পৰা ধৰি নিলেক। তাত পাচে মীৰ্জা-বাকী আহি হাজোত ৰহিল। সি কতো দিন হাজোত আছিল। পাচে তাক খেদি পেনাই বহৰম-বেগ হাজোত ৰহিল। তাত পাচে তাক খেদি নবাব আন্দুল্লা-ইচলাম হাজোত ৰহিল। তাত পাচে স্বৰ্গমহাৰাজাৰ মোমাই তামূলী ৰাজা ধৰ্ম্মনাৰায়ণক লগত দি আন্দুল্লা-ইচলামক ধৰি নি গড়-থ্যামক পঠাই দিলেক, চেকেৰি বাজক ৰাজা ধৰ্মমনাৰায়ণক দিলেক। ৭৬॥

ছেখ-ইনাহিমৰ কড়োৰীৰ প্ৰগ্ন। সংগঠন। —পূৰ্বে ক্ৰিশিখৰক আদ্য কৰি ন্যা-নুৰুক্ পাংসাত বিদায় কৰি আহিল, লগতে ছেক-বিৰাহিম কড়োৰীক ৰাজ্য বিচাৰ কৰিবাক আহিল। ৰাজাৰ কালত গাওঁ মাত্ৰ আছিল প্ৰগ্না নাই। ছেক-বিৰাহিত বিশান ক্লী কৰিলেক। প্ৰথমে বিলায়ত কোঁচ হাজে। লিখিলেক। তাৰ তলে চৰকাৰ কামৰূপ, চৰকাৰ চেকেৰি, চৰকাৰ দক্ষিণকুল, চৰকাৰ বাঞালভূম, এহি চাৰি চৰকাৰ। ৭৭ ॥

কামৰূপ চৰকাৰৰ প্ৰগন। — আৰে চৰকাৰ কামৰূপৰ তলে,—প্ৰগনে কোঁৱৰ তাণ, প্ৰগনে পাতিদৰং, প্ৰগনে বনভাগ, প্ৰগনে বামা বনভাগৰে একেলগাঁ, প্ৰগনে বৰদৰং, প্ৰগনে বাঁহবাৰী, প্ৰগনে দাত্ৰজীয়া, প্ৰগনে চৌৰাছীখাতা, প্ৰগনে কাচিমপুৰ, প্ৰগনে বৰভাগ, প্ৰগনে দেহোৰ, প্ৰগনে ক্ষেত্ৰীভাগ, প্ৰগনে বছালী, প্ৰগনে বাহেৰ-খাতা বজালী সহিতে একেলগাঁ, প্ৰগনে বাঁউসী, প্ৰগনে বৰনগব, প্ৰগনে পানকটা বৰনগৰৰ সৈতে একেলগাঁ, প্ৰগনে বনপোঁ। প্ৰগনে বেতিনাঁ, প্ৰগনে ফুলগুৰি বেজিনা সহিতে একেলগাঁ, প্ৰগনে ব্যক্তিনা, প্ৰগনে বান্ধা, প্ৰগনে দিগজল।

ক্ৰুবে হাজে। ক্ৰুবে ওৱাহাটী বিকাৰ-মোহল, পেছ্কছ, পানদ্ধিবাৰী বৰগ-মোহল, পুস্বা-মোহল, ওদৰ। উমানল, হেমা-মোহল, মাকি-মোহল, চেতল-বাজি, ফৰোইয়াত, খেলা-হাৰী, আগাধুবি, নিকাহী-মোহল, পাইকান-মোহল, কছাৰী মোহল, চুটিযা-মোহল, কাৰখানা, এই দুকুৰি এক-মোহল । ৭৮ ॥

চৰকাৰ ঢেকেৰিৰ প্ৰগ্ন। — চৰকাৰ ঢেকেৰিৰ তলে, — প্ৰগনে খুটাঘাট, প্ৰগনে গুমা, প্ৰগনে পৰ্বত্জোৱাৰ, প্ৰগনে ক্স্বে ধুবুৰি, প্ৰগনে জামিৰা, প্ৰগনে টাৰিয়া, প্ৰগনে ঘূৰলা, প্ৰগনে জলকৰ-মোহল, প্ৰগনে ক্স্বে ঘিলা, প্ৰগনে চাপ্ত্ত, প্ৰগনে ৰেছ্ম-তাঁতী, প্ৰগনে কোঁকলাৰ, প্ৰগনে খুমাৰ, প্ৰগনে কাঠ-মোহল, প্ৰগনে কটোৱালী, প্ৰগনে ডিম্যালী-মোহল, প্ৰগনে ৱামাদি-মোহল, প্ৰগনে চুল্ইট, প্ৰগনে দস্তক-মোহল, মুঠত উন্নেখন মোহল। ৭৯।।

চৰকাৰ দক্ষিণকূলৰ প্ৰগনা।—চৰকাৰ দক্ষিণকূলৰ তলে,—প্ৰগনে সান্তোৰ, আৰ তলে পাঁচ তপা,—তপে বগৰিবাৰী, তপে চামুৰীয়া, তপে বেকেনী, তপে হালজাল ওজাধেলি, তপে তিসিমপুৰ। প্ৰগনে পাঙু, ইয়াৰ তলে গাত তপা,—তপে বক্ষেণ্ড, তপে নিঝিয়লি, তপে ছয়নীয়া, তপে বেকতলা, তপে ভড়ুৱা কটা....। প্ৰগনে ডুমুৰীয়া, প্ৰগনে বাড়ভী, প্ৰগনে মেছপাৰা, প্ৰগনে কালুম-লুৱাপাৰা, প্ৰগনে কড়বাৰী, প্ৰগনে পুয়াতলে, প্ৰগনে গাড়ো-মহল, প্ৰগনে গোড়কাটী। ৮০ ॥

চৰকাৰ বঙ্গালভূমৰ প্ৰগনা।—চৰকাৰ বঙ্গালভূমৰ তলে,—প্ৰগনে বাহেৰবন্ধ, প্ৰগনে ভিতৰবন্ধ, প্ৰগনে গয়-বাৰী, প্ৰগনে চকীব্ৰেতলা, চালিয়ানি। এই চাৰিও চৰকাৰ মিলি ৭৫ মোহল। ৮১।।

প্ৰগন। নামৰ অৰ্থ।—হেক-বিবাহিনে ছজুবৰ পৰা আহি মলুক বিচাৰ কৰি প্ৰগনা বন্দী কবিলেক ়।

বাঁহবাৰী——আৰ একচাক ৰঙ্গাবাঁহ পাঁত-ছ্য ছাত গাতি ৰাজাৰ ৰক্ষা থাকে; এই কাৰণ প্ৰগ্নাৰ নাম বাঁহবাৰী।

পাতি দৰং—ৰাজ্যত ৰঞ্চৰ বাবে যি খৰচ হৈছিল, এই কাৰণে দৰং নাম হল।

কোৱৰভাগ—কোৱৰসকলে যিখন খাইটিল মানে কোৱৰভাগ নাম হল।

দৰং প্ৰগ্না—আনো প্ৰগ্নাৰ দুখন এখন গাওঁ দৰক্ষৰে। গাওঁ উলিয়াই পাতি-দৰং প্ৰগ্না কৰিলেক।

কছাৰী-মোহল---- যি ঠাইত কঢ়াৰী পাছিল মানে কছাৰী-মোহল হল।

চুনিয়া-মোহল—যি ঠাইত চুনিয়া আছিল মানে চুটিয়া-মোহল নাম হল।

বনভাগ—বনুৱা কোঁৱৰে খাইছিল মানে বনভাগ হল।

চৌৰাহী-খাতা—ৰজাৰ খাত য'ত য'ত মাছিল মানে চৌৰাহী-খাত। প্ৰগনা হল।

বৰভাগ—বৰুৱাসকলে যি খাইছিল নানে বৰভাগ হল।

(मराब--- (मरावाना व्यक्ति मारान (मरावाना व्यक्ति ।

4

খেত্ৰিভাগ—ৰজাৰ চাকৰ খেত্ৰি-চিপাই যি খন খাইছিল মানে সকলে প্ৰগনে খেত্ৰিভাগ হল।

বজালী—বজালীয়। কোঁৱৰে খাইছিল মানে প্ৰগনে বজালী হল। বাহেৰ-খাতা—কোঁৱৰা-কুঁৱৰীৰ খাত মানে প্ৰগনে বাহেৰ-খাত। হল।

ফুল ওৰি— এক গাছ কনক-চম্পাফুল আছিল, ৰাজহৰ ৰক্ষা থাকে এই কাৰণ প্ৰগনে ফুল ওৰি হল।

বাঁউদী—ৰাজনাও খাইছিল যেন প্ৰগ্নে বাঁউদী।

বেজিনী—কুঁৱৰীৰ নথ-কান। বেজিনী যিখনত আছিল মানে প্ৰগনে বেজিনী হল। ৮২।।

গুৱাহাটীত মীর্ছা-ছাহিনা |—তদনস্থৰে ৰাজা ধর্মনাৰায়ণে ৰাজ্য ভোগ কৰিছিল। বহালৰ চুতা মীর্জা-ছাহিনা আহি বাৰেপইতাত যুদ্ধ হল। বহাল চেকেৰি অনেক ঠাঠ পৰিল। পাচে মীর্জা-ছাহিনা চামধৰ। পর্যান্ত খেদি গল। স্বর্গমহাৰাজাৰ ঠাঠ বলে নোৱাৰি ফিৰি গুৱাহাটীত আহি ৰহিল। পাচে আহ্লায়াৰ-খাঁ নবাব কৰি ভাঠীয়াই গ'ল। ৮৩।।

সপ্তম আখ্যা।

মসম বজালৰ ৰণ।

গভিৰুৰায়ৰ শ্ৰণাপনা — পাচে তদেৱে অভয়পুৰীয়া নেওগ গোহাঁইক বৰফুকন পাতি পঠালে। মামোৰা ল'ৰা, তিৰোতা, বন্দী-বেটা যি আছিল জাথালিলৈ তুলি নিলে। তাত পাচে গাভৰুৰায়ে চক্ৰমাৰাণ খানায়েৰে হন্দ কৰি নেওগ ফুকনলৈ কৈ পঠালে বোলে, ''স্বৰ্গমহাৰাজৰ পাৱত শ্ৰণে পণিলোঁ। মই পুৰুৰ্ব থপা ঘৰ, খানায়ে মোক বজালক ধৰি দিয়ে, লোকজন দি ৰক্ষা কৰা।" এই কথা ৬/দেৱত কৈ তাক নির্ত্তিয় দিলে। ৰূপ দিলে ১০০০, স্তর্জনি টাৰ হাৰ কড়িয়া ১ যোৰ, ৰূপৰ বটা ১টা, জৰা ১টা, কাঁহি ১খন, কাপৰ ৫০ যোৰ, দলিচা এখন। আকে পাই দ্ধিণকোলৰ দেকেৰি লগত লৈ কড়েবাৰীৰ পনা ১৫৪২ শকত বুহালক খেদি ৰাজ ললেগৈ। বুফালৰ দুই-চাৰি মানুহ কাটে। এই কথা সত্রাজিতে কৈ পঠালে, বোলে, "৬ৰ লোকে দেকেৰিৰ লগ লৈ আমাৰ দুই-চাৰি মানুহ কাটে। ৬ দেৱতাই শুনি বোলে, "দেকেৰিয়ে কেনেকৈ কাটে মই কি জানোঁ"। এই এক কথা । ৮৪ ॥

বঙ্গালৰ লগত কাছিয়া।—সেইবেলা নেকেৰিৰ হবিকেশ বৰণ্ডা বঙ্গালৰ পৰা পলাই দৰসলৈ আহিল। তাক আন্দুল-ইচ্লাম নবাবে ৬ দেবলৈ খুজি পঠালে, বোলে, ''মোৰ হবিকেশত পাঞ্জ শত কৈ। পাব লাগে। ফ্ৰৰ্থ-দেৱ ৰাজ। দি পঠাওক। তোমাৰ আমাৰ প্ৰীতিৰ এছিসে কাৰণ।'' পাচে মহাৰাজ। হবিকেশক শ্ৰণাগত বুলি নিদিলে। কন্দুলৰ বীৰ্য এই এক কথা হল। সেই সময়ত বহালৰ পছমৰ। হেছল এটা মানহা পাৰ হৈ আমাৰ পানীত সোমালহি। বহালে আমাৰ চকীয়ালত খুজি নেপাই চকীৰ পৰা মানুহ দুটা ধৰি নি জিলা কাটিলে: অনেক লাঞ্জনা কৰি মাৰিলে। আমাৰে। চকীয়ালে পৰি-পাত অনা বহালক জুমি জুমি কঢ়িয়ালে। আৰে পৰা বহালৰে আহোমৰে প্ৰীতি ভাগিল। এই এক কথা কন্দুলৰ নীৰ্য। পাচে বহালৰ ছেখ-নৰিদ নবাব, ফটাই মামুদ, এই দুই বড়লীয়াই উজাই খেদি আহিল হনিকেশক ধৰিৰাক প্ৰতি। পাচে কলঞ্জু সন্দিকৈয়ে আগতোটি কঙিয়াই ধেদিলেহি। পাচে বহালেও কিছু কবিব নোৱাৰি দ্বিপ্কোললৈ পাৰ হৈ স্প্ৰত্ব-আলিৰ পৰা আচামৰ মানুহ তিনিটা ধৰি নিলে। তাবে দুটা হাছোত কাটি শালত দিলে, এটা কুকুৰে খুৱালে, শক ১৫৫৭। ৮৫।।

বসাল বন্দী।—তেবেসে খাংলাই চেটিয়াই দিমিহাত বজালয় গড় মাৰিলে। যৌৰা পালে ১টা. তৰোৱাল ১৪ খন। তাত পাচে হৰিডেকাই চামুবিয়াৰ গড় মাৰিলে। কম-খা মোগল পৰিল, ধোঁৰা পালে ১টা. হিলৈ ১৭ টা. তৰোৱাল ৪০ খন, আৰু ৰন্দীতো যি বজাল আছিল সিও পাৰ হৈ উত্তৰ-কোললৈ গ'ল। সেইবেলা জেঠ মাহত চন্দ্ৰনাৰাণ মৰিল। খাংলাই চোটিয়াই গোলাত গড় দিলে। সেই গড়ত আহোম ১৪০০০ ছেছাৰ লোক দিলে। আৰু ধৰ্ম ৰাজাৰ দেকেৰি বৰকাঠ বৰাৱা সমে সোন্দাৰ গড় মাৰিলেগৈ। ক্ষালো ছেখ-ফ্ৰিদ, হৰিৰাম-ৰায়, বৰদেউনীয়াৰ জয়সিংহ কোঁৱৰ, এই তিনি

সমুখে যুঁজে। ভাদত যকন ভঙ্গ হল, হৰিবাম-ৰায়ত কাও লাগিল, আহোমে খেলি তিনি পৰৰ বাট কাটিলে। তেখ-ফৰিদক, জয়সিংহ ৰাইক নাকাটি আনিলে। গোৰা পালে ১৪০, মৰিল ১২০, পিতলৰ কামায়ন ১টা, তুৰকি হিলৈ ২৪০, বাৰু ১২০, ত্ৰোৱাল ৪৪০, ভাদমাস, শনিবাৰে ২০ দিন যাওঁতে। ৮৬॥

যুদ্ধ আৰু আহোনৰ জন ।—তাত পাচে শ্ৰাইঘাটৰ খানা ললেহি। মণুক্রান্তৰ আগচকীত আছিল বিবাম-গাঁ, শ্বাইত খোচাল-বেগ, পাণ্ডত ইয়াৰ-কুলি. সাত্ৰজিত মাজালিৰ বালিত আছিল। পাচে শ্ৰাইঘাটৰ চকীমানে মাৰিলে। পাচে খোচাল-ৰেগ পৰিল। পাচে আহোমে কাজলী এৰি শৰাই-ঘাটত গড় দিলে। লান্মাথৰ ডেকা, দুৱৰা, এই দুই পাণুৰ গড়ত আছিল। সত্ৰাজিত আদি কৰি যত ৰজাল পাণুত আছিল তাক এৰি আধিমাঠুঠিত মাজালিলৈ গ'ল। সবাৰো উপৰি আন্দুল-ইচ্লাম নবাৰ, মুভদি ন<mark>বাৰ, দুই</mark> ভাগি হাজোত আছিল। ধর্মবাজা সমে খাংলাই চোনিয়াৰে। তৈতে গড়, পাণ্ড-শৰাইঘাট আহোমে ললে, পাণুত পিতলৰ হিলৈ এটা পালে। পা**চে** বজালে নাৱে-তৰে উলাদি মুদ্ধ দিলে। আহোমে চাপি নধৰে, কাখৰৰ পৰা কাও-ওলী মাবে মাত্র. বসালে মাজে উজাই জ্বীয়। পর্বত পালেছি। সেই বেল। হাবুং চোটিয়া, ককণ্ চোটিয়া নারতে থাকি নার যেলিবাকো নোরাবিলে। দিহিজীয়া গ্ৰমণিক প্ৰাৰ । আনে নাৱ কাখৰক চপাই মানুহ উঠিল, বঙ্গালে নার তিনিধন পাই নিলে। আনে। নার পাতেঁত। নতৈল। নামৰ পৰা কাণ্ড-ওলী মাৰোঁতে বফাল উলাটি গ'ল। সেইবেলা অভ্য়পুৰীয়া নেওগ বৰদুকন আমৰাজুৰীৰ বৰশিলত উঠিলগৈ। বহালে দেখি ওলী মাৰিলে, মুখত ভলী পৰি মৰিল, মাস আশুন, ভক্ৰবাৰে, ১৫৫৮ শক্ত। ৮৭।।

অত্যপুৰীয়াৰ প্লাযন।—পাচে সকলে। আলচি লান্মাথৰণকৈ বৰফুকৰ পাতিলে। লোকজনক চলাবৰ নিমিতে। আৰু সৰুচকুৱা বৰগোহাঁইয়েও কাজলীৰ লোকজনক দণ্ডি কৰি স্বাকে লগাই দিলে। এইমতে দুয়ো লোকজনক চলাইছিল। পাচে ফুকন, ৰাজপোৱা, সকলেও মহাৰাজাৰ চৰণলৈ জনালত সকলৰে। কথা ৰাখি লান্মাথৰণকে ফুকন নাম দিলে। পাচে বজালে আগিয়াঠুঠিত থাকিল তিনি দিন। পাচে তাৰ পৰা ভোঁইকি তৰে যুদ্ধ দিলে। দুয়ো ভিতিৰ লোকৰ যুদ্ধ স্মান হল। তথাপি অহোমৰ গড় তুলিব নোৱাৰিলে। কলঞু সন্দিকৈ পৰিল, চাৰিজীয়া ফুকনৰ ভাৱেকৰ গলত কাও লাগি মৰিল,

লেচানদাং তামূলী গুলী লাগি এৰাল, মীৰ, সত্ৰাজিত তাতে থাকিল। তাত পাচে বজালে বাৰখান গোৰাপ-নাৱ আগ কৰি নাৱে যুদ্ধ দিলে। আহোমৰো সমস্ত লোকে দিন দিন নাৱে-তৰে প্ৰধান যুদ্ধ কৰিছে। পাচে কাও-গুলীও চুকাল, কতো বেলি অভবে ৰহিব নোৱাৰি অভয়পুৰীয়াৰ নাৱ-মানুহ যুদ্ধ এৰি পলাল। তাকে দেখি আনো নাৱ এৰি পালাল। পাচে বজালে পাই পেটকটা হিলৈ ১টা, নাৱ ১০ খন নিলে। এইমতে একমাস যুদ্ধে কাৰো ভঙ্গ জয় নাই। কতো কতো আহোমে জুমি জুমি বজালৰ খৰি কাটি মূৰ আনিলো বুলি বটা নমায়। এই যুজৰ বেৱস্থা ৬লেৱে গুলি সকলোকো খঙ্গি লিকচোৱানৰ বৰুৱাক পঠালে। যি অভয়পুৰীয়া পলাল তাৰ শইকীয়াবোৰক কাটি মূৰ আনিব দিলে, আৰু নাৱে-তৰে ধৰিব দিলে। উপৰি টেকেলা হাৰি-চাওদাং দিলে। ৮৮।।

মাজুলীৰ বালিত বন্ধান।—পাচে নারে টণচু সন্দিকৈ, অভ্যপুৰীয়া, শালওবীয়া, সকলোরে বুওতি হৈ প্রভাতে নারে-তবে চাপি যুদ্ধ ধৰিলে। বন্ধালেও সচকিত হৈয়া ভাগি পলাল, মাজুলী বালিত পৰিল, আহোমে নারে-তবে ধেদি নি যাকে পালে তাকে কাটিলে। কত আহোমে নারেরে পেদি ওচৰ পাইগৈ, বন্ধালো এবাব নোৱাৰি টাব, লাহৰি, পামৰি, দলচা, এইসকল পামীত পেলাই এবাই যায়। তাকো বন্ধালে কাটিবাক ভবে আহোমে নথবে। কতোটায়ে যদি লবলৈ চাই তাতো আগ হয়া বন্ধালে পলাই যায় মাজালী বালিত পৰিল। স্ত্রাজিত ৰাজা, ইয়াৰকুলি, এই দুয়ো পলাই গল। আৰু সাত দিন আগে স্ত্রাজিতেবে হল্ল কৰি মীৰ হাজাকে গল। গোৰাপনার ৭ খন পৰিল, বাচৰু এ০, বৰহিলৈ ১০০, তুৰকি ৫০০, ত্রোৱাল ১০০, বৰ্ছা ২০০, জামদাৰ ৪৪, খণ্ডৱা ৪০, নাৱৰ কোক্ষোৰা ৪টা। এইমতে সমতে পলাই গল। সেই সময়তে ঢকাৰ পৰা ছেৰ-খায়ে মীয়াৰচালে ৮০ বাচৰু নারেৰে বগৰিবাৰী পালেহি। তাক পাইহে স্ত্রাজিত, ইয়াৰকুলি এৰাল, লান্মাথৰু চোটিয়া পাণ্ডুত বৰফুকন হৈ থাকিল। ৮৯।।

হাজোত যুদ্ধ।—পাচে সমস্তে বৰুৱা গৈয়া, হাজোক বেঢ়ি গড় দিলেগৈ। বসালেও গড় মাজ নৌহঁওতেই হস্তী আগ কৰি টংচু সন্দিকৈৰ গড়ত ধৰিলেহি, চয় দও মানে যুদ্ধ হ'ল। পাচে যুদ্ধত আব্দুল-ইচ্লাম নবাৰত কাও লাগিল, মুছদি নবাৰৰ ছা হ'ল, আৰু হস্তীৰ কম্পালত ওলী লাগিলত হস্তী উলটি পলাল। হস্তীৰ ভঙ্গে বঙ্গালো পলাল: ছোঁৰা পৰিল ১টা। তেবে বজ্গালে আপোনাৰ গড়ত ভক্ষ হয়। ৰহিল, আচামেও বঙ্গালক বেঢ়ি গড় দিলেগৈ। বঙ্গালে

'ওলাই যুদ্ধ নিদিলে, পাচে এবাব নোৱাৰি কাকৃতি কৰি বাট মাগে, বোলে, ''আমি যুদ্ধ এৰিলোঁ।' তোমৰা ধৰ্মপুণলৈ চাই এৰি দিনা, আমাৰ দেশলৈ যাওঁ।'' তথাপি বৰফুকনে নেৰিলে, মহাবাজাক ভয়ে । এইমতে এক মাহ হ'ল। ৰজালে খাইবাক নাপাই গড়ৰ ভিতৰতে ভখাই মৰে। ২০ ॥

হাজোত বঞ্চাল ।—পাচে একোমতে নোৱাৰি মুছদিয়ে গড়ৰ ওলাই লান্যাখৰ বৰকুকনত বৰিলহি। তাত পাচে আব্দুল-ইচ্লান ননাৰক পুনুখ্যে মীজা-নাকৈ, নীজা-ছচন-ছা, ৰাজা কছুল-বেগ, মহমল, ৰামচা, কৰ্মচাল, এই সকলোৱে বৰিলহি। পাচে বৰকুকনে সমস্তকে গড়গাওঁলৈ দি পঠালে। আৰ মীৰে বোলে, "পাংসাৰ লোগ চাউল খাই কেনে হাৰান কৰিন?" এই বুলি গড়ৰ ভিতৰতে যুদ্ধ দি মবিল। সেই সময়তে হাজে। উচ্চাদ কৰি বঞ্চালক আহোনে ধৰি আনিলে। হাতী পালে ১টা, ঘোৰা পালে ৮০, হিলৈ ৬০০, তৰোৱাল ২০০, পিতলৰ কামান্য ১টা, শক ২৫৫৮, মাঘ মান্য ১১ ॥

বৰুৱা বন্দী।—তাত পাচে লান্মাধৰ চোনিয়াক ৬ত গোচৰ দিলে, 'নিদানৰ বেলা বজালে পেৰা ভিতৰ কৰি কাপ্ৰেৰে দাকি মহাবাজালৈ পাংসা কিবা দি পঠালে, তাক মহাবাজা পালে কি নাপালে, আমি নেজালিলোঁ। আৰু ওৱালকুছিয়া ১৬০ ঘৰ তাতীনে পাংসালৈ কাপৰ বৈছিলে, তাকো লুট কৰি দক্ষিণকোলত পাতিলেনি, পাংসাৰ কাপৰ আপুনিবাধিলে। মহাবাজাৰ ৰাজ্যত নেকি ঠালে নাদিলে?' এই কথাতে লান্মাধৰ চোনিয়াক মাৰিলে। বববৰুৱা, গণকৰ বৰুৱাক বন্দী কৰিলে, ১৫৫৮ শক। ১২ ॥

মৰুপুৰত বছাল।—তদনতৰে পিকচাই চোটিনাক বৰফুকন পাতিলে।
তাৰ পাচে পুনৰ্কান বজাল মধুপুৰত গড় দি ৰছিলছি। তাক সমুধে ডেকাদুৱৰা, ট°চু সন্দিকৈ সোন্দাত গড় দিলেগৈ। বজালেও খেদি আহি সোন্দাতে
তিনি পুছৰ বেলা খুজিলে। পাচে, বজালে আহোমৰ গড় দাজিব নোৱাৰি
আপুনি তজ হৈয়া বাবেপইতাক গ'ল ১৫৫৯ শক, জেঠু মাহ। ১৩॥

বেঁকীত বন্ধান।—ধর্মনাজারে, খাংলাই চোনিখারে উত্তমক ভন্নালে। উত্তমো পলাই বৰনগৰক গৈল , বৰনগৰতো খেদি গৈ ঘৰ পুৰিলে, তাৰ ভগাৰ সবো লুটি আনিলে, তাৰ খুবীয়েক সৈতে চৱা-কুর্মাকে। ধৰি আনিলে। পাচে উত্তমেও দগা দিয়া আহোম বিস্তব কাটিলে। পাচে আপামামোদ, অম, দুই আহি চূণৰিত গড় দিলেহি। তেবে লাইফংজাং, ফুলবৰুৱা, ডেকা-দুৱৰা, ধুমৰাজা সমে চূণৰিত গড় ভদালে। বেঁকী, পোমৰা, জাখলিখনা,

এই তিনি ঠাইত থানা দিলে। আচানে তাৰো পৰা কাটি-মাৰি পেদিলে। তাত পাচে ৰফালে তাটোকুচিত গড় দি ৰলগৈ। লাইকংফাং, ফুলবৰারা, খাংলাই চেটিয়া, বর্মৰাজা , এই সমতে কালপানীত গড় দিয়া সমুখে ৰলগৈ যেন কাঙে-ওলীয়ে নেপাই, মতামতি হৈ খাকে । এই মতে দুই মাস গ'ল। ১৪ ॥

পিকচাই বন্দী।——সেই সময়তে বহুকদ্বী, মাধৱকদ্বী, বিবিণা, তিনি কট্কীক ৬ দেৱে পিকচাইৰ ঠাইলৈ পাচিলে, বোলে, "কুকনে যে গুৱাহাটীত মাছ, পছ, মাবি ৰং-আনন্দ কৰি বিশ্বেষ্টাৰূপে পাই থাকে, থাকিব পাইনেকি? আৰু বহ্নালে। বৰনগৰতে আছে। যদি তাবে পৰা আহি আমাৰ লোকজন কাটে, তেতিয়া কিৰপে ৰক্ষা পৰিব, পো-নাতিলৈ বা কোন আপাইত চাউল-কানি বহাৰ?" এই ৰূপে তিনি কট্কীয়ে কলত কুকনে অসম্ভোষ কৰি কট্কীক মুস্তবিলে, বোজবাজো একে। নিদিলে। পাচে তিনি কট্কীও সম্ভোষ নেপাই গুৱাহাটীত একৰাতি থাকিয়েই গ'ল। পাচে বহুকদ্বী, মাধৱকদ্বী, বিবিণা, তিনি কট্কীয়ে ২৫৫৯ শক্ত পিকচাই চোটানাক মহাৰাজত গোচৰ দিলে, বোলে, "দুই তিনিজনা ফুকনৰ ছদ্দ লাগে, আৰু দুই তিবোতাৰ কদ্দল লাগে, তাকে ভালিব নোৱাৰে আৰু কুল পিনিছে থাকে, ৬ৰ কাৰ্যা-কাম কি কৰিব।" এই দায়তে লোহা লগাই আনি গড়ৰ কাৰ্যবৰ হাতীশালত খলেনি। পাচে সৰুচকুৱা ব্যুগাইটিক পূৰ্ব কথা সুমৰি পাছুত বৰকুক্ন পাতি খলে। ১৫ ।।

কালপানীত যুদ্ধ।—সেই সময়তে ফুলবৰবাই ৰাতি দগা দি কালপানীত বসালৰ দুখান গড় মাৰি আপোনাৰ গড়লৈ আহিল। লাইফংছাফে বিস্তৰ গালি পাৰিলে। ফুলবৰবাক নোলে, "গড় মাৰিলি যে কিয় এৰি আহিলি?" পাচে ফুলবৰবা উলাই ভফোৱা গড়তে দুখমনে থাকিলগৈ দি আন দিনা বসালে ফুলবৰবাকে। আনো যিনা গড়ত আছে তাকে ধনিলেগৈ, তিনি বেলি মাৰি হোঁহোঁকালে। হাতে হাতে কান-কাটি কৰিছে, গোনাৰ শবে, মানুহৰ শৱে খাৱৈ উপছিল, তথাপি যুদ্ধ নেবিলে। এইমতে তিনি পুহৰ বেলা গৈল, তথাপি গড় দান্ধিৰ নোৱাৰিলে। পাচে তাৰ যি ওমবাওবাবে যুদ্ধ কৰাইছিল, সেই সময়েও ধৰিলেহি। আহোমৰ লোকৰ ভাগৰ হৈ আছিল, সেপ ঘুটিবকো নোৱাৰে, কাও-ওলীও চুকাল; কাৰে। কেৱে মন্তৰ্মই লহ'ল

তেবে সমতে গড় ভাজি পলাল. আৰু দুখন গড় বজালৰ মাজতে নেভাগি ৰল, তাকো মাত দিছে ৰাতি আহোমে আনিলেগৈ, ১৫৫১ শকত, মাহ কাতি, তাৰিখ ২৮, ৰবিবাৰ। ১৬ ॥

যসমীয়া দৈন্যৰ পৰাজ্য ।—তেবে দুই দিন অন্তৰে কুলবৰুৱাৰ দুই ভাষেক পলাই আহিল। তাত পাচে মীজা-জইনা, আহ্লাৱাৰ-মাঁ, মহমদ-জোনা, নাচু-মাঁ, ৰামচক্ৰ কাৰ্জি, উত্তম, মীযাচান্দ, সবে একত্ৰ হৈয়া বাৰে-পইতাৰ আচানৰ কৈদক খেদিলে। তথাপিতে৷ এক প্ৰহৰ বেলা নুজিহে এৰাল। আচামে বিশুৰ লোক পৰিবাৰ দেখি বোলে নোৱাৰি ভাগিল। পোলোলা কোঁৱৰ পৰিল, ইংচু সন্দিকৈ, লেচান হাৰি-বৰুৱা, এই দুই এৰাই আহিল, শক ১৫৫১, মাহ আষোণ, দিন ৫। ১৭।।

কলিয়াবৰৰ যুদ্ধ।—যি কিছু ভগনীয়া লোক এৰাই আছিল, সিও পাওু-শৰাইঘাট পালেভি। যিবা সৰক্ষবুৱা গোহাঁই সেনাপতি হৈ আছিল, তেওঁকে। বাতে ধৰিলে। বহালেও চেপি আহে। পাচে মহাৰজ। স্থান মৰঙ্গিৰ পাত্ৰ, খাঙাধৰা কোঁৱৰ, দুইকো মলধুৰচা কাঙী দৈতে পঠাই দিলে, সিবোৰে। গৈ পালেগৈ। সেই সময়তে মীর্ছা-ছাহিনা পুমুখ্যে বঙ্গালো মাহি পাণ্ড-শৰাইত ততকালে ধৰিলেহি। মাজত দিন ৰাতি গোটিছে হৈল: সম্বুকিবাকো নাপালে। পাচে ভগনীয়াৰ লগতে মৰ্ফিৰ পাট খা গ্ৰাবৰ। কোঁৱৰ, দুয়ে। কাজলীক ছাৰি কলিবাবৰ পালেছি। পাণ্ড-শ্ৰাই-খাটত এককাঠী কাণ্ডো মাৰোঁতা নহ'ল। আৰু যত নাৱ-নাৱৰীয়। পাণ্ডত আছিল সবে বজালে নিলে। সেই বেলা পর্বতীয়া ববগোহাঁই, দিছিজীয়া ৰুনেগোটাই, লাকে। বৰপাতৰ গোচাঁই সলাৰ পৰা গৈ কলিয়াবৰতে। গভ দিয়া ৰহিল ৷ বঙ্গালেও ১৬ খন নাৱেৰে গো-ভিঠাক আহি ভডৰীতে পানী চাই উলাট কাজলীকে গল। পাচে তিনিজন। গোহাঁৰে স্বৰ্গদেৱৰ চৰণলৈ रेक श्रीता ताल. "बबाल गांबि-कािक काङकी शालिश ; वर्धास्तव আজ। দিণক কাজলীতে আমি ৰজালক ধৰোঁগৈ।" পাচে মহাৰাজ। গুনি পিকচাই চোটিয়াক বৰফুকন পাতি লুইতে পঠালে ১৮॥

আহোম সেনাৰ প্রায়ন।—গোহাঁইবোৰক হাক দি পঠালে, বোলে, '''যান বৰুৱা-ফুক্নক মাত্র পঠাব, চামধ্ৰাগড় আওতাই তাতে খাকোকলৈ, গোহাঁইবোৰ নাযাব।'' পাচে গোহাঁইবোৰে মহাৰাজাৰ কথা নলৈ পিকচাই চোনিয়া নৌপাওতেই সলৈন্য সহিত থেদি গল। পাচে ৰাজা ভূনি গোহাঁই-

নোৰক ভাল নুবুলিলে। বৰুৱানোৰে গৈ অঠি দিন বঙ্গালেৰে যুদ্ধ কৰিলে। দিনে দিনে শত-পঞ্চাশ পৰিল, ইয়াৰকুলি পৰিল। পাচে গোহাঁইনোৰে বোলে. "একে দিনে বঙ্গালক মাৰোঁ।" এই বুলি খেদি গল। বৰবৰুৱা পিকচাই পুমুখো নাৱে-তৰে বঙ্গালক ধৰিলে। পুথমতে বৰবৰুৱাৰ নাৱ আগে মেলি গল। বঙ্গালৰ নাৱ যুলিত আছিল, তাক কেৱে নেদেখিলে। তৰেও হতাহতি যুজ লাগিল। পাচে বঙ্গালে যুলিৰপৰা ওলাই পাচৰ পৰা বৰবৰুৱাক ভিটিলেগৈ। মোনাই-তামূলী বৰবৰুৱাও পানীত জাম্প দি পৰিহে এৰাল। পাচে সকলো নাৱ ভঙ্গ হ'ল, তৰুৱা লোকো পলালে। গোহাঁইবোৰো নাৱ এৰি ভঙ্গ খালে, টিকু সন্দিকৈও তৰোৱালৰ ঘা পাই যেনতেনকৈ এৰাই আহিল। চিৰিংদাং পৰিল, বুনাগোহাঁয়ে পাচত থাকি নাৱৰ লগ নেৰিলে। বিস্তৰ লোক পানীত পৰি মৰিল। পাচে সকলোৱে নাও চপাই তৰ উঠি পলালে। নাৱৰ আহিলা-পাতি বিস্তৰ পৰিল, যেনতেনমতে কলিযাবৰ পালেহি। ১১।।

বিষয়াৰ বিপদ।—পাচে মহাৰাজা ভানিলে, নুযুজি পৰাই অহা লোকক কাটিব দিলে ৷ ককা চেটিযাক, বিছৱা বৰাক, গলমণিকক, হালোৱা হাজৰিকিয়াক কাটিলে ৷ আনো হাজবিকীয়া, শইকীয়া, বৰাক বিচাৰ কৰি কাটিলে : তিনি গোহাইকো পজিলে ৷ বজাৰ হন্তী, ৰজাৰ লওয়া, নাৱ-নাৱৰা, আনো লোক কাঢ়ি আনি বৰবৰাৱা পিকচাইৰ হাতত দিলে ৷ গোহাইবোৰক আপোনাৰ বিলতীয়া লোকেৰে চামধৰাত থাকিব দিলে, শক ১৫৬০, মাস ভাদত ৷ ১০০ ৷৷

বহাললৈ কাকা।— তাতপাচে মীর্ছা-ছাহিনা বৰকৰ্যনিত ৰলহি।

মাচামৰ বৰুৱাবোৰে চামধৰাৰ পৰা নহালৰ গালৈ মানুহ পঠালে, বোলে,

"সিবোৰ যে ইঠাইক আহিছে, লেনায়িক মনে আহিছে কি আন কিবা কামে
আহিছে, তাক আমালৈ কৈ পঠাওক।" বহালে বোলে, "সিবোৰে যদি
বনৰ হতী, বনৰ আগৰ কঠি, সোণা মৰিচ দিয়ে তেবে আমি লেনাই নকৰো,
ই কথা এটা উকিলত কৈ সত্য-কবুল কৰি কৈ পঠাব।" পাচে সেই
সময়ত মোমাই তামূলী বৰবৰুৱায়ে অভ্যপুৰীয়া বাৰুৱতীৰ ভিতৰৰ সনাতনক
আনি কাকী কৰি পঠালে। বৰুৱাবোৰে বোলে, "ছয় মহিনাৰ পথ, দেৰ
মহিনালৈ দিন দিলেহে স্বৰ্থদেৱত জনাই সিবিলাকৰ বাঞ্চিত পূৰ্ণ কৰিব পাৰেঁ।
আন অৰ্থে কি কলল কৰিম গাঁ নৰাবে বোলে, "ভাল, দেৰ মহিনাতো
আমি এই জাগাতে ৰহিম, তুমিও শীংঘু স্বগদেৱত জনাও।" এই বুলি
আমাৰ কাকী পঠালে। ২০১।।

নাওবৈচাৰ বিশ্বাসঘাতকতা।—কটকীৰ লগৰ এটা নাওবৈচা পলাই নবাবত কলে, বোলে, ''কটকীয়ে যি কৈছে, সকলে মিছা, গড় আওতাই যুদ্ধলৈহে দিন লৈছে।'' পাচে নবাবৰ মনতে থাকিল। পাচে বঙ্গালক ৰাখি গড়-প্ৰাঞ্জী তিয়াৰ কৰিলে। পাচে আচামে বঙ্গালৰ গালৈ সনাতন কটকীক পঠালে, বোলে, ''বনৰ হস্তী যি খুজিছে হস্তী চাৰি লাদকো নিদিওঁ; বনৰ আগৰ কাঠ যি খুজিছে কাঠ চাৰি ভগাকাঠকো নিদিওঁ; বাালুক যি খুজিছে ঝালুক চাৰি চেৱকো নিদিওঁ; সোণা যি খুজিছে, সোণা চাৰি বালিকো নিদিওঁ।'' ১০২ ।৷

কটকীৰ অপমান।—এই কথা বজালে শুনি নাওবৈচাক আগলৈ আনি হাদিৰাই স্থানি জুট্ বাত কঁহ বুলি দুই সীমাৰ মাজত আমাৰ চকীৰ আগত কটকীক পানীত বান্ধি পেলালে। পাচে আমাৰ চকীয়ালে দেখি নাও মেলি ধৰি তুলি আনিলে পানীৰ পৰা। দখিণকোলে বৰবৰুৱা চৰ্দাৰ, তিনিজনা গোহাঁই চামধৰাত পূৰ্ব্বতে আছে, পানীত পিকচাই চোনিয়া চৰ্দাৰ। পূথমে বজালে উত্তৰকোলে চামধৰাত নাৱে-তৰে বৰগোহাঁইৰ গড়ত ধৰিলেহি। তাব লগে ৰাজা প্ৰাণনাৰাণো আহিছিল। চাৰিদণ্ড বেলাৰ পৰা গধূলিহে এৰিলে। বৰ ঘাইল যুদ্ধ হ'ল। নজালৰ শৱে উত্তৰকোলৰ গড়ৰ খাৱৈ উপচিল। সেইপোনে বজাল এটা জাখৰ পিন্ধি গড় উঠিলহি। পাচে আচামে হিলেয়েৰে কোবাই মাৰিলে। দখিণকোলে যুদ্ধ নহ'ল। নাৱেও যুদ্ধ নোৱাৰিলে। সিদিনা নোৱাৰি গধূলি ভড়ৰী পাৰ হৈ ৰহিল, শক ১৫৬০, মাস মাঘ। ১০০।।

বঙ্গালৰ পৰাজয়।—আনকাদিনা বঙ্গালে উত্তৰকোলে চাৰি দণ্ড বেলাৰ বাট জুৰি বুঢ়াগোহাঁইৰ গড়ত ধৰিলেছি। আমাৰো তিনিজনা গোহাঁই. ৰূপ দলিকৈ, মবঞ্জিৰ পাতৰ, আনো যত ফুকন, ৰাজখোৱা, হাজৰিকীয়া. শইকীয়া, এই সমস্তে প্ৰাণটাকিও যুদ্ধ কৰিলে। বঙ্গাল যদি ইকৈদ পৰে আৰু কৈদ উঠি ধৰে, এইমতে বাৰষাৰ যুজি বজাল হাবিল। হৈঘদ কাণ্ডী এক চিপাই মৃত্যুকো নগণি গড় উঠিলছিছ তাক তত্কালে মাৰিলে। আব দিকৰাই নদী, গডখাৱৈ বঙ্গালে উপচিল,। আৰ নাৱৰ যুজত বিতৰ বঙ্গাল গুলী লাগি মৰিল। তেবে তিনি দিন অন্তৰে যুজে নোৱাৰি মীৰ্জা-জাহিনা, আহ্লাযাৰ-ৰ্ষা, আপামামোদ, জোনা, মাচিম-লা, ইচ্পিঞ্ন, মীৰচাল, প্ৰাণনাৰ্মণ, ৰামচন্দ্ৰ, কাৰ্জি, উত্তম, এই সমস্তে বিযুবে গল। পাচে গুৱাহাটীত ৰহিল, ১৫৬০ শকত, মাঘ মাদ। ১০৪।।

দুই বৰুৱালৈ বঙ্গালৰ পত্ৰ।—-কাজনীৰ দুই বৰুৱাৰ গালৈ ফেমলভান উকিলক পঠাই সন্দেশ-পত্ৰ ⊌ৰ নামে দি পঠালে।

পত্র এই---

মহামহিম শ্ৰীযুত বৰবৰুৱা ও চেটিয়া গোহাঁই মহাশয়েমু---

সগোৰর লেখনং কার্যাঞ্চ আবা তোনাৰ ৰাজ্যানুতি হামেচ। চাহি, ওপৰং ৮শীশীযুতেব খানে উকিল কেনলজান এক আদমিকো ভেজোহে, তোনৰা দুই জনৰ বকিছদতে খাতিব খুঁচি হইবেক, আরৰ চর্কৰাল দুই জনেৰ সাথ জর্দস্ত কৰিলে শীশীযুত ৮ পুসনু হৈবেক, অত্রব আমি তোনাৰ চাগিৰ হৈলোঁ, তুমি আনাৰ সলাহকৰ, আব তোনাৰ দিকিৰ বৰম্বদৈ সওদ আনাৰ মনুকেৰ চা-মহাজন সাউদেব টোল বতায়া খবিদ কৰ, যে জৌখ-জোখো বস্তু লাগে সে ভাগায়া পান্দ। কৰ। ইহাকব কাজ-কাম, মানুম গোঁৱে, অধিক কি লেখিন। আপুনি জানন্তা হোগা, ইতি—জিলকাজ ১৫৬০ শক, মাস ফালগুন, ১০ দিন গতে। ইতি।

সন্দেশ—, যোঁৰ। ২, চন্দন কাৰ্চ ২ মোনা, টাৰ ২ মুঠা, লাহৰি ২০ কুৰি পামৰ ৩০ কুৰি, চিত ৫ খন। আৰ বচনে বুলিলে, ''৬দেৱ ৰাজাক আমি বাপ টাকিলোঁ। ৬ত কৈ আমাকে। হাট-ৰাট দিয়োক।'' এই বুলি উকিল পঠালে। ৬ও সকল ঠাইৰ মানুহ আহিব দিলে। পৰ্ব তীয়া নগাও আহিল। পাচে ৬বে গুনি তাৰ বি বস্তুজাত আনিছিনে, স চলোকে ওলোটাই দিলে। ৬৫লও তাক অনেক বস্তুজাত, টকা, বাহন দি বিদান দিলে। ১০৫॥

স্বগদেবলৈ আহ্লায়াব-খাঁৰ পত্ৰ ।—পাচে মাচিম-খাঁ, মীর্জা-জাহিনা, ইসব পুমুখ্যে ভটীয়াই গল। গুৱাহাটীত আহ্লায়াব-খাঁক থৈ গল প্রীতিৰ পুপৰে। আহ্লায়াব-খাঁ ননান মাহোমৰ সমুখে নহিল। তাত পাচে বৰ-বৰুৱা, পিকচাই চোটিয়া, আহ্লায়াব-খাঁয়ে উত্তৰে বৰনদী, দক্ষিণকোলৰ স্বস্থৰালি সীমা কৰি ⊌দেৱৰ ঠাইক পত্র-শাদেস দি ছেক্-মেদা কটকীক পঠাই প্রীতিয়ে থাকিল।

পত্ৰ এই----

শ্বন্ধি সকলমঙ্গলাগাৰ-বিবিধ-গুণালাঙ্ক্ত-স্বৰ-নদী-সলিলং নিৰ্ম্মল-যশোৰাশি পৰিপূৰিত-কলেৱৰ শ্ৰীযুত বৰবৰুৱা স্তচাৰ-চৰ্ত্তি-বিচিত্ৰ মন্ত্ৰীবৰেষু——

সৌহার্দ্ধপূর্বক লেখনং কার্যঞ্জ ইখানেৰ কুশল, তোমাৰ কুশল মঞ্চল হামেচা বাঞ্চি, পৰং তোমাৰ ফৰমাণ নজনেত জানিলোঁ। নও দিন দিন দোস্তি হামৰ হইবেক , অতএব তোমাৰ আমাৰ মাজে কিঞ্চিত দিলগিৰ নেন্ত, আৰ তুমি বুলিছ উত্তৰে বৰনদী দক্ষিণকোলে অসুৰালি ইতি মধ্যত তোমাৰ আমাৰ লাকাৰণ ফিৰিবেক, আৰ দুই দলৰ গো-ব্ৰাহ্মণৰ স্থাবে ৰহিলে এই ধৰ্ম তোমাৰ যশ প্ৰতিষ্ঠাতেকে স্থমান দুইহানাৰ যুগাদি হৈলে ওগয়ৰস মন্ত্ৰকে খোৰমি হৈবেক। আৱৰ বদনাম কিছু নাৰহিবেক। আৰ তোমাৰ উকিল সনাতন ও কানু শর্মা ইহানাব সঙ্গে ও আমাৰ আদমি ছেক-মেদা ও ঝাৰখাওৰ ও আকাদশ তোমাৰ খানে ভেজিতেছি , শ্রীশ্রীযুতেৰ থানে ছজুৰ কয়া দশ-পাঞ্চ বোজত ফিৰি পছছাইবা। এমত হৈলে তোমাৰ আমাৰ কিছু সন্দিশ্বতা নাৰহিবেক। আৰ এমৰাৰ মুখে সমস্তে জানিবেক অধিক কি লেখিম। আপুনি সমস্তে জান।

তোমাৰ নিমিত্তে পত্ৰ-সন্দেশ,—বাপ্তা ১ খন, লং ২ মোনা, চিনি ২ মোন, কপোৱালী পটুক। ১ গছ, সোণোৱালী ১ গছ, স্থগদ্ধ বালা ২ সেৰ, জাইফল ১ মোন, ঘোঁবা ২টা । ইতি, শক ১৫৬১, মাস মাঘ। ১০৬।।

আহলারাৰ-খাঁৰ পত্রৰ সিদ্ধান্ত ।—ছেক-মেদ। ও **আকাদশৰ লগত** সনাত্ৰ, কাণুৱে আহ্লায়াৰ-খাঁৰ পত্ৰৰ সিদ্ধান্ত নিয়ে।

পত্ৰ এই---

স্বন্তি নিখিল-গুগৈকধান-সৰ্ব্বোপমাধোগ্য শ্ৰীযুত নবাৰ আহ্লায়াৰ-খাঁ শুভাশয়েষু----

সংস্থেপ্ৰবৰ্ক লেখনং কাৰ্য্যঞ্ছ এথা কুশল, তোমাৰ কুশল সৰ্ববি চাহি। পৰং সমাচাৰ এই, তোমাৰ উকিল ছেক-মেদা ও আকাদশ, এই দুইজন মনুষ্ব পঠাই দিছিলা। সে আহি পছছিল, ইহানাৰ মুখে তোমাৰ কুশল শুনিয়া পৰম মন্তোম হৈলোঁ। আৰ তুমি বুলিয়াছা উত্তৰে বৰনদী, দক্ষিণে অস্থৰালি এমত্ত বন্ধনিবন্ধানুক্ৰমে হদ্কৰাৰ হলে উভয়ান পক্ষে ৰক্ষা হৈল, দে শৰ্ম তোমাৰ আমাৰ যশ প্ৰতিষ্ঠা দিন দিন অন্যত্তানুক্ৰপে বাঢ়িতে আইব, খালি লাহইবেক। এমত্ত যে স্বপাৰিচ লিখিছ ইগোট উত্তম লিখিছ; ফিন্ত বৰ মনুষাৰ প্ৰীতি-কৰাৰ কদাচিত্ নাফিৰে। সেই যেমনে উত্ৰোভ্ৰেৰ ৰক্ষা পৰে তাক কৰিবা। আৰ তুমি যি বুলিছ দশ-পাঞ্চ ৰোজত উকিল প্ৰচাইবা

সেই বচনত থাকি আমাৰ সঞ্চত ৶ৰ চৰণত সন্ধুজাই হজুৰ কৰিলোঁ। ৺ও যেমত কথা হৈল তাক তোমাৰ উকিল সমস্তে কহিবেক। পৰং পূৰ্ব্বাপবেও নবাব সকলেৰে গুৱাহাটীত থাকি কথা-বাৰ্ত্তা অনেক হোৱা যায়। অদ্যাপি সেথানৰ কাৰ্য্য কৰিতে ভাৰ তোমাৰ ওপৰ, ই ঠাইৰ আমাৰ ওপৰ, অতএব তোমাৰ মনে বেমত ভাল প্ৰতিবাসে তাৰ প্ৰত্যুত্তৰ তৎকাল লেখিবা। এমত হইলে তোমাৰ আমাৰ মৈত্ৰী কিসক নাৰহিবেক্। আৰ বাকী সমাচাৰ স্নাতন ও শ্ৰীকানু এমৰাৰ মুখে জাত হইবা। কিমধিক্ম্ বিজ্ঞাবৰেষু।

আৰ তোনাৰ অৰ্থে সন্দেশ,—হস্তীদন্ত ১৪টা, গান্ধ ২৭ টা, কলীয়। চানৰ ২০ টা, মৰিচ ১০ সেৰ, ধজ্গ ২টা, সোণেৰে নলন। কৰা কটাৰী ২ ধন। শক ১৫৬২, নাস জেন্ঠ, তেৰিখ ১২। ১০৭।।

নোমাই-তামূলীৰ পূৰ্বংসা।——সেই সময়তে ছেক-মেদায়ে আহ্লায়াৰধাৰ আগত বোলে, ''৶ৱ ৰজা নহয় সাক্ষাৎ মহাদেৱ; নোমাই-তামূলী নহয়
সাক্ষাৎ নলীপুৰ; যি থানত থাকে সি থান কৈলাস। এই দুই জন থাকে
মানে কোন সাহস কৰিবেক ?'' আহ্লায়াৰ-গাঁয়ে বোলে, ''যি কৈছ সকলে
সভ্য, কৰ্মানুসাৰে দুইৰে। একোট। জন্ম।'' তাত পাচে শিল্পৰিৰ ওচৰ
গোৰাকুচি গ্ৰামত আমাৰ চকী আছিল, তাতে ভোট ডকলাৰে কিনা-বিকা
কৰিছিল। এনেতে আমাৰ চয়ও৷ মানুহ সহিতে দুৱাৰ্দাৰৰ বেটা শক্ৰসনে
শিল্পৰিৰ গোপেপুৰ ৺৺ৰ ঠাইত থাকি ভোট, ডফলা, দৰফীৰ চুটিয়৷ কোঁৱৰৰ
মানহ-দুনুহতে৷ সহিতে সকলেও অনেয়া-অন্যে কিনা-বিকা কৰিছিল। ১০৮ ৷৷

ভিতৰুৱা মনান্তৰ।—এনে সমরতে ব্যামত-খাঁ বজালে গোপেশুৰ ৬৬ৰ ৰূপৰ খুৰী ৰূপৰ নালেৰে ঠুজুৰি সোমাই লৈ আহিল। পাচে শক্ৰমনে বোলে, ''৬৬ৰ বস্তু কিয় নিব?'' বজালে বোলে, ''ভোটে দিয়া বস্তু, আসামে যে বাধে সিঁহতে বাধিবৰ কি ?'' এই বুলি তিনিটা মানুহ মাৰি ধৰি গোৰাকুচি গ্রামত এৰি গল, বস্তুকো নিলে। এই কখাতে থাকি আমাৰে। শক্ৰমন দুৱৰীয়ায়ে বমন পৰ্যতৰ কোষৰ পৰা দুটা শেন, তিনিটা তুতিৰা, বজাল ২০টা ধৰি বলীকৈ থলেনি। তাৰ লগত পহলন কেইটামান পলাই আহি কামৰূপৰ সোধ-পোচ কৰিবাক মূৰ কৰি প্ৰমাই ব্যালক দিছিলে। সি গৈ তাত কলে. : সিনো মীৰ-পচলু কামগুই চাল্ল-খা দেৱানেৰে আলচি, আহ্লায়াৰ-খাঁত কলে, বোলে, ''চাহাবে আচামেৰে এখন একলাখ প্রীতিৰ কাৰণ কি ? পাৎসাৰ তামচাৰ ৰাজ-তুতিৰা সহিতে মানুহ ধৰি দুখ দিলেই, এমত

হলে উভয় দলৰ মধ্যত কেমন প্ৰাতিৰ সৰিয়ত ৰহে, বাৰশ্বাৰ এমত কৰি থাকে, তত্ৰাপি চাহাবে যে এমত বুজ নাকৰে ইগোট ভাল নহব। এতিয়া তোমাক আমাকো নাজানি কি কৰে আচামে।" এই প্ৰকাৰে অনেক নবাবত কলে। এই কথা গুনি নবাবেও মনে বিমৃশা কৰি নবাবৰ নাতিয়েকক মীৰজাভালাক পত্ৰ-সন্দেশ দি বৰবৰুৱাৰ ঠাইত উকিল কৰি পঠালে। ১০৯।।

নবাবৰ পত্ৰ।—পত্ৰ এই—

স্বস্তি সকলগুণৰাশিসম্পন্ন-অশেষ-বিদ্যাবিদ্যবিদ্যাদ-বিশাৰদ-স্কুল্-ক্মল-বিস্তাবিত-ভাস্বত-সাদৃশ্য-জ্যোতিশ্লান-সদ্কী ভিনিকৰ-শুল-পৱিত্ৰ-নিৰ্শ্ল-কলেববেষু, শ্ৰীযুত বৰুৱা গোহাঞি বৰফুকন জিউ মহানুভাব-সচ্চৰিত্ৰেষ্—

শিবশুভদতঃ প্রয়োজন লেখনং মুদা কার্য্যঞ্চ পৰং ও এথানে খুব দৌলত হ্যাদা মাকেঞি বথেৰন্ত, ওপৰণে হায়ালেও হকিকৎ স্বৰ্জিয়ান ও এক্তাসাঞী याकिय़ত, ⊌ठामित्म जाहित स्नात्क@ मार्शानित्म । ও यागव वित्नघ তোমাৰ খ্ৰীত-পত্ৰ স্বনুসন্নাহ যে জৌখ চেলামি সমেৎ ও সলন ও শ্ৰীমাধ মজুলাৰ দোনা মাতব্বৰ্কো আদমি ইতৰ্ফকো ফেৰিস্তান বোধ, তাহলে দহন তামামু খবৰকে গোস্তান চুমাকে দোস্ত ৰফায়েত, দোতৰফকে চিফতচফায়ত পৰম্পৰে ইসব ৰোজ চুনা নামাম তথ বদাৰদ ওদিগিৰ ভোট, ডেফলাসে শ্ৰীশ্ৰী৶৶ চাহেবকা চৰকাৰী দিনমাহমুদ ও গয়ৰহ ২০ আদমিকো বুৰিদ**ত** এমত জবাব বাৰ বাৰ লেখ। এইৰূপ দোষ্টি স্বুত্তৰে আজ জানিব, মালুমা ছৰিয়দ মদাৰ, বিশেষ তোমাৰি দুৱাৰদ্বাৰে লাড়ক৷ ⊌কে খোচহাল শিকাৰী-ষয়কে বাজ ও আগৰ চাহেব চাদিমাস তুতিৰ। স্থ্যাত আদমি চিবাকে নামে গুজাৰৎ, ও বাজ ও তৃতিৰ৷ ও গয়ৰসকো আদমি ও কিছু আন্তে মেৰলদু, ও আবর্ধ হায়ান মূৰদেশু ও আমাৰে এতবাৰি চান্দ-খা ও বাজ-চেকাৰ পহিলমে জবাব বতায়ত তথাচ ও বাজ ও তুতিৰা ও গয়ৰদকে আদমি সব হাৰামখোৰ নিগা দান্ত, নয়ে। হাৰাৱালা মেকুনদ ন বাজমে গৰ্দদ। আৰ আমাৰ কেমনে একলাস-বাতে খাতিমে কুনদ, আৰ যে কৰিছ সে তোমাৰ ভালাই দৌলত নিগাদান্ত। ই यनপ কাৰ্য্য। তাহাৰ সমাচাৰ এই, আৰ অধিকত কহিব হামাঠেৰ নবিৰস্ত। ও নীৰ্জা-ভেলা যেৰূপ বাকী হকায়ক খেৰখেব জাহিৰায়ে সেৰূপ আমাৰ মনুকেৰ কানেৰ সৰ্দাৰ আদমিকে৷ খাহেদ গুজান্ত 🖟 ইতি সহৰ, জুমাদিৰৌল, শক ১৫৬২, আমৰ্দাদ ভাদ্ৰ, তেৰিক ১১।

সন্দেশ,—বানত ১ খন, পালেজপোচ ২ খন, লং ৪ সেৰ, বাঘথলীয়। দলিচা ২ খন, হোমকাস বাধৰ ৩ সেৰ, চিনি ২ মোন, লোণ ৭ মোন। ১১০ ।।

क्टेकीव आभाग।---(प्रहे गगगर्छ आगाब पृष्टे क्टेकी आह्नायाब-शांब ঠা**ইক পা**ঠাইছিলে । আমাৰ দুই কটকীক ছাহ<mark>বুৰুজৰ ওচৰত </mark>থৈছিলে, সি**হঁতক** ৰোজ দিছিলে,—চাউল ২০ নোন, মচুৰ ৫ মোন, মুগ ২ মোন, মাহ ৩ মোন, বিউ ১০ সেৰ, ঝালুক ২ চৰু, লোণ ২ মোন, পাণ ২ পাচি, তাতৰ ২ পাচি, আদা ৪ চৰু, মাছ ২০ কুৰি, তেল ৪ কল্ছ, চিনি ৪৬ সেৰ, খাহি ২টা, গুৰ ৪ কলহ। এইৰূপে ৪ দিন অন্তৰে ৰোজ দিছিলে। ৪ দিন অন্তৰে নবাবৰ ভিতৰ কৰি নিছিলে। সেই সময়তে এক দিন। আহ্লায়াৰ-খাঁয়ে বোলে, ''গড়গ্রামলৈ কেতি ৰোজৰ পথ ?'' আমাৰ স্নাত্ৰ উকিলে বোলে, ''চাহাৰ, গড়গ্ৰানক লাগি ২ মহিনাৰ পথ।'' এনেতে দুৱাৰদাৰৰ বেটা জয়ানলে বোলে. ''চাহাব, ৮ বোজৰ পথ,—উকিলে মিছা কহে।'' পাচে নবাবে বোলে, ''এখন তোমাৰ বৰমুদৈ দুৱাৰদাৰে ৮ ৰোজকে বাট কহে, তুন্তি কিছুৱান্তে দোমাহিনাকে বাট ভুট কহ?" সনাতনে বোলে, 'উদয়-গিৰিৰ স্বৰ্গ ৬জা মস্তুগিনিৰ দিল্লীৰ ভূপাৎসা, দুই জনেও পূৰ্ব্বাপৰ উকিল যি কহে তাকেহে সত্য মানে। এখন তুৰি যে দুৱাৰদাৰ মুদৈ সে মহাজন আৰ মুপেতে সমুজ কৰহ। আত আনাৰ খানিকো দিলিগৰ নাহি কৰোঁ।। তুমি আপোন মাফিক খুচি কৰ, আমি যে। কুণ্বাদ কহে। সব সত্য কহেঁ। '' পাচে আহ্লায়াৰ-খাঁয়ে নোলে, ''উকিল যে। কুস্নাদ কহ সব সত্য । সিটো ব্যাপাৰি তাৰে বাদ্ নাসধুজ কৰে।।'' পাচে আমাৰ উকিল্ক বঁটা-বাহুন দি বিদায় দিলে। বিদায় দিয়ে। তেওঁ পত্ৰৰ সিদ্ধান্ত পত্ৰতে পাই পুনৰ্ব্বাৰ-চক্ৰমাৰাণৰ কথা একে। নকলে। আমাৰ উকিলব লগে পুনৰবাৰ ছেক-**व**नाक श्रीतन । ১১১ ॥

আহ্লাযাব-শাৰ বৰবৰুৱালৈ পত্ৰ।—পত্ৰ এই— স্বস্তি সকলমজলালয়-প্ৰম-স্থ্যুতিষ্ঠিত শ্ৰীসুত বৰবকুৱা গোচাঁই ও শ্ৰীচোটীয়া গোচাঁই মহামহোগ্ৰ-প্ৰতাপেষ্—

লিখনং কাৰ্য্যঞ্জ আদৌ তোনাৰ কুশল সৰ্ব্বধা চাহে, সাম্প্ৰত তোনাৰ মেহৰাণি দিন দিন নজিক আবাজেমান হামনাহ হোঁৱে। আৰ তুমি যি প্ৰত্ মনুষ্য তাগিদ ভেজিলেক সিটো চিতাপ প্ৰছিল। তাহনাৰ মুখহত শুনি, সাক্ষাৎ ৰূপ প্ৰচালামি চসম্দিদ ক্ৰিয়া জানিলাম। প্ৰাৰ্থবিদ প্ৰস্তুত কাজ- ৰূপ উচিত, যাতো তোমাৰ আমাৰ একতা-মৈত্ৰ ভাৱৰূপ যশপুতিষ্ঠা আফতাৰ সদৃশ সাক্ষাত ৰহে ইসোওঁ আন্তে। অতএৰ খুব হকিকতনা ভেদ দৌৰ-দোস্ত কফদন্ত চছহা উভয়পক্ষ নাভেদ দোহান মধ্যজোৰ তমসিল প্ৰম্ব খোদাই-পেকত্বৰ সব নাফ কৰে । একাবণ আমাৰ দববাৰেৰ অহোৰ ধাৰাণ ৰহে, তোমভি এমত্ত কৌলি কৰনুৰে সব দোজখ নবচৰ্ছ খোদজাতে মুৰসিদ, গোস্ত যেজৌখ ধৰ্মজাহান ওপৰ তোমাৰ আমাৰ দৌনত একৈতা দোস্তৰহে। এতে উভয়দি গদৰিয়া ৰায়ত গো-লাক্ষণ প্ৰোয়ৰ পালনকবণতা সৰ্বত্ব বলবভিতা হোৱে এমত্ত হৈতে তোমাৰ আমাৰ যে যে দুসুমন তাহে অন্তক্ষৰণ যে মগন্দৰ গৰ্বৰ সেহি সাহজিক চগজাৰ যাহে কাদি আৰ অধিক কত কত কহিব। তোমাদেৰ উকিল সনাতন ও শুনিকানু শ্মা আমাদেৰ ও ছেক-মেদা এমৰা সাৱশেষ কহিবেক যাতে পুনিতৰ ওপৰ ৰহে, কমিতা নাৰহে তাৰেক কৰ। ইতি সহৰ সোংতন, ১৫৬৪, পৌষ মাস।

সন্দেশ,—বানত ২ খন, সোণোৱালী পাগজন। ২ গজ, পটুকা ৪ গচ, লং ৩ সেৰ, জাইফল ১ মোন, স্বফেদ কাৰ্চ্চ ২ সেৰ, বাপ্তা ২ খন, চিনি ২ মোন, লোণ ৫ মোন। ১১২ ।।

ষ্বৰ্গদেৱ আৰু কটকী।—পাচে ছেক-মেদাক ধাৰাণে তুলি বৰুৱাৰ ঠাইতে ৰাখি আমাব দুই কটকাক সেই বাৰ্ত্তামেৰে ৩ৰ ঠাই পঠালে। ৩ও এৰূপ কথা-বাৰ্ত্তা শুনি সন্তোষক পালে। সেই সময়তে দুই উকিলক ৩ৱে বোলে, ''বামুণীৰ পুতেক, তহঁতত আৰু কোনো কথা-বাৰ্ত্তা আছেনেকি ?'' সিবোলাকে বোলে, ''দুই আমাৰ মান কথা আছে। ৩য়ে যদি পুনৰ্কাৰ নোসোধে আমি বন্দীহঁতে কব গোঞ্জো।'' ৩এ বোলে, ''নোসোধোঁ।'' পাচে সনাতন কটকীয়ে বোলে, ''বনৰ হস্তী অনেক যত্ন কৰি আনি ৩ ৰ শালত গলত চেপা দি থৈছে। তাক মেলি দিলে শালতে থাকে কি বনলৈকে যায় ?'' আৰু বোলে, ''এৰ বন্দী-বেটী বিদেশলৈ পাঞ্চে তৈতে মৰিলে তাৰ লৰা-লুৰিটো ৩ বে বাজ্যত থাকে কি বিদেশলৈ এৰি দিয়ে '' আৰু বোলে, 'পিতৃ, মাতৃ, তাতৃ, সকলোৰে। একে অৱয় একে অঞ্চমাতো বন্ধে আৱৰি থাকে, এই কাবণেহে সকলোৰে মৰ্য্যাদ। ৰহে ৷ আমি বন্দীহঁতে কিছু নাজানো, যি কৈছোঁ। সকলো অশুধ। ৩দেৱৰ চৰণে যদি বাচ-বিচাৰ কৰি ৰাথে তেহে ৷'' এই বুলি সিবোলাক চান্তৰ পৰা নামি আছিল। ৩দেৱেও পুনৰ্কাৰ বন্ধানিলৈ পাঞ্চিলে। ইবোলাকেও যাওঁতে

ব**ৰুৱাৰ ঠা**ইত সকল সম্ভেদ লৈ বোলে, ``⊌এ ব্ৰাহ্মণক ৰাখিব তেবেসে আমাত ব্ৰ**ন্ধৰধ না**লাগে।" সেই সময়ত অভ্যপুৰীয়া লেতেন। দাৰবাৰ পুতেকক ⊌এ জগল সহিতে বৰুৱাৰ ঠাইলৈ পঠাই স্থাৰি আহিল। ⊌দেৱে বোলে, ''কটকীহঁতে যি কৈছে তাৰ কথা-বাৰ্ত্তাৰ যুগুতি আশ্য জেঠেৰীয়ে মোলৈ কৈ আহেঁক।" পাচে বৰন্বায়ে ⊍দেৱৰ চৰণলৈ প্ৰাৰ্থনা কৰি ব্ৰাহ্মণৰ অৰ্থে জনাই আহিল। ৮ও ভাবাছোঁ বুলি বোলে, ''কানিলোঁহতে যাতো জেঠেৰীয়ে মাতি আহিছে, বামুণীৰ পুতেকে মাতি গৈছে, এই কাৰণেহে নাকাটিলোঁ। ত্থাপি জেঠেৰীয়ে ভালৰূপে শিখাই দিয়ক।'' এই বুলি চান্দৰপৰ। ৬ সজাতিক গোটাই খেদিলে, তাৰ পতেক জ্য়ানন্দক নিতান্তে জগলুৰ হাতে অনাই ১০টা ১০টা কিল মাৰিছিল যাতো পূৰ্বে ৮ৰ আগত দ্যাত্ৰ কটকীক কুটাৰ পো বলি সজাতিয়ে গালি পাৰিলে। তাকো উলটি গালি পাৰিলে। ৮৮েৱে দুইকো গোনাই খেদিলে। সেই কথা সনাত্ৰৰ মনতে আছিল। কথাতে ছল পাই তাকে। এই ৰূপ কবিলে। পুনৰ্ব্বাৰ ছেক-মেদাকে। ৮এ ধাৰাণে বিদায় দিব দিলে 🔋 বৰুৱাও বঁটা-বাহন দি বিদায় দিলে । পুনৰ-বাৰ আহুলায়াৰ-খাঁয়ে ৰচিপ-খাঁ, মুছৰ-খাঁ, দুই উকিল আমাৰ কটকীৰ লগত পঠाই **मिला। ১১**৩ ।।

আহ্লায়াৰ-খাঁৰ বৰবৰুৱালৈ দিতীয় পত্ৰ।—পত্ৰ এই— স্বন্ধি সকলমঙ্গলৈক-নিল্ম-প্ৰম-স্থপুতিষ্ঠিত-কলেবৰ লিখিতং

শ্রীযুত বৰবৰাবা গোহাঁই ও চেটিনা গোহাঁই স্নহুদয়ৰ চৰিত্ৰেষু—
সৌহার্দপূর্বক লেখনং কার্যক্ষাণে আগেনে তোমাৰ দৌলত খুব মঙ্গল
জাহানকেবৰ নমিস্ত উপবুক্ত ৬৮ৰে ৰাগতাহো । পৰে তোম্ভি আশি স
জামাৰা, সর্বধা চনবছৰ ওপৰ মাফিক হৈয়া জাহিৰ, তথা সমেত হোৱে
এখন তোমাৰ একইত লোস্তকে বার্তা হানি-চ ঘেন ঘেন ও আমাৰ সাথ ভেজিতে
বহ ৷ আমিও পূর্ব্ব পূর্ব্ব ওমবাওসকলেৰ যে সৌহাঁদি অভিমত্ত সেসব খাতিৰ
ৰছিদকে খোৰমি হৈয়া ৰচিপ-খাঁকে ও মুছৰ-খাঁ, দুই জন আদমি তোমাৰ
পাচ ভেজিতেআছি । আহনাৰ সঙ্গে জনেক মনুষ্য স্তচাবকৰে গুজাব হঁক
ৰচুলকে পহছাৰ উচিত ৰহে ৷ এমন কোলিকে যেহি যেহি প্রয়োজন চিত্তকে
ওপৰ বাঞ্চিত চিত্ত সেহি তমাম্ লেভি ললেৰ সীমনা ৰহে ৷ পাহাৰ-শঙ্কাদ
চুপুজ গুদজানিতে বাগতাহো ৷ এতেকে তোমাৰ আমাৰ চিত্ত বিকৃতভাৱ
নাহি বহে ৷ যি কাৰ্যতে লোপক্ষৰ ৰাযত গো-বান্ধণে ছৈৱদ স্থুখি তা খুব
মিত ৰহে সেহি ভাৱ উত্য পক্ষাভিনত কর্ত্ব্যতা ছাৰেৰ স্বন্ধ গৰজ দিলগিৰ

বদকৌলি তাৱত সাবশেষ তেড়িকাহে, নাযাতাহোঁ, ফেৰ ওঁ মাবৰ সাম্পুত যাতাহে। অতএব তুমি আমাৰ যেখন যি কাৰ্য্য তাগায়ত ছকুম কৰ সেহি ৰূপ অভিলাস আভিৰত হৈবেক। এত দোন্ত প্ৰীত্যৰ্থ সাৱকাশ ৰহে। আৰ এখন যে লিখিযাত লাল-খাঁ তোমাৰ নজিক ৰহে। এহিৰূপ ভেদতা তোমাৰ দুৱাৰদাৰেৰ বেটা নামাকুল শক্ৰসেন ও জ্বানন্দ অন্য শত বাৰহাৰ দাচুচ কেমত হজুৰ কৰহে, এক হেজল ছেৱৰাই মিত্ৰ নবাব সে আদমিকো বোকচাকে খানা গুল্তেত্ ; তাবেক হৈতে এমত অপৰিতোষ না বিচাৰ কৰ অপৰীয়ামৈত ৬পাৎচাহাবৰ মলুকেৰ লোকসৱদ্ৰ সাৱকাশ হৈয়াছে। কোনো জনে কাক ৰাখিতে সামৰ্থ ৰহে, আপোন মাফিক ৰহে ক্ল্মানুসাৰে, দৌৰ চড়ে আমিতো কোন ওজকে যাতাহোঁ, নিকৰ্স নাজনজাহে, আৰ অধিক কি কহিম। হামাৰ চিত্ৰকে অশন্ত খানিক নাহিবৈ। এখা আৱৰ যেকি বাকীত ৰহে তোমাৰ উকিল সনাতন ও শ্ৰীকানু সাৱখানে হজুৰ কহিবেক। তুমি আপোন বিচাৰপূৰ্ব্ব দানিস্থমন্দ হোঁতাহেঁ, ইতি, সৰবৰিছ শ্বানি ১৫৬৫, শ্ৰাৰণ, তেৰিক্ষ ১১।

সক্ষেশ.—বানাত ১. পালেজপোচ ৫. লং ২ সেব. জাইফল ১ মোন, চিট ২ খন. হেসশশ ২ খন. বকলাখন ৫ সেব. চিনি ২ মোন. লোণ ৮ তোম। ৰচিপ্-গাঁ, মুক্তৰ-খাঁ, দুই উকিলক ৬ত জনাই বৰুৱাযে বিদায় দিলে বঁটা-বাহন দি । ১১৪ ।।

ভিতৰ্থ। কাছিয়া।—এই কথাৰ আগে ছাহিনা-যুদ্ধন সময়ত ৮পাৎসাৰ চৰকাৰি দিন-মহমদ নাম বঙ্গাল ১ টা. ৰচিপ্-থা ১. নদ্ৰাম-থা ১.
এই তিনি পুমুপো ২০ বছালৰ বেহনীয়া মানুহ শিঙ্গৰিব কোথে গোৰাকুচিগ্ৰোমত ভোট. ডফলা সহিতে ভাতে কিনা-বিকা কৰি আছিল আমাৰ মানুহ
সহিতে। আমাৰ মানুহ ১ টাক ছল কৰি ছুৰী হানি মাৰিলে. গাভৰু নামকৰ
লগৰ ১ টাৰ মূৰ কালিলে. নকুল লন্ধৰৰ লগৰ এক চেকেৰিক কাটিব খুছিলে,
পলাই তিনিও এবাই বৰুৱাৰ ঠাইত ওচৰিলে। বৰুৱায়ে বোলে. ''আমাৰ
খাণ্ডাৰ চেৰবছাল দাঁতি-কচৰা সোমাই এৰাইছে পলাই : সি যে আমাৰ
মানুহক এনে কৰে তাক ভোটে কটা ভাৱে ত'তে কাটোক : ছগলিকো
দিলে লগত, চেকেৰিয়ে সহিতে গৈ কাটিলে। তাৰ লগৰ লাল-থা বছাল
পলাই আহ্লাযাৰ-খাঁৰ ঠাইক গ'ল। সকলে সমাচাৰ নবাবত কলে। নবাবেও
বঙ্গালৰ জমিদাৰ মাচিম-খাঁৰ বেটা ৰচিপ্-খা আৰ বাইৰবন্ধৰ ৰুৱাই চৌধাৰী
এই দুই ছনক পত্ৰ-সন্দেশ সহিতে এই কথাৰ উকিল কৰি পঠালে। ১১৫ ॥

নবাবৰ উকিলৰ বিবাদ।---আহলায়াৰ-খাঁৰ পাচত নবাব থাকাৰি আহিল শানা ওৱাহানীত ১, তাৰ পাচত ছৈবদ হাচান নবাব ১, তাক খেদি মীর্জা-হাচান নবাৰ হ'ল, দিও ১ বংসৰ আছিল ১। তাকে। খেদি ছৈয়দ-হাচান নবাৰ হল ১, সিও ওৱাহানীতে মৰিল। তাতো পাচে ছৈয়দ-কুটুক নৰাৰ ছল। তাকে নাক-ক্ৰী ছচনে। বোলে ১। তাত পাচে নবাৰ ছৈবদ কতৰ আসিল, সিও ও তিনি বংগৰ ভোগ কৰিলে ১। তাত পাচে ছৈবদ-চালাহ সিয়ে। ২ বংগৰ খাই মৰিল ১। তাত পাচে মীৰ্জা-নাধুলা আহি ৫ বংগৰ ভোগ क्वित्त । गोध्नात्य तात्न, "बाब्नायाव-था नवावव कान প्रयाद्ध बागाक ষরধি কৰি প্রীতিসে চলিছে এক বিংশতি বংসৰ। এখন আমিও সেইৰূপে शीकित्लर्य जाल । ¹¹ अवेकार्य स्पारलाहर कवि कलियाववरेल सहस्रम-धाँरक भैटननरक श्रीटे जितन श्रा-मालन महिए । अतेन विशास तिशिक्ति मि খানত মহমদ-শাকেতে লেখিছিল, প্রহানক লেখা নাছিল। এই কথাতে भव्यम-थीरा तोला. "भवेरव शाःशांव हिकिल, श्रवत्य स वेरो) नवान्य वव-কান্দাৰিছে: মোৰ সমান নহয়। এই কথাতে প্ৰৱন্ত ক্ৰিয়াব্ৰতে ৰাখিলে, গড়গুনিক নেনিলে। প্ৰচলনে নোলে, "মই যে সামান্য, মহমদ-খাঁনে। কিমান ডাঙৰ ? মহমদ-খাঁরে বোলে, 'সতা কথা কহিলে কিয় ছা বেলি। দুয়ে। উকিলৰ হলৰ স্মাচাৰ ⊍ৰ ঠাইত জনালে। পাচে ⊌ৰ আজাৰে চোটিয়া গোটাইৰে বোলে, 'আমাৰ ঠাইত দুয়ে৷ উকিল, তহঁতৰ মুপত যে বিপৰীত শুনা গ'ল ৮ ৰ ঠাইক বাপাণীকি পত্ৰ ভেজিছে। সিধানক চাহিলে মহমদ-খাঁহে উকিল। পনবৰ্তাৰ পত্ৰত মিত্ৰ নৰাবে যদি তোক লেখে মহমদ-পাঁই যিৰূপে ৮ৰ চৰণক সেৱা কৰিলে, তোৰো যদি ভাগা খাকে তেখন তইও হাজিৰে সেৱা কৰিবাক পাৰি। এই বুলি বঁটা-বাহন দি সামাৰ পত্ৰ-সন্দেশ সহিত টকিল চতুই জ. একাদহক পঠাই দিলে । পাচে নবাৰত প্তলনে কলেগৈ বোলে, 'ভোমৰ চাকৰ মই, মোক শামানা বলি মহমদ-ধাঁবে গডগুমিলৈ নেনি আচামৰ আগৰ সকলে সভেদ কছে। ' পাচে এই কথাতে থাকি নবাবে বোলে, "একাদহ, চতুর্ভি, সূত্রত নানান মুক্তা পুৰাল, জৱৰ্ণাদি কৰি গ্ৰাহি খাকে। সূত্ৰ নাচিন্দিলে মণিধাৰ জেন নাম নোলাই, সূত্ৰ চিঞ্চিলে সমস্থে ঠাই ঠাই হই। ৬ প্ৰীত-সূত্ৰ মধ্যত আছোঁতে কেমনে এক ভাৱ নাহি?" পাচে আমাৰ একাদহে বোলে, "চাহাৰ, ৰন্ধন ধালিত একতাৰ নিবন্ধে সমস্ত সিদ্ধন প্ৰমাণ, চাহাৰৰ যে সিদ্ধ-পাত্ৰৰ মধ্যতো যে কোনোটা কেঁচায়ে। খাকে : পাংসাই লোকৰ মধালিকদ ইবাৰহে বুজা গোল।" এই সিদ্ধান্ত পাই নবাবে খোচাল হৈ বান-বাহন দি পুনৰ্বাৰ মহনদ-হাক পঠাই দিলে দুই কটকীৰ লগত। ১১৬।।

নবাবৰ পত্ৰ ৷—পত্ৰ এই-—

∢"

শ্ৰীযুত্⊍ৰ শুভৰ বৰনবাব গোহাইজিউ প্ৰমাহাদিত চৰিতেমু---

নিবেদ্ধ পূৰ্বক লেখনং কাষ্য্য আৰ এগা কুশল, তোমাৰ কুশল
মঙ্গল সদা সাৱশেষ চাহি। পৰং তোমাৰ ক্ৰমান দিদ কৰিছে ও মন
জানিলাম হাৰাম অন্তক্ষৰণ দোন্ত বছতেব। ইন্তাদ হোৱে ৮ অতএব প্ৰস্পাৰে
যেনন প্ৰত্য আনা তেমন কৰিবেক আৰ আমিও তোমাৰে যে পুন্তত জ্বাব
সন্তুইটা হয় তাবেক কৰিম। এখন আমাৰ নাজিকি ও নিবাদৰ মহমদ-ধা
তোমাৰ দহলি জবৰ ফিবস্তাদ হৈতেসে ও আস্তে তোমাৰ মনুষ্য অনুকূল কৰিয়া
তুমিও প্ৰেম-পত্ৰ সহিত ইহানাৰ সঙ্গে প্ৰত্যুত ভেলিবেক। এতেকে পূৰ্বাপৰ মাফিক মৰ্যাদ। ব্যৱহাৰ উত্ত্য তৰ্কেত না কিছু কমি ৰহিবেক আৰব
আমিও তোমাৰা একাদহ, চতুভুজি, এমৰা দুই জনেৰ সাক্ষাত্ৰ যি কাৰ্য্যত
সোইর সাম্প্রত সাহাজিক পাচিবেক। সে কাৰ্য্যৰূপি কৰিবেক। ইতি,
সম ২৫৮০।

সন্দেশ.—তাৰ ২ মুঠা, জলতানি ১০ খন, বানত ২ খন, মিশ্র ৩ সেৰ, পালেসপোচ ৫ খন, ফফেদ কাঠ ২ সেৰ, লং ১ মোন, ছাইকল ২ মোদ, চৰনদ্ধ কাপৰ ৫ খন ভিন মোনত দিছিলে। এইৰূপে অনেক বাৰ নাখুলা নবাৰৰ দিনত উকিল-পত্ৰ গতাগত কবি প্ৰীভিতে আচিল। ১১৭ ॥

অফ্টম আধ্যা।

হাজোত ফৌজদাৰ মীৰ্জা-নাপুলা ।

আহোনৰ পাণু অধিকাৰ ৷—-সেই সময়ত লোকজন মৰিবৰ নিনিত্তে কালৰূপী ⊍⊍ৰ ইচছা হ'ল। দিল্লীত চাজালা পাংসাহ মৰিল, তাৰ বেটা দাবা-উক্ৰ পাংসা হ'ল। পাচে অবং-ছাবে মুনাদনকো আনচি বৃদ্ধ কৰি দাৰা-শুক্ৰক মাৰিলে। তাত পাচে খানখানা নবাবলৈ নাতি মূলাদবকাকো নাৰি পাংসা ছট তাৰ বৰ ভাতৃ ছাহ-চুজাক ৰাজ মহলত ধৰিবলৈ নবাৰ ধানধানাক পুমুধ্যে লোক লক্ষৰ পঠালে । সেই বেলা নহালৰ ভিতৰত আউল দেখি প্ৰাণনাৰাণে বোলে, ''দেকেৰি উত্তমৰ বেটাৰ দুল্ভনাৰাৰ নাম কেমনে ললে, নকৰ ছই वब नाम लब शासुराकि 🦈 शांभगाबां बाङाव मरन गगरल। ' এই नुलि তাতে লিপিচ দি তাক ধনিবলৈ ভ্ৰানাথ কাজিক গুৱাহানীলৈ পঠালে। দ্লভনাৰাণেও এই কথা জানি দৰ্দেলৈ প্লাই আহি জয়ংৰজ মহাৰাজত শ্ৰণাপনু হ'লহি। এই কথা ওৱাহাটীৰ নবাৰ নাধুলায়ে জানি তাৰ বেটা জাৰুলাক ওৱাহাট্ৰীৰপৰ। মহখুলিত ভ্ৰানাথ কালিবেৰে যুদ্ধক লাগি পঠালে। পাচে ৰুদ্ধ ভঙ্গ খাই পুনৰ্ব্বাৰ ওৱাহাটীকে আহিল। তাত পাচে ভবানাখ কাজি হাজে। পালেহি। পাচে নীর্জা-নাখুলানে ভবানাথ কাজিক আগতেটি যুদ্ধ দিলে। বলে নোৱাৰি নাধুলা নবাব ভঙ্গ ভই পলাই ওৱাহানিকৈ আহিল। <mark>গেই সময়ত ট</mark>ংচু সন্দিকৈয়ে আপোনাৰ মানুহ আহা যোৱা কৰিবলৈ কলস্ত দলং ৰান্ধিলে 🕒 আৰু দুলভনাৰাণে বৰুৱাবোদৰ ঠাইক আহোতে তাক ৰাখিবাক প্ৰতি নাৱ-নাৱৰ। তিয়াৰ কৰি নাৱত হিলৈ বঃদ্ধি অক্ৰে-শক্তে আগ বাঢ়ি ৰছিল। তাক দেখি মীজা-নাগুলা মহাভ্য হল, বোলে, "পচিমেও ভ্ৰানাথ কাজিয়ে বেঢ়িছে, পুৰে দেখে৷ আচানে নাৱ-নাৱৰীয়া তিবাৰ কৰি দলং বান্ধে, আনাকেচে स्विनांक देण करत. यागि यन्त्र गरनार्व यार्छा, त्कारन मुर्यामिक यातिम ?'' এই বুলি মনে ওণি মীজা-নাগুল। বাতি ভাগি পলাল । পাচে পুভাতে গুৱাহাটী পাণ্ডু-শ্ৰাইখাট আহোমে ললেগৈ সেনাপতি টংচু সন্দিকৈ সহিতে; भक २०४०, मात्र कान्छन, २० फिन शरह। (घोंबा श्रारत ३८०, तब-कामायन हिटेन ४०. शुंप हिटेन २००. यांक श्री-शांव उड़ांबन यह वसुकांड णाष्ट्रित नमस्य शास्त्र : कान्युन मात्र, ५७५० । ५५५ ॥

ছবনাৰাবণ ৰজা।—পাচে পাছু-শ্বাইঘাটত বৰকুকনে পিকচাই চেটিয়াবে থাকিল। টংচু সন্দিকৈ, লাপেতি কুকন প্ৰমুখ্যে বৰুৱাবোৰে চেচাত গড় বান্ধি ৰহিল। ভ্ৰানাথ কাজিও হাজোত ৰহিল। সেই সময়ত প্ৰাণনাৰাণে

ď

চকৰপাণি খাণ্ডাণবাক ⊍দেৱৰ ঠাইলৈ পঠাই দিলে, বোলে, ''মহাৰাজা লৌক **पिक्निश्रकान, मेर्ड नुई উट्टेंबरकान, राजान लाक गामान लारक এक हार्ड** ছই থাকিলে ৰজালে কি কবিৰ পাৰে? `` এই কথা ⊍এ নামানি কটকীক আহিৰ নিদি বক্তাবোৰক ফিৰাই পঠাৰ দিলে। তাত পাচে প্ৰাণনাৰাণ ৰাজাৰ ভ্ৰানাথ কাজিনে আহোমক যুদ্ধ দিলে ওৱাহাটীক লৈবাক প্ৰতি। আচামৰ ভোভোলা বৰুৱা পৰিল, আৰু বাৰুৱতী ২ টা পৰিল। তাত পাচে ৭ দিনৰ অন্তৰে ভ্ৰানাথ কাজিও যদে নেৱাৰি ভাগি গৈ চন্পাণ্ডডিত ৰহিল: চক্রনাৰাণকে চিৰাম কোঁৱৰকে থৈ বেহাৰক গ'ল। আচামৰ লোকে হৰি-ডেকার বেটা পুন্থো মদতিত বহিলাগৈ ; বৈশাথ মাস, শক ১৫৮১। সেই-বেলা ৶এ টাচু সন্দিকৈক দায় ধৰিলে, বোলে, ''ৰঙ্গাল যে ভাগি গ'ল তা**ক** কিয় গৈ নধবিলে, আৰু বজালৰ বস্তুজাত মইতে পাৰ লাগে, সিইতে কিয় ললে ?'' এই বুলি ট'চু সন্দিকৈক, দুৱৰা গোহাইৰ পুতেকক, সদায় ডেকাক, কৌপতীয়াক, এই সকলক গভগার দৈ আনি বজাহাতত লোৱ। দি গলে। চতুৰ্জ কটকীকে একাদহকে নোলে. "বঞালৰ ঠাইত যে আছিলি বঙ্গাল যে ভাগি গ'ল আক জানি বৰুবাবোৰত নকলি কিয়, আৰু বঙ্গালক দক্ষিণ-কোললৈ পাৰ কবিলি কিয় 🖓 এই বুলি দুইৰো এগোটা চজু কাঢ়িলে, স্থৰাও নালিলে। তদন্তৰে আচামৰ একৈদ লোক কলিয়ানৰত ৰহিলাগৈ। দেই সময়তে ববদেইনীয়াৰ চন্দ্ৰমাৱাণৰ ৰেটা জ্যুমাৰণে কৌৱৰে বহালৰপৰ। আহি জ্যংৰজ মহাৰাজাত শ্ৰণাপণ্ হলহি। ১৪ তাক ব্ৰজনা আই-ক্রৰীৰ হাতে বিয়া দি বিশ্বৰ বস্তু দিলে। আৰু তাৰ মাগাত পার দিয়া কামৰূপৰ ৰাজা পাতিলে 🖠 শক ১৫৮১, শাঙ্গ মাগ। ১১৯ ॥

পাছু-শ্বাইত আহোম।—পাচে বাদুলি ফুকন পুমুখো চম্পাণ্ডৰিব গড় মাৰি মাবিলে, চন্দ্ৰনাৰাৰ পৰিল। লাপেতি ফুকন, ফুলবৰকা ফুকন পুমুখো নাৱে গৈ বিজ্ঞাপুৰৰ গড় মাৰিলেগৈ। পাচে তামূলী-দলৈৰ পুতেকে নাৱে গৈ সোণকোহ পাৰ হই ওলী মাৰি পুনকাৰ বিজ্ঞাপুৰকে আহিল। পাচে জয়নাৰাণ ৰজাক প্ৰতি আচামৰ লোক পাঙু-শ্ৰাইঘাটলৈ আহিল; আশ্বিন মাস, শক ১৫৮১। ১২০।।

বিষয়াৰ শান্তি।—কালওন মাস পুনৰ ভবানাত কালি আছি মানাল দীমা কৰি ৰহিলহি। পাচে জয়নাবাণে বোলে, ''তোমাৰ লোক মানাল পাৰ হব নালাগে, বৰদেউনীয়াক মই মিলাই দিম।'' পাচে মিলাব নোৱাৰিলে। সিপাৰৰ পৰা তিনি দিন গুলী মৰা মৰি কৰি পুনৰ্বাৰ চৈত্ৰ মাস বেহাৰ্ক

গ'ল। এই কথা ⊍েরে গুনি বােলে, ''বৰদেউনীয়া যে ভাগি গ'ল তাৰ পাচে বৰুৱাবোৰে ভাগি নগ'ল কিৱ ?'' এই বুলি লাখটকীয়া বৰুৱা, চিৰৈবনা, এই দুই নেওপক গাৰিসৰ সজাত ভৰাই আনিব দিলে। জনমাৰাণকো দায় ধৰিলে, বোলে, ''সি যে বৰদেউনীশক বৰাষী দেওঁ বুলি কিন নোৱাৰিলে ?'' ৰৰফুকনেও তাৰ তামূলী এটা কাদিলে এই কগাতে। ১৫৮১ শকত চৈত্ৰে পাঞ্চৰত্যৰ পৰা হাৰাম-খোৰ ছই জয়নাৰাণ পলাই গল। ২৫৮২ শক, মাস <mark>নৈশাখ, বাদুলি</mark> ফুকন, দিহিজীয়। লাপেতি ফুকন, ফুলবৰবা। পুমুখেয় হাতী<mark>চলা,</mark> বৰীতল। মাৰিলেগৈ। বৰফুকন পিকচাই চেটিয়া বালিত থাকি কামৰূপৰ যত দেকেৰি আছিল স্বাকে সৰা সোধকোই প্ৰয়ন্ত ডকাই আন্দিল। সেই সময়ৰ পৰা ছেৰ বংসৰ দেকেৰি ৰাইজা হাবি হৈ আছিল। আৰু সেই সময়ত ⊌েরে কার্যাৰ বিষঞ্চতি হব যেন জানি চান্ত।-খান ঠাই উকিল পঠাবৰ মনে চা°মেল ছই ডাহৰীয়াসকলত পুছিলে. বোলে. ``াকাৰ নবাৰে যে আমাৰে সমান পত্ৰ লেখে লেখিৰ পাৰনেকি ?<sup>11</sup> পাচে কুকম বৰল। সহিত্তে সকলেও অনুমোদন কৰিলে ৰোলে, ``⊎ৱে যি বুলিছে উভ্যুহে বুলিছে। উদয়⊍িৰি স্পৰাজা, অভগিৰি দিলীপুৰ, এই বুইজন হৈ গৰিই বারহাৰ স্মান লেখন উচিত হয়, নাকাৰ মৰাৰতে। ⊍ৰ বন্দী বৰ-ব। ফুকমৰতে যোগা।'' তাত পাচে সনাতন, মাৰচৰণ, দুই কটকীত জ্বিলে, দুই কটকীয়ে। সেইৰূপে কলে। পাচে ⊌ও খ° ভই মেল ভাঞি দুৰে। ক্টকীক কণী কৰি খৰ দিলে। পাচে পুনৰবাৰ চাৰি দও মাৰিলত প্ৰীয়। বহাৰ প্ৰ। স্নাত্ৰ, মাৰ্চৰণ, দুই কটকীক ভিতৰক নি ⊍াৱে বোলে, ''কটকী ছই তুহঁতে যুক্তিপৰ কথা মোত কিন নকলি 🧨 পাচে দুই কটকীয়ে বোলে, ''আমি দুই বদীয়ে ⊍দেৱৰ আগত মাতিৰ পাৰে ানেকি ? ৶ দেৱৰ তেজ-শক্তি স্বৰূপত তিনি-জনা ডাহৰীয়া, বিশেষত বৰবকৱা, বৰকুকন ⊌ ৰ দুই বাল, নবৰয়ৰ সদৃশ আনো কাষ-কুকন বন্দী-বেটা অনেকো ৮ ব সভাত আছিতে আমি দুই বন্দীৰে একে। নামাতিলোঁ: হাতী-ধাহী, ধোৰা-খাহীৰ লগৰ মানুহ আমাৰ কথা कड बरा. यांबा ७ त्य मिकारेश छितरल राष्ट्रकारेश करलाँ।। " १२१ ।।

ছান্তা-খাঁলৈ কটকী।—পাচে ৬বে দুই কটকীক বোলে. "তাৰ দেশ-লোকজন চামানক চাহিলে আমাৰমে। কোনকপে বঢ়া হব ? যি কৈছ চকাৰ নবাবেৰে কুকন বৰবাহে সমান হেন. ইটে। অযোগ্য।" পাচে দুই কটকীরে বোলে. "৬ব ঠে-তলত মৰা বন্দী মেলব মাজত বে তাব উনুতিক কহিম ৬ৰ বন্দী-বেটা আমা। লোক আছে। সেই সকলৰ উৎসাহ শক্তি শুনিলে

Ž

কিৰূপে বাঢ়িব, এতেকেদে সেইৰূপে কলোঁ। বিশেষত ৬ দেওনো কাৰ অধীন ঈশুৰে কৰিছে ? আপোনাৰ ৰহস্য ৰুজাত ভৱে যি ৰুজিছে কথাও সেইহে। আৰু সেই সমণ্ড ⊌রে বোলে, "গুনিচেঁ। ঘৰ°-ছা পাংসা হৈ মৰাদবক্স, দাৰাং-ছাহক মাৰি তাৰ বৰ ভাই ছাহ-চুজাৰ খেদি গোল-কুণ্ডাৰ পৰা এক জৰোৱাল নবাবক সেই চামানে পাৎদা আন্ত। কৰিছে: বোলে, 'কোঁচকেতাৰ আৰু আচাম মলুক তুট ৰাই চাক কৰি দে।' মীছা।-হানাৰ (विनेत्स (वोर्त्त, 'उपना, (प्रचे नोका ठोक कवि (१५५)। ' यांव **क्ष्मिर्त्**छ। ছাস্তা-খাৰ মাই পাংসা চুকি আহিবাক বুলিছে। এতেকে আণাৰ উকিল-পত ছাত্ত।-খাঁৰ ঠাই গলে সকল সমাচাৰ সি ঠাইৰ ৰুছা যাব । আগেও ছাস্তা-খাৰ ঠাই প্ৰীতি সূত্ৰ ৰহিছে। `` আৰু ⊌েৱে বোলে, ''যি সমৰ অৰু-ছাবে দাৰা-ছাহাক খেদি ফাবাক লোক-লন্ধৰ পঠাই দিলে সেই সময়ত অৰং-ভাবে বোলে, 'বাৰক গোৰ দি তত্ত নৰছোঁ মানে ভণাৰৰ টক। খৰত কৰিব নাপান। কিৰূপে চিপালী লোকক বাখিন। পাচে এই কথা মীৰ্ছা-মলাবে শ্ৰনি ৬০০০ সোণৰ নোহৰ দি পঠালে অৰহ্নজ্বৰ ঠাই। অৰ্-ভাৱে। খৰচ দি মাগ কৰি চিপাহী-লোকক পঠাই দিলে দাবাৎ-ছাহৰ লাগি। পাৎসা হৈ বিদেশী মোহৰ কিৰূপে লবে ও এতেকে কাৰ্যাৰ বলাবল বুছি হীনেৰেও সময়ত কৰ্ম্ম কৰি, সিতে৷ পাংসাৰ সমন্ত্ৰি তাক কোনে হীন নোলে?" এই-ৰূপে সমালোচন কৰি শ্ৰীশ্ৰীজ্যুংৰজ্যিত মহাবাজাৰে ছাস্তা-খাঁৰ ঠাই স্নাত্ৰ मांबहबर्ग. मुटे कोकीक अंग्रांटे मिल्ल अब-मरम्बर्ग मध्य । एष्टि-मन्छ ১৪টा. গান্ধ ২৭টা, কলীবা চামৰ ২০টা ুমৰিচ ৬০ সেৰ, খৰণ ২টা, সোণৰ মলমকৰা करोबी पूर्वन, लावब लाइब ५० कृति, याब उन स्माठात्व भिनाई वृज्ञाई श्रीतन । ३२२ ॥

কাকীৰ স্মালোচনা।—পাচে দুই কাকীয়ে ৬দেৱৰ ঠাইৰ পৰা সাহি কলিযাবৰত ৩০ দিন আছিল। ছাহবুৰজ্জত ৫ দিন ভাৰপৰা হাজোত ২ ৰাতি, তাৰপৰা কুকুৰাকুছিত ৩ বাতি, তাৰপৰা মানাহমুখত ৩ ৰাতি, তাৰপৰা কসামাদিত ২ ৰাতি, তাৰপৰা চাশ্ৰায় চৌধানীৰ বিলাতত ২ ৰাতি, তাৰপৰা ছেবপুৰত ২ বাতি, দগ্ৰকাত ২ বাতি, তাৰপৰা লখীয়াৰ সোঁতাৱে সোমাই ১ বাতি, ছেমেৰাত ১ ৰাতি, নাৰাণদিয়াত ১ দিন । পাচে তাৰপৰা বগচৰিয়া নিলেহি ২টা তুককি গোৰাৰে। বোছ-দেৱানত বহি পাংসাহী কাৰ্য্য কাম সোধ-পোছ কৰোঁতে নবাৰৰ হজুৰ কৰিলেনি। পাচে দুই কটকীয়ে দলিচাৰ ওপৰত হাত্ৰোৰ কৰি ৰহিল। পাচে নবাৰৰ আদেশে মুৰাৰিধৰে

পত্ৰ মাতি শুনালে। পত্ৰ শুনি বচন-সমাচাৰ কৰ দিলে। পাচে দুই কটকীয়ে কলে, নোলে, ''পাৎদা শুনিছোঁ ছাস্তা-খাঁৰ ৰচন নাৰালে, এতেকে দুয়ে। ঠাইৰ প্ৰীতি হৈ যদি ৰহিল, দুয়োদলৰ গো-নাুন্দাণ স্বৰে ৰহিব।'' আৰু বোলে, 'ভান্থাও দামান্য নহয়। জন্মাৰ্বৰি পঞ্-হাজাৰী নৰাৰ, সকল কথা-বাৰ্তা ছাস্তা-খাঁ পাৎসাৰ ঠাই জনাৰ পাৰে। আৰ অতি পুৰ্বে তোমাৰ যে ৰাজ। সত্ৰাজিত আমাৰ ঠাই বৰজুকন সহিতে যিৰূপ প্ৰীতি হৈ আছিল তদনুপুীতিবহে নবাৰ আহ্লালাৰ-খাঁ শুীযুত বৰবৰবাৰ চাতে তদ্ধি रेटन। टेमानीक रहामांव टार्करमोशक जामांव होर्ट स्वयन बार्थ जांव जामांव সন্লাহ যিৰূপ তোনাৰ নজিক বাচে, যে কৰ্দ্মে প্ৰীতিৰ বীজ বাৰ্দ্মতা হৈয়। প্ৰিপত কলবিত হইবে, এতেকে কাৰ্যা উভয়থা হামেচা কৰ্ত্ব্য ইদানীক।" আৰ বোলে, "আমি দুই পাৎসাৰ সমস্ত কালে প্ৰীতিতে গৈছে, এখন ঢেকেৰিয়ে মাজত কলন কৰানা ওৱাহানিৰ পৰা পেদাই।'' এই কথাকে মীৰ্জা-নাধুলাও কলে, বোলে, 'হব, মোক ভবানাথ কাজিহে গুৱাহাটাৰ পৰা ভ্ৰয় দেখাই প্ঠালে। । এইৰূপে ভুখ-সমাচাৰ ছাস্তা-খাঁত কলে । পাচে ছাস্তা-খাঁও পাংসা দিয়া নাম কেশোৰ-খাঁ পুতেকক বোলে, ''লকে দোনা উকিলকে। বিশ্বিচু পঢ়ায়ে। ' পাচে আগৰ নাম মীর্জা-দুখী পুতেকে ছাস্তা-খাঁৰ আন্তামে সূনতানী তাবৰ জামা ২টা, সোণৰ দহিবেৰে শুক্র পাগ ২টা, কলীয়া পটুকা গোণৰ ফুলেৰে ২ গছ. ইজাৰ সহিতে ২ খন পামৰ- বিচিত্ৰ সোণোৱালী পুটি ২ গছ, দুই কটকীৰ পাটৰ বচোৱাল, কঁৰীয়া সোলোকাই কাণত জেঠীৰ ডিমাৰ মান মুকুতা, স্বৰ্ণৰ ৰজ্জু, পুৱাল সহিতে কৰ্ণভূষণ কৰিলে । সিদিন। আন একো বলা বচন কথা ছান্তা-খা নবাবে দুই উকিলত নুস্থবিলে व्याबर द्रांतल, ''वाय-गणनान एम्बागब नाम। पिछक गि।'' वाय-गणनान एम्बागब ঠাই ৭ দিন মাছিল। বোজ এগোটাকে ১০ ৰূপিয়া পৰা কৰি দিছিলে দই উকিলক নিতে। লগৰ মানুহক নিতে একোণাকে। ৫ ৰূপিয়া কৰি मिछिला। ३२**७**॥

চান্তা-পাৰ উত্তৰ।—আৰ নবাবৰ নিয়ম এই.—বিহানে নেমাজ কৰি বহে, সেই সময়ত গ্ৰী-কাকতী ওৱাকানবিছ ভিতৰৰ নবাবৰ হাস্য-পৰিহাস্য তাকে লেখি খন, তাকে উনাম, তাৰ সিদ্ধান্ত অনুক্ৰমে দিয়া খিলৱত খানাত বহেছি। চাৰি দও দাতোৱান কৰি মুখ বুই ওজু কৰে। পাচে পাৰ-ক্কিৰক খানা খাৰ দি আপুনি ভোজন কৰে যায়। সেই পুস্তত আমাৰ দুই ক্টকীক অভ্যান্তৰক নি মনেক কথা-বাৰ্ছা হৈছিল। সেই সময়ত ছান্তা-খাঁ নবাবে

বোলে, ''সনাতন, মাধচৰণ, তোমাবি ৶ ৰাজা আৰ ভাই বৰনবাব প্ৰীতি-বাঞা হয়। আছে। আমাৰি অৰং-ছা পাৎসা আপোনাৰ ভাতুসকলক জবদ কৰি অবং-ছ। পাংসা হয়। আছে। অৰং-ছাৰ মান কূটস্থ কোনো পাৎস নাহি, বৰ ৰাজ্যলুভী পাৎসা, মাৰ বিশেঘতঃ শুনি মাছোঁ, আসামমলুক আৰু কোঁচবেহাৰ চাফ কৰি দিবাক খানখানাক পাৎসাৰ আজ্ঞা হৈছে। সি যেখন তোমাৰ সমুখে যাই, তেখন তোমৰা অনেক তাৰ ঠাই স্থপাৰিচ কৰিছ, কৰিবাক नार्ग, उटरतरम मुद्दे मनब र्गा-नानाम यहार तरह। यिकरम भागशाना फिरब সেৰূপ কৰিব।। খানখান। জৰোৱাল নবাব, তাল নন্দ কিছুকো নাজানে।" পাচে यामां गांनहवरण खाला, "हाशांख वि वृत्तिरह, मिरहा वसहरह इस পুৰ্বেৰ্ব ৰাজা বুধিষ্টিবক পাঞ্চ ভাই ভাৰ্য্যা সহিত্তে ক্ট-মন্ত্ৰণা কৰি ৰাজ্য•সম্পত্তি চ্ৰিয়া লৈলেক দুৰ্য্যোধনাদি সকলে, তত্ৰাপি কালচক্ৰৰ গতিৰ দ্বাৰায়ে যুধিষ্ঠিবেহে চক্ৰবতী ধৰণীন গুলীৰ ৰায়ৰাজেশ্বৰ হৈয়। ৰহিল 🖟 দুৰ্য্যো-ধনাদিৰ ক্ট-মন্ত্ৰণা আপোনাৰ লগতহে গ'ল, যশ-ধৰ্ম কিছু নৰহিল; এতেকে লোভ কৰিব নাপায়। ঈশুৰে যাক দিয়ে সেইহে পায়। **আৰু** চাহাবে যে বোলে, খানখান। জৰোৱাল নবাৰ, ভাল মন্দ কিছু নাজানে। যাই वबटलाक रेट्या जान मन्न मार्क नाहि करन, जरन गिरा मर्फ-ठारा रकमरन স্থুপাৰিচ ৰচে। সিটো জৰোৱাল নাহি হয়, নামৰ্দ্ধ হোৱে। পাচে ছাস্তা-খাঁ বোলে, "হা হা উকিল, যেখন্তে। খানখানা আমাৰ চাতে আইসে তেখন্তো ঝোদাই যে ছকুম কৰে, পাৎসাতো ছকুম এখন খানখানাৰ ওপৰত চৰিছে।" এইৰূপে অনেক ক্পা-বাৰ্তা হৈ আছোঁতে সেই সময়ত ছান্তা-খাঁ সানেকিত খানা খাইছোঁতে বোলে, '' সনাতন, মাধচৰণ, তোমাৰি ন্বৰ্গৰাজ। সত্ন। খান। খান ?'' তাৰ স্বৱশেষ যি সানেকিত আছে, তাতে হাতেৰে চাপৰ মাৰি দেখালে। ১২৪ ॥

যসমীয়। কটকীৰ বিদায় ।—নবাবৰ বচন শুনি মাধচৰণে বোলে, ''চাহাব স্ব⊌ য'ত ধানা ধায় তাক আমাব নজন কৰিবাক নাহি পায়। ৺ ধানা ধাইছোঁতে যে বৰগোহাই আৰু বুঢ়াগোহাঁই আৰ বৰপাত্ৰ-গোহাঁই বৰবৰুৱা, বৰফুকন যাক বৰনবাব বোলে, আৰ কা-ফুকন ৰাজপোৱা, এইসকল সহিতে অভ্যান্তৰত ৬ৱে জুৱৰ্ণৰ সিংহাসনত থাকিতে যাক যিৰূপ স্তৱৰ্ণৰ ৰজতৰ স্থালত ক্ৰমে ধানা দেন, সেই সকল সহিতে ৬ৱে জুবৰ্ণৰ স্থালত থানা খায়, যাৰ নাম মাইহাঙ্গ বুলি প্ৰসিধ কহে। কিন্তু চাহেবৰ সানেকিত যতমান ৰাহিছে অত্মান ধানা ৬এ হেঞ্জলাকো বাহিৰাৱে; চাহেবৰ সানেকিত যতমান

খানা দিছিল, হেজনেও আৰ অৰ্দ্ধনান খাই আকৈছে আমি দেখোঁ।' পাছে ছান্তা-খাঁবে নিৰুত্তৰ হৈ বৰ পুশংসা কৰি ৰূপোৱালী জামাৰে কাপোৰ ২ যোৰ, গোণৰ পাটিয়েৰে দুই কটকীক দুই শকৈ ৪০০ ৰূপ দি বিদায় দিলে। আন মানুহ লৈ ১০০ শ ৫ খন ভাৰী নাৱেৰে, লগত গৈছিল আমাৰ ২ কটকী ২ খন চৰাত, বাচৰু নাৱেৰে বজালৰ কটকী বৈশাখ মাস পালেহি পত্ৰ সংশোশ সহিতে। পাচে গুৱাহাটীত ৰাজাৰ শুভৰ বৰকুকনে ধাৰাণে তুলিলে। ১২৫।।

বৰফুকনলৈ ছান্তা-খাঁৰ পত্ৰ।—পত্ৰ এই— স্বন্তি মহামহিম ৶ৰাজাকে শুঙ্ৰ ভাই বৰনবাবক প্ৰতি—

লেখনং কাৰ্য্যঞাগে তোনাৰ এনায়ত মেহৰজুদ নামাদহিত তোমাৰ উকিল স্নাত্ৰ ও নাধ্বচৰণ জাপোন কৰ্মাইত এখানে আগৰ তাগায়ত বগচায়াল প্ৰছিলে আমিও প্ৰম স্মাইত ভাৱ হৈয়। ইয়া**দ**় হ**কিক্**ত্ পৰং সাদৰে পুৰুচিদাম, আৰ তুমিও আমাৰ কাৰণ হাস্তম ৮ আচফি সংশেশ ভেজিছিলা, আমাৰ তোমাৰ খ্ৰীতি, ইয়াত আচফিৰ কি কাৰ্য্য ? স্থামাৰ কামৰূপ কোঁচনকে ৰায়াত গৰ উজাৰ, তুমিতে। আপোন মলুকে ঘাইল कर्द्भ बञ्चतुनन हेरमा आरख। शुीशुीयुक याजान श्रीश्मा ठारहवरक याहानिन পুৰখামাপাদ আকায়দ চিতাপ হকুন কে বাৰাজ। আকলান্ত শুীযুত ⊍ৰাজাৰ পুঙৰ বৰনবাৰকৈ একবাৰ গিওঁ বৰকৰ্দন আতামকে ৰায়ত। বায়-বৰুৱা কুৰন তানাম সজিৱান চ্যবদস্থন ৰাজাকে শুভৰ-বৰনবাবত ও বিৰৈ কাৰ দিক ইস্কো হকুন হোৱে হাল , যাৰ তুমি বুলিৱাছ চেকেৰিহে তো<mark>নাৰ আমাৰ</mark> भरका य'जात एनरे, थाना विशाब करब, यानिएट। पित्र नाकाखारर, **अमनएट**। বাৰখাৰ জবাব লেখি আছ। আমিতে। আহাল নামে দানী আৰ তোমাৰ নিমিত্ত সন্দেশ লোজন উকিলৰ হাতে পাঠাইতেছি। আৰ ৰাইবাৰ কৰ্ম মাফিক সমাজি লৈবেন, ওঁ আগে ৭০০ ৰূপয়া পঠাইছিলা সন্দেশীয়া গুণা গাড়ী আনে। উপায়ন বকচিয়া, কিন্তু যদি এখন তোমাৰ ৬ কৰ্মাই হৈয়। তবে গডাই পাঠাইবেন, কি কাৰ্ব্য ছিল, তোমাৰ ও আমাৰ, ৰূপয়া দুই নাহয়, ৭০০ ৰূপত্ৰা উপায়ন তাৰ বানছীয়া লৈবেন। ও এখন আমীৰোল-উনৰাও নীৰ্জা-হেনাৰ বেটা নীৰ্জা-নূলা নবাব তাগায়ত আত্ৰ মহিমকে মঞ্জিল-বনঞ্জিল চুদওৰাহ চৰে; আৰ ভূমিও একলাসবাতে আপোন খাতিৰ জম। ৰাপিৰ।। এই নস্ত সৰ যেমত নহাদিদ দিলগীৰ চোৰষায়ে, এমত জ্থাবেত. ভোমাৰ আমাৰ নধ্যে লোকজনৰ আজাৰ বন্ধক চনা তাৰিখ নৰাখ, জনপু- জ্ঞানে সৰ আজাৰ দূৰ পিৰে পাচ আৰৰদ এ সৰ নচিয়ত তাগাম দিল কুচিয়াৰ।
চাদ। পত্ৰ শুনি বোলে, "পত্ৰত যে উকিলক নেলেখিলে কাৰণ কি?"
এই বুলি ⊌ইল জনালে।

তাৰ অনা সন্দেশ,---বানাত ৪ খন, তাব ২ মুঠা, লং ৭ গেৰ, কমৰবান্ধ ৭ গজ, শক ১৫৮২ ি ১২৬ ।।

এসমীয়া দৈন্যৰ কাৱাজ।---পাচে মহাৰাজাও ছাস্তা-খাঁৰ ঠাইৰ কথা वर्षि । अनि विश्ववि एपि वैहा-वाञ्च नि आजाज-वाञ अनहोडे प्रश्नेव मिला। তাত পাচে ৬েৱে তিনিজনা গোহাঁই পুনুখ্যে বৰুৱা ফুকন ৰাজ্থোৱ। হাজৰি-কীয়াটো প্ৰযক্তে আপোনাৰ যাৰ যি ডাগি দেই দেই ৰূপে কাণ্ড কাঠী-धनुर्थन ভानकाल भवाव, पुरुषा (वन। यङ्गाघ कविव फिर्न, आब हिटेनपार्वी বাৰুৱতী এইসকল পুমুখ্যে আনে অন্ত-শস্ত্ৰ অভ্যাদ কৰালে ৷ ৮ ও ৰূপৰ কেৰু বস্ত্ৰ কৰি অনেকৰূপে দিয়ে৷ প্ৰজাৰ মন বঢ়াই ৰং-তাগচা কৰি চাই প্ৰজাৰ মধ্যত দোলায়েৰে ফুৰি থাকে। এই ৰূপ অনে প্ৰকাৰ কৰি ডা-ভাঙ্গৰীয়াসকলৰ ঠাইতো চা-চৰিয়া দি অনেক প্ৰবন্ধে দণ্ডি কৰিও শিখাইছিলে। यांब कोल लेशुबब देखारा लाकजनब मुध्य कांबरन अरनक यह उ मिनिन । **দিগচ্ন্দী**য়া মেধিৰ ঘৰত পাঞ্চ বালক জন্মিল এক স্ত্ৰীত। াৰু ⊌দেৱৰ গড়-কোপত জনেক শ্কাল বলিয়া হৈ অনেক মন্মা কাম্ৰিলে ৷ আৰ ৬৫ কঠিৰ তৰোৱাল সাজি, ধনুত ফৰিফ। দি হিলৈত গুলী নিদি বৰঘাটত আপোনাৰ লোকেৰে ৰং কৰি বঙ্গাল পাতি ৰণ কৰালে। শক ১৫৮২। নিশা ১০ দও भरु प्रविभा अंव भवारमञ्जव ववल व्हा, शाँवा, मानुव अनान, नकरन प्रिथित ⊌रढ अनि এक कोिंট शिम मान कबारल २००। बाजमात मृत्या। ১२९ II

আহোম বঙ্গানৰ কটকীৰে কথা-বাৰ্ত্তা।—তাত পাচে খান্যানা নবাৰে চাৰি কুৰি হাজাৰ চিপাহী সহিতে আৰু অনেক নবানসকলেৰে চুজাক খেদি বিচাৰি নাপাই, পাৎসাৰ আন্তামে চুকিলে ছান্তা-খাঁৰ ঠাই। ছান্ত:-খাঁয়ে। সকল সমাচাৰ কলে। পাচে খানখানা নবাবে ছান্তা-খাঁৰ ঠাই অপমান পাই চকাত ৰহি লালোৱা, হৰাম, দুই কটকীক পঠালে, বোলে, ''আমাৰ হাতী–চন্ম, বৰীতলা, গুৱাহাটা সিনোৰে কেমনে মাৰে? যদি হাতীচলা, বৰীতলা। গুৱাহাটা সিবোৰে এৰি যায় তেবে গো-ব্ৰাহ্মণ, নৰ-নাৰী, প্ৰজাৰ কুশল ছই মিদি চাৰি নিদিয়ে, এই সমন্তৰ বধভাগী সেই সবে হব।'' এই বলি দই কটকীক পঠাইলে। দুই উকিলো আহি লাপেতি-ফুকন, বাদুলি ফুকনৰ

.7

ঠাই পালেহি। তৈতে দুই কটকীক ৰাখি বৰফুকনলৈ জনালে। পাঁচে বৰফুকনেও ⊍লৈ জনালে। ⊌ৰ আজ্ঞায়ে বৰফুকনে এই বুলি বিদায় দিলে। পাঁচে লাপেতি ফুকনেও লালোৱা, হৰান, দুই কটকীক তুলি বোলে, "ঐ লালোৱা, হৰাম, তহঁততকৈ গো-বালাপ বাইজ্যৰ কাৰণ যি কৈছিল ই কথা আমাৰ ঠাই কন নাপাই, বৰদেউনীয়াতহে কব পায়। আমি বৰদেউনীয়াকহে মাৰি লৈছোঁ। তাঞিৰ আমাৰ কন্দল নাই, প্ৰীতিতহে আছোঁ।" এই বিলি তাৰ লগে দুটা ভাল মানুহ দি বিদায় দিলে। পাচে লালোৱা, হৰাম, দুই উকিলো গৈ নবাবত জনালত নবাবে বোলে, "আচামৰ দুই আদমিক পঠাই দে," এই বুলি। "ভাল, এখেতো আমি মহিমক যাওঁ, বৰদেউনীয়া চাক হলে ইহাৰ খবৰ পাবি।" এই বুলি পঠাই দিলে। পুনৰ্বাৰ বৰদেউনীয়াক মাৰি লালোৱা, হৰাম, দুই কটকীক পঠাই বোলে পত্ৰ সহিতে বোলে, "এখন বৰদেউনীয়া চাক হ'ল। আমাৰ হাতীচলা, বৰীতলা, গুৱাহাটা এৰি দিওঁক।" এই কথা লাপেতি ফুকনে ৰবফুকনলৈ জনাই তুলিলে। ১২৮ ॥

ছাস্তা-খাঁলৈ বৰফুকনৰ পত্ৰ।---পত্ৰ এই----

স্বস্তি সকলমজলাগাৰ শ্ৰীশ্ৰীযুত দিল্লীশ্বৰ পাৎসাকে নাৰচাৱাল জিযাদ। ছকুম আওৰাদস্ত চৰবাচ কমৰ যস্তন,

এক আয়মাকো মহকুমকর্দ শ্রীযুত খান খান। চিপহচাল। আমীৰোলউমৰাও নবাব অজবোই, ওনৰ-কবিব, তোট্ গুণাগাব, দৰিয়ায়ে অপবকাব,
আমালৈকে গপৰ, বহুতেবগাঢ় শূল-প্রতাপ, আৰু কোঁচবেহান পহিলোকো
আচাম বিলায়ত কুচ দগেহে পাণ্ডু, গাঁবদাস্ত মহকুনকর্দ্ধ তেগৰ নচব
চোর্দ্ধ। শ্রীযুত ৰাজপুশুৰ বিশিষ্টগণাগণ দিনকুহাল পাত্রাধিপাত্র মহামাত্যক
জ্ঞানাধিসন্ধাশ ও আগৰ কামৰূপ বিলায়ত এওকু নেনাবদ ওনাক
আপোন ইয়াক প্রতিসৌগদ্ধ নালকজ্ঞদ হকিকত থতকিতারত মেচোপবাদ,
অতএব দো তবফ খোচমে দাস্তানদ, এতেদো হাল, যেনামাৰোজ
পর্ববেক সেনা ফিৰিব, আমিও তাকেসে বাঞ্চে, পূর্ব্বপুতি আলান্ত, সনাতন
ও মীৰ বগলান ও মাধ্চৰণ তাকাহত অলপ নাকৰিবেক । ইতি শক ১৫৮৩,
মাস ফাল্ডন । ১২৯।।

নবম আধ্যা।

মীৰজুমলাৰ অসন আক্ৰমণ।

মীৰজুমলাৰ আক্ৰমণৰ এটি উপকথা ।—পাচে লাপেতি-ফুকনে তুলি शुनर्जाव विश्ववन प्रतिथ भूतिमूर्वाक श्रवा उज्ञाति श्रोतन । यांक वूजितन, ''ৰাজ্যৰ কাৰণ যি কৈছে, প্ৰমেশ্বৰ বিধাতা অনুকূল হৈ আক দিছে, তাঞি খুজিলে কিয় পাব 🕾 হস্তীৰ দন্ত ওলাইহে পুনৰ্কাব গোমাবৰ কৈত দেখিছ ? এই খান নবাবত কবি।^{''} লালোৱা, হৰামে বোলে, 'উত্তম জনে বচন বুলিলে ৰক্ষা কৰণেহে যুক্ত, বচনতো ৰক্ষা নহন, হস্তীও পশুহে।'' পাচে লালোৱা, হৰাম: দুয়ে। বাসাক আহিল। সিহঁতক ধাৰাণে ৰৌজ দিলে। ৰোজত জীয়া পহু দিলে ১টা। পাচে দুই কাকীয়ে আন সিধা বাখি পহৰ গলৰ দোল মেলি বনৰ মাজক খেদিলে। পাচে আমাৰ ৰোজ দিয়াইতে বোলে. ''পছ তোমালোকক ভোজনলৈ দিছে, বনক খেদিলি কিয়ণ'' পাচে দুই কটিকীয়ে বোলে, 'ভাই, দিনচাবেক ধৃত-পুই হৈ থাকক। অনেক হন্তী, অনেক বন্দুকধাৰী, অনেক থোঁৱা, এএই সভলৰ আগত কাঁহা যাব, খাব পান। আৰ এক উপকথা কওঁ ভনিবি,—ুলা বাহ ম'ৰা চলাইৰ বুদ্ধ লাগিল; ই গছৰ পৰা দি গছলৈ যায়; তাত বৰ নোৱাৰি ঝোটাৰ্ট্টকৈ পৰ্বতিত পৰিল। তাৰে। পৰা পথিবীত পৰি মুচিতত হৈ আছিল। দুই পথীৰ যুদ্ধ হন্তী-সকলে দেখিছে 🎉 তাৰ এক বুনু হাত্তীয়ে নোলে. 😭 ঠাইত থালিবলৈ আমাৰ ভাল নহয়। ই সাইত থাকিলে ব ল্যাণ নাই।" তাৰে এক ময়দাৰ হস্তীয়ে বোলে, "এনে ঠাই এৰি কলৈ যান? যদি পখী আছে তাক মাৰিবাক নোৱাৰিননেকি ? এনেতে দুই পখী ঝোটাঝুটিকৈ হন্তীসকলৰ আগতে পৰিল। চকু কৰ্ণত নখ লাগি যা লাগিল, চকু মুদি হলস্থুল লাগিল। খালে ভোঙ্গে দোপে বোকায়ে পৰি অনেক মৰিল। এই চাৰি পলাই এৰাল 🖟 এই-ৰূপে ৰুণৰ কথা নলৈ মৃত্যু হ'ল। এতেকে হাতী-গোঁবাৰ আন্দোলত জল-সংঘটত জলৰ শোণিত ছ°ঘল বালা, সূথে সূথে আইন পশুৰ পালা।

> খাটাগুটা মাজুম-খাঁ মুধে চাঁব ডাড়ি। গানা বেচাৰ ভক্তে যাইব গুৱাহাটা বাৰী॥"

এইৰূপে বুলি দুই কটকী গ'ল ৷ ১১০ ॥

:7

আহোমৰ পৰাজয়।—পাচে লালোৱা, হবাম, দুই কটকীয়ে মাজুম-খাঁৰ ঠাই সকল সমাচাৰ কলেগৈ। মাজুম-খাঁও সকল সমাচাৰ পাই সসনেয় সহিতে আহোমক খেদি আহি পুগমে ৰেহাৰ মাৰি প্ৰাণনাৰাণক খেদালে। পাচে আচামে মাজম-খাঁ আহিবৰ ঙনি হাতীচলা, ববীতলা এৰি নানাহমুখত গড় বান্ধি বাদুলি ফুকন ৰহিল। পাঞ্জৰতন্ত ফুলবক্তা ফুকনে, লাহন ফুকনে ৰহিল : ৰাজাৰ শহৰেক পিক্চাই চেটিয়া ৰহিল পাণ্ড-শৰাইঘাটত 🖟 তাতে কিছু নান যদ্ধ কৰি ৰহিব নোৱাৰি পাণ্ডু-শ্ৰাইঘানত ৰহিলহি। বঙ্গালে। আহি স্কাংখ ৰহিল। তাৰো একো ফৈদক পাচলৈ ছাহৰুৰুজত ৰহিবৰ দেখি গ্ৰেই ৰাতিয়ে আচাম আহি নাপাতি এৰি চান্ধৰালৈ ভাগি আহিল। কাণ্ড-কাঠীয়ো মাৰিব নোৱাৰিলে পাণ্ডু-শৰাইঘাটত। আৰু যৈতে যি থাকিল তাকো আনিব নোৱাৰিলে ঠুমাস ফাল্ডন, শক ১৫৮৩ ৷ পাচে ⊍ৰাজ৷ সমস্ত লোক চামধৰাক ভাগি আহিবৰ দেখি নেওগৰ পুতেক শহুৰেকক খল্পি বৰফুকন ভাঙ্গিলে। উত্তৰকোলে চামধৰাত বানৰুকীয়া বৰগোহাঁইক সেনাপতি পাতিলে মুখ্য কৰি। দক্ষিণে ঘোঁৰা-কোঁৱৰ পুনুখ্য বুঢ়াগোহাঁই, বৰপাত্ৰগোহাঁই, নামনিয়াল ৰাজাৰ শহৰ বৰচোটিয়া, চাবিংৰজা, ৰূপদালিকৈ, আনো বিস্তৰ লোক আছে। পাচে বঙ্গালো আহি নাৱে-তৰে গুটিযুৰুৱাত ৰহিলহি। লাপেতি-ফুকন, তামুলী-দলৈৰ পুতেক পুমুখো কৰি গড়ৰ পৰ। ওলাই নাৱে খেদি গৈ ধৰি ধৰি ভক্ষ খাই চামধবাকে আহিল। পাচে বোৰা-কোঁৱৰ ফকনে দখিণকোলে যুদ্ধ দেখি বৰগোহাইলৈ লোকজন খুঁজি পঠালে, বোলে, "উত্তৰে দেখে। যদ্ধ নাই। সামাৰ লগত ভৰ দিবলৈ লোকজন পঠাওক।" বছ-গোহাঁইও লোকজন নিদিলে, বোলে, 'দক্ষিণতহে লোকজন বিস্তৰ আছে। লোকজন পঠাই মই অকলে কি কৰিম ? দিখিণে পাঞ্চদিন যুক্তে 🕒 তাত পাচে বকাল আহি পোতাকলকৰ পোনে কিছু যুদ্ধ কৰিলে। লেচাম হাতী-বৰুৱা গড়ৰ ওলাই বঙ্গালক ধৰি পৰিল। তাত পাচে ছিজোৰ পোনে বঞ্গাল গাড়ত উঠিলহি। তেৰে আচামৰ লোক নাৱে-তৰে সমস্তে ভাগি সনাত ৰহিল-হি। পাচে আচামে। সলাৰ পৰা নাৱে গৈয়া কুকুৰাকটাত যুদ্ধ কৰিলেগৈ, তাতো ভঙ্গ হ'ল। বঙ্গালো দলা পালেহি। তেবে তিনিজনা গোহাঁই পুমুখ্যে যত ৰাজাগণ, ফুকন, নাজখোৱা, হাজাৰিকীয়া, সমস্তে ভাগি আপোনাৰ চাৱা-কুৰ্মা লৈ যেই পোনে পালে সেই পোনে ভাগি গ'ল। আৰ হাতী বোঁৰা, বাৰু, হিলৈ, আৰু যত আহিলা-পাতি সমত্তে বন্ধালে পালে : উত্তৰ কোলে যুদ্ধ নহল ; শক ১৫৮৩. মাস চৈত্র ্ ১৩১ ।।

বিষয়াৰ ঠাই সলনি।—পাচে বুঢ়াগোহাঁই, বৰগোহাঁই, বৰপাতৰ গোহাঁই, নামনিয়াল ৰাজাৰ শহৰ ভিতৰুৱাল গোহাঁই, তামূলী-দলৈৰ পুতেক

এইসকলক গডগ্ৰামত থৈ ৮ছ। নামৰূপলৈ গল। তাত পাচে গড়গ্ৰামৰ পৰা ডাঙ্গৰীয়াসকলে বাঁহবৰীয়া কটকী, ভেলাইৰ পুতেক, লঘন তামূলীক, ভাৱৰীয়াল বামুণক, চৱাল মুদৈক, এই পাঞ্চক বলালৰ গালৈ পঠাই দিলে, বোলে, ''আমি যি হয় পেচকোচ দিয়োঁ।, গিবোৰ নাহোঁক।'' পাচে গিবোৰ গৈ দেৱৰগাওঁত এই কথা ৰঙ্গালৰ আগত ক'লে ়ি ৰঙ্গালে বোলে, "তহঁত ७मा मानुट्रां कि कथा हम ? नार्ट ७ जना श्रीशंह, नश्हेवा कुकनात्वाबब এক জনা আহিব, তেবে আমি ক্ৰথা হম।" এই কথা ডাঙ্গৰীয়াবোৰে আলচি ফুলবৰুৱা ফুকনক, কৌপতীযাক, সনাতন কটকীক, গেত্ৰিৰ প্তেকক। এই চাৰিক পঠাই দিলে সন্দেশ-পত্ৰ দি পূৰ্ব্ব ধাৰাণে, সিবোৰ গৈ গজপুৰত লগ পালেগৈ। এই কথা খানখান। নামানিলে। কলিয়াবৰ, লখৌ, দেৱৰ-গাওঁ, গজপুৰ, চিনাতলী, এই পাঞ্চাইত পাঞ্আমীৰ৷ ধৈ গড়গ্ৰামলৈ উজাই গ'ল। পাচে বুঢ়াগোহাঁইক নামনিয়াল ৰজাৰ শহৰেকক ⊍ত৷ তিপামৰ পানীফাটত থাকিব দিলে। পুংলাজত থাকিব দিলে। গড়গয়াঁ ৰজাৰ শহৰেকক চেংধৰ। বৰবৰুৱাক ⊌ৰ লগত বুঢ়াগোহাঁইৰ পিতৃ বাঁহগৰীয়া গোহাঁই নেওগ, আনে। দুই এক বৰুৱাক থাকিব দিলে। পাচে বঙ্গালেও গৈ চৰগুৱা, চাৰিং, শিলপানী, গড়গ্ৰাম, পৰ্ব্ব ত, এই পাঞ্চ ঠাইত পাঞ্চ আমীৰাক থৈ খানখান। নবাৰ বাকোবাৰীত ৰহিলগৈ। তাৰ পৰা এক উমৰাও বলকত্যত ৰহিলগৈ। তদন্তৰে আঘাৰ মাস, বলক্তমৰ ফৈদক খেদি পূবে তাওকাক উত্তৰে দিল্লীহ সীম। কৰি বুনাগোহাঁই ৰহিল । কেলুওৰিত গড়গগাঁ। ৰজাৰ শহৰ ৰহিল ভঁৰিকাৰ পোনে। পাচে আচানে বঙ্গালৰ দৃই চাৰি লোক যাকে যৈতে পাই তৈতে কাটে। তত্ৰাপি বন্ধানৰ বল খীণ নহল। তবে শৰাগুৰিৰ পোনে তামূলী-দলৈৰ পুতেকক ভঙ্গালে। সেই ভঞ্চে সমস্ত লোক ভঙ্গ হ'ল। দিহিং আগ কৰি বুঢ়াগোহাঁই ৰহিল মূৰকটাত, ৰজাৰ শহৰ ৰল তিপানত। পাচে চিনাতলীৰ, চাৰিজৰ, শিলপানীৰ, পৰ্বতৰ, গড়গ্ৰামৰ, চৰগুৱাৰ, এই-সকলৰ সমস্তে বজাল একঠাই হুই শিলিখাতলত ৰৈ ৰুঢ়াগোহাঁইৰ পোনে মূৰকটাত এক প্ৰহৰ বেলা হ'লত গড়ত ধৰিলেহি। বঙ্গালৰ এক আমীৰ। পৰিল। আনো লোকজন পৰিল বিস্তৰ। পাচে কাণ্ড-গুলী চুকানত ৬ দণ্ড বেল৷ আছোঁতে বুঢ়াগোহাঁই ভাগি তিপামৰ পানীফাটত ৰহিলগৈ ি সেই সময়ত বাদুলি ফুকন গৈ শিলিখাতলত খানখানাত বৰিলগৈ। বাদুলিক লগত লৈ খানখানাই শলগুৰিত ৰহিলগৈ। পাচে বাদুলিযে বাজাৰ **ঘৰত** থাকি বোলে. ''মোক যদি এই বাইজাতে অধিকাৰ পাতি দিয়া তেবে আনে। नाककनक वबारे जाता, बाब ⊌ाता, बाकमधी वबरगाराँरिक, वृहारगाराँरिक

ফুকন বৰুৱাকো ধৰি দিন।' খানখানা নবাবে বোলে, ''ভালা, মই তোক অধিকাৰ কৰিলোঁ।'' আনে। লোকজন বিস্তব বৰিল যৱনত। দয়জীয়া লুখুৰি চেটিয়াক দয়জীয়া বৰগোহাঁইক আপোনাৰ লোকে ধৰি দিলে; শক ১৫৮৪। তেবে নেওগৰ পুতেক কুকনে বজালৰ দিলাল-বাঁৰে সথি বাদি পুঁতি হল। সেই বেলা বেজদলৈব পুতেকে নেওগৰ পুতেকেৰে দল কৰিলে। পাচে নেওগৰ পুতেকে ৰজাত লগালে, বোলে, ''বাদুলিক বাজ্য দিবৰ জানি বেজদলৈব পুতেকে বাদুলিয়েৰে ভিতৰি কথা হৈ বজালত বৰিবলৈ কথা-বাৰ্ত্তা হৈছে।'' পাচে ⊌ ৰাজায়ে গুলি এই কথাতে বেজদলৈৰ পুতেকক কাদিলে । ১১২ ।।

আহোমৰ বল কয়।—সেই বেল। বৰচেটিয়া পৰ্বতৰ পৰ। কছাৰীলৈ তাগি গ'ল; শক ১৫৮৪। আহোমৰো বল ক্ষীণ হ'ল, বুজ এৰিলে। আৰ হাতীচলা, বৰীতলা প্ৰ্যুক্তে যত দেকেৰি মানিছিল তাক বা যত কাটিলে তাৰ সীমা নাই। যি কিছু দেকেবি পালে বলালে দিলে ওলোটাই। আৰ বিশুৰ লোকেও মহাবাজাক এৰি যেন যৱনকে আশ্রু কৰিব হেন মন হ'ল। এই কথা জানি ৬ও ৰাজ্য ৰক্ষা কৰিবৰ নিমিত্তে বুঢ়াগোহাঁইকে গড়গয়াঁ ৰাজাৰ শহৰকে ৬বাজা বোলে, 'তোমানোকে বলালৰে কথা-বাৰ্ত্তা হৈ যেনেকৈ পাৰ। পঠাই দিয়া।'' পাচে বিবোৰেও ৬ৰ আজ্ঞায়ে চুলতান, চালৰাই, মনু, চতুৰ্ভুজ কাকতী, এই চাৰিক গঠাই নবাৰ ধানধান। দিলাল-ধাঁৰ ঠাইক অনেক কথা-বাৰ্ত্তা কৈ পঠাই দিলে। ১৩০ ।।

তিপামত বদাল ।—পাচে দিলাল-খামে বোলে, ''কেঁকোৰাদোলা দি বাদুলিক ৰাজ। পাতিতে, তেও যে কৈছে গো-বাল্পাৰ কাৰণ এইখন সিদ্ধ হব।'' পাচে এই কথা বাদুলিয়ে গুনি, নিজামূলালৈ কলে, বোলে, ''এতিয়া ৰাজমন্ত্ৰীয়ে মোক শভিনত হৈ ৰবন দেখিতে এতেক কথা কয়, পূৰ্কেনো মোক কিয় এই ৰাজ্য লই দিলা ? শদিতে ৰাজ্য দিয়া তুমিয়ে মোক কাটা।'' পাচে পূৰ্ব্ব কথাক সমৰি নীজামূলানে বোলে, ''বাজ্য, ৰাজ্য-মন্ত্ৰী, চাৰি পাত্ৰক কুকন-বৰুৱাক ধৰি দিন বুলিছ, ভাল এতিয়া ধৰি দিয়ক। গাৎসাই ঠাঠকো আচানৰ লোককো তোক দিলোঁ, ৰাজ্যন্ত্ৰী আদি কৰি স্বাক্তা ধৰি দে।'' পাচে বাদুলিৰ ভাবেকে মৌপিয়াযে পাৎসাই লোক লৈ মেকুৰীখোৱাত আচামেৰে লেটুই কৰিলে। বঙ্গানৰো লোক পৰিল, আচামৰো লোক পৰিল। পাচে বঙ্গাল ভাগি তিপানত ৰহিলগৈ। ১৩৪।।

দিলাল-খাঁৰ ৰাজমন্ত্ৰীলৈ পত্ৰ ।—পাচে মীৰ্জামূলালৈ দিলাল-খায়ে বাদুলিৰ সাহ-বল জুটবাত হেন লানি কৈ পঠালে. "আচামৰ গো-ব্ৰাহ্মণ পাৎসাই লোক ৰক্ষাৰ কাৰণে কঞা-বাৰ্ত্তা ছলো । একেলাড়িকা বাদুলিৰে বলে ৰাজমন্ত্ৰীয়েৰে লেণ্ডিই কৰিলোঁ ।" মীৰ্জামূলায়ে বোলে. "ভাই দিলাল-খাঁ কেমনে যুজিলে ? হাৰামজাদা বাদুলিয়ে যত কৰিলে সনে জুটবাত।" পাচে দিলাল-খাঁযে গদাইকে বহিৰ্ম্মূলকে বাজমন্ত্ৰীৰ ঠাইলৈ পঠালে, বোলে, "যেমনে তাবাৰে। গো-ব্ৰাহ্মণ স্থাপে ৰহে তেমনখান কৰিব । চাৰি পাত্ৰৰ বেটা, ৰাজমন্ত্ৰীৰ বেটা, ৰাজাৰ জী পাৎসালৈ দিয়া মোক ফিৰাই পঠক ।" পাচে ৰাজমন্ত্ৰীয়ে বোলে, "ভাল, চাল্লায়, চ্লতান, মাধ্যনণ, গিত্ৰত কহ যাই, যদি তাৰ। সত্য কৰি বোলে, আনিও পাৎসাই লোকক পুণিতি কৰি পঠাও।" এই কথা দিলাল-খাঁয়ে শুনি বোলে, "ভাল পাৎসাই লোক কুশলে ফিবি যাওক। তাৰাৰে। ৰাইজ্যৰ গো-ব্ৰাহ্মণ স্থাপ নহোক।" এই বুলি দিলাল-খাত্ৰ তিনিৰ হাতত লিখা দি পঠালে। লেখাওএই—

স্বাস্থি নিজতনু-সৌন্দ্র্য্য-গঙ্গাজন-সদুশ-প্রমপ্রিত গুীবুত ⊍ৰাজাৰ শুপ্তৰ বৰনবাবকে জন্পবেগাৰ কাৰ কৰ্জন পৰম খুচ চফৰবাজ তোমাৰ নিগাদ মোৰ সম্মত, হালহজুন স্থদাগদ চৰিয়ত, গোস্তন সাকৰে। নাম ভেজিছি, ও তোমাৰি ক্যবগাৰি বেব। দুনা হানানসাদ। নিজে জোনাৰি ভ্ৰাজকৰ্ত্ত। ডাছৰীয়া ওগ্যৰচকো পাইকান বৰকি গাল মানিতে চাগ, ও অপৰ তোহাৰ বেজদলৈকে। বেটা যো কোচু জনাব পহিলেক ৰতায়তহে তেজ হৈতেছিল যে জৌথবাত সব জুথ আছিল। আকে দোভ্ছিমাৰহে, যদি সে আমাৰ সাথ একলাস গাকিত বদকোলি নাকৰি তেনে কেনে তাৰ এমত হৈনেক আমাৰ শুনিয়া আগে, যে ৰাজমন্ত্ৰী সিতে। বয়সতো বৃদ্ধ, জানতো জানভাতে, তাইতে। কলাপি নাক-বেল ফিৰিবেক, ভালাতো গো-গ্ৰাহ্মণ ৶তো ৰাজান ৰাখিত আনাৰে সম্বজায় ⊌ মহাৰাজাকো বেটী বাজা-তিপানেৰে বেটী পা⊌ মহলকে খেজনতত দেয়গা। শ্ৰীয়ত নবাৰ আমীৰ-অল্-উমৰাজ ঠাই আৰক্ষণান্ত কৰিব হল-কৰাৰ তালি কিয়া ফেৰ পাঠাইবেক: এতে ম ৮ পাত্ৰ-মন্ত্ৰী বায়ন্তকে৷ যাজাক হতচৰদ এমাফিক প্রীত দোদলকে। মধ্য আচিদানা সব মেকুনি ইতি, সন ১৫৮৪, মাৰ পৌষ। মাৰচৰৰ, চাজায়, চুলতানে অন্য দিলাল-খাৰ কাকত তিপামৰ ষিলাজাৰি ঘাট। ১৩৫ ।।

মহাৰাজাৰ পাৎমাৰ লগত বৈৰাহিক মিত্ৰতা।——পত্ৰ চাই বুদ্ৰোগাঁই।ই শ্ৰীযুত ৰাজাৰ পুঞ্বৰ ৰাজমন্ত্ৰীয়ে ৰাজ্যখন ৰক্ষাৰ কাৰণে নবাৰ খানখান। দিলাল-খাঁৰে কথা-বাৰ্তা হৈ ৩০০০০০ তিনি লাখ টকা, নৱৈ হাতীৰ কাবল বাদ্ধিলে আৰু মহাৰাজাৰ জীকো পাৎসাজ্যাদালৈ দিলে। ৰাজাৰ জীব লগে অলক্কাৰ সহিতে সোণা বিংশ হাজাৰ, ৰূপ চয়কুৰি হাজাৰ, বিংশ হাতী। পাচে দিবলৈ থাকিল তিনি লাখ টকা, নৱৈ হাতী। তাৰ নিমিত্তে সোতা বুঢ়া-গোহাঁইৰ, বৰগোহাঁইৰ, বৰপাত্ৰ-গোহাঁইৰ, বজাৰ শহৰৰ, এই চাবি জনাৰ পুত্ৰ যৱনক লাগি ওল দিলে। প্ৰতি বৎসবে বিশ হাতীৰ নিবন্ধ কৰিলে। ৰাজমন্ত্ৰীয়ে পাৎসাই লোকক ফিৰাই পঠালে। দিলাল-খাঁও ৺লৈ তাও, মুকুতা, বাখৰ পতা সোণাৰ নলমকৰ। তৰোৱাল ১ খন, জমদাৰ ১খন, সোণাৰ মলমকৰা হিলৈ ২ টা. এই সকল সহিতে ১৫ হাজাৰ টকাৰ বাব দি গদাইক পঠালে. বোলে. ''ৰাজমন্ত্ৰীহে হৈ তাবাৰ বচন নৰলিল।'' পাৎসাই লোকেও বিস্তৰ পুশংসা কবিলে। পাচে মীজামূলা পুমুখ্যে বঙ্গাল ভটীয়াই গ'ল; শক ১৫৮৪. মাস মাখ। ১৩৬।।

খানখানা ভটীয়ালে।——আৰ বঙ্গালৰ লগত বাদুলি ফুকন, তাৰ ভাই মৌপিয়া, হৰিডেকাৰ পুতেক ব্যুনাথ, উৰ দুৱ ীয়া, ব্যুনাথৰ বেটা নিনোহৰ কাকতী, কেওদাংধৰা, এইবোৰ আপুনি গ'ল। তাত বাজে দয়কীয়া বৰু গোহাঁই, ৰাজখোৱা, লুখুৰি চেটিয়া, নাবেদ চেটিয়া, লালুক গোহাঁই, দীখলা হাজবিকীয়া আৰু যতক হা-হাজবিকীয়া লহবৰ বানৰ পুতেক, ভেলাইৰ পুতেক এইসকল প্ৰাযুখে। আনো অনেক লোকক ধৰি নিলে। গুৱাহাটীত ৰদিচ খাঁকে, তিনিজনা গোহাঁইৰ নেটাকে বজাৰ শহনৰ নেটাকে গৈ নবাৰ খানখানা ভটীয়াই গ'ল ি ১৩৭।।

বিষয়াৰ শান্তি।—পাচে গুৱাহাটীৰ পৰাহে মাধচৰণৰ সাতত ধৰি নিয়া বৰুৱাবোৰক দি পঠালে। আৰ মীৰ্জা-মূলাৰ ভাগিনেকৰ ছাড় আছিল নাকোঁ-বাৰীত, তাকো খুজি নিলেছি। আৰ ৰাজমন্ত্ৰীয়ে দিলাল-পাঁয়ে দিয়া তাও মুকুতা, তবোৱাল, জনদাৰ, হিলৈ, এই ভেটীসকলক বৰপাত্ৰ-গোহাঁইৰ বেটা বৰগোহাঁইৰ বেটাতকৈ ৺লৈ দি পঠালে। আৰু বোলে, ''৺ৰ আজা শিৰত লৈ ৰাজ্যখাৰ ৰক্ষা কৰিলোঁ।'' পাচে ৺ৱে নোলে, ''মি কাৰ্যাৰ ওপৰে থলা সি কাৰ্য্যৰ কৰিলে বাজমন্ত্ৰীত ক ধাই। আমি পৰ্বতৰ বাসাত বৰ দুখ পাওঁ। আমাক ইংচাজত ধৰ সাজি নিয়োকহি।'' এই কথা ৰাজমন্ত্ৰীত কলেছি। ৰাজমন্ত্ৰীয়েও শীঘ্ৰকৰি ঘৰ সাজি ৺ক শিৰত কৰি আনি লেচাঞ্চৰ পৰা ইংচাজত থলে। তাৰ পৰা মেকুৰী-খোৱাক ওলাই আছিল ফান্তৰত । উত্তৰকোলে, দক্ষিণকোলে, পৰ্বতৰ ওপৰে পাত্ৰ-মন্ত্ৰী, বৰা-বৰুক ভাগি গৈছিল, সবাকে কোচাই আদি একে ঠাই কৰি ৺ত ৰাজমন্ত্ৰীয়ে চৈত্ৰত

ভেটালে। পাচে মেকুৰী-খোৱাৰ পৰা চৈত্ৰত বকতালৈ আহিল। তাতে
১০ ৰাজ্মন্ত্ৰীক আন্তা কৰিলে. 'মোৰ ৰাজ, কাজ-কাম কেনমতে নষ্ট গ'ল
পাত্ৰ-মন্ত্ৰী, বৰা-বৰুক এক ঠাই কৰি ভ্ৰথি দিওঁক।'' পাচে স্থাথি ১০ দেৱত
যোগালত ভিতৰুৱাল গোহাঁইক, তামূলী-দলৈৰ পুতেকক লোৱা দিলে।
হাতী বৰুৱাক চবকিয়ালে। লগ গৰিবৰ নিমিত্তে সোণামুৱাক হাড়ি কৰিলে।
গোঁৰা কোঁৱৰক লোৱা লগালে। পাচে ঘোঁৰা কোঁৱৰে গোচৰ দিলে। বানৰুকীয়া বৰগোহাঁইক বোলে, ''বৰগোহাঁয়ে যদি ভৰ দিয়ে আমি কিয় এৰিম।''
পাচে ১০ বৰগোহাঁইক দায় ধৰিলে, বোলে, ''চামৰবাৰ উত্তৰকোলে যে
বঙ্গাল নাহিল, দক্ষিণকোললৈ লোকজন নেদিলে কিয় ?'' এই বুলি ১৫ আপোন হস্তে বৰগোহাঁইক দগিয়াই বন্দী কৰিলে। সেই সময়ত জয়ন্তা।
ৰজা ৰনাই কটকীক ১ৰ ঠাইলৈ পঠাইছিল; ১৪ তুলিলে। ১১৮।।

শ্ৰীকৃষ্ণায় নম:। বুলঞ্জী পুস্তক। শক ১৫৮৫, মাঘ মাস, ৰাজ্য মাৰিলত পাৎসালৈ দিয়া লেখা——

পাৎসালৈ স্বৰ্গদেৱৰ পত্ৰ।—-লেখিতং শ্ৰীশ্ৰীয়ত জয়ংবজসিংহ ৰাজ। আচাম চুলতান স্তজাকে খলাকে উভ বিশুনাখ হমিদা লোকোকে কহে, সোঁ। ৰাজবিলাগত ৮ ৰায়তকে। দেউল কৰকে আচামে নিয়াখা। ইসে। আন্তে ⊌ হকুমসে সকল মঞ্লালিঞ্ড নানাগুণালংকৃত স্পুটেণকেধামে নিজ্তনুসৌল্ধ্য ধৰ্মবৃধিষ্টিৰ গঞ্চাজলনিৰ্মলপবিত্ৰ কলেবৰ মহামহিম মহিমাৰভ শ্ৰীয়ত নবাব थीनथाना हिপर हालांब ⊌ रको शांत्र कररक याहांत्र मात विलाय है नियाथा. হানাকে। জলাউত্তন কৰণে লাগা, তব যাইকে আপনা জীলেকৰকে পাহাৰকে यिं किता करिएक नवीर धीनधीन। िहिनुह होनांब श्रीडेरक शाह यांवक्षकिया कि. মোৰ গুণাৰক্স আচান মুল্লুক মুজে দিও 🏌 মই এতিবেৰ মোৰ আপোনাক বেটী মাৱৰ ৰাজা তিপামাক বেটী ৶ মহলকে বিস খেজমতকো দেয়ে। (আৰ সোণা २००० बन १२००० टाना, याव विश्व इशीव १८ मखान, ७ इष्टिनी। ১৫৮৫ শকত অবংচা পাৎসাৰ অহদি দূৰ্বেগকে, ৰস্তম-বেগকে দিলে সোণ দুৰ্গকৈ ৪০০ ি দলিল-খাঁৰ কটকী গদাইক সোণ ১০০ তোলা বিদায় দিওঁতে। পুই অহদিক ৰূপ হাজাৰ; গদাইক ৫০০ ৰূপ।) আৰু দৰং মলুক উত্তৰ-কোলকি তৰফ দৰিষাও ৰাষত ভছৰী আওৰ মলুক ৰাজা ডুমৰীয়াকা আওৰ বেলতলীয়। দক্ষিণকোলকে তবক দ্বিয়াও ওকং দীমনা কৰকে পেচক চ কৰতাহো, আৰ ইচনে পিচু মঞি কবুল কিয়া জমা দিয়া দি, সন ১০৭৩, মাঘ মাস কে। লেকৰকে ৩০০০০০ চাৰ চাৰ মহিনে একে। লাখ কৰকে वांब महिमास्य एम्डॅगा, व्यांब ६० हांछीव २० वब म्छान, २० ह्वांमछान, २० हिंगी, এই छिह हांछी हेनत्का छिन महिना लिएहा एमड़ेगा। यांब ७० हछीव वनम्छान २०. हवांमछान २०, हछिनी २०. हेहत्म ह महिना एन्टंग्रेस वांच्या प्राप्त होंचा। यव टिक्क बलगा हांछी मित्तत्का उन्नानिक याएँ। उवछह ववंद्रशाहीहेंका दिना, नुहाद्रशाहीहेंका दिना, नवंद्राच्या कृष्ट विवास मानि वांच्या कृष्ट विवास मानि वांच्या वां

জয়ংবজসিংহৰ পাৎসালৈ কৰ-কাটল আৰু মৃত্যু।—এই শকতে দিয়া থাই হাতী, আৰে লেখা.---গাভৰুৰ লণত ২০ হাতী দিবৰ কৰুল, আৰে তিপানতে দিয়া যায় হাতী ১০. লখোত দিলাল-খাঁৰ হাতত ৪, আৰে হাতত ৰৰীতলাত ২, সেই শকতে চৈত্ৰ মাসত গদাইৰ হাতত মেকুৰীখোৱাত ৩৪ হাতী, আৰে বাটত ১৯. পাৎদাৰ হাৱলে হৈল ১১টা. শক ২৫৮৫, মাস ফা**ও**ন। কলিবাবৰত পিৰোজ-খাঁৰ হাতত ৪০. পাৎসাৰ মুজুৰ কৰি দিয়া ৫, নবাব দলিল-খাঁলৈ দিয়া যায় ২ হাতী , শক ১৫৮৬, মাখোণ মাস। ছৈয়দ পিৰে'জ-খাৰ হাতত দিয়া যান হাতী ১৩, ৰচিদ-খা নৰাহক হাতী ১টা, ক্ষপ স্ত্ৰণৰ লেখা, শক ১৫৮৪। তিপামত পাৎসালৈ গাভক নুমাই দিওঁতে চাক্ৰায় কমল গছল। গুৰিমাণে দিয়ে গৈ নবাব ধনাধানাৰ হাতত সোণা ২০০০০ তোলা, ৰূপ ১২০০০০ টকা; শক ১৫৮৫, কাভিকত। পাৎ-গাৰ অহদিক আনোতে লাখটকীনা বক্লানে, লাউ-ডেকানে, শক্ষৰ বৰায়ে, চতুৰ্ভুজ কাকতীয়ে দিয়েগৈ ৰূপ ১০০০০। দেই শকতে ফাল্গুনত কলীয়া কুকুৰাচোৱা বাঁহবৰীয়া কটকী, কৌপতীয়া কটকী, কণাই কাকতীয়ে দিরেগৈ ৰূপ ৪০০০০ । ২৫৮৬ শকত কাভিকত পঠিকচন্দ্র, চতুর্ভুজ কাকতী, কলীয়া কটকী, টেকিযাল ছাজৰিকীয়া দিয়েগৈ ৪০০০০ হাজাৰ। ১৫৮৭ শকত ভাদ্ৰ মাসত ৰূপ ২০০০ হাজাৰ মাৰি দিয়া যায়। হন্তী ১০,

আৰে পাচ হস্তী মৰিল, ৰূপ ১০০০ খৰিদ লৈ হাতী বিকি দিয়ে ১০০০০ ১৫৮৮ শকত জেঠত পিৰোজ-খাৰ তত লাখ ৰূপীয়াত মাৰি দিয়া যাই হস্তী ৫০, দুই হাজাৰ কৰি ৰূপ ১০০০০০ খৰিদৰ হাতী মৰিবৰ হৈ হাতী ১, ছাস্তা-খা নবাৰক প্ৰতি ২, ৰচিদ-খাক প্ৰতি ১। তাত পাচে লাং-ডেকা, কৌপতীয়া, মাৰচৰণ, বাঁহৰবীয়া, চতুৰ্ভুজ কাকতী, এইসকলত কৰি ৫ হস্তী, ৰূপ কিছু দি পঠালে। সিবোৰেও গুৱাহাটীত ৰচিদ-খাক হজুৰে দিলেনি। তদন্তৰে ভগনৰ পাচৰ, ১৫৮৫ শকত পাৎসায়ে জয়ংৰজ মহাৰাজালৈ জামা-যোৰায়ে যমলৰ সহিতে কাপা ১ যোৰ দি পঠালে চোৰ্নেগ, ৰন্তম-বেগত কৰি দি গুৱাহাটীৰ পৰাও বাই-খাঁ যে পঠালে তাজ-খাকে, ছেক-কমলকে সিহঁতো আহি দেৱৰগাওঁ পালেহি। সেই সমন্ত বক্তাত জয়ংৰজ ৰাজ্য মুদ্গৰ ৰোগ হৈ স্বগী হ'ল। ১৪০।

দশ্ম আধ্যা।

অসম আৰু বেহাবৰ পত্ৰ সমাচাৰ।

প্রাণনাৰায়ণ ৰজাৰ কুশলা-কুশল।—শ্রীশ্রীমৎ স্বর্গনাৰাযণদের জয়য়বজন সিংহ মহাবাজাএ নামৰূপৰ পৰা একপত্র দি গোপালচৰণক পঠাই দিলে, এইখান বুলি, 'মই গড়গাওঁত ৰহিব নোৱাৰি নামৰূপত ৰহিছোঁ। খানখানা আগিতে যে নেহাৰ মাৰি আহি বাজা প্রাণনাবাণ কোন ঠাইত কেনেকৈ ৰহিছে তাক জানি আহথৈ।'' গোপালচৰণ গৈ নাম্বাৰ পর্বত্ত ৰাজা প্রাণনাবাণক লগ পাই এই কথা-বার্ত্তা কহিলে। বাজা প্রাণনাবাণে বেহাৰক আসি নোলে, ''টকা মালকো দি ভযকো দশাই ইম্পিনিয়ক পঠালোঁ, ইহাকে কহি বামচবণক লগত দি পঠালে, বোলে ''ফ্র্নিযাবাজাৰ ভাল-মণ্ড পুনর্বাব আসি কহিবি।'' এই দুই কটকী আসি বাইচাত স্বগমহাবাজাক দিলেহি। স্বর্গদেরেও এখান পত্র দি ভক্তচবণ সহিতে তিনি কটকীক বাজা প্রাণনাবাণৰ ঠাইটেল পঠাই দিলে। ১৪১ ।।

পৰম সৌহাৰ্দ্দপূৰ্বক লেখনং কাৰ্য্যঞ্ছ। এখাত আমাৰ সমন্তে কুশল, তোমাৰ কুশল নিৰন্তৰে চাহি। পৰং উকিলত কৰি যি কহি পঠালা তাক আমি সমস্তে গুনিলোঁ। অতংপৰ নিশেষ : ; কিন্তু বিপদ কালত আমাৰ বাৰ্ত্তা লৈলা ইহাক গুনি পৰম সন্তোম লভিলোঁ। আৰু দেখ বিপদ সম্পদ কালে যি কুশলক বাঞে তাকে মিত্ৰ বুলি। পৰং তুমি যি পত্ৰৰ কাৰণ কহিলা, কহিবাক পোৱা; কিন্তু তুমি আমি সবে দৈবাধিন : এতেকে দৈব গতি তোমাৰ আমাৰ প্ৰীতি নাইছলে ইহাত কিছু ভাব নাকৰিবা। ইদানীক তোমাৰ আমাৰ যেমনে প্ৰীতিগোট হয় তেমন খানি কৰিবা।

আৰ দেখ, তুমি যি জয়য়য়য়য়য় মকবংবজৰ কাৰণ কহিলা, কহিবাক পোৱা; কিন্তু বাজা ৰহুদেৱৰ বাজা পৰীক্ষিত্ৰ গোষ্টাহেন জানি তোমৰাৰো যশস্মা হইব, আমাৰে। যশস্মা গাকিব বুলি জয়নাৰাণক দক্ষিণকোলে, মকবংবজকো দক্ষিণকোলে ৰাজা পাতিব খুজিলোঁ। আৰ দেখ ইহাক ৰাজ্য পাতিবৰ নিমিত্তে তুমিএবেও প্রীতিগোট নাছিল। মকবংবজে দুয়ো ৰাজ্য নাপায়া বোম কবি দুও ৰাজ্য নালেরে। পাচে জয়নাৰাণে মকবংবজে দুয়ো আমাত হাৰামখোৰ কৰিলে। তাব নিমিত্তে কোঁচৰ ৰাজ্যখান বেমন বিপত্তি হৈল তাক তুমি আপুনি জানিছে।

আৰ দেখ, আমাৰ তুমি যি বাৰ্ছ। পুঁচিল। কিন্তু আমাক বিধাতাএ বঞ্চিলে। চামধৰাত আমাৰ সাত দিন লোনত হৈল । আমাৰ লোক বজানত মিলি তোমাকো যেমনে পাচলৈ ভজালে আমাকো তেমনে মিলা মানুহে পাচেদি বজালক নি পাচ লৈলে। এতেকে আমাৰ লোক ভাগিল । বজালে আহি

নগৰ ললেই। আমাৰ সৰলোক ভাগি পাহাৰত উঠিল। বাৰিষা কাল হৈলত আমাৰ সৰলোক ৰঞ্জালক ধৰিলে। তাৰ এক নাচভূও আসিবাক নপাৰে হেন কৰি। পাচে হৰিভেকাৰ বেটা বজালত নিলি পথ চুৰি দিলখৌৰ পৰা বঞালক আনিবাক গৈল। আমাৰ ৰাচা ভিতৰভাল গোহাঞিয়েৰে তিনিদিন লোটাই কৰিলে। নপাৰি তাৰ লোক জনক কিবাই নিম বুলি নাৱনাৱৰ। আনিলে। সেই নাৰ-নাবৰাধ্যে অমাৰ লোক ভ্ৰমাই ভাটিনাই যায়। এনে সম্বতে আমাৰ শালা নাদুলি ক্লোলক কিবাই আনিলে। পাচে আমি বহিব নাপাৰি পাহাৰত উলাট পাতি বহিলোঁ। আমাৰ লোকজন কিছু দুখী হৈল। এই নিনিত্তে গো-লাকাক নাখি ৰাজ্যনামৰ কাৰণে যি কিছু হয় দি প্ৰীতি কৰি পঠালোঁ। আৰু মই অধিক কি কহিবে। আপুনি সমত্তে ভানিচা। ইতি শঁক ১৫৮৪। তাং ১০ ফাগুৰ। ১৪২।

প্ৰাণনাৰাষণৰ পৰা জয়ংবজসিংহলৈ গত্ৰ ।—পোপালচৰণ ৰামচৰণ ভকতচৰণ, এই তিনিএ নিয়ে । এই পত্ৰঃ প্ৰত্যুত্তৰ স্বৰ্গদেৱলৈ 'য। ধোষা'' ইত্যাদি ।

৬৭ স্বস্তি জ্যাঘোষধােৰ নিজাদ-গৰ কুলিশ-গজিত সূত্ৰান বিবাদ কাণ্ড-<u>তাও বত শ্ৰপ্তিত প্ৰপাৰ। কটক চন্দ্ৰ বাৰণ্ডৰ বিচৰি নিদ্ক স্ব্ৰীক্ত</u> সাবিত্রী শ্রীমন্ত মহানাণিক্য তন্য সংবন্-বাজনিবাজ্যান, লৌহিত্য নৈবিবেত্ও। গওবিলাবৰ শৌনিতা পৌনিচ্ত বজাৰাতাৰ দাত বজা গভাভিৰাম দত দিতীয় ধানবন্তাৰক ভীগ স্থানৰ দৰ্শতে। ভন্ন বৰাবোল স্থাৰ স্থান্থ সঞ্জল। গন্তীৰ বেদি গ্জগ্ৰাস বজু গ্ৰাজি ভীন স্ব্ৰান্থিত ক্লশীল জলনাস্ত জাগৰুক নৌনিকৰ থকিবতা পতন ডিলিশতট পাটন শৰ্ক মহামানোণুত শ্ৰণ্যাগুপণ্য বন্যতি ধন্যান্তং কুল নহানিত্ৰ স্বৰ্গা। স্বৰ্গনাৱাষণ বংশাৰতংশ বিশ্ব ভুসভ্তি কঠেন কোদও দুসমা টকাৰ শক্ষিতাৰাতি বাজন্য যুক্ট মণি মৰিচি বাজিনী ৰঞ্জিত চৰণ পাৰৰ কৰকবিত বিকট মঞ্চৰাণ্ড দলিতাৰি বেত্ত গাঁওভট পুকট নোক্তিক পুকৰ ভূত্তিকতা পীতান্ত্ৰৰ বৰ্ণাবলী সঞ্চৰণ চত্তৰ লোক প্রতাপ দত্ত বিজয় বৈতর হিন হাব হব শাস কাস কৈলাস মৌত কল মৌত কীত্তি মণ্ডল পাণ্ডৰিতানেক দিগুলৰ বলৰ মানানাচাৰ কেবল তৈলফ ৰঞ্জ কলিন্দ বিবিধ বাণিংমী।মান গুণ সঞ্চ বৰা নীৰ ভীম প্ৰাক্তম ৰাভ ৰাজেপুৰ **प्रशंतरभाव प्र**र्भगावायम श्रीश्रीज्ञवस्त्रज्ञति । गर्भन त्याव तिज्ञती प्रतिज्ञालवट ^{স্ব}স্তি স্থোয়ং ভূতভবামিহ ভবতাং ত্রিলামহে—

প্ৰঞ্চ পূৰ্ব্বাপৰ ব্যৱহাৰমতে তুমি যে আমাক লিখিলা ইহাতে তুমি
মে'ক কিনিয়া আপোনাৰ বশ কৰিলা। তুমি কৃষ্ণদেৱ, মঞি তোমাৰ বশক্ষৰ
অৰ্জুন হেন জানিবা বুজিয়া যেখন যে বোল তাক মই সৰ্ব্বাথা কৰিন। ইহাত
তুমি অন্যথা নাজানিবা। আৰু যে লেখিছ, বিপদ কালত যে কুশলক বাঞে
তাকেশে মিত্ৰ বুলি, সে যিত্ৰ হব । তোমাৰ আমাৰ আজিৰ মিত্ৰ এনে
নহয় আমাৰ পূপিতামহক তোমান বহু সংগীয় স্বৰ্গনাৰায়ণ শপত কৰিয়া
পুনিত কৰিছে। তোমাৰ আমৰা মন্দ নাকৰিব। আমৰাকো তোমবা মন্দ
নাকৰিব। প্ৰশেৰৰ উপকাৰ পৰম্পৰে কৰিব। এমন নোৰ চিত্তে আছে।
তোমাৰে। এমত ৰখাহে উচিত হয়। ইহাৰ মাজতে যে অন্যথা হৈছে সে
মন্ত্ৰীপোষেই হৌক বা দৈৰণেদেই হৌক বা তোমাত হন্তে হৌক বা তাক
তুমিও জানিছ। পূৰ্ব শপতে পুনু কল ধ্বাইলেক। মোৰে। ৰাজ্যছাত
হৈল, তোমাৰো ৰাজ্যছাত হৈল। কিন্তু মোৰে। মনে নাহি কৰে, তোমাৰো
মনে নাছি ৰে, ইহাতে যঞি ৰাজ্য ফিবি পালোঁ, তোমবাও ৰাজ্য পাইলা।

আৰ পূৰ্বেল লাণ্চা দেশ, পশ্চিমে গোঁত, উত্বে ভোটাত, দক্ষিণে প্ৰেষা, ইতি নাত ভোমাৰ তুল্য মহন্তৰ মহীমহেল মৰ্য্যদা পাৰবাৰ কে আছে। মঞি ভোমাৰ মিত্ৰ, কুশল ৰাঞ্চিবাকে পাওঁ। আনো লাজা সকলো ভোমাৰ কুশল ৰাঞ্চি। আৰু ভোমাৰ যে ৰাজ্যচুত্ৰ হৈছে, ইহাৰ কাৰণ ভোমাৰ কোনো মনে দুখ কৰিবাক উচিত নাহয়। লেখ, ৰামচল, স্বৰ্থ, সুষিষ্টিৰ, এইসকলনো ৰাজ্যচুত্ৰ হৈছিল। কিন্তু ভামৰা দকলে উদ্যোগ কৰিয়া ফিৰিয়া লৈলেক নিমিত্তে ভাসবাৰ অকীত্তি নাইলে। সম্প্ৰিত আমাৰ তোমাৰ ৰাজ্যচুত্ৰি হৈছিল। ইহাত যদি আমৰা সময়ত উদ্যোগ নাক্ৰি তবে আমাৰ অকীত্তি হৈবেক।

আৰ যেখান লিখিছ, ইপানীক যামান তোমাৰ যেমনে পুীতি হয় তেমন কৰিবা। যে পোট হৈব কেন কৰিবা। যে অপুীতিব বীজ সে আপদ দূৰ হৈল, হৈতেছে, কিবিয়া নাসা যায় কেন কৰিবা। তাক পূৰ্ব্বাপৰ দেখাৱা লোগা আমাৰ গোষ্ঠিত প্ৰদান স্বৰ্গনহাৰাজা, তাৰপুত্ৰ বন্ধ, মোৰক্ষ, মিথিলা, গেৰিকৰ, প্ৰাহ, প্ৰেটা, ধনুচ্ব্যা, ধৰি কৃত্ৰপাৰ্শ যাবৎ কামৰূপ কমতাধিনাথ ৰাজাধিৰাজ স্বৰ্গদেৱ যাবৎ দেশ তাৰ অধীন আছিল। তাৰ চোট ভাই চিলাৰায় কোঞৰ। তাৰ বেটা বাপা মহাৰাজ জেঠোৰ ঠাইত হাৰামধোৰ হৈয়া বিলাত ৰাজা হৈছিল। নাড়ি কাটিয়া পুষিছিল, কাৰণ যাবত জীষা আছিল ভাবত মহৰাজা কেমা কৰিছিল। পাচে মহাৰাজা স্বৰ্গীয় হৈল, মোৰ পিতামহ

মহাৰাজা হৈল। তাঞে ৰখদেৱ ৰাজাই নসহিয়া কামৰূপৰ নিমিত্তে বিৰোধ কৰিতেছিল। তাতে বাপা মহাৰাজা স্বণীয় হৈল। তাৰ বেটা জেঠে। ৰাজ। হৈছিল, মোৰ পিতামহ। তাৰে। ৰাজাই নসহিয়া তাৰ ওপৰ আপনেও চৰিয়া বজালক চৰায়৷ তাক উৎখাত কৰায়৷ আনাৰ আপনাৰ ৰাজ্য নাপায়াও বহালক ৰাজ দেৱাইলেক। একে ৰাজাৰ যে ধাৰা তাঞি দে ৰাজাকোঞৰৰ ধাৰা, ৰাজা নাহয়, এতেকে স্বৰ্গদেৱ তানাৰা ৰাজা নাৰাখিলেক। তাৰ পাচে জেঠো পৰীক্ষিতেৰ চোটভাই দাদা বলীদেৱ পালায়৷ তোমাৰ বৃদ্ধ স্বৰ্গদেৱৰ ঠাই গৈল। আমাৰ পিতানহ মগলৰ বৰ্ণ ছৱা আছিল, কাৰণ তোনাৰা প্ৰীতি ন। দেখাইলেক। এতেকে আমাৰ সম্বন্ধে তোমাৰ বন্ধস্বৰ্গদেৱ দৰক দেশত ৰাজা পাতিলেক। বিস্তৰ লোক, হাতী, ঘোঁৰা, সোণা, কণ্যা, দিলেক। মহন্তৰ প্ৰণাগতক যেৰূপ কৰিবাক উচিত তেমনে কৰিলেক। আৰু জেংঠা পৰীক্ষিত্ৰে বেটা কাকে৷ চক্ৰনাৰাণ দক্ষিণকোলেৰ পৰ্বত আশ্ৰয় কৰিয়া আছিল, তাকো বছত অনুকুল কৰিলেক। তামৰাও আপনাৰ নাম লৈয়া পৰম স্বাধে আছিল । তাৰ পাচে তোমাৰ বৃদ্ধ স্বৰ্গনাৰাণ, তোমাৰ চক্ৰকলনী, আনাৰ হৰবল্লভ ডেক। কাজিক দিয়া ব্যৱহাৰ লেখিয়া ও কথা পঠাইলেক তোমৰা আমৰা মিলি বহালক মাৰিয়া ধেদায়। ৰাজ্য লৈয়া শৈল উদ্ধাৰ কৰি। তাত তথন মঞি বালক আছিলোঁ। আমাৰ প্ৰধান ৰামচক্ৰ ৰাজ-জামাত। আছিল। তাঞি এগোট নানানিলেক। এতেকে তোনাৰ বৃদ্ধ স্বৰ্গদেৱ দাদ বলীদেৱক ৰাজ্য দিবাৰ কাৰণ বঙ্গানেৰ ওপৰ ফৌজ চানাইলেক। তাৰ পাচে যে বৃভান্ত হৈল সে বছত, কত লেখিন। তোমাৰ সে কালৰ যে লোক আছে তামৰ। সারশেষ জানে। তোমাৰ আপনা অনেক হানি কৰিয়া তাৰ ভালাইৰ যত্ন কৰিছেন। শ্ৰণাগতেৰ কাৰণ যে কৰিছেন এ ভোমাৰ অনিতা कर्म । ইহাকতো অনেক দোষ প্রায়। করে, আমৰাও করি, তাৰ পাচে কৰাইলেক।

দিল্লীৰ পাৎসাৰ গণ্ডগোলত আমৰা চাহিলোঁ, তোমাৰ সহিত প্ৰীতি কৰিয়া আমাৰ প্ৰপিতামহৰ কামৰূপ আমৰা লঞো। তাহাত তোমাৰ কুম্বীয়ে, তোমাক যে বিনয় লেখিলোঁ, তাক বিপৰীত বুজালেক। কহিল ৰে, এৰাজ্য তোমৰা নাপায়েন। ৰাজ্য ৰহুদেৱ, ৰাজ্য পৰীক্ষিতেৰ এ ৰাজ্য, তামৰা গোটি বলীদেৱৰ বোটা মকৰংবজ, চন্দ্ৰনাৰায়ণ, তাব বেটা জয়নাৰায়ণ, তামৰাসে পাৱ। এবুলিনা তামৰাসে সাহান্য কৰিলেক। আমাৰ সহিত্তে বিৰোধ কৰিলেক। তাৰ পাচে পূৰ্ব শপ্য সমৰিয়া তোমাৰ সহিতে আমাৰ বিৰোধ উচিত নাহয়। এতেকে আমৰা ৰাজ্য আসিনোঁ।

তাৰ পাচে আনাৰ ওপৰ মগোল চৰিল, তাৰ সহিতে আমৰ। যুঁজিতেছিলো। তাৰ পাচে তোমাৰ কৌজ মানাহাত থাকিতে ও জৱনাবায়ণ আসিয়া মগোলিত মিলিল। তাৰ পাচে দাস্ত সহর। মীৰজুমলাক আনায়া তোমাৰ ওপৰ চৰিল। পাচে মকৰংৰজে। আসিয়া মীৰজুমলাক মিলি তাৰ পাচে তোমাৰ ৰাজ্য-সম্পৎ লোৱাইলেক, তোমাকে। ধৰিবাক যত্ৰ কৰিলেক। তাত মহাৰাজ ৰাজ্য তোমাক দিলেক।

এতেকে তোনাৰ হেন যে উপকাৰী তাত উনৰা যে এমন কৃত্যুতা কৰিলেক এনত সংসাৰত কেছে। নাকৰি। এখন তোনাৰ বৰ্মে নাসহিলেক। মকৰংৰজে। মৰিল, জয়নাৰাণো দখুকা টানিতেসে। এতেকে ফিবিয়া যদি তোনৰ। তাহাৰ সাহায্য লাকৰ তেবেসে বীজ ফিৰিয়া নাগজায়। তেবে তোনাৰ আনাৰ মৈত্ৰী দিন দিন বাঢ়িবেক। আৰ তুনি আপনাৰ ব্যয় কৰিয়া আনাৰ তালাই কৰিছ। মই আপনাৰ ব্যয় কৰিয়া তোনাৰ তালাই কৰিছ। মই আপনাৰ ব্যয় কৰিয়া তোনাৰ তালাই কৰিছ। মই আপনাৰ ব্যয় কৰিয়া তোনাৰ তালাই কৰিয়। ইহাৰ কাৰ্য্য পুভাৱে পুনাণ পাইবেন। আৰ নোৰ বে জোখো বিপত্তি হৈলাক নালাগে সে জোখো বিপত্তি হৈল নোৰে। আপোনাৰ লোকত হছে, ইহাক মুয়ো বুছিলোঁ, তুমিও বুজিলা। মঞ্জি দোৱানুক্ত অনেক দও কৰিলোঁ, অনেক কাট্ৰেলা। আৰ সময়ত দোৱানুক্ত দুও কৰি, শান্তি কৰিন, কাট্যা। তোনাতো চাতি লোৱানুক্ত দুও কৰ, শান্তি কৰি, কাট্যা। আৰু সময়ত দুও কৰিবেন, শান্তি কৰিবেন, কাট্ৰেনে। তেবেসে ৰাজ্যত ৰাজা হ া ৰাজাৰ দুও পুধান।

মোৰ মতে এখন যে ঠাই দুৰ্গস্থল কলিছ তাত তুনি যত লোক সহিতে যাইবা তত লোকৰ তিনি বৎসৰৰ ভক্ষ তুলিবা। আৰ বাহিবত যুজিবাৰ সবে হাথীয়াৰ ৰাখিয়া যাবৎ হাথীয়াৰ তোল। আৰ যেসব লোক তোমাৰ আন্ধীয় হেন কহন তাৰ কুৰ্মাবিলাকো তোল। তাত যাবৎ কুৰ্মা কৰি নাতুলিবাক নোখোজে, তাঞি তোমাৰ হাৰামখোৰ, তাক দণ্ড কৰ। আৰ সে ঠাইৰ পাশুবন্ধীয় লোক তাক খোৱাই-পিশ্বাই আগু কৰ, ইহাতে তোমাৰ যেইছা। মই এৰূপ কৰিছোঁ, কৰিতেছোঁ। আব প্ৰীতিৰ বাজখনি তোমাৰ উকলৰ ঠাই লেখিনা দিছোঁ, কহিছোঁ, তাক তুমি কৰিবা। তেবে পল্লবিত পুহিপত, ফলিত হৈবেক। অধিক কি কহিব, সকলে। উকিলে কহিবেক।

সাৰ তোমাৰ ৰাজ্য যেমনে বা মাৰ গৈল যেমনে বা পাইছেন তাক তোমাৰ পত্ৰৰ খাৰায়ে জানিল। আৰ আমাৰো ৰাজ্য যেমনে বা মাৰ গৈছে, বেমনে বা ফিৰি পাইছি. তাক তোমাৰ গোপালচৰণৰ ঠাই লেখিয়া দিছি, তাঞি জনাইবেক। আৰ সময়ত উদ্যম কৰিবাক চাহি। এতেকে তোমাৰ খড়ি-খড়িৰ বাৰ্ত্তা আমৰ। যেমনে পাই. আৰ আমাৰ খড়ি-খড়িৰ বাৰ্ত্তা বেমনে তোমৰা পাইবেম তাক কৰিবাক লাগে। ইহাতে সকলো সিদ্ধি হৈবেক।

আৰ সামাৰ নজিকি শ্ৰীকানাই যায়। আৰ শ্ৰীগোপালচৰণ ও শ্ৰীভকতচৰণ ও শ্ৰীৰামচৰণ, ইয়াৰ মুখে সকল সমাচাৰ জানিবেন। আৰ বিশেষ এক-আদ কথা তাক শ্ৰীগোপাল চৰণ ও শ্ৰীকানাইএ কহিবেক। ইতি, চন ১৫৮৪, ৫ আঘাৰ। পালেভি শক ১৫৮৫, তাং ৬, মাস ভাষা ১৪৩॥

প্ৰাণনাৰায়ণে দিয়া উক্ত পত্ৰৰ সামৰণি অংশ।——আৰ আমাৰ দেশ যেমনে বা মৰা গৈছে যেমনে বা কিৰিয়া লৈছি তাক পহিলে লেখি——

সাহস্ৰজাক মাৰিয়া থেদায়া যেখনে মাজুম-খা ঢাকা গৈল তখন আমাৰ উকিল ফতে-খাঁক মাজুম-খাঁৰ ঠাই পঠালোঁ।। ইহাতে পাৎসা সাহেবেৰ ঠাই। মাছে বে ৰাজ। জনসিংহ তামাৰ পৰ্কে মানসিংহ ৰাজ। সহিতে আমাৰ পিতামহ মহাৰাজ সম্বন্ধ কৰিছিল। সেই সম্বন্ধৰ জনবন্ধে ৰাজা জনসিংহ নাজন-খাঁক সামাৰ হৈয়া ভূপাৰিচ লেখিছে । সে ভূপাৰিচ লেখা পায়া মাত্ৰ-খাঁ ব্ৰেথা-গোদা কৰিয়া আমাৰ উকিল ফতে-খাঁক শোলশানিশায়। ৰাজ। স্কুজানিশিংহক ১০০০০০ यारमाताब. २०००० वन्तुक प्रि मरग्छ यानाव अथब हबांटेरनक। তাৰ পহিতে আনাৰ লে। ই কৰিলোঁ। তাৰ বাত্ৰিৰ দাৰ্গাত কোতাৰ মাইৰত মামাৰ মানক লোক মাৰ। গেল। জঙ্গলত তীৰেৰ মাইৰত মানক মাইৰ গেল। আমাৰ বাগনাৰৰ গৌঠত লাগিতে তীবেৰ বন্দুকৰ মাইৰত ২০০০ আমোৱাৰ[ু] মাৰা গেল, পাইকৰ গণনা কে কৰে? পাচে স্কুজানসিংছ নাপাৰিয়। কহিলেক,---মোৰ সহিতে সালাহ কৰ। পৰ্বাপৰ যেমনে পেছ-কছ দিছিলেন সেই ধাৰণে পেছকত দিয়া ৰাজ্য ভোগ কৰ। পাৎসাহীত তোমাৰ বদনাম ওচোক। তাত আমৰাও দালাহ কৰিবাক কৰু কৰিলাৰ। আৰু আমাৰ ৰাজ্যৰ লোকৰে। ইছা আছিল যে সন্ত্ৰাহ হৌক। তাত আমাৰ প্ৰধান শ্ৰীভবানাথ কাজি সেগোট নাকৰিলেক, যুদ্ধহে কৰিলেক 🕒 নফৰৰ মধ্যত তাঞি বৰ জোতাবৰ আছিল। মগলাগণ আগিলত এতেকে তাক জানাগেল। তাৰ মনত আছিল পাৎসাহী সলাহ হৈলেক। আমাৰা পাৎসাহীত মলুক মাৰিছি। তাৰ দায়ত পাৎসাহী লোক হন্তে আমৰা মাৰা যাইৰ।

ৰাজা পেছকছ দিয়া এৰাইবেক, আৰ আমাৰ যেসকল মন্ত্ৰুক প্ৰগনাত যাৰা তাগ কৈৰি তাৰ পেছকছো আমাৰে ওপৰে দেযাইলেক। এইসকল কুমপ্ৰণাত যুদ্ধসে কৰিলেক, সলাহ না কৰিলেক।

পাচে মাজম-খাঁ আপনে চৰিয়া সমস্ত ওমৰাও লোক সমেত মিত্ৰ-পথেৰ শ্বৰাএ আছিল। তেখন ফৌজ দেখিয়া ভৱনাথ কাজি আপনে আগে পালাইল। তাতে কুমন্ত্ৰণা কৰিছে যে মহাৰাজক মণোলে ধৰিলা লৈলা বাইবেক। আমৰা পাচত মগোলত মিলিয়। এদেশে ৰাজকৰ দিবাক লাগে, তাক মগোলক মঞিএ দিয়া আমৰাএ ৰাজ্য ভোগ কৰিব। তাত মঞি দেখিলোঁ। যে মগোল আছিল। সৰদাৰ সকলো নোৰ সাথ নাদিলেক। তেবে ইমৰা কুমন্ত্ৰণাকেসে কৰে. মোক ধৰি দিবাক চাছে। এতেকে মই আপোনাৰ কুৰুমা কৰি বা সমেত ভোটৰ ধৰ্মাৰাজা মোৰ স্থি। তাৰ সীমা বাস্কা পৰ্ব্বতত যায়। উত্তৰিলোঁ। মোৰ লগেৰ আঠাৰ ডাকুৱাৰ এক ডাকুৱালোক সমেত । তাৰ পাচতে মাজুম-খাঁ আপনে আদিয়া আমাৰ বেহাৰ সোমায়া দেশ লৈলেক। আমাৰ বাস্কাৰ পৰ্কত যাবাৰ গুনিয়। দ্বি বৰ্জাৰাজ। আপনাৰ আগুৱাক পাঠায়। আমাক বছত আশুাস কৰিলেক, বছত ভক্ষ-ভোজ দিয়াইলেক। আৰু লোক-জন দিয়া আমাৰ পালা-পহৰীয়া দেৱাইলেক। দিন-দিন আমাৰ ধবৰ লৈতেছিল। সামৰ। মাজুম-খাঁ এক ভোটক ধৰিয়া লৈয়া যায়া ধৰ্ম্মাৰাজাক দিলা। আশা দিয়া, লোভ দেখায়া, দ্রব্য দিয়া পাঠাইয়া লেখিলেক যে ৰাজ। আমাৰ হাৰামধোৰ, তাক তোমৰা ধৰিবা দিও। তাত স্থি ধৰ্মাৰাজ। মহামহন্তৰ শ্ৰণাবংগল, তাঞি মাজুম-থাক জবাব লেখিলেক, ''আমাৰ) ৰাজাক ভকায়। নাহি আনিলি। আনাৰ স্থি হয়, বিপতিত তাঞি আহিছে। ইহাক শামাৰ। কেমনে ধৰিয়া দিবাক পাৰি ? এগোট আমাৰ ধৰ্ম্ম নহয়। কি দোষে বা তোমৰা ৰাজা মলুক আসিয়া লৈলেন. ইহাকো আমৰা নাজানি। যদি ৰাজা কোনো দোষ কৰিষ। খাকে তেবে তাৰ গুণগাৰি আমৰ। দিব। আৰ পেছকছ যে লাগে তাকে। দিব। তোমৰা ৰাজাৰ মলুক ৰাজাক ছাৰিয়া দিওঁ।' ধৰ্মাৰাজাৰ এই ধৰণে জনাবত মাজুম-ধাঁ। নিম্কৰ্ম কৰিয়া জানিলেক যে ৰাজাক নেদেই। তথন মাজুম-খাঁ ভোটক বিদান দিলেন, আৰ ভোটৰ ৰাজাৰ উকিলক কহিলেক, 'ভালা, এখন মই আসাম যাম। সি ঠাই হত্তে ফিৰিয়া আসিলে ৰাজাৰ নিশা কৰিম।

ইহাতে ভৱানাথ কাজি যে মন্ত্রণা কৰিয়া আমাৰ সাথ নকৰিয়া আন পথে পলাইছিল, তমাম মাজুম-ঝাঁৰ লোক ধৰিয়া নিলেক। ইহাতে আৰ যে সময় সর্জার যে ঠাই পলাই আছিল তামার। কেহে। মোর ঠাই নাসিল।
সাগ যায়। মগলুত মিলিল। ইয়াতে মাজুঁম-বা জানিলে যে, দেশ পাইলোঁ।
আৰু পুধান ভবনাথ কাজিক কয়েদ করিলোঁ। আব সমস্ত ছয় সর্জারে।
এহাতে চরিল। কেরল রাজাসে একলাএ পাহারত বহিল। এতেকে আমরা
মলুক খালিছা করিয়া বেহার ফোজদার ইম্পিলিয়ারক নসায়া যায়গহ করোতি।
ধানাদার পঠায়া মগলু সাধিবাক ছকুম করিয়া ভোমরা দেশক গেল।

পাচে আমাৰ দেশত মগল্ৰ কৰোছি বিলাফতে বিলাফতে বসিষা খলিচা মতে খাজন। তহগিলক লাগিল। ইহাতে মগোল ৰাজাৰ তহগিলত লোক বহুত। আজাৰ পামা খাজনা ভৰিবাক নপোৰিয়া পাইকান ও ঠাকৰীয়া সমস্ত লোকেৰ উকিল হৈনা কতওটি লোক ৰায়াৰ পৰ্বতত যায়। আমাৰ ঠাইত আৰ্দাদ কৰিলেক। আমাৰ লোণ খাইছিৰ। মগোল আদিবাৰ সময বৰবৰুৱ। সৰ্চাৰ সমে প্ৰায়া গ্ৰেল। কাৰণ লইবাক নাহি পায়। এখন শামাৰ৷ মগলু ৰজাৰ তহসিল সহিবাক নাপাৰি খাজানাও ভৰিবাক নাপাৰি মহাৰাজাৰ ছকুম হয়, তবে আমৰা মগলোক মাৰিয়া খেদাই 🖟 মহাৰাজাও ষায়। ৰাজ্য কৰে।ক 🕫 তাত স্থি ধৰ্মাৰাজ্যও মুগোল স্হিতে বিৰোধ কৰিবাক সম্মত নাদে। তাঞিৰ ইচ্ছায়ে মাজুম-খা ফিৰিয়া আসিলে। মঞি স্ন্যাসী কৰিয়া যে লাগে তাক দিয়া জানে। ছল-বাদ নাহয়, এতেকে ধৰ্ম্মৰাজ। আগুৱা ভোট আছে. তাৰাক নাজানায় মনে মনে দোচৰ লোকক আগ্বাস কৰিলো। তৌমৰ। এখন একখা চোৰ নাক্ৰিবেন। আমৰ। মাজুম-খাৰ খবৰক মানুহ পাঠাইতেছি। মাজম-শাৰ যদি ধবৰক গাঞে। যাত্ৰা পছছিল, তাৰ ধবৰ আসিয়া প্ৰতিলে আমাৰা তোমৰাক তকুম কৰিব। তথ্য মোগলক মাৰিবেন। এখন তোমৰ। সৰে এক বাক্যতা হয়। দিন কাটি কৰিয়া গ্যাবেন। ইহাতে কতে। দিন অন্তৰ মানুহ আমাৰ মাজুম-ধাঁৰ লক্ষৰ আদিয়া প্ৰছিল । তাঞি কহিলেক. 'মাজুম-ৰা গড়গ্ৰাম গ'ল।' তখন আমৰা মনে বিচাৰ কৰিলি মাজ্ম-পঁ। দূৰ হৈল, মদত কৰিবাক নাপাৰিদেক। এতেকে আমৰা আপনাৰ (मगब लोकक मर्ग मर्ग छकुम कविल (ग. (छोमब) मोझेब कब। अ छक्म পায়। যামাৰ দেশৰ সমস্ত পাইকলোক এক বাকাত। হবা যাৰ যে ঠাই পাইলেক মগোলৰ কৰোৰিক ও খানাদাৰক ও কৌজলাৰক ঘেৰিয়া দাগা কৰিয়া ও সৰিৱণ কৰিয়া কাটিলেক। ইহাতে বহুত মৰা গেল, ঘোৰা কিছু পাইল।

এতি ধাৰণে বিলাষতে বিলাষতে মগোলুক মাৰিব। চাফ কৰিয়া বেহাৰত যে কৌছদাৰ ইম্পিন্দিয়াৰ পুতৃতি আছিল তমামকে আসিয়া ঘেৰিব। ধৰিলেক। "আমৰা পাৎদাহী লোক, মাজুম-খাঁৰ নাছর, মাজুম-খাঁৰ যে লোক তোমাৰ বিলায়তত বদিছিল তাক মাৰিলেক। আমৰা তোমাৰ লগত বিবোধ নাকৰি আমাক ধর্লপ্রাৰ দেও, আমৰা আপনে তোমাৰ ছাৰিয়া যাই।" এহি বুলিয়া আমাৰ লোক দহিতে বিৰোধ নাকৰি বুলিয়া দৌগদ্ধ কৰিলেক। একণা আমাৰ লোকে বাস্কাতে কহি পাঠাইলেক। ইয়াক শুনিয়া আমৰা বিচাৰ কৰিলাম, মগোলে আমাৰ দেশক বিনাযুদ্ধে লৈছে। অধন আমৰা মাৰিয়া লৈলাম। আমাৰ এহি কীন্তি চক্ৰ দিবাকৰ লাগিয়া ৰহিল। আৰু মোগলৰ লেজি বহুত ঘিৰাইলেক, ইমাক নামাৰিয়াও মাৰিলাম। আৰু আথেৰ পাৎদাহী সহিত আমাৰ বহিবাক লাগে। এতেকে আমাৰ লোকক ছকুম কৰিল তামাক ধর্মপ্রাৰ দেউ, আমাৰ দেশ ছাৰিয়া যাউক। এতেকে উমৰা আমাৰ লোকত হত্তে ধর্মপ্রাৰ পায়া নিকলিয়া গৈল। সকলো লোকত আমাৰ কীন্তি ৰহিল যে ৰাজ্যও সকলো লোকক জ্যিউ দান দিয়া চাৰিয়া দিলেক।

তাৰ পাচে আমৰাও ৰান্ধাৰ হতে নামিষা আপনাৰ বেহাৰ-পাট দেশ অ। ফিলাম। পৰ্ব্যত্ত আমৰ। গাই সাথ দিছে, যাবে। যেমনে মগোলক মাৰিলেক তাক তেমনে বা দিলাম। আৰু যে মিত্র প্রথে মাজুম-খাঁ। দেশ সন্মাণিছিল সে পথত পৰ্ব্বত্থানৰ গড় ক্ৰিলাম। আৰু বা বে ঠাই যে ছিদ্ৰ আছিল তাকো। মাৰিলাম। ইহাতে ঙ্নিলাম যে মাজুম-খা ওৱাহানীক গড়গাঁও হতে আসিল এতেকে আমৰা ৰাতা-ৰাতি ঠাই-ঠাই গডত লোক দৰ্ভাব বসাইলাম। আৰ মাৰ্জুম-খাঁয়ে৷ খবৰক চাৰ পঠায়৷ যত সা-সন্দে পহিলে আহিছিল সে স্মান মাজুম-খাৰ নাহি। ইহাতে আমাৰ বহুত ভ্ৰষা হৈল, যে এবাৰ আসিয়া সলাহ নাকৰিলে লডিব। তাত আমাৰ চাৰে আসিব। কহিলেক যে ''মাজুম-খঁ। শৰণাপনু নাপৰ। পৰিয়া নাৱে ভটীনাই বৰিতলা গল। এ খবৰ হকিকত জানিৰাক আমাৰ। মনুষ্য পঠালোঁ। বৰিতলাক তাঞি আসিয়। কতিৰেক যে ''মাজুম-খাঁ। মৰিল; দলাল-খাঁও সমতে কৌজ সহিতে চকাক লাগিয়। পেল। আৰু দলাল-খা আমাক বছুখ দিল্লসা কৰিব। পঠাইছে। এতেকে আমৰ। সলাহেৰ কাৰণ তাৰ ঠাই চকাক লাগিল। আমাৰ পৰম আপ্ত শীকৰি-কিশোৰক উকিল পঠানা দিলি সলাহ হৈবেক। আমাৰ বিপত্তি এৰূপ হৈছিল, वाष्ट्रका शिटलक।

তোমাৰ এক বাদুলি ফুকন নিদানত বিগাৰ কৰিলেক। আমাৰো এমন অনেক নফৰে আদি-অস্থে বিগাৰ কৰিলেক। মোন আপোনাৰ ধৰ্ম্মবল আৰু স্থি ধৰ্মাৰাজাৰ সৃহাই বলে এ ঘোৰ বিপত্তি তৰিয়া তোমাৰ হেন মহা- ৰাজা পূৰ্ব্বাপৰ মিত্ৰতাক পাইনোঁ। অধন ঈশ্বৰে তোমাৰ আমাৰ ভালে কৰিবেক। যেমনে দুখ গোল তেমনে স্তুখ হৈবেক।

এঠাইৰ সমাচাৰ শ্ৰীগোপালচৰণ ও শ্ৰীকানাই ও শ্ৰীভকতচৰণ, ও শ্ৰীৰামচৰণ, ইমৰাএ কহিবেক । ইতি শক ১৫৮৫, তাৰিধ ৫, মাসে ভাজ । ১৪৪ ॥

জয়ংবজসিংহৰ পৰা প্ৰাণনাৰায়ণলৈ পত্ৰ ।-—শ্ৰীশ্ৰীজয়ংবজসিংহ মহাৰাজাএ পুনৰ্বৰাৰ ৰাজা প্ৰাণনাৰাণৰ ঠাইলৈ দি পঠোৱা পত্ৰ ।——

স্বস্তি সকল মহলালিজিত কলেবৰালজ সংগ্ৰাজনী,কুৰ আলয়ণ বৰ তাটিচত দ্বিজদেৱ মহামহিম শ্ৰীশ্ৰীমৎ কমতেশ্বৰ বাজ মংগাদাৰ চৰিত্ৰ বিচিত্ৰিত গুণ সমুহেমু ৷——

সৌহার্দপূর্বক লেখনং প্রাোজনঞ্চারে । এগাত আমাৰ সমস্তৰে কুশা।
ৰাজা প্রাণনাৰায়ণৰ বুশল নিবস্তৰে চাহিল। পৰং তুমি যি পত্র লেখিলা
উকিলৰ মুখেও যে কহি পঠালা তাক শুনি আমি পৰম সভােষ লভিলাে।
আৰ তুমিৰ প্রীতিৰ কাৰণ যি লিখিলা লেখিবাক পােৱা । কিন্তু প্রীতিগােটি
আজিব নহই, পূর্ব্ব ধনি বিশুসিংহৰ দিন হত্তে এই প্রাতি গােটি চলি গৈছে।
এখনাে আমি সেই শ্রীতিতেসে বহিছি । যেখন তােমাৰ ভ্রানাথ কাজি
হাজােক আসিল, সি আমাত ভাৰসা নাদিয়া বঢ়াই লিখিলেক । সে কাল্পে
যি খানি তােমাৰ আমাৰ অপ্রীতি হৈল তাক আমিও মনে এবিছি: তােমবাও
মনে কিছু ওপাহ নাকৰিবা । ইদানীক তােমাৰ আমাৰ যেমনে অভেদ প্রীতি
গােট হয় তেমন খান কৰিবা ।

আৰ দেখ তুমি যি জয়নাৰায়ণৰ মকৰ্ণবজৰ কাৰণ কহিলা কহিবাক পোৱা। কিন্তু পূৰ্বত তাক আমি বিজয়পুৰত ৰাজ। কৰিন বুলিয়া কবুল কৰিছি। এতেকে আপোনাৰ পূৰ্ব কবুলক সাফল কৰিয়া তাক আমি ৰাজা কৰিলোঁ। তথাপি সি আমান লোণহাৰাম কৰিলেক। এতেকে সি কবুল কৰিছিলে, সমস্তে তাৰ এই হৈল। আমিও তাক পৰিত্যাগ কৰিলোঁ। এতেকে তোমাৰ দোসমন হৈলে আমাৰো দোসমন, আমাৰ দোসমন হৈলে তোমাৰ দোসমন । সিটো অপুনিতিৰ কাৰণ, ইহাক সানি তুমিও আদৰ নকৰিবা । পৰং তুমি যি ৰাজ্যচুত নহৈবাৰ উদ্যম কৰিবৰ কাৰণ কহিলা কহিবাক পোৱা ৷ কিন্তু সূৰ্য্যক ৰাহুএ আগ্ৰহণ কৰিবা এই, তথাপিতো সূৰ্য্যৰ পুনৰ প্ৰকাশ নাকৰে ? এতেকে আমিও বলা-বল জিজ্ঞাসা কৰিয়া যতন কৰিছি, তুমিও ইহাক লাগিয়া যতন কৰিবা ৷ বিশেষ অগ্নি, বায়ু, সংযোগ হয়া যেমন তুণসকল দহি চনু কৰে, তুমি আমি তেমলে প্ৰীতি হৈলে শক্তক দমন কৰি নই কৰিবাক পাৰি, তেমনখান কৰিবা ৷ আৰ তোমাৰ মঞ্চলৰ বাৰ্ত্তা আমৰ৷ পাই থাকিম, আমৰাৰে৷ বাৰ্ত্তা তুমি পাই থাকিবা ৷ এমত পথগোট যেমন ছেদ নহয় তাহা কৰিবা ৷

আৰ তোমাৰ অৰ্থে সন্দেশ,—গজ্পন্ত সন্তব মুক্তাএ সুৱৰ্ণ গ্ৰন্থিত বাধৰ পাতা সোণৰ টেমি ১. ভদ্ৰস্ত ১৯ খান ∤ শক ১৫৮৫, ২৬ ভাদ। ১৪৫ ।।

জয়ংৰজসিংহে দিয়া উক্ত পত্ৰৰ সামৰণি অংশ।——এই পত্ৰৰ লগতে লেখিছিল পৃথকে, পূৰ্ব্বাপৰ দশাযা।——

শূীশূীমত স্বৰ্গনাৰায়ণদের মহাৰাজ। গজসন্তুর ৰাজাধিৰাজ আছিল।
পূৰ্নে পৈড়, পশ্চিমে গৌড, দক্ষিণে কথাজ, উত্তৰে লালু যাবত্ তাবত্ ৰাজাধিৰাজ আছিল। তাঞিৰ দুই পুত্ৰ হৈল। এক পুত্ৰক পূৰ্বে লাণ্চা দেশত
থাপিলে এক পুত্ৰক আসাম দেশত থাপিলে। দাদোৰ বেটাক ৰুখাজ দেশত
থাপিলে। কেই কাল হলে আমাৰ অন্যোজন্যে প্ৰীতিগোট আছিল। পাচে
শেষ কালে যৱনে অতিক্ৰম কৰিলে কাৰণ আমি তোমাৰ খবৰ নাপাঞো।
ইদানীক যেমনে প্ৰৰ পাঞো তেমনখান কনিবা। যাতো তোমাৰ নজিকি
গোপালচৰণ প্ৰমানক্ষ। ১৪৬॥

প্ৰাণনাৰায়ণৰ পৰা জ্বংবজ্ঞ সিংহলৈ পত্ৰ।——মহাৰাজ প্ৰাণনাৰায়**ে স**্তাদেৱ জ্বংবজ্ঞ সিংহলৈ দিয়। পত্ৰ ।——

ষ্ঠি জ্যাঘোষ কুলীষনাদ তুলি পুৰকৃত চাম্বাদ বপুষোট। বদন্ত দুৱাতি-ৰাম অপুতি কায়ানুজ শস্তৱ ৰজ্যংবজ্ঞতিম-জ্বন সৰ্ব স্তভ্ৰ বৰাৰোহ স্থবিব জ্যিৰ স্বৰন্ত মজল গভিৰ বেদিগজ্পাম হিৰকৰ হাৰ হামকাস কৈল্যাণ কুল্-কুল কপুৰ বোত কলবোত বিমল দিগ্তলয় গিয়মান মুসলোসিত সিত ভুজ্জ ভুজভূষণ কঠি কৃপাণনিংক পণিপাত নিৰ্যাদ হবিকট ক্লাইক্ষাণুৰোছিৰ মিলিত সাজ সিলুৰম্লি বানাত পৰিনিসিলিত বিপুল কুমুদ্কানন ব্ছ পৰাক্রমণাভিভুজ নমদবিদ্র মৌলিমান-মৰিচিৰাজিনিৰজিত চৰণ সমৰশিমভিম পৰাক্রম সদাচ্যাহাত মহামহিম সৌমাৰ নৰনায়ক ৰাজাধিৰাজ শ্রীশ্রীমৎ স্বর্গনাৰায়ণ দেৱ জয়ংবজাসিংহ বিষম সমৰ জাগৰুক পুচওপ্রতাপেষু স্বস্তি স্বধ্যং সাভিমতসাবে দয়ত ভব্যনীহ ভবতাং তিম্বিহামহে।

পৰফ তুমি যে পত্ৰ লেখিলেন আৰ উকিলৰ মুখে যে কহি পাঠাইলেন তাক শুনিয়া পৰম সন্তোষ হৈলাম। আৰ পূৰ্বেৰ প্ৰীতি কণা যে লেখিছ সে তোমাৰ আমাৰ সহজ প্ৰীতি আসিতেছে তাত তুমিও আছ আমৰাও আছি। আৰ মধ্যত যে ভৱানাথ কাজিৰ কণা লেখিছ তাঞি আমাক ভাৰষা নাদিয়া বঢ়াই লেখিলেক সে কাৰণ যেখানি তোমাৰ আমাৰ অপ্ৰীতি হৈল তাক আমিও এৰিছি তোমৰাও মনে কিছু ওণাহ নাকৰিবা। এ ভালাই লেখিছ। তাঞি আমাৰ নকৰেসে এতেকে তোমাৰ নকৰত হত্তে হৌক বা আমাৰ নকৰত হত্তে হৌক বা আমাৰ নকৰত হত্তে হৌক বা আমাৰ নকৰত হত্তে হৌক বাত অপ্ৰীতি হয় তাক তোমৰাও বুজিলাম। এতেকে সে লেখ নকৰক আমৰাও চাৰিলাম তোমৰাও চাৰিবেন। আৰ যে লেখিছ ইদানীক তোমাৰ আমাৰ অভেদ প্ৰীতি হয় যেন তেমন খান কৰিবা। এ লিখিবাক পায়। এতেকে তোমাৰ মানুহ লেখা-পঢ়া লৈয়া আমাৰ ঠাই আসিবেক, আমাৰ নানুহে। লেখা-পত্ৰ লৈ তোমাৰ ঠাই জাইবেক। এই ধাৰণে দুওঁ ঘৰৰ মানুহ গতাগত কৰিলে উত্তৰোত্তৰে তোমাৰ আমাৰ প্ৰীতি বাঢ়িতে যাইবেক। ইহাক লাগিয়া আমৰাও যত্ন কৰিতে ৰহিব তোমৰাও বৃদ্ধ কৰিবেন।

আৰ যে জয়নাৰায়ণৰ কথা লেখিছ তাক জানিল। আমৰাও তাক প্ৰথমে লোৱা দিছিলাম। তাঞি না আমাৰে কামতে আছিল। এতেকে তোমাৰ তাক বেমনে পৰিত্যাগ কৰিবেন আমৰাও তাক তেমনে আদৰ নাকৰিব। আৰ যে লেখিছ তোমাৰ দুসমন হৈলেও আমাৰ দুসমন আমাৰ দুসমনেও তোমাৰ দুসমন সে মনে হয়, ইহাক কাৰ্য্যৰ গতিএ জানিবেন।

আৰ আমৰা যে উদাম কৰিবাক লেখিচি তাত যে তোমৰ। সূৰ্য্যক
দৃষ্টান্ত দিয়া লেখিচ ইহাক শুনিয়া, বহুত সন্তোম হৈলাম। তোমাত হন্তে
সবে পুৰুষাৰ্থ হৈবেক। আৰ যে লেখিছ আমিও আপনাৰ বল জিজ্ঞাসা
কৰিয়া যতন কৰিছি তুমি ইহাক লাগিয়া যত্ন কৰিবেন। বিশেষ অগ্নি,
বায়ু, যেমনে এক সংযোগ হৈয়া তুণ সকলক দহি চনু কৰে তেমনে তোমৰা
আমৰাও একলাগ একগ্ৰীত হৈয়া শক্তক যেমনে হ্লাস কৰিবাক পাৰি তেমন-

খান কৰিব। এ উচিত লেখিছ । আপনাৰ বলাবল বুজিয়া দেশ-কাল জানিয়।
শক্তৰ ছিদ্ৰ জানিয়া যেমনে তোমাৰ আমাৰ এক বাক্যতাএ উদ্যম কৰিব তাক
ঈশুৰে নিবাহ কৰিব। তেবেসে দুও ঘৰে যণ পুতিঠ। সুখ সম্ভোষ পাইব।
ইহাক জানিয়া আমাৰ। তাৰ উদ্যোগতে আছি আৰ তুনিও তেমনে ৰুৰিয়া
খাকিবেন।

ì

আৰ যে লেখিছ তোমাৰ কুশল কণা আমৰা পাই থাকিব। আমাৰ কুশল মঙ্গল তোমৰা পাই থাকিবেন। এনত পথগোট যেনতে ভেদ নাহয় তোমত তাক কৰিবেন। এ বছত উত্তন লেখিছ। আমাৰো ননৰ এহি বাঞা। তাত পথে সন্ধটেৰ কাবণ যাইতে আসিতে ননে সংকোচ কৰে আৰ তোমাৰ যোগ্য বস্তু আমৰা দিয়া পাঠাইবাক নাপা। আমান যোগ্য বস্তু তোমৰাও দিয়া পঠাইবাক নাপাইয়েন আৰ মানুহও কেও গতাগত কৰিবাক নাপায়। বছত সন্ধানেসে বছত সংকোচেসে এক শাদ মানুহ খানি আসা যোৱা কৰিছে। এহি কথা তোমাৰ আমাৰ শক্রয়ে শুনিছে ইহাতে আবাে লােকে গতাগত কৰিবাক অধিকাে সংকোচ কৰে। এতেকে আমাৰ ননে দৰক্ষক পােচচাড়া দিয়া পাহাৰ তুলি দিয়া যদি পথগােট চলাইবাক পাৰেন ঝাবে-জন্মলে, তেবে নিসন্দেহ হুৱা মানুহ গতাগত কৰিবাক পাবে। এগােট হৈলে তোমাৰ আমাৰ সকলাে কথা-বার্তা হয়, যেননে চাহি তেমনে কৰিবাক পাবি। এতেকে ইহাক লাগিয়া তুমিও যত্ন কৰিবেন আৰ আমাকে৷ লেখিবেন।

স্থাৰ সকল সমাচাৰ শ্ৰীপৰমানল শৰ্মা ও শ্ৰীগোপালচৰণ ও শ্ৰীৰাম-চৰণ ইহাৰাৰ মুখে জাত হৈকেন। যেমনে তোমান কুশল-বাৰ্ডা আমৰ। তৎ-কালে পাই তাক কৰিবেন। আৰ গৱ-চিহ্ন তোমাক লাগিয়া মুক্তা দুই. মৰজাই গোটে বায়ন ৫২ আৰ কাপৰ ৪ চানি, পগেৰা ৪ জায়। ইতি শক ১৫৮৫, তাং ২০ ফাগুন। পালেহি তথা শক্ষ শেস বৈশাগ। ১৪৭ ।।

চক্ৰংবজসিংহৰ পৰা প্ৰাণনাবায়ণলৈ পত্ৰ ।—-স্বৰ্গমহাৰাজাৰ ৰাজ্ঞ। প্ৰাণনাৰায়ণলৈ প্ৰতি লেখা ।—

স্বস্তি নিখিল মঙ্গলালিন্সিত কলেবৰ পৰম গণ্ডীৰ বীৰবীৰ বিবিশ বিশ্যা-বিদ্যোতিতাস্থস্কৰণ দান মান বিচাৰণ সম্যোঘিত নানা দেশস্থিত বিদ্যুত প্ৰবৰ জনপুৰৰ তপোনল জ্বাল সংশোগিত ঋপুনুল গুচণ সতত মনোৰত দিগান্তৰ গতাতিসয় মহামহিম শ্ৰীশ্ৰীমৎ কমতেশ্বৰ ৰাজা মহোদান মহানুভাৰ চৰিত্ৰেমু— সৌহার্দপূর্বক লেখনং প্রয়োজনঞ। এথা কুশল। তোমাৰ কুশল সর্বদা চাহি পবং তুমি কহি পঠাইছা বোলা স্থবাঞ্জৰে বঙ্গালৰ লোনই লাগিছে। স্থবাএ বঙ্গালক মাৰি কুৰিদিনৰ পথ হোঁহোঁকাইছে। আৰু দাউদ-খাঁ পৰিল মাৰ দিলেল-খাঁ যায় খাইছে আৰু পাৎসাও দিল্লীৰ পৰা আগৰালৈ আহিছে। এইখান কহিছা। এতেকে পাচত কাৰ ভক্ত জ্ব ইচাকতো নাজানি আৰু বুলিচা আমিও গঢ়-খাৱৈ পুষত্ত্বে কবিছোঁ, তুমিও গঢ় বান্ধা লোক মুলুখকৰো মহলা কৰা হয় বুলিবাক পাবা। কিন্তু বাবেকাদি দেৱতাৰো ভঙ্গ জয় আছে। একবাৰ ঘাটিছোঁ বুলি নেকি সামি যত্ত্ব নকৰিম আৰু সিটো একেবাৰেসে আমাক এমত কৰিছে তাক আমি বাৰন্ধাৰ যেমত কৰিছোঁ তাক তুমি আপুনি সমস্তবোৰ জানা আৰ শ্বীগোপাল,চৰণক পঠালোঁ সি মোৰ ঠাই নপছছিলেহি। তাক পথত পাণবলীবাই কাচিছে বুলি শুনিছোঁ। এতেকে ইহাকে চাই আমিও অধিক কৰি মানুহ নপঠাইছোঁ। আৰু সি ঠাইৰো অধিক আসিবাক নালাগে। আৰু বাকী সমাচাৰ যি হয় শ্ৰীভীমা ও শ্ৰীনন্দন কহিবেক। ইতি শক্ত ১৫৮৭, তাং ২৪ মাঘ। ১৪৮।।

প্ৰাণনাৰায়ণৰ পৰা চক্ৰংবজিসিংহলৈ পত্ৰ ।—ৰাজা প্ৰাণনাৰায়ণৰ লেখা স্বৰ্গমহাৰাজালৈ অনা এইখান।—

আৰ যে লেখিছেন তোমাকে। মগোল বছত দুঃখ দিছে ইহাক শুনি আমি বছত সন্থোষ পাইচি। এ উচিত হয় আৰু তুমি সমন্তে জান আমৰা যেমনখান কৰি কিৰিয়া আপনাৰ ৰাজ্য নৈয়। যেমনখানি সন্থোষ পাইছি এমন সন্তোষ তোমৰাও একখা ভনিয়া পায়। থাকিবেক । আৰু তাকেসে মিত্র বুলি, মিত্রৰ দুঃখেৰ সময় দুঃখ পছচে জখেৰ কথা ভনিলে সন্তোম ছই। আৰ মগালুৰ সময় তোমাৰ দুক্ষে যে আমৰ। দুক্ষি হৈছিলি তাক যে প্ৰশংসা কৰিয়া লেখিচি ঈশুৰে যদি আমাক একবাৰ ঘটাইচে বাৰশ্বাৰ নিকি এমত হৈবেক।

>

ই ভালই লেখিচ তুমি নিকি নাজানা কাল বলৱন্ত, যি কিছু হৈছে কালক্রমেই হৈছে। কালকহে যতি দুক্ষ কৰিব লগা. ইয়াক আক্রমণ কৰিবাক
কেহো নাপাৰে; কিন্তু সেহি কাল ফিৰিলে সময়ত অৱলেও বলৱন্তক
সবে কৰিবাক পাৰে, এতেকে যে লেখিচ শক্রকে যেমনে হ্রাস কৰিবাক
পাৰি তেমনখান যত্ন কৰিবা যেন শক্রেরে ছিদ্র লখিবাক নাপাৰে।
এনীতি লেখিছা। এ মর্থত আমাৰো এছি কথা। আৰ তোমাৰা আমৰা
এক হৈলে শক্রএও কোনো অৱকাশ নাপাইবেক। আৰ তোমাৰা আৰ
আমাৰা সময়ত শক্রৰ ছিদ্র পাইব। এতেকে তাক লাগিয়া যত্নে ৰহিব।
আমাৰ ফতেপুৰ নামে পৰগনা যে মগোল খালিচা কৰিয়া স্বাধীন কৰিছিল
সে বশ পালিয়া তাকো আমাৰা পেড়ায়া লৈলি অখন তাত স্বাধিন হৈব।
ইহাতে মিত্রেৰ উপচয় শুনিয়া তোমৰা যেমত সন্তোষ পাইবেন আৰু তোমাৰো
যে সকল পৰগনা মগোল স্বাধীন কৰেণ তাকো তোমৰা চোড়ায়া লৈয়া লেখিলে
তেমনে আমৰাও সন্তোষ পাইব। অধিক কি লেখিম আপুনি সমতে জানা।

এ পত্ৰ আগে শ্ৰীঅৰ্জুন শৰ্মা শ্ৰীগোপালচৰণৰ হাতে দিছিল তাঞি নপ্ৰছিল কাৰণ পালেহি। ইতি শঁক ১৫৮৮, তাং ৫ মাঘ। ভীমা ও নন্দে অনা এই পত্ৰ। ১৪৯ ।।

চক্ৰংৰজিসিংহৰ পৰা প্ৰাণনাৰামণলৈ পত্ৰ ।—বেহাৰৰ ৰাজা প্ৰাণ-নাৰাণক প্ৰতি চক্ৰংৰজিসিংহ মহাৰাজাত্ৰ দিয়া এই লেখা।—

এখা কুশল । তেনাৰ কুশন সৰ্ববদা বাঞ্চি। পৰং তোমাৰ লিখ আনিল। সমাচাৰ প্ৰীতপূৰ্বকে জানিলোঁ আৰ দেখ মগোলে মিত্ৰৰঙ্গাৰ আমাক যেমনখান কৰিছে আমিতো তাক তেমনখান কৰিবাক নৈ পাৰো। ইদানিক আসি কাল উপস্থিত হৈচেহি। এতেকে গুৱাহাটীত যি কিছু লোক-জন আছে ইহাক মঞি ধৰো, মিত্ৰ ৰজাৰ সীমাত যি কিছু আছে তাক মিত্ৰ ৰাজাই ধৰক।

আৰ বাকী সমাচাৰ শ্ৰীভীমা ও শ্ৰীনন্দনেৰ প্ৰমুক্ষে জ্ঞাত হইবা। ইতি শক ১৫৮৯, তাং ২৮ শ্ৰৱণ। ১৫০।!

একাদশ আখ্যা।

बामितिः इब यमम बाक्रमण।

_ 4

ৰাজপাটত চক্ৰংৰজিগিংহ স্বৰ্গদেৱ।—কাত্তিকত, বুদ্ধবাৰে, শক ১৫৮৫, তেবে জয়ংবজ ৰাজাৰ পত্ৰ নাই, অৰাজক ভয়ে বাঁহগৰীয়া বুঢ়াগোহাঁই, বাৰু-কীয়া বৰগোহাঁই, কেন্দুগুৰিয়া বৰপাত্ৰ-গোহাই, ৰজাৰ শহুৰ চেংধৰা বৰুৱা, ৰুঢ়াগোহাঁইৰ পিতৃ বাঁহগৰীয়া ফুলন, ভিতৰুৱাল গোহাঁই, এইসকলে আলচি ৰাজাৰ দদায়েকৰ পুতেকক চাবি° বজাক মূৰত তুলি আনি মহাৰাজাৰ আঞায়ে ৰাজা পাতিলে। শ্ৰীশ্ৰীচক্ৰংবজ মহাবাজা হ'লত পাচে দোৰ্বেগ দ'লৰ গাৱতে থাকিল। ৰস্তম-বেগ ভটিবাই গুৱাহাটীত ৰচিদ-খাঁত কলে, বোলে, ''যি ৰাজালৈ বঁটা-বকচিচ্ দিলে সি ৰাজা মৰিল। এখন আমি কি কৰিম?" পাচে ৰচিদ-খাঁয়ে বোলে, ''ৰাজাৰ ভাই ৰাজা হ'ল; আত তিনু আছেনেকি ? সই ৰাজাকে দেগৈ।'' পাচে দোৰ্বেগ, ৰন্তম-বেগৰ লগত দিলাল-খাঁয়ে বাঁহবৰীয়াকে, গদাইকে পঠাই দিলে। নিহঁতক কোৰেখনাত থৈছিলে। নোতোলে দেখি ৰাজমন্ত্ৰীয়ে মনেক মন্ত্ৰণা কৰি চান্দত ⊍ক বুজাই উচ্চত সিংহাসনত বহুৱাই আঠু পোনকৈ দুই চৰণ দলিচাৰ ওপৰত থৈ ঠিয় হব নালাগে হেন কৰি নবাবৰ উকিলক বাজতে ৰাখি পাৎসাৰ দুই অহদিক জ্বলানুখতে ৰূপৰ শ্ৰায়েৰে ৪০০ সোণৰ মোহৰ দিয়ালে মাধ্চৰণৰ হাতে. पार बाजमधीरत वहरन এইখান কব দিলে, বোলে, "⊌बाञ। ঈশুৰ ব্যতিৰেকে কাক সেৱা কৰে? যি কাৰণে উদয়গিৰি ৶ৰাজা ঈশুৰাংশ বিভৃতি, অন্তণিৰি পাৎসাও ঈশুৰাংশ । এতেকেহে দুই জনৰ স্নেহানুৰূপ চলিছে। এতেকে বৰলোকৰ বিৰূপ সন্মান তাকে কৰিব লাগে। মহাৰাজাও লেচাঞ্চত আছে। এইৰপে অনেক কথা-বাৰ্তা কৈ দুই অহদিক ৶ৰ আগক নিলে ৷ি সিহঁতে ⊌ক সেৱা নকৰি তচমিল কৰি বঁটা-বকচিচ দিলে। পাচে ৰাজমন্ত্ৰীয়ে পাৎস বকচিচ্ ৮ৰ আগত স্ত্ৰণৰ শ্বাবেৰে দিলেনি। ৮ও দুই হাত মেলি ধৰি থলে বিজমন্ত্ৰীয়ে পুনৰ্কাৰ পাচফালে আত্ৰাই থলে বিপাচত সিসকল কটকীকো ⊌ৰ আগ কৰিলে, আগত থৈ ৰাজকথাকো ৰাজমন্ত্ৰীযেহে নিশেষ কৈছিলে। আৰু ৮ৰাজা বোলে, ''মোৰ বেটী, তিনি নাথ টকা, নৱৈ হাতী. লোকজন নাৰাখিবৰ কাৰণেহে দিলোঁ। এখন লোকজনকে। নাপালোঁ, আৰ भीभनारका नालाला। এই বুলি এক निशा पि ठक्क मनीरक, मनाउन्रक দোর্বেগ, ৰস্তম-বেগৰ লগত পঠালে 🖟 সন্দেশ দিলে—গান্ধ ১০টা. কটাৰ ২০ খন, সোণৰ দাবেৰে ফণী ২ খন, হন্তীদন্ত ৬টা । ১৫৮৫ শকত ৯ পুহ ৰাজমন্ত্ৰীয়ে পাৎসাই অহদি উকিল সহিতে বিদায় দিলে। ১৫১॥

পাৎদালৈ আহোম কটকী ৷—পাচে আমাৰ দুই কটকীয়ে ৰাজমহলত নাও থৈ ৭ মানুহ ৰবীয়া থৈ পাৎসাই বাহেগড়িত চড়ি, আগৰাত ৪ দিন बहि निही भारतिय । भारतास अधानेस क्रान्ड शांत-यानि नवावन হারলী যমুনাৰ নিকটত আছে, যি যুদ্ধক গৈছিলে, তাৰে হারলীত তুলি খলেনি। गनाज्य कठेकीरस पार्तिश, बखय-विशेष खाटन, "आगि गुम्मिन"; क्यान আহাৰ ব্যৱহাৰ কৰিম ই জাগ্যাত?" পাচে দোৰ্বেগ যাই দেৱানত জনাই **लाक्ज**न जानि यमुनाव निक्षेठ मुङ क्षेकीरैन जिल्ला जिल्ला वाला कि দিয়ালে। ' দুই দিনৰ পাচত দেৱানে নিদ্ধা দিলে। দুই কটকীক চাউল ৬০০ মোন, মেহি চাউল ৮০ মোন, মুও ৪০ মোন, কলা ২০ মোন, মচুৰ २० भान, भार ७० भान, थिछ ४० भाव, बालुक ৮ भाव, शानि अनि ४ দেৰ, হিং আদদেৰ, আদা ১০ দেৰ, গাখীৰ ৮ নাঠি, লোণ ২০ মোন, চিনি ২০ নোন, তেজপাত ১ ভাৰ, টাটৰ ৭ পাৰ্চি, বিলাতি পাণ ৮ পাচি, হৰিণ। ৩ টা। তাত পাচে পাৎসাৰ সিদ্ধা পাঞ্চ দিন অন্তৰে দিলে। ৫০০ ৰূপ লোকজনক ২০০ । তাত পাচে ৮ দিনৰ অবসানে আমাৰ দৃই কটকীক পাৎসাৰ ছজুৰ কৰালেনি ৷ পাৎসাও তভাৰ ওপৰে বহিছিল ৷ তজুৰ তলে ित्र वन्त्रभाव नाटम পाष्मान माहित्म खुवर्गव नार्याहि थवि काफव-थे। त्मबान আছিল, বামে উজিৰ। সেই ক্ৰমে ৰাজপুতৰ ৰাজা বামে বশমন্ত্ৰিংছৰ ধাৰা, তাৰ পাচ ৰাণা হাডো, বাবহাজাৰী, সপ্তহাজাৰী। তাৰ পাচে ৬, তাৰ পাচে α , তাৰ পাচে ৪, তাৰ পাচে ৩, ২, ১, এট ক্লমে অমাতাবৰ্গ, হাতী, যৌৰা, চিপাহী, বলুক-দাৰী, দালী, ধণুকী, পাঞ্চাখীয়াৰ সহিত চিত্ৰ-বিচিত্ৰ লালজৰ্দ্ধ কৰ্ণটি ফটিক, নানান পাগৰে লচিত দুৰ্গ, আলি, তক্ত, অভ্যন্তৰতে পকা পাথৰৰ গৃহ, তাহাত ভ্ৰবৰ্ণৰ পত্ৰ। কৰি ঠাই ঠাই কাম কৰিছে 🖟 চিত্ৰ-বিচিত্ৰ সিভিটিক আমাৰ কটকীক দি খেটালোঁ। তক্ত বাহিৰে ৭ আলি হৈ চতভিতি সমস্ত লোকে আছিল। সেই সমকত দুই উকিলে আশীৰ্বাদ किं शेंठ केंद्रियादि थाकिन। ১৫२॥

স্বৰ্গদেৱলৈ পাৎসাৰ উত্তৰ ।—পাচে পাংসাও শ্ৰীশ্ৰীদিন্নীৰ পতি শ্ৰীশ্ৰীযুত মহাৰাজা শ্ৰীযুত আমীৰ-অন্-উন্বাও আলমগাঁৰ পাৎসা পত্ৰ গুনিবোলে, "কোঁচৰ গীমনাত কৰি আনাৰ নদি বলাকৈ লৈছে মই এৰি দিব দিম আৰ লোকজন যদি আমাৰ লোকে পাকুনি আনিছে তাকে। ছাড়ি দিব দিম।" এই বুলি উকিল নিদি লিখা এগনি দিলে আৰ পাণ তামোল খাব বুলি ১০০০ ৰূপয়। দি পঠাই দিলে দেৱানে চক্ৰকন্দলীকে, সনাতনকে দিন্নীৰ পৰা। আৰ

দুই উকিলক দুই যোৰ শুক্ল বঁট। জানা ২, পাগ ২, পটুকা ২ গচ, চিটি• পামৰু ২ খন, পেচগচ ২ গচ; পাংশাৰ ঠাই কিছু নিদিলে । পাচে চকাৰ ছাস্তা-খাঁ নবাবে দুই কটকীৰ লগত পণ্ডিত-ৰায়ক পঠাই দিলে ৮ ৰ ঠাইক। ৮৫ লিখাকে জামাযোৰাকে ওচৰলৈকে নি পত্ৰ শুনিলে।

ছাস্তা-খাঁৰ লিখা এই,----

ষ্ঠি সদুত্রস্থানিকতেন-নানাওণালংকৃত-নিজকুল-কমল প্রকাশ নৈক-ভাষ্ণৰ শুীযুত বুঢ়াগোহাঁই স্কচবিত্রেমু----

(मोहार्फ श्रेक्ट क्रांचन: कार्यक: आर्ज हे थारन मगरष्ठ कृत्रंग, मि थारनब কুশল লেখিয়া সভোষ কৰাইবা, আৰু তোনাৰ দুই উকিল স্নাত্ৰ ও চল্ল-কলনীক ⊌ৰ হজুৰ ভেজিছিল৷ তাত আনিও তোমাৰ কাৰণে উমৰাওৰ ঠাই লেখিছিলোঁ। উমৰাও তোমান ৮ক বছত মেহব-স্কেল কৰিয়া ভোমাব দুই উকিলক পাৎসাৰ হজুৰ ভেজিছিলে হ'ত তোমাৰ দেৱা-খেজমতত পাৎসাৰ তোমাৰ ⊍ৰ ওপৰ জেমত স্লেহ, জেমত মেহৰ তাক তোমাৰ দুই উকিলৰ মুধে জানিবা। আমাৰ উমৰাও তোনাৰ ⊍ৰ উপৰে বছত মেছ কবি এক যোৰা জমদাৰ শিৰপাও দিয়। আপোনাৰ এতবাৰী আদমি শ্ৰীপণ্ডিতবায উকিলক ভেজিছে ্ অতএব তোনাক লাগি লেখোঁ।, তুমিও ৮ যেমনে উমৰাও খোচহাল হয় তেমত কৰিয়া শ্ৰীপভিতৰাষক চিতাপে বিদায় দিবা। আৰু এমত ব্ৰাহ্মণ এমত পণ্ডিত তোমাৰ ভাগো। সে ৮তোমাৰ অনুকুল কৰিয়া যায়, ইহাক খোচহাল কৰাবা। তোমাৰ বহুত ভাল হব, ধৰ্ম্ম-কৰ্ম দুয়ো হব। আৰু পেচকচ বাদ হন্তা, ৰূপ । যি কিছু বাকী ৰহিছে তাকে। চমস্ত হাল কৰিয়া তাকিত পঠাই দিবা, দিৰজ কৰিবা ৱাধন ভাল নুই, আৰ তোমাৰ আমাৰ প্ৰীতি একলাসৰ কাৰণে আমাৰ দিল বছত খৌণ্ডে, তোমাৰ দিলতে। সি নেদেখোঁ। আজি ডেৰ ববিষ ছ'ল আমি ইখানক আসিলোঁ। তথাপি আমাৰ ভাৰুবা ছই জকাৰ নালিখাৰ কেনন তোনাৰ । আমাৰ একলাৰ আৰু দনিয়াইটো দুই প্রীতি-একলাদ বহে, কিছু নাৰতে। আমি যে তোমাৰ ভানকেহে ইছা কৰোঁ। আহাৰ লগত প্ৰীতি-একলাৰটো ভাল নোহে, আৰু আমি তোমাৰ ভালৰ কাৰেণেহে কহোঁ। পাৎসাৰ সেৱা-খেজমতেত দৰোস্ত কৰিলে তোমাৰ ⊌ আৰু বহুত ভালহে হব। অতএব পাৎসা বেমত তাক আপুনি জানা আৰ এমত কবিবা, যেমনে তোমাৰ নৰনাৰী, গো-ব্ৰাহ্মণ সুংখ থাকে তেমত কৰিবা. আৰ বাকী হকিকত তোমাৰ উকিল মাধ্বচৰণ ও পূৰ্ণানন্দৰ মুখতহন্তে গুনিব। বছত, কি লেখিন আপোনে জ্ঞাতা। ইতি সন ১০৭৪, তাং ২৯, শক ১৫৮৫ পালেছি। ১৫৩॥

ফুকনলৈ দিলাল-খাঁৰ পত্ৰ ।— আৰু দিলাল-খাঁৰ এই লেখা— স্বস্তি সৰ্বমঙ্গলানাং কৃতপ্ৰমপ্ৰিয়দশীঁ-বিজ্ঞাবৰ শ্ৰীযুক্ত ফুকন বা ওঁ গোহাঁই স্তুদ্দব্ৰেযু—

শীনবাৰ দিলাল-খ। নমা-দোৱা বিজ্ঞাপকারং ধর্মাদৃতঃ, এথা কশল । তোমাৰ দিগেৰ কশল লেখিয়। প্ৰীতি কৰিবা, পৰং তোমাৰ ৮ৰ কাৰণ আমি 🗸 দ্ৰগাতে যেমত উচিত স্থপাৰিচ লিখিছিলাম অনুসাৰে ⊌ অত্যন্ত কৃপানুভাবে সানুগ্ৰহে পূৰ্বে কৰাৰ জীউৰে চুৰূপ ও জবাও-জনবদ যে এনায়েত কৰিছেন দোর্বেগ, ৰস্তম-বেগ হজুৰহাল লৈয়া আসিতেছেন ইহাৰে। পৌচিলে । ⊌ৱে অত্যন্ত প্ৰণতি হৈয়া নৈবাদ জ্ঞাপন কৰিবা। আমাৰ দিগেৰ গদাই তোমাৰ দিগেৰ ভোৱানন্দ ব্ৰাহ্মণ কেহ ইহানাৰ সঙ্গে চলায়। দিছি। গদাইৰ হস্তে ⊍ৰ কাৰণ আনাৰ নিজ নফৰ হাল এক-জড়াও, ধকণ্কি একজড়াও পহঁছি, কৃষ্ণ এক পোৱাল মালা দিতে পাঠাইতেছি, পৌছিব। আৰ পূৰ্বহা ন লেখিছি হস্তী ও ৰজত যে পেচকোচ বাবত ⊍ৰ থানে তলৰ ইহাৰ ওৱাদ। সম্পূৰ্ণ হ'ল। যদ্যাণি বৰ্ঘাৰ কাৰণ, নওৱা হন্তী বনহনে নবীন আছিছে ইকাৰণ ইয়াৰ পৰিশোৰত ব্যাজ হৈছে, কিন্তু ৰজত আপনি আছিল। অথন উচিত আপোনাৰ ওবাদামাফিক হস্তী ও ৰজত যে নিয়মে পেচকচ কৰে বাকী তাহা পৰিশোধ কৰিয়া আপনাৰ পুত্ৰৰ ইখা হাল নেৰাওঁ ৷ আৰু নিয়নেৰ পেচকচ ব্যতিৰেক যে হন্তী ও কৃষ্ণ দ্ৰগাতে ৰাজা ইহানাৰ দঙ্গে চলায়া দেন. ইহাঁত ৰাজাৰ অত্যন্ত পুণুতি বিনয় ⊌ দৰগাতে জাপনু হব । ইতি. সন ১০৭৬. তাং ২২ বাইচা. মহৰম্, ইতি বাকী গদাই কহিব। আৰু তোমাৰ কাৰণ এক বাসুবন্ধ, প্ৰয়াৰ এক, চলায়া मिरा कि. (ओि क्रिया विकास क्रिया क्रिया विकास क्रिया क्रिया क्रिया विकास क्रिया क्राय क्रिया क्रिया क्रिया क्रिया क्रिया क्रिया क्रिया क्रिया क्रिय

দিলাল-খাঁটো ফুকনৰ পত্ৰ ।—পাচে তাক তুলি বিদায় দিলে, পত্ৰে এই——
স্বস্থি পৰমোদাৰ-গুণাৰ্থব-নিজকুলকমল-প্ৰভাকৰ-নৰ্দ্দদ্পখৰ্থব-ৰৃড়াঙ্গ-ললিত-কলেবৰনবৰ তাস্মি-দ্বীজদেৱজল্বিস্ম মহামহিম শ্ৰীপুত নবাব দিলাল-খা মহোদাৰচৰিতেমু—

সৌহাৰ্দ্বপূৰ্ব্বক লেখনং. প্ৰয়োজনক্ষ. এথা কুশল, তোমাৰ কুশল সৰ্ব্বদা চাহি; আৰু দেখ তুমি গদাইত কৰি কৈ পঠালা U বোলা U তোমাৰ ৶ক পুতি ৰস্তম-বেগ, দোৰ্বেগৰ হাতত বকচিচু কাটাবী ভেজিছে, তাক তুমি অত্যন্ত প্ৰণতি যুগুত হৈয়া ভ্ৰাপনু কৰাইবা। তমি কি নিমিতে কহিছা, কিন্ত আমাৰ কণলক বাঞ্চাহে কহিছা. এতেকে আমিও তোমাৰ বচনক ৰাখি যেমনে সাদ্ৰপৰ্ব্বকৈ লৈবাৰ नां रा जाक गमर् कविदनां, चाब शर्रा बखम-दिशं, प्रादंशिका मज्द प्रथा। আৰ তুনি যি হস্তী, ৰূপীয়াৰ কাৰণ ফ্ৰুহি পঠান। তাক আনি কাত্তিক মহিনে গদাইৰ হাতত ৰচিদ-খাঁৰ ঠাই লাখ নপীয়া ভেজিলো। এখনো ই অহাদিৰ সাতে চৌৱাল্লিস হাজাৰ ৰূপীয়া, চৌৱাল্লিস হস্তী ভেজিলে। মাৰ যি কিছ रुष्ठी, बुशीया बाकी बहिर्छ जांग जांगांग कबिर्छा । जियांब कबिरांक त्ना-পাৰেঁ যেখন তিয়াৰ হয় ইহাকো তেখন ভেজিম, আৰ ইনানো কি নিমিতে দিৰত্ব হৈছে, যাতে। সমস্তে লোক উত্থাৰ এই কাৰণেহে দিৰত্ব। আমি যদি দিবাক পাৰেঁ। তেবে আনাৰহে ভাৰ গুচে। ইহাকতো আমি জানোঁ, আৰু দেখ, তুমিও পূৰ্বৰ দীমনাৰ নিমিত্তে ৰচন বুলি গৈছা, সি যেমনে ৰক্ষ। পাব তেমত্রখান কবিবা। আৰু আমি অধিক কি কহিম, আপনি সমস্টে জানা। আৰ তোমাৰ অৰ্থ কস্তুৰী ২০, দম্ভাল ২, স্তুৱাগা গুৰি ১ সেৰ, কটাৰী ২০ খন। আব তোমাৰ কুশলাদি লেখিয়া সম্ভোষিবা। ইতি, শক ১৫৮৫, তেৰিক ৮, নাস ফাগুন। ১৫৫ ॥

তিনি গোহাঁইৰ বচিদ-খাটেন পত্ৰ ৷—–সনাতন চক্ৰকল্পলীয়ে নিয়ে **ৰচিদ-**খাঁলৈ তিনি গোহাঁইৰ এই লেখা—

এখা কুশল, তোমাৰ কুশল সন্বদ। চাহি। খোচাল হৈবাৰ কাৰণ

যি লিখিছিলা, কিন্তু পণ্ডিভবান ধাৰাণে নাছিল। ভথাপি আমি ভোমাৰ

বচনত ৮ চনবান হজুৰ কৰাইলোঁ। ৮৩ মেনন কথা-বার্তা হ'ল

তাক পণ্ডিভবার ছেক-কনলন মুখে জানবা । পৰং পূর্বাপ্রেও

নবাবসকলেও গুৱাহাটীত কথা-বার্তা আমাৰ হোৱা যাত্র, এখনো সি ঠাইৰ

কার্য্য-কামৰ ভাব ভোমাৰ ওপৰে, ই ঠাইৰ কার্য্য-কামৰ ভাব আমাৰ ওপৰে।

ঘতএৰ ৮ বেননে খোচবাল হল, তেনন কৰিলা, ভুমি বিশোন মন বিবাৰণ

গোঁট হল, কিবা কাম তাল হয়. কিবা চূলা হয়. ইহাকতো নাজানি। এতেকে পূৰ্বধাবাণ গোটাহে তাল, ইহাকে আপুনি জানা। আৰু হন্তী কপয়াব কাৰ্য্য যে কাইনা হাঁ কহিবাক পোৱা: কিন্তু যি কিছু হয় আমি আগুৱা দিছোঁ। আৰ যি কিছু দিবলৈকে। আহে তাকে। আনি থকাণা হৈলে দিব। ইহাত কিছু অসন্তোষ নকৰিবা। আৰ বাকি সমাচাৰ যে কিছু হয় তাক উকিল-সকলে জনাইবেক। বুঢ়াগোহাঁয়ে সন্দেশ দিয়ে,—গান্ধ ১০, কিন্মিজি কতিপ ৫, কটাবী ১০, ঝালুক ৬ টোপা, হন্তিদন্ত ২, ডুবাকাঠ ২ সেব। বৰপাত্ৰ গোহাঁইৰো গান্ধ ৪, কিন্মিজি কতিপ ২, কটাৰী ১২, ঝালুক ২ টোপা। বৰগোহাঁইৰো গান্ধ ৪, কিন্মিজি কতিপ ২, কটাৰী ১২, ঝালুক ২ টোপা। বৰগোহাঁইৰো এই বাবণে সন্দেশ। ইতি, শক ১৫৮৭, শাৰণ মাস; চলা-গৰীয়ায়ে নিয়ে। ১৫৬ ।।

ষ্ঠাদেৱৰ ওচৰত বচিদ-থাৰ উকিল ।—নহাৰাজাও লিখাকে, জামাযোৰাকে ওচৰলৈকে নিব দিলে । শীংঘ্ৰ পভিতৰায়ক তুলি বিদায় দি
পঠালে। তাত পাচে ৰচিদ-খাঁনে হস্তী ৰূপয়াব কাৰণে মহাৰাজাৰ ঠাইলৈ
ছেক-কমলক পঠাই দিলে। লেচাঞ্চত ৬এ চে্ক-কমলক তুলিবলৈ আনিব
দিলে ৷ বৰদুৱাৰ পাই ছেক-কমলে বোলে. "মই দোৰ্বেগ, ৰন্তম-বেগৰ
লগত আহি ৬ক তচলিমহে কৰিছোঁ, সেৱা কবা নাই, এখনো মই তচলিমহে
কৰিম, সেৱা কৰিব নোৱাৰোঁ।" এই কথা ৬৪ গুনি বোলে, "দি পাৎসাৰ
আহদি, পাৎসাৰ আঞাৰে আহিছিল নিমিত্তে সেৱা নকৰি তচলিম কৰিলে।
ই কিয় সেৱা নকবিব শৈ এই বুলি খং কৰি তাক ওলোটাই বহালৈ নিব
দিলে। পাচে ছেক-কমলেও ৩ৰ খং দেখি দুই চাবি দিন অন্তৰে বোলে,
"মই সেৱা কৰিম।" এই কথা গুনি ৬এ মেললৈ নি তাক তুলি বিদায়
দিলে। তাত পাচে ৰচিদ-খাঁক তোলাই ছৈয়দ পিৰোজ নবাব হৈ ছেয়দ
ভাষৰ উকিলক পত্ৰ-সন্দেশ দি পঠাই দিলে। ১৫৭ ।।

চক্ৰংবজসিংহৰ ৰাজ্যাভিষেক ।—পাচে ৮েদেও তাক তুলি ৰাখিলে।
নাম নাম বুঃ ২৩, শক ১৫৮৫ । আঘোণত লেচাঙ্গত পাট পাতিলে, নেওগৰ
পুত্ৰ-নাতিসকলক নাবিলে। বৈশাখে ৰাজা অভিষেক হল, শক ১৫৮৬।
পৌষে ৰাজা গড়গু।নলৈ আহিল । বাসা গৃহ কৰি তুজি নামত পূৰ্বৰ পাটত
গৃহাৰম্ভ কৰি ৰহিল শক ১৫৮৬ । ৰাজা হয়। নেওগৰ জীয়েক দুইজনা
কাঁৱৰীক নাৰিলে। বৰবৰুবাৰ জীয়েকক বৰকুঁৱৰীৰ পৰ্বতীয়া কুঁৱৰীৰ বিষয়

দিয়া কুঁৱৰী পাতিলে। কুঁৱৰীয়ো ৰাজ্য পাই কিছু গৰ্বব নিচ্চনহেন মহাৰাজ্য চক্ৰংবজে জানি গৰ্বব চূৰ কৰি মেচাঘৰীয়া বৰগোহাঁইৰ জীয়েকক বৰকুঁৱৰী পাতিলে। বৰবৰুৱাৰ জীয়েকক পৰ্বতীয়া কুঁৱৰী পাতিলে। শক ১৫৮৬ চৈত্ৰ মাস । ১৫৮ ।।

চক্ৰংবছসিংহৰ বুদ্ধৰ আয়োজন ।——আৰ পুনৰ্কাৰ বজালে মহাৰাজাত ৩ লাথ টকা, নবৈ হন্তী খুজি অদ্ধিক গৰ্বব বচন বুলিলে হৈয়দ জাফৰ কটকীত কৰি। এই কথা ওনি ৰাজা চক্ৰংবজে মহাক্ৰোথ কৰি বচন বুলিলে, — ''বঙ্গালৰ অধীন ছই থাকিবতকৈ মৰণেহে উচিত।'' তাত পাচে মহাৰাজা পাত্ৰ-মন্ত্ৰী সহিতে আলচ কৰিলে বজালক ধৰিবাক পুতি। সেই বেলা বববকাৰাৰ পুতেক লাচিত-ভেকাক বৰকুকন পাতি পঠালে কলিয়াবৰলৈ কুকুৰাঠেং চাই । ই ঠাইতে বজালৰ কটকীকে। ৰাখিলে ি যুদ্ধ কৰিবাকো আগু৷ দি পঠালে বৰকুকনলৈ ৷ আৰ বৰগোহাঁই , বুনাগোহাই, বৰপাতৰ-গোহাঁইকো যুদ্ধলৈ পঠালে। সেই বেলা বৰগোহাঁই ফুকন, চাৰিছিয়া ফুকন, বৰবকাৰাৰ পুত্ৰ নিমাতী ফুকন, দিহিছীয়া ফুকন, নাওবৈচা সন্দিকৈ-কুকন, এইসকল পুনুখো সময়ে লোক পঠালে গুৱাহাটী মাৰিবলৈ, ভাদ্ধ মান, শক ১৫৮৭। প্ৰথমে দিহিছীয়া ফুকনে বাহৰাৰীত কোঠ মাৰিলে, লাল-বেগ, ৰোচন-বেগক ধৰিলে, যোঁৰা পালে হান, চাল তৰোৱাল পালে কিছু ৷ ১৫৯ ৷৷

যুদ্ধ আৰু বঙ্গালৰ পৰাজয়।—— তাত পাচে সমগু লোকে গৈয়া কাজলীত যি কিছু বঙ্গাল আছিল, নিশেষ কাটিলে। যি পঞ্চ সন্ধান আছিল গিৰে পৰিল। উত্তৰ কোলে বি নজাল আছিল তাকে। কাটিলে। তেনে ওৱাহাটীত ধৰিলে যাই আহোম। দিহিজীয়া কুকনে, নাওবৈচা ফুকনে দুখন কোঠ ছাহবুৰুজত উত্তৰকোলে দিছিলে। এই সময় বঙ্গালেও ইটাগুলি বাজ হুই আহোমক ধৰিলাক গ'ল। পাচে তাৰে এক কোঠত বঙ্গালে ধৰিলেছি। কলঞ্জুৰ পুতেকে আগবাদি খেদি শবিলে, দুইকো দুই সমুখ হল, হাতে হাতে কটাকটি কৰিলে। পাচে কলঞ্জুৰ পুতেকক আ মাৰিলে; ক্থনপিহে জীলে। পাচে উত্তৰকোলে বিস্তৰ লোক কাটিলে। লানমাবকৰ পুতেক পত্যাগুৰীক ৰাজধোৱা, কলঞ্জুৰ পুতেক দিখৌমুখীয়া ৰাজধোৱা, দুই পুমুখো আলোলাক দুই-চাৰি পৰিল। তথাপি মহাৰাজাৰ ভয়ত থাকি ফুকনলোৰে নেবিলে। তাত পাচে আমাব লোকে ইটাখুলিত পুবত্তি নিশা গড়ত উঠিলহি সেই বুদ্ধত নোৱাৰি বজাল ভাগিল। বঙ্গালেও দিন-চাৰেকৰ পাচে নাবে ধৰিলেহি।

নোরাৰি বজাল ভানিল। সেই ভঙ্গে গুৱাহানীৰে। লোকে। ভাগিল । কাতিকৰ ১৬ দিন যাওঁতে ইটাপুলি মাৰি আহোমে ললে। যত বজাল আছিল তাকে কাটিলে। গুৱাহানী এৰি বজাল পলাল, শক ১৫৮৭। হাতাঁ, ঘোঁৰা, হিলৈ, টকা, মাল, যি কিছু পাংসাৰ ভগুলত অভিল সনতে আহোমে পালে। আৰু ছৈমদ পিৰোজ-গাঁ নবাৰ, তৈবৰ চালা সজীৰ, মীৰ-বক্টিক আৰু যত লোক ভাগি পলাল তাকে। আহোমে পোদি গৈ মানাহামুখত ভোট ধৰি আনিলে কতো কাটিলে, আৰুবোৰ গুডগাৰালৈ আনিলে । আহিলাপাতি বিস্তৰ পালে তৈবদ পিৰোজৰ বেটা পাহৰ-খা, ছৈখদ ছচন এৰাই গ'ল। আৰু আমাৰ লোকজন যি খানখানাৰে আগে ধৰি নিভিলে তাকে। পাই আনিলে। বজালক মাৰি ৰণ জ্ব হ'ল। তাত পাচে ৬বছাৱ গোটাইবোৰেৰে আলচিলে গড় বান্ধিবলৈ। ১৬০ ।।

ওরাহাটীত গড় ।——পাচে বাহগ্রীয়ে বুলাগেছেইক ৬ রে পাঞ্চিলে বালে. "ওরাহাটীতে আমার পোল মিমতে বাইব পারে তাকে ছল চাই গড়খন বান্ধাইক যাই।" পাচে গোইায়ে ৬ তার আজাই আহি ববগোহাই, বুঢ়া-গোহাঁই, ববকুকন, এইসর পুমুখ্যে যত বা-কুকন আছিল সমস্তে সমালোচনা কবি মহারাজা চক্রধ্বজন আজায়ে বিশুক্লে নিজিত হেন উত্তৰকোলে, দক্ষিণকোলে গড় বান্ধিলে। ববকুকনো নিতাতে সাস্তমে ৰহিল; শক্ষ ১৫৮৯, মাস কাগুন। ১৬১ ।।

শ্ৰাইঘটিত নামিগিংহ।—তাত পাচে অবং-ছা পাৎসা শুনিলে, পুনৰ্বাৰ আচামে গুৱাহাটী শ্বাইঘাট ললেহেন, চৈনদ পিৰোজ-থা নবাৰ আদি কৰি সমস্তে উমৰাও লোক ধৰি নিলে আহোমে, আৰ পাৎসাৰ মানুহ সকলো পৰিল। আৰু মান্ধাতাৰ নাতি জনসিংহৰ বেটা বাজা নামসিংহক পঠালে গুৱাহাটীৰ গড় দালি আহোমৰ দেশ উজাৰ কৰিবলৈ। পাচে ৰাজা নামসিংহে আহি চৈত্ৰে প্ৰৱেশ হ'ল শক ১৫৮৯। ৰামসিংহই শ্ৰাইঘাটত দেশা দিলেহি; শক ১৫৯০, মাস জান্তন। নামসিংহ আহি বুতৰি ঘোপাত থাকি পিৰোজ-খাঁক ১৪ মানুহ সহিতে পত্ৰ-সন্দেশ দি সৰুজ্ঞা ফুকনলৈ বীৰত্ব বচন লেখি পঠালে, বোলে, ''গুনিছোঁ, তবে বৰ্বৰুৱাৰ বেটা, ডাল্লৰ মানুহ।' ময়ো অব্বেৰৰ মান্ধাতাৰ নাতি ৰাজ্য বামসিংহ।'' লোলে, ''তাঞ্জি মােক দুই ঘৰি লেটাই দিব। আৰু কোনে। বস্তুৰ যদি কমি থাকে আমাৰ ঠাই লেখিব, তাক আমি চলাম।'' ১৬২।।

যুদ্ধৰ সমাৰোহ।--পাচে ফুকনে তাক আনি দপদৰত তুলি ইটাখুলিত উक्निक वाशित्न । शार्ठ कुकरन ⊌ ङनाई लात्न, "मुद्दे घिंव त्निहाई मिव হেন যি বুলিছে আমি দুই বৰিষ লেণিই কৰিম। আৰ দূৰ <mark>দেশৰ পৰা তাঞি</mark> আহিছে, যদি কোনে। বস্তু নপ্রছেহি আমার ঠাই লেখিব, আমি দি পঠাম।" এই বুলি কোমোৰাখোৱাকে, গোন্দৰকে পত্ৰ-সন্দেশ কিছু দি পঠাই দিলে। তাক আগচকীয়ালে পাই হাতত জৰি দি ৰান্ধি ষোঁৱাৰ জীনত আৰি ৰাম্সিংছৰ যাগ কৰিলে। পাচে ৰামসিংহে দুই উকিলত ভাৰিলে, বোলে, 'ভহঁত কোন ?'' বোলে, ''আমি উকিল।'' ''বদি উকিল, চিহ্ন কি ?'' বোলে, ''চাছেৰ, পত্ৰ-সন্দেশ আমাৰ লগত আছে।" পাচে মেলি দেখালত পুমাণ পাই, ঘোঁৰাৰ জীনত আৰি যিটে নিলে তাক দাব বৰিলে উকিলক কিব এমত কৰে। সি বোলে, ''চাহাব. এমত কথা আমাত কোৱা নাই, দাচুচ বুলিহে পাকুৰি আনিলোঁ।'' মহাৰাজা <u>চক্ৰণৰজেও বৰগোহাঁট পুনুখে ভা**স**ৰীয়াবোৰকে।</u> যুদ্ধক লাগি পঠালে। শৰাইত বুঢ়াগোহাই ৰহিল। পাণুত বৰগোহাঁই, কুৰৱাত বাঘ-চোৱাল বৰপাত্ৰ-গোহাঁই, শ্ৰাইত দিহিন্দীয়। ফুকন, পানীত নাওবৈচা ফুকন, পাওুত বৰগোহাঁট ফুকন, অজৰ-আলিত কলিবাবৰীয়া ফুকন, ৰংমহলত চাৰিদ্দীয়। ফুকন, আদ্ধাক্ত বৰজুকন, এইক্ৰনে সকলো যুদ্ধক সমুখে সাৱধানে ৰহিছে। ১৬৩।।

শ্ৰাইষাটত যুদ্ধ।—তাত পাচে বঙ্গালে যুদ্ধ দিলে। আমাৰো বৰফুকন পুমুখ্যে সবে ফুকনবোৰে . শুক্ৰনাৰে ১১ দিন গতে বৈশাখ, জেন্ঠ.

আমাৰ, শ্ৰাৱণ, এই চাবি মাস মহা যুদ্ধ কৰিলে। তথাপি বঙ্গালে লব
নোৱাৰিলে গুৱাহাটী। যৱনো ছণ্ডি ৰহিল গুৱাহাটী আববি গড় ভাঙ্গিবাক
মনে। পাচে বঙ্গালে পাণ্ডুয়েদি গাত খানি গাতত খাব ভৰাই এক বেঞ
গড় ভাঙ্গিলে। সেই বেলা ধূমু অনুকূল হ'ল। এতেকে আচামে তৎকালে
উপায় কৰি গড় বাঞ্জিলে। পুনৰ্বাৰ সাৱধানে ৰহিল। পাচে পাণ্ডুয়েদি
নোৱাৰি শ্বায়ে গাত খানি খাবৈ পুতি চাবিনা বঙ্গাল গড়ত উঠিলহি। আচামে
ভাঙ্গৰ কঠি বগৰাই পঠালে। কঠিৰ লগতে বাগৰি হাড়-মূৰ ভাগি মৰিল,
উঠিব নোৱাৰিলে। আৰ বৰদেউনীয়া আহি লঠিয়াতে কাণ্ড-গুলী নোপোৱা
ঠাইত কাঠ-গড় দি থাকিলহি। গড় আধাবান্ধা ছইছোতে বুঢ়াগোহাঁইয়ে
লোকজনক গড়ৰ পৰা ওলাই ধৰিব দিলেগৈ। তেবে বৰদেউনীয়া ভাগি
পলাল। কনা এৰি জীযা মানুহ পালে ৫১টা, ভীমবাই বৰুৱাক পালে,
আহিলাপাতি পালে কিছু। পাচে বঞ্চালে ছাঁইকি আগিয়াঠুঠিৰ পৰ্বতত

ৰহিলগৈ; যামাৰ নাস, শক ১৫৯১। পাচে গোহাঁইবোৰে ৰহিল গড়ত ফুকন বোৰক ঘোঁবাকোঁৱৰে ৺ যাজাযে আহি দুৰ্বচন বুলিলত পুৱতী নিশা গড়ৰপৰা ওলাই আলাবৈত ৰহালক ধৰিলোগৈ, ৰহালো ভাগে হেন হ'ল। পাচে ঘোঁৰা মেলি ৰহালে ধৰিলেগৈ, বিস্তৰ লোক পৰিল । আচাম ৰহিব নোৱাৰি পুনৰ্বাৰ গড়তে ৰহিলহি। পাচে আগিযাঠুঠিৰ পৰা চেচালৈকে জুৰি বহাল ৰহিল। আচামেও ওলাই শাৰণ নাস, বৃহস্পতিবাৰে. ২৮ দিন গতে আলাবৈত . পচতীয়াত ৰহালক খেদি ধৰিলেহি। আহোমৰো দশ হাজাৰ লোক পৰিল। বলে নোৱাৰি আহোমেও উলাটি গড় ভিডৰত গোমালেহি, শক ১৫১১. নাস শাৰণ, বৃহস্পতিবাৰ, ২০ দিন গত । ১৬৪ ।।

চক্ৰধ্যত্ব মৃত্যু ।——পাচে ৰন্ধাল দৰ্শ্বলৈ উভাই গ'ল। সেই বেলা পানীত বৰ যুদ্ধ হ'ল। আহোনকে। হোঁহোঁকাই আমৰাজুৰিলৈ আনিলে। পাচে বৰকুকনে খেদি গৈ পাচৰপৰা মানুহ গদিবাই যুদ্ধ কৰালে, বন্ধাল অনেক পৰিল। পানী সন্ধাৰ বচিদ-খা, পৰিল, কিৰিছি পৰিল। তাত পাচে তিনিবাটিবাত যুদ্ধ হ'ল। তাতো ৰন্ধালে নোৱাৰিলে, ১৫৯১ শক। ৰাম্বিংতে আপোনাৰ জাগাতে ৰহিলছি। এই কণা ৩ত কৰলৈ বৰকুকনে ৰাম কটকীক পঠালে। ৬ও আনন্দ হৈ ভান্ধৰীয়াবোৰক যোগ্য প্ৰসাদ দিলে। যৱনে উঠাদিত ৰাজ্য ৰাজ্য চক্ৰংবজে পূৰ্বৱতে থাপি পাৎসা সমুখ হৈ ৰছিল। তাত পাচে বনমালী দেৱক নিয়া মহাৰাজ্য তাঞিৰ হাতত সমস্তে আগ কৰি ইশ্বৰত নৰ সম্পিয়া ভাষেককে। শিখা-বোদ্ধ দি ৰাজ্য ভাব দি চক্ৰংবজ ৰাজ্য স্বৰ্গা হল ১৫৯১ শকত, ভান্ধ মাস। ১৬৫ ।।

তাত পাচে নামসিংহে মীৰকে ৰামহৰি কাজিকে পত্ৰ-সন্দেশ দি পঠালে নোলে. ''আমাৰক ওবাহাটী চাৰি দিয়ক, পূৰ্ব বাৰণে প্ৰীতি হৈ থাকোঁ।'' 🚩 এই বুলি পঠাই দিলে।

ৰামসি°হৰ ৰাটিত বৰফুকমটো পত্ৰ ৷—প্ৰায়ে এই—

ষষ্ঠি সমস্থাৰিকুল-ভ্যকাৰণানাৱাগ্নি-সদৃশ-সকল-দিগ্সন্দৰী-কৰ্ণপুৰীকৃত্ত-কীতিপুমপক সকলশক্ৰমস্তকমণি-নিৰাজিত-চৰণকমলবৃগলস্ব-কুশলশতপত্ৰ-পুকাশকৈকাদিতা সমস্তাসা-কৰ্ণফালন-সমীৰণ-স্বনিত-পুতাপানল-ৰাজাল ভতৰেৰু শ্ৰীমংবৰ-ৰা- ৰংজেম্ব কুকনেম্--

পৰম প্ৰীতিপূৰ্বক লেখন° কাৰ্য্যস্ক আৰ বিশেষ আনৰ৷ লিখা সমেত তোমাৰ সেধানে ও এখন চাজুআ ও আব্দুলা দোনা মনুষ্যকে ভেদ কৰিয়া আছি. এভেকে এমত প্ৰীতি লাল নামে তোমাৰ পিতাৰ চাতে নবাব আছ্লায়াব-খাৰ সভে প্ৰাচুৰ্য্য কৰিছিলেন। 'ও এখন যদি ভোমবা তবে কৰিতে যত্নে খাক তবে তেবে ভোমাৰ যশপুতিষ্ঠা নাইহবাৰ নাহি, বৰাই হৈবেন। আৰ দোদলল্লখনে স্থলগাঁক কাব্য়া স্তম্বন্দাঁয়ত কাৰণ হদক ডাবিবেন তবে যি প্ৰীতি সকল ভাব কৰিছ তে প্ৰীতি ইহ ভাৰ তোমৰা যে কাৰ্য্য কৰিবেন ইখানে হাম প্ৰতিষ্ঠা সব ভোমাৰ, যাতে এই প্ৰীতি চক্ৰ-সূৰ্য্যাবধি অভএব প্ৰীতিবিজ্ঞানি সান বৈস্বেন সেৰূপ সাৱহিত চাৰুত কৰিছা ইহাৰ প্ৰত্যুত্তৰ চিতাপ প্ৰচাইনা। আৰ অধিব কি লেখিম। আপুনি সমস্তে জান, ইতি, শক তেক্য। সংক্ৰম্য—বানাত ১ খন, কাচৰ বান ৪ টা। ১৬৬।।

বৰকুকনৰ ৰামসিংহলৈ পত্ৰ ।——আৰ পাচে বৰকুকনেও মীবকে বামহৰি কাজিকে তুলি কুশলাদি বাৰ্ভা পুচি বোলে. "ভাল, মোৰ পিতৃয়ে আহ্লায়াৰ-খাঁৱে যি পুটিপোট কৰিলে সেই যশস্য। অল্যাপিও কহে। এখনো যদি তেমন খান কৰিব পাৰ। তোমাৰ আমাৰ প্ৰীতিগোট চক্ৰ-দিবাকৰ থাকেমানে যশস্যা ৰহিব। এতেকে এই প্ৰীতিক যদি ইছা থাকে তেবে পণ্ডিত ৰায়ক পঠাব। এই বুলি এক লেখা দি নিমকে ৰামচৰণকে মীৰ, ৰামহৰি কাজিৰ লগত পঠাই দিলে।

পতো এই----

স্বস্ত্যশেষ-গুণবিভব-পাওুৰ-যশ-বৃন্দাস্ফাইত-প্ৰবৰ্ষিজন-শাস্তাশ্বাস্ত-সম্ভোষসংস্কাৰক <u>ীশ্ৰী</u>দুত মীৰ্জাৰাজ। জয়সিংহাল্পজেষু——

সুশ্য লেখন পৰং কাৰ্য্য আদৌ এখানে কুশল। পৰং তোমাৰ মঙ্গল, পৰং তোমাৰ মঙ্গলৰপ কুশলক সদা পৰিবাঞি। আৰ অপৰ বিশেষ তুমিতো এখন চাজুঅ। আৰ আব্দুলাক পঠাৱা যিৰূপে বাৰ্ত্তাক কহিছা সিৰূপ মিত্ৰাতিপথ যদি এখন তোমাত হত্তে বহিত তবে মিত্ৰৰ মাপেক ভজিব যে মিত্ৰৰ মোক কাম এইছে যোগা। শ্ৰীযুত ববৰকৰা মোৰ পিতৃয়ে আহ্লাৱাৰ-খা সহিত প্ৰীতিগোট কৰিছিলে সেই যশস্যা অদ্যাপিও প্ৰকাশ কৰে এখনো যদি তেমন খান কৰিব পাৰা তোমাৰ আমাৰ চক্ৰ-দিনাকৰমানে যশস্যা ৰহিব। এতেকে এইছে প্ৰীতিক ইছা পাকে যদি তেবে মোৰ ঠাইক পণ্ডিত্ৰাইক পঠাই দিবা। আৰ অধিক কি কহিম। তুমিও অন্থেবেৰ অবিপতি জয়-সিংহৰ বেটা মানাতাৰ নাতি। এনন জনৰ যে কড়াব কৰি প্ৰীতি যে কৰা

যাব একে চাৰু স্থযোগ্য ব্যৱহাৰেশে হয়, অন্যনত নাহয়। আৰ আমাৰ ঠাইৰ সমাচাৰো শ্ৰীনাৰাণ আৰ ৰামচৰণ তোনাৰ হোৱালে কহিবেক। ইতি, শক ১৫৯১।

সন্দেশ দিলে,—হস্তিদস্ত ৪ টা. গান্ধ ৬ টা, কটাৰী ৪ খন. আগৰ কাঠ ১০ সেৰ, গাঠিয়ান ১ মোন। ১৬৭ ॥

ৰামসিংহই গুৱাহাটী খোজে ।—পাচে নিমকে ৰামচৰণকে দৰ্ববাৰলৈ নি जुनि वामिनिংह कुगनामि वार्डा शुंहि (वाहन, "जाना, मंद्रे मीवहक श्रिज-ৰায়কে পঠাই দিন। তোমালোকে বৰফকলটল জনাই পঠা। 'পাচে নিনে ৰামচৰণে ববফুকনলৈ জনাই পঠালে। ফুকনেও পণ্ডিতবার আহিবৰ হেন জানি কৌপতীয়া কটকীত কৰি ⊍লৈ জনাই পঠালে। ⊌ও শুনি বঙ্গালৰ কটকী তুলিবলৈ চন্দ্ৰতাপ, দলচা, কটকীক তামোল-পাণ সোণৰ-ৰূপৰ কাঁহি यउन कवितन। तक्नानक प्रिवरेनरका मरन्त्रभ,--- रहिप्तस्त, शाक्ष, याश्रव कार्ष्ठ, গাঠিয়ন, কটাৰী, ঝালুক, পাট-কাপোৰ, এই সকল দিবলৈ যত্ন হল। পাচে ৰামসিংহে নিমকে ৰামচৰণকে প্নৰবাৰ দৰ্শাৰলৈ নি বোলে, 'বাৰশ্বাৰ উকিল গতাগত কৰে, কাৰ্য্য কামতে। কিছু নহল। ইবাৰ মই উৰ্কিল নপঠাওঁ। সৌগন্ধ কৰি বোলো. ইহাক কৰি যাই মোক গুৱাহাটা চাৰি দিয়ক। আৰু ছৈয়দ ফিৰোজৰ বেটাকে ছৈয়দ চালাকে এবি দিয়ক। আত কৰি যদি মই অধিক খোজো বঢ়াকৈ বোলো, এই হাতৰ তৰোৱালে কাটিব, এই পৰনেশুৰীয়ে নোক খাব।'' আৰু কৰ্ণ্ঠৰ মুক্তামণি হাতে ধৰি বোলে, ''এই মহালক্ষ্যীয়ে মোক এবিব, আৰ মোৰ উৰ্দ্ধপুৰুষসকল নৰ্কগামী হব। এই কথাও যদি সঞ্জাত নায়াব তেবে লোহিতৰ মাজত মাধগোসাঁই আছে. মণিক্টত শূপত কৰিম। বৰফ্কনে যদি এই কথা নানে, তবে যাকে খোজে তাকে দিন।" এই বলি উকিল-পত্ৰ নিদি নিমকে নামচৰণকে কিবাই পঠালে 🗈 ১৬৮ 📙

বুঢ়াগোহাঁয়ে ওরাহাটি নেবিলে।—-এই কথা ৮এ গুলি যি বস্তু আওঁতাইছিল তাকে। বাখিলে, প্রকুক্তন প্রযুগে সমতে লোকে ওরাহাটী এবি
দিবলৈ ইচ্ছা হ'ল ি পাচে বুঢ়াগোহাঁয়ে নোলে. ''আমি ওরাহাটী এবি কি
কোন ঠাই ৰহিম ? পাৎসা নেকি বামসিংহৰ শপততে বাহব ?'' পাচে
৮ও বুঢ়াগোহাঁইৰ পক্ষকে বাখিলে, ওৱাহাটী এবি নিদিলে। তাত পাচে
কন্সালেও নাৱে-তৰে পাঙু-শ্বাইবাটত ধৰিলেহি। পাচে নুদ্ধ ভচ্চ হৈ বচ্ছাল
ভাগিল। ভাটীনাই আধিয়াকুঠিত বহিমগৈ, টেএ মানত, শুকু ২০০২। তাত

পাচে বামিসিংহৰ পুত্ৰক পাৎসাৰ ঠাইত মছলমানিক কৰেহেন দুঃকীতি শুনির। গৈল, যেন মুদ্ধ নকৰি এই এক কথা কয়। তাত পাচে বামিসিংহে মিত্ৰ হওঁ বুলি গড় খুজি পঠালে কটকীত কৰি। পাচে উদয়াদিত্য ৰাজা প্ৰীতিয়ো নহল, গড়ো নিদিলে। পাচে বামিসিংহে আগিয়াঠুঠিৰপৰা ৰজামাটিলৈ গল। পাচে এই কথা কবলৈ বাম কটকীক পঠালে। ⊌ও শুনি আনক্ষ হৈ সমস্তকে যথাযোগ্য প্ৰসাদ দিলে। ১৬৯।।

লাচিত বৰফুকনৰ মৃত্যু ।—তাত পাচে বৰফুকনো মৃত্যু হ'ল। তাঞিৰ ককাষেক নিমাতী ফুকনক বৰফুকন পাতিলে। উদয়াদিত্য ৰাজাও তিনিজনা গোহাঁই আদি কৰি সমস্তকে বৈৰাণীত শৰণ লগালে। মোৱামোৰা আদি কৰি সমস্তে ঠাকুববোৰক শবণ লগাবলৈ ধৰিলে। পাচে সৰক্ষনা গোহাঁয়ে মনে মনে সমস্তেৰে সমালোচনা কৰি ৰাত্ৰিয়ে উদয়াদিত্যকে ধৰিলেগৈ। চাৰিকীয়া বৰবৰুৱাক, পাপং নেওগক থিতাতে কাটিলে ে ১৫৯৫ শক্ত, ভাদ্ৰ মাসত, মধ্যে-ৰাত্ৰি সৰু গোহাঁয়ে উদয়াদিত্যক মাৰি ৰাজ্য হ'ল। পাচে বৈৰাণীকো মাৰিলে, লোহিত্যতো যক্ত কৰিলে। তাত পাচে অভিষেক হৈ ৰামংবজ নাম ললে; শক ১৫১৬ । ১৭০ ।।

নামংবজৰ মৃত্যু ।——চুটিয়াকে। মাৰিলে, তাত পাচে অনেক উৎপাত হল। নগৰ তল গল। ডাঁবিকাত ভালুক পৰিল। চাৰিং ৰাজা, বাৰুকীয়া বৰগোহাঁই, দুইকো মিছা বাদ মাৰিলে। তাত পাতে বামংবজ ৰাজাৰ ভ্ৰম্মাৰ হল। মৃত্যু হব হেন জানি ফুকনবোৰ সমন্ত্ৰিতে আলচ কৰি উদয়াদিত্যৰ পুত্ৰ কলীয়া গোহাঁইক ৰাজা পাতিবলৈ মুক্তি কৰিলে। পাচে ডেৱেৰায়ে জানি ফুকনবোৰকে। বৰাবুৰ ককো ৰাত্ৰিয়ে কাটি শালত দিলে। পাচে ৰামংবজ ৰাজা স্বগী হল ১৫৯৬ শকত, হাঘাৰ মাস, বুধবাৰে ১৮ দিন গতে । ১৭১ ।।

ডেবেৰাই পতা ৰজাসকল ।—তাত পাতে ডেবেৰায়ে লাউক পাঞ্চিলে শ্ৰাইঘাটলৈ, বোলে, ''ৰাজা নিব দিছে বুলি কৈ যোঁৰাকোঁৱৰ ফুকনক বাটতে মাৰি আহিবি।'' পাচে লাউৱেও ⊍ৰ কথা কৈ শ্ৰাইঘাটৰপৰা আনি ফুকনকো, ব্ৰা-ব্ৰুককো স্বিষ্ঠতলীত মাৰি আহিল। পাচে ডেবেৰায়ে চামঙ্বিৰ প্ৰাকুমৰ আনি ৰাজা পাতিলে ১৫৯৬ শকত, মাস আঘাৰ, বৃহস্পতি বাবে ১৯ দিন গতে নিশা। ব্ৰব্ৰুৱাৰ জীয়েকক কুঁৱৰী পাতিলে। পাচে তিপাম ৰাজায়ে ডেবেৰাক মাৰি ৰাজা হবলৈ আহিল। তাকো ডেবেৰায়ে প্ৰত্তীয়া আলিত

বেদিগৈ মানিলে, নামৰূপীয়া ৰাজাকো মানিলে। পাচে ৰাজা, কুঁৱৰী, চেংৰৰা কুকন, তিনিও আলচিলে ডেবেৰাক মাৰিবলৈ। এই কথা ডেবেৰায়ে **ভা**নি তিনিকো ৰাতিয়ে মাৰিলে; শক ১৫১৬, মাস শ্ৰাৱণ। ভাত পাচে ডেবেৰায়ে তুদ্ধান্তৰ পৰা কুমৰ আনি ৰাজা পাতিলে ১৫৯৬ শকত। এই কথা শৰাই-ঘাটত বুনাগোহাঁই, বৰজুকনে গুনি জুকন ৰাজখোৱা সকলেৰে সমালোচন কৰি বুঢ়াগোহাঁইক ৱাজ। পাতি ডেবেৰাক মাৰিবলৈ উজাই গ'ল। ডেবেৰায়ে **সক**লো উজাবৰ ঙ্নি লাউ-ডেকাক কাণী যাত্ৰ। কৰি বাঁচগৰাত যুদ্ধক সনুধে ৰহিলগৈ। পাতে বুঢ়াগোহাঁই বৰফুকন পানৰ গুনি ৰাঁলাৰ জোৱাঁই বৰগোহাঁই গড় বাজ হুই ৰহিলগৈ। পাচে ডেবেৰা প্লাল, ৰাজাও হাইঠাঙ্**ৰিত ৰহিলগৈ।** পাচে বৰফুকনে ৰাজাকে। ডেবেবাকো মাৰিলে: শক ১৫৯৬, মাস আযোগ। তাত পাচে ৰুদাগোগাঁৱে বোলে, ''পূৰ্বাপৰেও আমি পাত্ৰহে, ৰাজ-গোঠেছে ৰাজা হব পায়।'' এই বুলি দিহিতৰ পৰা কুমৰ আনি ১৫৯৭ **শক্ত ৰাজ**। পাতিলে। আহোণত ৰাজ। অভিয়েক হল। আকাশত অগ্নি সলিল, ধুন কেতু পৰিল । পাচে বুনাগে হাঁইক ধৰিবলৈ কুমৰবোৰে যত্ন কৰিলে । পাচে ৰুঢ়াগোহাঁৱে জানি দিহিফীয়া ৰাজাক ধৰিবলৈ দোলায়েৰে গড়ভিতৰ সোমালে গৈ। পাচে দিহিঙীনা ৰাজাই জানি নেৰিবি বুলি থেদি আহিল পোহাঁয়ে ৰব নোৱাৰি পলাল দোল। এৰি, দিহিসলৈ উজাই ভটী মাই গ'ল শক ১৫৯৭। পাচে বুণাগোহাঁই শালক্ষৰত ৰৈ উত্তৰকোল দক্ষিণকোলৰ লোক বৰাই বৰজুকনলৈকে। জনাই পঠালে। ফুকনেও মেচা বৰবৰবা আদি কৰি ফুকন, ৰাজনোৱা হাজৰিকীয়া, লোকজনক বুঢ়াগোহাঁইৰ ঠাইক পঠালৈ। দিহিন্দীয়াৰাজাও সংখ্যবো সভা কৰি ৰুচাগোহাঁইৰ তলৈ পঠালে। পণ্ডিতসকলকে। পাঞ্চিলে তত্ৰাপি গোহাঁই নাহিল। ৰাজাও যুদ্ধক মনে সিংহ দুৱাৰত ৰহিলগৈ। পাচে দুইৰে। প্ৰধান বুদ্ধ হ'ল। ৰাজাও বুদ্ধ ভঙ্গ হই নগৰত ৰহিলহি। চাৰিও কোঁৱৰ পলাল 🖟 গোহাঁয়ে। আহি শাক-ৰাৰী নাওশানিত খিত হল; ৰাজাৰে। চকু কাঢ়িলে, এতেকে ৰাজাও স্বগী হ'ল, ১৫১৮ শকে, বুদ্ধবাৰে। চাৰিও কোঁৱৰক মাৰিলে। পাচে পৰ্বতীয়। কোঁৱৰক খানি ৰাজ। পাতিলে। বুনাগোহাঁই জীয়েকক কুঁৱৰী পাতিলে, শক ১৫৯৮, বৃহস্পতি বাৰে। বৰদুকনৰ জীয়েকক পৰ্বতীয়া কাঁৱৰী পাতিলে। বুঢ়াগোহাঁৱে জপ• গোহাঁইক বৰগোহাঁই পাতিলে। কেলুগুৰিয়া বৰ<mark>পাত্ৰৰ</mark> নাতিয়েক বৰপাতৰ পাতিলে। উদয়াদিতা ৰাজাৰ পৰা পাত্ৰৰ অধীন ET | 392 ||

নবাৰ আৰু স্বৰ্গদেৱৰ পত্ৰ ।--তাত পাচে নেটেকিয়াল বুঢাফুকন আছিল। এক বংগৰ পাচে চকাৰ পৰা ছাত্তা-খাঁ নবাবৰ বেটা আবুদুল নাছিব। খ। নবাৰলৈ কৈ পঠালে নোলে. "পাংসাৰ বেটা স্থলতান সাজুনে ১,০০,০০০ যোঁৰা, ২০০ হন্তী সহিতে ৰাজমহল পুৰেশ হৈছোঁ বুলি মোলৈ বাৰ্ডা দিছে, আৰু বুলিছে, নানাপুত্ৰৰ বৰফুকনলৈ একবোৰ চিৰপায় এক লেখা দি ইয়াক কৈ পঠাইছে। পূৰ্ব শীমানাত সিবোৰ ৰহিব আমিও পূৰ্ব শীমানাত ৰহিম। পূৰ্কে যেমতে ধাৰণে একলাস খ্ৰীতি চলিচিল এখন তেমত হব; যদি এমত নহয় তবে যি কিছু গো-ব্ৰাজণ হানি হয় তাৰ ভাৰ বৰফুকনে পাব 🖡 ইহাৰ প্ৰত্যুত্তৰ শীহো কৈ পঠাব। ' এই বুলি এখনি ফাচি লিখা পঠালে। তাৰ **অৰ্ধে অনুসাৰে বৰ**ফুকনলৈ আব্দুল নাছিৰ-খাঁয়ে ব**জ**ল৷ লিখা লিখি দুয়ো খানি লিখা এক যোৰ সিয়া কাপোৰ সহিতে ৰাণুলিৰ মানুহ এটিয়ে সৈতে আৰু অটা মানুহ দি পঠালে। ভাদু মাসত বৰকুকনৰ ঠাই পালতহি কলীয়া। কটকীত কৰি ⊎লৈকে। ৰুকু॰ বুনাগোহাঁইলৈকে। জনালে। ই ঠাইত পত্ৰ ৰুঢ়াফুকনে ভনি বিধাৰণহেন দেখি বিখাৰে। সমাচাৰ জনালে। মহাপাত্ৰ ৰুকুং বুনাপোহাঁই এইখান বুলিব দিলে, "পূৰ্কাপৰে সিফা কাপোৰ দিয়া নাই। এখন ধাৰণ এৰি সিহা কাপোৰ কিসক দিলে? বৰফুকনৰে ছান্তা-খাঁৰে সমান পাত্রতে লিখিব পাই। ববকুকনৰ নাম তলত লেখি ছাতা-খাঁৰ নাম কিয় ওপৰত লেখিলে ? খাৰ সীমনাৰ খান যি কৈছে সীমনা তাঞিৰে৷ नश्य। हेर्नुत्व ७ योक रायन जिला ७ राया उडोरा करन। ७ राम गीमना বোলন এইখান অনুচিত। বিস্মৰণ হৈছে বুলিলে। আৰু ঘোঁৰা হন্তী বিভৱ দৰ্শাই বিখান লিখিল। সি তোমাৰ ঘোঁৰ। আমাৰ মানত পছ, বাতে। সি আপুনি তীৰ ৰন্দুক চলাব নোবাৰে তাৰ ৰুখা কি কৰ লাগে।" এই বুলি এখন লিখা দি ৰঙ্গালৰ মানুহটিক বিদায় দিব দিলে। পত্ৰ-সংক্ৰণকে। ফিৰাই দিলে, বাদুলিৰ মানুহাট ওৱাহাটীতে মৰিল। ইতি, শক ১৫৯৯, কাভিক माम । २९०॥

চিন্তামণি গড়।—কতোদিন গাকি পৰ্বতীয়া ৰাজাক চোৰে কাদিলে ৰাজা কথমপিতে জীলে। চোৰো নাপালে। বুদাগোহাঁতে ফুকননোৰেৰে আলচি বোলে, "শৰাইঘটীয়াবোৰেতে মানুত পঠ।ই ⊍ক কটালেতি।" এই কথা শৰাইঘটীয়াবোৰে ভনিলে। আৰু বুদাগোহাঁতে চিন্তামণি-গড় বান্ধিলে, শুক ১৬০০, মাস কাওন। ১৭৪।।

দ্বাদশ আধ্যা।

धतांशांति उ नतांत मन्छूब-थाँ।

নবাৰৰ ওৱাহাটী আক্ৰণ ।—–আত অন্ভৰে লালুক বৰফুকন পুভৃতি সকলো ফুকনে বোলে, ''আমি দেখোঁ। ভৱাহানিৰ গড়ত শত্ৰুক সমুখহৈ ৰহিছোঁ। মাজ ৰাইজ্যত গড় বায়ে কালৈ, আনালৈকেছে বায়েং '' পাচে সবেও আলচি বাদুলি ফুকনৰ তলৈ নানুহ পঠালে। বছালেৰে কথা-বাৰ্তা হৈ ওৱাহাটী এৰিবৰ নুক্তি কবিলে। আৰু বৰজুকনে সমস্তৰে সমালোচন কৰি ৰুঢ়াগোহাঁইলৈ আহিলাপাতি খুজি পঠালে, তাকে। নিদিলে। এতেকে ওৱাহাটী এৰি সবে উজাই আহিল। নৰাৰ মনছুৰ-খাঁয়ে স্তদা চেগে বুজি পাই ওৱাহাটী ললেহি। পাচে বুনাগোহাঁয়ে ওৱাহাটীযাসকল আহিবৰ ঙলি সমৈনে৷ সহিতে ধেদি গ'ল। বৰফুকনে। কলিযাবৰতে ৰহিল। পাচে কিকিবীয়। ফুকনে টেপৰ-তলীয়া ফুকনক মৌ ফুকনকনক, দুইকো ধৰিলে। পাচে বুনাগোহাঁই ভাগি পলাল। সাত্ৰস্মাত খেদি ধৰি কলিয়াবৰলৈ নি ৰখা দি খলে, শক ১৬০০। ৰাজাও পৰ্বতলৈ পলাল। পাচে বৰফুকন নোলে, "⊌এ চিন্তা নকৰিব আৰু এইখন বিচাৰ কৰক। ৬দেৱক কোনে কাটিলে? মাজ ৰাইজাত কোনে গড় বান্ধিলে ?'' পাচে ৰাজা বোলে, ''এই সকল বুঢ়াগোটায়েহে কৰিছে. মই নাজানে। ।" পাচে বুলাগোহাঁইক মাৰিব দিলে; গোহাইনোৰে মাতি ৰাখিলে 🌓 সেই সময়ত চলাৰ পুতেকক, যদুক দুইকে। বদাললৈ পাঞ্জিল इंग्डी फेंड, जांगव कांब्रं, श्रीक, जांगव, लांगाव काल्याव, शीवा, लांगाव कांग्रे, পত্র-সন্দেশ দি। বরকুকনে বোলে, "চলা, তই গলে নইছে যাওঁ। পাৎসাৰে। পত্ৰত যেনেকৈ ৰাজা বুলি লেখে মোক তেনে কৰিবি।" চলাকো বিশ্বৰ ৰস্ত অলফাৰ দিলে। পাচে চলাও বসাললৈ গল। ১৭৫।।

পৰ্বতীয়। ৰজাৰ মৃত্যু ।—তাত পাচে পৰ্বতীয়া ৰাজায়ে মেচ। বৰ-বৰুৱাৰে বৰফুকনক ধৰিবলৈ মন কৰিলে। বৰুৱায়ে বোলে, ''অখন ধৰিব নোৱাৰোঁ। একে লগে গ্ৰন্ধপুত্ৰত শপত কৰিছোঁ। যদি কলিয়াবৰলৈ বজাল আনে দেৱৰ আজ্ঞায়ে ধৰিম অৱশ্যে।'' আৰু গড়গয়। মন্দিকৈ-নেওগ তাকো গড় আ ওঁতাবলৈ বুলি কলিয়াবৰলৈ পাঞ্চিলে ছলকৈ ফুকনক ধৰিবলৈ। নেওগেও কলিয়াবৰ পাই ফুকনক সঞ্চেতে কলে ট্ তাত পাচে লাপিতিৰ পুতেক পানী-দিহিজীয়া ফুকনো গড়গাৱাঁৰ পৰা পলাই কলিয়াবৰলৈ গৈ বৰফুকনত সমস্তে কলে। পাচে ফুকনেও ভাই ভাতধৰাক সংশপং কৰি ফুকন পাতি থৈ কলিয়াবৰৰ পৰা সগৈন্যে গড়গ্ৰামলৈ আহিল। পাচে ১৬০১ শকত পৰ্বতীয়া ৰাজাক মাৰিলে। সেই শকতে চামগুৰীয়া কোঁৱৰক ৰাজা পাতিলে। পাচে চামগুৰীয়া লৰা ৰাজাও ছয় মাস লেচাজত থাকি মেটেকাত পাট কৰি ৰহিলগৈ। ১৬০১ শক. মাস জেষ্ঠৰ পাচ দিন মাওঁতে বৃহস্পতিবাৰ। বৰফুকনৰ জীৱেক বৰকুৱৰী তাত্ৰৰাৰ জীয়েক পৰ্বতীয়া কুঁৱৰী। তাত পাচে চঁলাক গড়গ্ৰামলৈ বিদায় দিলে ৰজালৰ গোবিদ্ৰাম কটকীক লগত দি ঘোঁৰা পত্ৰ-সন্দেশ দিলে। ৰজালে পত্ৰতো এইখান লেখিলে, ''ৰাজা বৰফুকন তোমাৰ দোঘ্মনকো মাৰি ৰাজা হৈ থাক। আৰ যিবা দোষ্মন তাক আমাৰ ঠাই দি পঠাব।'' এই বুলি পত্ৰ দি বিদায় দিলে। পাচে সিহঁতো আহি গড়গাওঁ পালেহি। পাচে কুকনেও আনক্ষ হয়। বছালৰ কটকী তুলিলে। তাত পাচে পুনৰ্কাৰ তুলি বিদায় দিলে। ১৭৬।।

লালুকসোলা বৰফুকন বৰ ।—তাত পাচে বৰফুকনক মাৰিবলৈ সকলেও আলচি ভোঁটাইক আজা কৰিলে। পাচে ভোঁটায়ে ফুকনক পুঁচি মানিলে। তাত পাচে লান্মাথৰণক বৰফুকন পাতিলে। পানী-দিহিছ্যীয়া বৰবৰুৱা হ'ল। সবেও আলচি ভাতধৰাক ধৰিবলৈ ধেদি গ'ল কলিয়াবৰলৈ। পাচে ভাই ভাতধৰা কলিয়াবৰৰ পৰা পুতেকটি সহিতে এখনি আগলাগি নাৱেৰে পলাই মনছুৰ-খাঁত মিলিলগৈ। তাত পাচে ৰাজাকো নেটেকাৰ পৰা আনি হাতীশালৰ কোষত পাট কৰি ৰহিলহি। এই মতে একবংসৰ হ'ল। পাচে সমস্তে ডাছৰীয়াসকলে সমালোচন কৰি বোলে, ''অসামৰ্থ ৰাজায়ে কিকৈ ৰাজ্য ৰক্ষা কৰিব গামৰ্থ হলেহে ৰাজ্য ৰাখিব পাৰিব।'' এই বুলি তুছপ্তীয় কুমৰক কলিয়াবৰলৈ নি লান্মাথৰ বৰফুকন প্ৰভৃতি সকলো ফুকনে ১৬০৩ শকত অভিষেক কৰি ৰাজ্য পাতি গড়গাৱঁলৈ পঠাই সৰু লনা ৰাজাক মাৰিলে। ১৭৭।।

চুলতান আজ্মৃতবাৰ পত্ৰ ।——১৬০০ শকত আঘাৰ মাগত কলিয়াবৰৰ বুঢ়াকুকনলৈ পাংশাৰ বেটায়ে দিয়া আমাৰ কটকী চলাৰ মাণচৰণ, যদুৱে জনা বঙ্গালৰ পৰা বঙ্গাল কটকী গোবিন্দৰানে অনা এই লিখা, ১৬০১ শক, কাত্তিক মাগত বৰকুকনক মাৰিলত গলাখৰসিংহ ৬/দেৱে চেটিয়া কুকনলৈ দি পঠালে ঘৰলুৰাত পাই ৰামকন্দলীত কৰি । পাচেও ৰামকন্দলীয়ে গড়গাৱঁলৈ নিলে, তাৰে নকল, ——

কৃপাযোগ্য দ্য়াপাত্ৰ শূৰচিন্তক ৰাজা বৰফুকন, অনুগ্ৰহ লিখনং কাৰ্যা-ঞাগে, আসামৰ ৰাজাই ৰাজ্য তোমাক দিলে, ইয়াক সত্য কৰি জানিবি। সি ৰাজ দি তোমাৰ ৰাজাইকা নিমিত্ত মহামদকা ভজুৰ থাকিয়া পঠাইতেছি, আপোনাৰ কৌল-পঞা নিচান ওপৰ ভেজিতেছি । তুমি চিত্ত কৰাই কৰি যে লোক লগৰ লাগে তাক ইনিন ছচন-খাঁৰ ঠাই লৈয়া তাঞিয়ো তোমাৰ সাথ যাইকেক। যে পূকাৰে বুদাগোঠাই বৰগোগাঁই খেদাইবাক পাৰ, তোমাৰ আনোল হয়, তোমাৰ ৰাজ্য হয়, তাক কৰিব। ৷ এইৰূপে লেখিছিল, সোণোৱালী লেখা ।

সেই কটকীক কুজিবালিত খৈছিল। নৰাবৰ ঠাইলৈ যদি পাৎসাই উকিল আহিল তাক আগবাঢ়ি আনিব লাগে। এই কাৰণে নাওশাল চাবৰ ছলে গৈ ফুকনে তাক বিদায় দিলে *। ১৭৮ ॥

বজালৰ পৰাজ্য ।——এইমতে একবংশৰ হ'ল। তাত পাচে মহাৰাজ্য বৰকুকন প্ৰভৃতি ডাঙ্গৰীয়াসকলে সমালোচন কৰি, তুঙ্গৰ্জীয়া গদাধৰসিংহ মহাৰাজ্য গুৱাহাটী মানি মন্তুৰ-পাক ধৰিবাক প্ৰতি ডাঙ্গৰীয়াসকলক আজ্ঞা কৰিলে। লানমাথৰ বৰকুকন, গড়গ্যা সন্দিকৈ কুকন, চাৰিজীয়া ফুকন, বিহপুৰীয়া ফুকন, হাৰিমহি কাভিৰ নাতি চেংৰাই ফুকন, দিহিজীয়া বৰুৱা পালতগৈ, কলিনাবৰৰ পৰা ১৬০০ শকত আধাৰ নাসত যাত্ৰা কৰিলে। দক্ষিণকোৰে নাৱে তবে গৈ কাজলী পালত আচানৰ ঠাটি অনেক দেখি কাজলী, পানীখাটিকুৰৱা, এই তিনি খানা এৰি বলে নোৱাৰি নাৱ-নাওৱা সহিতে গুৱাহাটী সোমালগৈ। কাজলীত বন্ধোৱা নাও কালপাহাৰত পৰিল। বাঁহৰাৰীৰ গানাকো তৰুৱা মানুহে মাৰিলে। তাতো বঞালৰ গোঁৰা, বন্ধুক কিছু পালে।

^{*}এই পাড়িটো মূল পুথিত বৰ ৰমক্জমক্ হৈ আছে। পাড়টোৰ দীঘলে-বছলে ৰং-চদীয়া গাৰি দিয়া। পুথি লিখোডাই মূল চিঠিত যিখিনি ঠাইত আৰকী আছিল তাত ''আৰিৰ আছিল' বা ''আৰু লিখিছিল আছে।' পুলি যথাস্থানত দেখুৱাই দিছে। পাংসাৰ পুতেক চুলতান আজম্তৰাৰ হস্তচিল ''পাংসাৰ ৰেটাৰ হস্ত পঞ্জাৰ' ঠাইত আদি দিয়া হৈছে; গেইদৰে 'পাংসাৰ বেটাৰ মোহবৰ' ঠাইত এটা নোহৰৰ ছবি দিয়া হৈছে। ''১৬০০ শকৰ আমাৰ মামত কলিয়াবৰৰ বৃদ্ধিক্কনলৈ '''নাঙ্শাল চাবৰ ছলে গৈ ফুকনে ভাক বিদায় দিলে।'' এই কথাপিনি উক্ত ৰঞ্জিত পাড়েটোত আছে।

সোণাপুৰৰ থানাকে৷ মাৰিলে; তাৰ থানাদাৰে৷ পৰিল; লোকজনে৷ বিস্তৰ পৰিল। ধৌৰা, বলুক, আনে। বস্তুজাত বিত্তৰ পালে। কিছুমান মানুহ পলাইছে এৰাল। জযদুৱাৰ মানুহ ভাগি ইটাখুলি সোমালগৈ। এইৰূপে বাহিৰ থানাৰ লোকজন ভাগি ইটাখুলি সোমালগৈ। আচামেও নাবে-তৰে ইটাখুলি চাহবুৰুজত ধৰিলেগৈ। ইটাখুলিৰ লোকজন সহিতে আলিএকছৰে উমানক থানাত বৰহিলৈ পাতিভিলে। দক্ষিণকোলত সদ্বাৰ পানী-দিহিন্সীয়। বৰবৰুৱা, নেওগ-ফুকন, পিকচাই ডেকা-ফুকন আনো ৰাজবোৱা, হাজৰিকীয়া সহিতে সমদলে শ্ৰণীয়া পৰ্বতৰ আগৰ কোঠত আছে। বঙ্গালো ইটা-খুলিৰ পৰা ওলাই আহি পানী-দিহিঙ্গীয়া বৰ্ণৰাৱা, নেওগ, ফুকনৰ সমুখে ধৰিলেহি । আনোৱাৰী খোঁৰাৰ পৰা নামি হাত-নালিহৈ গড়ত ধৰিলেহি তাক দেখি মণি হাজাৰীয়ে গড়ৰ ঘোৰা-সল্প। কাট্নিবলৈ ধৰিলেহি 🛭 সিয়ে। আমাৰ মানুহৰ ওলীত প্ৰিল। আনে। অনেক লোক প্ৰিল। আলিএকছৰ পनारे रेतिथुनिक সোমাनरिं। সেই দিনৰ পৰা ওলাব নোৱাৰিলে, ওঁলোৱা যুদ্ধে। নহল, ইটাধুলিৰ পৰ। ওলীয়াইছিলে। পানী-দুৱাৰত পানী-দিহিজীয়। ৰাজখোৱা পুগুৰো অনেক নাৱেৰে জয়ন্তিসিংহে সহিতে বিন্তৰ বেলি বৃদ্ধা কৰিলে। আচামেহে জিনি তাকে। ধৰিলে। উত্তৰকোলতে। সলাল বৰ-গোহাঁই, চেংধৰা কুকন, শদিয়াগোৱা মৰজীয়াল লোকজন সহিতে ছাহ-বুৰুজক সনুৰে আছিল। দক্ষিণে বৰফুকন, উত্তৰে পানী-ফুকন। পাচে ৰঞালে। পলাল যুদ্ধ হাৰি। ভাদ্ৰ নাস, ১ দিন গতে বুদ্ধবাৰে ইটাখুঁলিৰ পৰা প্ৰভাততে আলিএকছৰ পুনুখেন, লোকজন এৰি, ঘলপ মানুহেৰে নাৱে পাৰ হৈ মন্ছুৰ-খাৰ ঠাই ভাগি গ'ল। সেই দিন দুপৰ বেলি হলত নাৱেৰে মন্ছুৰ-খাঁও ভাগি ৰঙ্গামাটিলৈ গ'ল। সতমল আলিএ কছৰ সহিতে, তৰেও ৰাজ্ ইক্ৰমণি, দলসিংহ, কৰিৰ-খাঁ প্ৰমুখ্যে বিস্তৰ লোকজন হটোৰি বজাৰি আসোৱাৰি হৈ গ'ল। নবাৰ মন্ত্ৰ-খাঁও ওৱাহাটীত তিনি বংগৰ পাঞ্চ মাহ ভোগ कवित्त । ১१৯ ॥

বিষয়াৰ শান্তি ।—পাচে চোনিয়া কুকন ওৱাহানীতে ৰহিল। দিহিন্দীয়া বৰবৰকা পুনুৰো কুকন ৰাজখোৱা নাৱে-তৰে মানহা পৰ্যাছে খেদি মন্তুৱ-খাক নপাই ভগনীয়া লোকক ধৰি মানহাৰ পৰা উলান আহিল। তাত পাচে ওৱাহানীয়াসকলে কুকনে মনে মনে সমালোচন কৰি ৰাজাৱেৰে লানমাখৰ বৰকুকনক ওৱাহানীতে ভাঙ্কি ৰাজালৈ দি পঠালে। ৬৬ ঘৰ-দুৱাৰ লুখি মানি ঘৰলৈ বিদায় দিলে। তাত পাচে গড়গায়া স্পিটক, নেওগ-ফুকনক

वबकूकन পাতি পঠালে। এইমতে দুই বৎসৰ হ'ল। পাচে গুৱাহটীয়।
ফুকনবোৰে এটা কুমৰ আনি ৰাজাক গুচাবলৈ মন কৰিলে। বৰফুকনেও
সক্ষেটে ৺দেৱলৈ জনালে। মহাৰাজাও গোহাঁইবোৰেৰে সমালোচন কৰি
চানধৰা গড়ত ৰহিলগৈ। গুৱাহটীয়া বৰফুকনবোৰে। বৰ সাৱধান
হুয়া ৰহিছে। পাচে ৺ও উপায় কৰিয়া কলিশাবৰলৈ আনি চাৰিক্ষীয়া ফুকন
বুঢ়াগোহাঁই ফুকনক টক্ষনিয়াই মাৰি শালত দি ওটোৱাই গড়গুামলৈ আহি
অতন্ত হৈ ৰহিল। তাত পাচে নানদক্ষীয়া ফুকনকে। টক্ষনিয়াই মাৰি শালত
দিলে, পানী-ফুকনকো মাৰিলে। ১৮০।।

APPENDIX A

গুৱাহাটীৰ ক্ষেত্ৰ-পৰ্বত৷

গুৱাহাটী অঞ্চলৰ গিৰি-তীৰ্থ সমূহ ।—১৬১৪ শকত শ্ৰীশ্ৰীৰজসিংহ স্বৰ্গদেৱে পুথি বিচাৰি গুৱাহাটীৰ ক্ষেত্ৰ-পৰ্বত লিখা কৰা ।——

- ১। হাজোৰ মাধৱৰ পৰ্বত্ৰ নাম মণিকূট।
- ২। কেদাৰৰ পৰ্ব্বতৰ নাম মদনাচল।

. (

- 🕲 । কামেশুৰৰ পৰ্বত্ব নাম গোকৰ্ণ।
- ৪। মোকামৰ পৰ্বতৰ নাম গৰুৰাচল।
- ৫। তলয়া পৰ্লবতৰ নাম মক কুবেৰাচল।
- **৬ । বাগতা পৰ্বতৰ নাম মক**ৰেচৰ।
- ৭। ডডৰাৰ পৰ্বতৰ নাম বন্দাবৈ।
- ৮। দলিবাডিৰ পৰ্বত, নাম আলাবৈ।
- ৯ । আগিয়াঠুটি পৰ্বতৰ নাম অগ্যি।
- ১০। তাৰ পূবে চিলাৰ পৰ্বত।
- ১১। চিলাৰ উত্তৰে বৰ পৰ্ব্বতৰ নাম কালজোৰক।
- ১২ । তাৰ উত্তৰে পৰ্বতৰ নাম কটাপাছাৰ।
- ১৩। তাৰ উত্তৰে পৰাগৰুৱাৰপুৰ।
- 58 । কটাপাহাৰৰ পূৰ্বেৰ্ব বৰখান পৰ্ব্বতৰ নাম নক্ষ্মাচল।
- ১৫-১৮। তাৰ চাৰিকাষে চাৰিটা পৰ্ব্বত তাছে, আৰে। নাম সেই!
  - ১৯ । তাৰ পূৰ্ব্বান পৰ্বতৰ নাম গিৰিকাচল।

- ২০। তাৰ উত্তৰে ভাষামতে নটুৱানচা পৰ্বত বোলে, নাম নাটকাচল।
- ২১। তাৰ ঐশান্যে ছত্ৰাচল পৰ্বত।
- ২২। তাৰ দকিণে নীলখাতপ।
- ২৩। তাৰ দক্ষিণে দীৰ্ঘেণুৰী পৰ্বত, তাকে সীতা পৰ্বতো বোলে।
- ২৪। তাৰ এশানের মানসাচল।
- ২৫ । পূবে কুৰুৱাৰ উভৰে সাত্থান পৰ্বত **আছে**, সপ্তথাষি নাম। তাৰ দক্ষিণে এটি সৰু পৰ্বত মাছে, তাৰ নাম ক্বেৰাচল।
- ২৬। তাৰ অগ্ৰিদিশে কুৰুৱা, তাকে ক্ৰৌঞ্চ পৰ্বতো বোলে।
- ২৭। তাৰ অগ্নিদিশে মাছ পুৰিখোৱা পৰ্বত বোলে, তাৰ নাম দশাশুমেধ।
- ২৮ । পশ্চিমে এক যোজনৰ অত্তে চাহবুৰুজ যাক বোলে, তাৰ নাম মণিকৰ্ণেশ্বৰ, তাতে মহাদেউ আছে।
- ২৯-৩০ । তাৰ পশ্চিমে দুটি পৰ্বত আছে, একটিৰ নাম আমুনি, এটিৰ নাম এমুনি।
- ৩১-৩৩। তাৰ পশ্চিমে তিনিটি পৰ্বত আছে, তাৰ নাম গিৰিকাচল, তাতে গদাধৰ মাধৱ আছে।
- ৩৪-৩৫। তাৰ নৈশ্বত কোণাত জগন্বাথ নাৰদৰ দৌল আছে।
  - ৩৬। তাৰ দক্ষিণে চক্ৰ পৰ্বত আছে, তাতে মাধৱেশ্বৰ গোসাঁঞি আছে।
  - ৩৭। তাৰ পূৰ্বে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ মাজত ইল্ৰ পৰ্বত আছে। তাতে সহস্ৰাহ্মি নাম মহাদেউ আছে।
  - ০৮ । চন্দ্ৰ পৰ্বতৰ দক্ষিণে অণু পৰ্বত আছে। পৰ্বততে জনাৰ্দন গোলাঁঞি আছে।

্ৰ। জনাৰ্দ্ধনৰ দক্ষিণে অখুক্ৰান্ত তীৰ্থ আছে।

. ∢

٠

- 80 । অশুপৰ্বতৰ বায়ব্য কোণে ছোট ছোট চাৰিখানি পৰ্বত আছে, তাৰ নাম গোদস্ত।
- 85। তাৰ তিনিখানি পৰ্বত এৰি গীতাকুণ্ডৰ ওচৰত যি পৰ্বত্থানি আছে তাতে জটাৰৰ গোগাঁঞি আছে। অশ্বক্রান্ত গীতাকুণ্ড দুইৰ নধ্যত এক নিজৰা আছে, তাৰ নাম সম্ভান্ধৰা। তাতে স্নান কৰিলে নিসন্তানৰো সন্তান হয়।
- ৪২। গোদত্ত পৰ্বতৰ নৈথত কোণাএ লোহিত্য কাষৰে, জুৰীয়া যাক বোলে তাৰ নাম বায়ুপৰ্বত। তাৰ তিনি শৃঙ্গৰ তিনি নাম, এক শৃঞ্জ লক্ষ্যী, এক শৃঞ্জ সৰস্বতী, এক শৃঞ্জ বিষ্ণু।
- ৪৩। তাৰ পশ্চিমে শ্ৰাইঘাটৰ বুৰুজ যাক বোলে, তাৰ নাম লোহিত্যপুৰ পৰ্বত।
- 88-8৮। তাৰ ঐশান্যে পাঁচটি পৰ্বত আছে, ভাষাত লঠিয়া বোলে।
  তাৰ এক শৃঞ্চ ভদ্মকূট, এক শৃঞ্চ কালকূট, এক ক্ষেমকূট,
  এক দন্তকূট, এক শোককূট।
  - ৪৯। তাৰ ঐশান্যে এটি পৰ্বত আছে, তাৰ নাম দম্ভক্ট।
  - ৫০ । তাৰ পূৰ্কে মদন পৰ্কত।
- ৫১-৫২। তাৰ দক্ষিণে গিৰিকাচল । ইত্তৰে দুটি পৰ্বত আছে, তাৰ নাম কলুক, তাতে কান্তিক আছে।

  - ৫৪। তাৰ উত্তৰে কামধেনু পৰ্বত।
  - ৫৫। তাৰ উত্তৰে গণেশ পৰ্বত।
  - ৫৬। তাৰ উত্তৰে ভৰমাজ পৰ্বত।

- ৫৭ । তাৰ উত্তৰে গ্ৰুমাৰ্দ্ন।
- ৫৮ : তাৰ অগ্যি কোণাত ভূজেশ্যৰ গোসাঁঞি আছে। গন্ধনাৰ্দ্ধনৰ পূৰ্ব্বপুত্ৰৰ নামত মুত্ৰশিলা আছে। তাৰ দক্ষিণে অন্তৰালৰ কুও। তাৰ পূৰ্ব অগ্যিকোণে তিনি শৃক্ষ সমন্থিতে এক গৰ্মত আছে, তাৰ নাম লাক্ষশ, লোকে ৰাৱণটৰ বোলে।
- ৫৯। তাৰ পূৰ্বে বাৰাহ পৰ্বত।
- ৬০। তাৰ দক্ষিণে মণ্য পৰ্বত।
- ৬১ তাৰ দক্ষিণে অনন্ত পৰ্বত।
- ৬২। তাৰ গাতোটা শৃঙ্গ আছে। স্থানন্তৰ পৰ্বতৰ নৈঋতি পৰ্বত, লোকে ৰাক্ষ্য বোলে। তাতে নিৰীতেশ্বৰ মহাদেউ আছে।
- ৬১। অনন্ত পৰ্বতৰ পশ্চিমে সিদ্ধেশ্বৰ গোগাঁঞি আছে। সেই পৰ্বতৰ নাম বাংঘশ্বৰী। তাৰ তিনি শৃক্ষ আছে; এক শৃক্ষ সিদ্ধেশ্বৰ, এক শৃক্ষ ব্যাংশ্ৰেশ্বৰী, এক ৰক্ষেশ্বৰ।
- ৬৪। তাৰ পশ্চিমে শ্ৰীহাটীৰ কাষৰত দুইকোষ সমৰ্ণিতে গোৰিল পৰ্বত আছে। এক শৃঞ্চৰ নাম গোবৰ্দ্ধন, এক শৃঞ্চৰ নাম দ্ঞান।
- ৬৫। তাৰ উত্তৰে একখানি পৰ্বত আছে, তাৰ নাম দুৰ্গা।
- ৬৬। লোহিত্যৰ দক্ষিণে হাতীন্বাৰ দক্ষিণে গছসাৰ্দ্ধয় নাম।
- ৬৭। তাৰ পূৰ্বে মধ্যানক পৰ্বত আছে।
- ৬৮। তাৰ পূৰ্কে চিৰঞ্জীউ পূৰ্ব্বত।
- ৬৯ । তাৰ পূৰ্ক্বে কপিলী, কামধেনু দুই **পৰ্ক্ত।**
- ৭০। তাৰ পূৰ্কে নোমনঙ্গ নাম এক পৰ্বত।

- ৭১। তাৰ পূৰ্বেৰ ভক্ষকাদি পৰ্ববিত।
- ৭২। তাৰ পূৰ্বে নীলাচল পৰ্বত । পূৰ্বব শৃঙ্গ ব্ৰহ্মা, তাতে ভুৱনেপুৰী। ২বা শৃঙ্গ বিষ্ণু, কামাখ্য। আছে। পাঙুনাথ বতে আতে সেই শৃঙ্গ শিৱ।
- ৭৩। শিৱ শৃন্ধৰ পূৰ্ণেৰ্ব বৰাহ শিলা, কলপ শিলা। যুক্ষপুত্ৰৰ পূব, অগ্নি কোণে তিনি শৃন্ধ সমগ্নিতে গান্ধাৰী পৰ্বেত আছে। এক শৃন্ধৰ নাম গৌৰা, এক শৃন্ধ দুৰ্গা, এক শৃন্ধ বেতাল।
- 98। তাৰ পূৰ্বে গণেশ পৰ্বত মাছে। তাৰ পাঞ্ছ শৃক্ষ, এক গৌতম, এক ধন্টাকৰ্ণ, এক দূমক্ণাৱতী, এক কুমাৰী, এক কিৰাতী।
- ৭৫। তাৰ পূৰ্ব্বে ভিবৰ পৰ্ব্বত খাছে।
- ৭৬। তাৰ উত্তৰে চিত্ৰকূট পৰ্ব্বত, তাকে শ্ৰণীয়া বোলে।
- ৭৭ । চিত্ৰকৃট পৰ্বতৰ পূৰ্বে বিদশাচল । তাৰ চৌষষ্ঠী শৃল । লোহিত্যৰ কাষৰে যি শৃল আছে তাৰ নাম সোমলত। ।
- ৭৮। তাৰ পশ্চিমে মন্ত্ৰাচল, তাকে ইটাখুলি বোলে।
- ৭৯। তাৰ পশ্চিমে গুত্ৰেশুৰ শিৱনিক আছে।
- ৮০। তাৰ পশ্চিমে অগন্তি ক্ষেত্ৰ, তাতে বোধ জনাৰ্দ্দন আছে। সেই খানিকে কলিক পৰ্বত বোলে।
- ৮১। তাৰ ঐশাণ্যে কলি পৰ্বত আছে। তাতে কলিৰ মূৰ্ণ্ডি আছে। সেই খানিলৈ গলে সকলো পুণ্য নষ্ট হয়। এতেকে তাক কৰ্মনাশা বোলে।
- ৮২। তাৰ ঐশান্যে ত্ৰিৱ পৰ্বত আছে। তাতে স্থন্দৰী শিল।
  আছে, একাদশ শিৱলিঙ্গ আছে। দশ অৱতাৰ, উৰ্ব্বশীৰ
  মূত্তি আছে। সিওখনি তীৰ্থ। তাৰ উত্তৰে চক্ৰতীৰ্থ,
  বশিষ্ঠ, অৰুদ্ধতী। তাৰ উত্তৰে ভস্মাচল।

৮৩। ভদ্মাচনৰ পশ্চিমে পঞ্বনুৰ যন্তৰে ইক্ৰাচন আছে।

৮৪। তাৰ অগ্নি কোণাত চাৰিটা শিলা আছে; লোহিত্যৰ মধ্যত।

এটাৰ নাম জোন, এটাৰ নাম কৰ্ম্ম, এটাৰ নাম নপুংসক, এটাৰ

নাম মোক্ষণিলা। সেহ লোলি মধ্যতে কুণ্ড আছে। তাতে স্নান

কৰিলে এক শত পুৰুষ অগভ পৃথিবলীৰ ভোগ কৰে। তাৰ নৈশ্বত

কোণাত তিনি-শ ধনুৰ অভবে নিৰীতি শিলা আছে। তাৰ

দক্ষিণে বল্পশিলা। তাৰ দক্ষিণে বিষ্ণুশিলা। তাৰ পশ্চিমে

ধ্মণিলা। তাৰ দক্ষিণে সত্যবুগ, তাৰ পূৰ্কে তেতাযুগ

তাৰ দক্ষিণে ইন্দ্ৰশিলা। তাৰ পূৰ্কে দাপৰশিলা, তাৰ পূৰ্কে

অই-বক্ষ প্ৰষি। তাৰ পূৰ্কে কলিকুণ্ড, তাৰ পূৰ্কে ভমৰকুণ্ড, তাৰ উত্তৰে অগুণিলা। আৰ উত্তৰে ত্ৰিবেণী, তাৰ

উত্তৰে প্ৰাণ্য, আৰ উত্তৰে বুদ্ধকুণ্ড, আৰ উত্তৰে গমা।

সমাপত ।৷ ১৮: ।৷

APPENDIX B

কামৰূপৰ গুৱাৰ প্ৰগ্না।

ফুকন ৰাজখোৱাৰ ভাগে কামৰূপৰ বিভিন্ন সঞ্জা — পূৰ্কে পানী-ফুকনৰ ভাগে আছিল,— চাবিদুৱাৰ ১, চুনীমাকোঁবৰ ১, দৰক ১, কৰিয়া-পাৰ ১, গড়খলা ১, বেজিনী ১, বাহক। ১, নদুৱাৰ ১, ৰাণী ১, বেলতলা ১, সাতৰজা ১, মায়ক ১, ঘুওৱা ১, পালবাৰী ১!

পাচে লাজি বৰফুকন চলত দক্তিগপাৰৰ সকলোখানি বৰফুকনে ললে। উত্তৰপাৰৰ সকলখনি পানী ফুকনৰ ভাগে গাকিল। প্ৰজনাৰ লিখা।——

নৰফুকনৰ ভাগে,—পাতিদৰত ২, বৰলাগ ২, বাদসৰ ১।
পানীফুকনৰ ভাগে,—পাতা ২, বন্দাগ ২ ।
দুৱৰা ফুকনৰ ভাগে,—পূত্ৰপত্ৰ ২, পচিম পাৰ ১ ।
ডেকাফুকনৰ ভাগে,—সৰুলাপ্ৰ ২, কডাবীমহল ২ ।
চেটিয়া ফুকনৰ ভাগে,—নান্দা ২, মক্ত্মেত্ৰি ২ ।
চৈয়কীয়া ৰাজপোৱাৰ ভাগে,—বন্দেত্ৰি ২ ।
তৰ-শলগুৰীয়া ৰাজপোৱাৰ ভাগে,—কমনিয়া ২ ।
গজপুৰীয়া ৰাজপোৱাৰ ভাগে —কমনিয়া ২ ।
পানী-শলগুৰীয়া ৰাজপোৱাৰ ভাগে —কমনিয়া ২ ।
পানী-শলগুৰীয়া ৰাজপোৱাৰ ভাগে,—বগৰীয়া ২ ।
পানী-শলগুৰীয়া ৰাজপোৱাৰ ভাগে,—বগৰীয়া ২ ।
তৰুৱা-দিহিদ্ধীয়া ৰাজপোৱাৰ ভাগে,—বন্দুপন্ ২ ।
নামডিদ্ধীয়া ৰাজপোৱাৰ ভাগে,—বন্দুপন ২ ।
পানী-জভ্যুপুৰীয়া ৰাজপোৱাৰ ভাগে,—বন্দুপন ২ ।
পানী-জভ্যুপুৰীয়া ৰাজপোৱাৰ ভাগে,—বন্দুপন ২ ।
বৰ-অভ্যুপুৰীয়া ৰাজপোৱাৰ ভাগে,—বন্দুকলি ২ ।

28

পাচে সন্দিকৈ বৰফুক্ৰড বলে। কুক্ৰ ৰাজ্যখোৱাই ধৰিব খুজিলত সেই দাইতে সকলো দুৱাৰ প্ৰজ্ঞা ফুক্ৰ ৰাজ্যখোৱাৰ ছাত্ৰ পৰা ওচাই বৰফুক্ৰৰ ছাত্ত দিলে । ১৮২ ।।

गक-अভ्याপ्ৰीय। बांकरशेवांन डो.ले.---नाउँकि : ।

APPENDIX C

GENERAL VIEW OF THE HISTORY OF KAMRUPA

BY

DR. FRANCIS BUCHANAN M.D., M.R.A.S.

Editor's note.—[The following chapter has been printed from an old manuscript kindly lent to the editor by the authorities of the India Office Library, London, in September, 1928. It forms part of the huge mass of manuscript records, commonly known "Buchanan Manuscripts", representing the results of the survey of India made by Dr. Francis Buchanan. alias Buchanan-Hamilton, in 1807-1814, on which so much labour and money were spent. This manuscript was presented to the Library of the East India Company by Dr. Charles Wilkins on March 1, 1830. Buchanan's account presents a valuable nucleus of information regarding the history of ancient Kamarupa. The marginalia are ours. Buchanan's spellings have been retained in the text. The MS. is described in the Catalogue of European MSS. in the India Office Library, Vol. II, Part II, pp. 663-664. Buchanan's narrative is supposed to have been prepared for the Royal Asiatic Society. S. K. Bhuvan.

Boundaries of Kamarupa.—The history of this district is perhaps involved in still greater obscurity than that of Dinajpur. Almost the whole of it is included in the ancient Hindu territory of Kamrup, which extends East from the Korotoya where it oined the kingdom of Motsyo, to Dikhorbasini, a

river of Assam, which enters the Brahmaputra a little to the East of the eastern Kamakhya, which is said to be fourteen days' journey by water above Jorhat, the present capital of that kingdom. I have not been able to learn that the ancient Hindus mention any kingdom as intervening between Kamrup and China, Those whom I have consulted think, that Kamrup is bounded on the East by China, by which however it must be observed, is probably meant the country between the Indian and Chinese Empires; for as Abul Fazil justly observes, the Chinese Empire is the Maha-chin of the Hindus. He indeed calls Pegu, the China of the Hindus; but in this, he is only to be considered as mentioning for the whole, what was then the principal kingdom; as now we might say, that the Empire of Ava is the proper China of the Hindus; and in fact, it now separates Kamrup from the Chinese Empire or Maha-chin. On the North, Kamrup extends to Kongjogiri, the frontier of Modro, the kingdom of Sailyas which comprehends Bhotan. I have not however been able to learn where this mountain is placed, and the Bhoteeas seem to have made large encroachments on the whole northern frontier of Kamrup. The southern boundary of Kamrup is where the Lakhya river separates from the Brahmaputra, and there it is bounded by the country called Bonggo. Kamrup, according to this description, includes a portion of Moymonsing (North part of Dacca R.) and of Srihotto (Selhet R.) together with Monipur, Jaintia, Kachhar, and Assam. 183.

Narakasur.—The earliest tradition concerning the history of Kamrup is, that it was given by Krishna to Norak, the son of the earth (Prithivi). This Norak, although an infidel (Osur), was for some time a favourite of the God, who appointed him guardian (Dwarpal) of the temple of Kamakhya (granter of pleasure), who naturally presided over the region of desire (Kamrup). This deity is by the Hindus considered

as female, and her temple, situated near Gohaii, the place where Norak resided, is still much frequented. 184.

Four divisions of Kamarupa.—Kamrup is said to have been then divided into four Piths or portions which may naturally be expected to have appellations suitable to its name and tutelary deity. They are, accordingly, called Kam P., Rotno P., Moni P. and Yoni P. alluding to desire, beauty, and some circumstances not unconnected with these qualities, which our customs do not admit to be mentioned with the plainness that is allowed in the sacred languages of the East. In fact, the country by the natives is considered as the principal seat of amorous delight, and a great indulgence is considered allowable. I have not learnt the boundaries of these divisions, but am told that Rotno Pith is the country now galled Vihar. 185.

Bhagadatta, ally of Duryodhan.—Norak did not long merit the favour of Krishna. Being a great oppressor, and a worshipper of the rival god Siv, he was put to death, and was succeeded by his son, Bhogodotto. At the time of the wars which are said to have placed Yudhishthir on the throne of India, this prince engaged in the great contest on the losing side, and followed the fortunes of Duryodhon. There can be little doubt, that this is the same person with the Bhugrut of Mr. Gladwin's translation of the Ayeen Akbory "who came to the assistance of Jirjoodhun and gallantly fell in the war of the Mahabharut". By Abul Fazil, this prince is said to have been of the Khyetri (Khyotriyo) caste, and this is supported by the opinion of the Brahmans, but here a considerable difficulty occurs: for it is generally allowed that Bhogodotto was the son of Norak, who was not a Hindu. We shall however soon see, that in Kamrup many other personages have been adopted into the princely race, whose claims to a Hindu descent are at best exceedingly doubtful. 186.

Absence of architectural relics.—Bhogodotto is said to have usually resided at *Gohati*. The King of Kamrup is said occasionally to have fled from bustle and cares of his capital, and to have sought the pleasures of retirement at Ranggopur, from whence its name, signifying the abode of pleasure, is derived. No traces of any buildings by Bhogodotto or his family, remain in this district, nor is it probable that any remain in Assam, as the princes of the eastern parts of Kamrup continue, even to this day, to dwell in huts; nor is there any reason to suppose that his accommodation was superior, while his power and probably the thickness of his forests, rendered fortifications towards the West unnecessary. 187.

Bhagadatta's date.—In the great war, Bhogodotto fell by the hands of Orjun, brother of Yudhishthir; but, according to the Ayeen Akbory, twenty-three princes of the same family continued to govern after his death. The authority of this work is however disminished by its supposing that these princes governed the whole of Bengal, which seems entirely without foundation. It is however very likely, and is said indeed to be mentioned in the Purans, that for some time, the descendants of Bhogodotto retained the government of Kamrup. I cannot indeed adopt the chronology, which places Yudhishthir about 3,200 years before the birth of Christ; on the contrary I am persuaded that this prince lived considerably after the time of Alexander for, in every part of Índia, there remain traces of the family of Yudhishthir, or the princes who were his contemporaries, and of many dynasties that have governed since his time, but all these later dynasties so far as I have learned, may be ascertained to be of a comparatively late period, and making every possible allowance for the reigns of the families of Yudhishthir and of the dynasties that have succeeded, we shall not be able to place the former much beyond time of Augustus. I am happy to acknowledge, that I have derived this manner of reasoning on the subject from a conversation with my worthy friend, Major Mackenzie of Madras, who has formed more accurate notions on Indian history, than any person whose opinions I know, notions founded on a careful investigation of the remains of the antiquity, and not on the fictions of Indian poets, who in the extravagance of invention exceed even the fertile genius of Greece. 188.

Yogini-Tantra.—In the part of the Yogini-Tantro, which I have procured, and which is considered as the highest authority concerning every thing relating to Kamrup, the Pundit of the mission says that there is no mention of Bhogodotto, but that the god Siv prophesies, that after the infidel Norak, and at the commencement of the era of Saka, that is, about the end of the first century of our era, there would be Sudra kings of Kamrup. The first Raja mentioned is Divyeswor, in whose time the worship of Kameswori or Kamakhya, the knowledge of which had hitherto been confined to the learned, would be published even to the vulgar, and this would happen at the very beginning of the era of Saka, or in the year of our era 76. This Raja is said to have been of the tribe called in the Sanscrit language Dhibor, which is usually applied to the Kaibortos of Bengal; but it may be doubted, whether the prince belonged to that tribe, which is not one of Kamrup. The worship of the Linga according to the prophecy, would begin in the 19th year of Saka. Some indefinite time after that period, a Brahman born of the Korotoya river, and named Nagosongkor, would be king, and extend the doctrine. After him, but at what interval is not mentioned, would be a Raja, named Jolpheswor, who would still further encourage that worship, and who would build the celebrated temple of Jolpis. Very considerable ruins are at no great distance from that place, as will be hereafter described, but they are ascribed to a *Prithu Raja*, who may however have been a person of the same family. 189.

Prithu Raja.—This Prithu Raja, from the size of his capital, and the numerous works raised in the vicinity by various dependants and connection of the court, must have governed a large extent of country, and for a considerable period of time. Although he is in some measure an object of worship among the neighbouring Hindus, they have few traditions concerning the place from whence he came, nor at what period he lived; and I heard it only mentioned by one old man, that he governed before the time of the dynasty which will be next mentioned. 190.

The Kichaks.—As usual, he is considered as having been a very holy personage, who was so much afraid of having his purity sullied, that on the approach of an abominable tribe of impure fakirs, named Kichok, he threw himself into a tank, and was followed by all his guards, so that the town was given up to plunder, and the family ceased to reign. At present the Kichok are a kind of gypsies, that are thinly scattered in the northern parts of India, and live by snaring game, telling fortunes, and it is usually supposed, by stealing. It must however be observed that this tribe, which in the Sanscrit language is called Kirat, would at one time appear to have been really powerful in this vicinity; and, according to the Yogini-Tantro, was not reduced to its present miserable state, until the time of Viswo Singho, who will be hereafter mentioned, 191.

The Bhoteas.—There is also a tradition in the country that a much greater portion of Kamrup formerly belonged to the Bhoteas than does at present. I am inclined to think that these Bhoteas were really the Chinese, whose histories, I believe, mention their conquests in this part of India, and who might naturally be confounded with the Bhoteas; from

their impure feeding, and from having made their attack through the country of that people. 192.

Song of Gopichandra.—It would not appear that during the dynasty of Adisur, any part of this district was comprehended in the Hindu Kingdom of Bengal. On the contrary, about that time, or not long after, the western parts of this country, as far as the *Brahmaputra*, seem to have been subject to a family of princes, and the first of whom that has left any traces was *Dhorma Pal*. Whether or not, from his name, we may suppose, that he was one of the Pal family, which preceded the dynasty of Adisur, who in the wreck of his family may have saved a portion,
I shall not venture to determine. From the works that are attributed to *Dhorma Pal*, he would appear to have been a person of some power, and even the works attributed to relations and dependants of his family possess some degree of magnitude. He said to have had a brother named Monikchandro, who seems to have died early, and to have left the management of his son and estate to his wife, Moynawoti. This Lady makes a conspicuous figure in the traditions of the natives and is said to have killed Dhorma Pal in an engagement near the banks of the Tista; at least the Raja disappeared during the battle between his troops and those of his sister-in-law. Mornawoti's son, Gopichondro, succeeded his uncle, and seems to have left the management of his affairs to his mother, and for some time to have indulged himself in the luxury of one hundred wives, among whom the two most celebrated for beauty and rank, were *Hudna* and *Pudna*, one of whom, if not both, was daughter of a person of considerable rank, named Horischondro. When Gopichondro had grown up, and probably when he had been satiated with the pleasures which women bestow, he wished to interfere in business. His mother had then the art to persuade him to dedicate his life to religion, and having placed him under the tuition of her spiritual guide (Guru) Haripa, a religious

mendicant (Yogi) of remarkable sanctity, this prince changed from voluptuousness to superstition, adopted the same manner of life with his instructor, and is supposed to be now wandering in the forests. The people of Kamrup are still frequently entertained by the songs of itinerant bards of the low caste called (Yogi), who repeat the poem called Sibergit, which gives an account of Gopichondro, of his pious resignation of power, and of the lamentations of his hundred wives, who by no means approved of his change of life. This song is in the vulgar language, and its repetition occupies four or five Hindu hours for two days. 193.

Havachandra.—As the father is praised by the Hindus for his piety, his son Hovochondro or Bhovochondro as his name is more usually pronounced, is given as an example of stupidity, who with his minister Govochondro did nothing like other people, and turned night into day and day into night. Many examples of their stupidity are related to serve as amusement to the youth of Bengal; but the Raja seems to have lived in considerable splendour, and without fear, while the works of his relation, Lora, and of his tributary, Binna, show that his dependants had considerable power, and did not require fortresses to enable them to live in security. After the death of Bhobochondro, there came a Pala raja of the same family, who is said to have been destroyed by a dynasty that I shall have next occasion to mention, although it is more probable that a period of anarchy intervened. 194.

The Yogis.—The princes of the dynasty of Dhormo Pal are supposed to have been Khyotriyos, yet this seems doubtful. The lady, Moynawoti had not a Brahman for a spiritual guide; but this important office was held by a Yogi, that is a Sudra dedicated to a religious life; and there is great reasons to believe, that the Yogis, who repeat the songs, are descendants

of this kind of priesthood, who were degraded by Songkor Acharyo, and who reject the Brahmans, as spiritual guides, although in order to procure a miserable existence they have now betaken themselves to weaving, burning lime, and other low employments. In the South of India, they collect and vend drugs, and pretend to practise physic, but are equally obstinate in rejecting the instruction of the sacred order. 195.

The origin of the Khen Dynasty.—With regard to the next dynasty there is greater certainty, although as usual, the chronology is attended with many difficulties. According to tradition, there was a Brahman whose name is unknown; but who had a servant that tended his cattle, no one knows where. According to some, this servant was an infidel, (Osur), most probably from the mountains of Tripura, but concerning this, different persons are not exactly agreed, and some allege, that it was his mother who was of the impure race, and that she bore her a son while in the service of the Brahmin. Many complaints were made against this fellow; and his master one day was desired to view him asleep, while his cattle were permitted to destroy the crops of his neighbours. The Brahman was advancing with a determination to bestow the merited punishment, when he observed the lines on the naked feet of his servant, and immediately, by his profound skill in the most noble science of Samurdick Jyotish, knew that the sleeper would become a prince. On this discovery, the Brahman paid him all due respect, rendered it unnecessary for him to perform any low office, and showed him still more kindness by disclosing the certainty of his future greatness; for the servant in return, promised that when he became a prince, the Brahman should be his chief minister (Patre). Accordingly sometime afterwards, it is not known how, he became king, and is said to have destroyed Pala, the successor of Hovochondro. This however as I have before observed, is rather doubtful, and Kamrup in the interval had probably fallen into a state of anarchy favourable for an upstart, and was overrun by various rude tribes, Koch, Mech, Garo, Kachari, Rabha, Hajong, Tripura, Bhot, and Nepcha who neither spoke the language of Bengal nor had adopted the religion of the Brahmans, although numerous fugitives had taken refuge from the violence of Sultan Jalaluddin, as mentioned in my account of Dinajpur, and had diffused some degree of instruction, or at least had preserved the little improvement, that had been made in former dynasties. 196.

Niladhwaj.—The new Raja seems to have been much guided by his minister the Brahman, assumed a Hindu title, Nilodhwoj, and placed himself under the tuition of the sacred order. For this purpose a colony of Brahmans were introduced from Maithilo, and from thence we may perhaps infer the country of the minister. There is no trace of any earlier colony of Brahman in Kamrup than this from Maithila, and the great merits of the prince were rewarded by elevating his tribe called Khyen, to the dignity of pure Hindu. It is indeed contended by the Rajbongsis, that Nilodhwoj was of their caste, and that the Khyen were only his servants begotten by Rajbongsis upon prostitutes of Khyatriyo tribe, but it seems highly improbable that the Raja would procure the dignity of pure birth for the illegitimate offspring of his servants, while his own family remains in the impure tribe of Rajbongsi, the origin of which seems to me of a later date. 197.

Kamatapur.—The Raja having settled his government built a city called Komotapur, and he and his successors took the title of Komoteswor, or Lords of Komota, while the title of Komoteswori or Lady of Komota, was bestowed on the family deity, a female spirit as usual, delighting in blood. 198.

Chakradhwaj.—As each Raja of this family claimed his right to govern on the authority of some miracle, it was discovered by Chakrodhwoj, the second prince, that Bhogodotto had received from Sib an amulet (Kobaj) which rendered him invulnerable, and which he usually wore on his arm. In the hurry of preparation for battle this amulet had been left behind on the day when Bhogodotto was killed, and lay concealed near Hostinapur until the time of Chokrodhwoj, when this prince was informed in a dream how the amulet might be found and that it was to be worshipped as representing Komoteswori as it is to this day. 199.

Insecure Government.—During this dynasty the office of chief minister (Patro) seems to have been hereditary, as well as the regal dignity, and the Brahman and his descendants occupied a fortress contiguous to the walls of the city; but the government does not seem to have been very secure, as not only the royal palace and the residence of the minister, but several houses of inferior personages seem to have been fortified, although situated within the immense works by which the city was surrounded. 200.

Nilambor.—Chokrodhwoj was succeeded by Nilambor, the third and last prince of the family. His dominions are said to have extended over the greater part of Kamrup, and included part of Motsyo, for the fort at Ghoraghat is said to have been one of his erecting. Numerous public works, especially magnificent roads, are attributed to this prince, who from these, seems to have governed his country with attention; but the circumstances related concerning his overthrow, are accompanied with traits of the most savage barbarity. 201.

Strategic conquest of Kamatapur.—Whether from a natural suspiciousness of temper, or from an uncommon accuracy of observing such circumstances

16

the Raja on entering his women's apartments one day, observed traces which convinced him that a man had been there. He was immediately inflamed with jealousy, and having sent people to watch, a young Brahman, son of Sochi Patro, the prime minister, was soon caught attempting to enter the royal apartments, and to dishonour his master. He was taken before the King, put privately to death, and part of his body was pre-pared for food. His father having been invited to a grand entertainment given by the king, ate of his son's body, for in Kamrup the Brahmans are allowed great liberties in their diet. After he had satiated himseif with this monstrous food, the king showed him his son's head and informed him of the crime and of what he had been eating. The minister is said to have acted with a presence of mind well suited for such an occasion. He said that his son had no doubt deserved any punishment, but as the king had made him eat such a horrid repast, that he could no longer continue in his service, but would retire from the world and dedicate himself to the duties of a religious mendicant. By this stratagem he was allowed to retire, and having assumed the habit of son-nyashi, immediately left Kamrup. His first object now was to procure revenge, and he proceeded without delay to Gaur, where he laid before the Moslem king information, that was followed by an attack on For some time however the invasion did not seem likely to terminate in success, for after a siege of twelve years, the Moslem had made no impression upon the works of Komotapur. Although the length of the siege is probably exceedingly exaggerated by tradition, its issue probably continued long doubtful, for the invading army has evidently fortified its camp with much care. The place is said to have been taken at length by stratagem, or rather, by the most abominable treachery. The Muhammedan commander informed the king message, that having lost all hopes of taking the place, he was desirous of making peace, and of leaving

the country on the most friendly terms. This having been accepted, it was proposed, that the ladies of the Moslem chiefs should pay their respect to the queen. This also was received, as a mark of polite attention, and a number of covered litters were admitted into the women's apartments within the citadel. In place of Moslem ladies, these litters contained arms, and the bearers were soldiers, who immediately on gaining admission seized their weapons and secured the person of the Raja, who was put into an iron cage in order to afford amusement for the Sultan and populace of Gaur. On the way he contrived to escape, and has ever since remained concealed. 202.

Ishmail Gazi.—The Muhammendans of Ghoraghat attribute the destruction of Nilambor to their favorite saint Ishmael Gazi of whom I have given an account in the report concerning Dinajpur. By the Moslems of this district he is considered as the chief of saints, and several places of worship are erected to his memory, or over precious relics that belonged to his person. But this reverence has probably induced them to magnify the conquests of Ismael, who governed Ghoraghat in the reign of Nusrut Shah, a prince whose reign commenced about the year of our era 1523, which seems to be somewhat too late for the destruction of Komotapur. 203.

Hussain Shah's conquest of Kamarupa.— In the manuscript account of Bengal which I procured at Maldeh, it is said that the sultan Hoseyn, immediate predecessor of Nasrut, conquered Kamrup, and killed its king Harup Narayon, son of Malkongyar, son of Sada Lukhymon, and I have no doubt that these are the same persons with the three princes of Komotapur, for the Hindu rajas have so many titles that one person may choose to call them by a name totally different from that which another may employ; and the time of the events will not admit of our supposing that a dynasty intervened between that destroyed by Hoseyn,

1

and the one which now governs the small portion of Kamrup, that retains some degree of independence. In the short account of the Assam published in Vol.2 of the Asiatic Researches, which seems to me more accurate than the commentator is willing to admit, it is stated that "Hoseyn Shah, a king of Bengal, undertook an expedition against Assam in which he had at first considerable success. The raja retired to the mountains, and the son of the king was left with a large army to keep possession of the country. In the rainy season the raja descended into the plains and destroyed the whole invading army, who were all either killed or made prisoners." (A. R. II. 180.) It was probably this rash expedition, which frustrated the conquest of Komotapur, and rendered it necessary for the Moslems to retire after a possession of one or two years. Indeed the tradition of the Hindus states that they made no stay at Komotapur, but retreated immediately with what booty they could procure. This however seems improbable, and I shall have occasion to show, that within the walls of Komotapur there are probable traces of the Moslems having begun very considerable works, which have been broken off unfinished. It is therefore probable that Nilambor was destroyed by Hoseyn Shah in person and he began to reign about forty years before the usurpation of Sher Shah, or about the year 1496 of our era. The conquests therefore of Ishmael must be confined to the vicinity of Ghoraghat, and perhaps, he did no more than retain these small portions of the conquests made by the sultan Hoseyn where he founded the city named after Nusrut, the successor of that prince. 204.

Vasistha.—The overthrow of Nilambor is looked upon by the natives as a most unfortunate event. In the *Togini-Tantro* it is told that in the time of Norak, a most holy person *Vosishtho Muni* went to the temple of Kamakhya and was refused admittance by the infidel guardian. As such persons,

conscious of their worth, are sometimes apt to be a great deal too irrascible, Vosishtho prayed that the temple might be deprived of all dignity, which accordingly would have immediately happened had not the goddess of love (Kamakhya) made a complaint to Siv, who although he could not entirely prevent the effects of the holy man's imprecation (sangpon), yet postponed the completion until the destruction of Komotapur; and he ordered, that this degradation should continue only until the restoration of the Komoteswor, who, as I have said, is supposed to be still alive, and his return is anxiously and eagerly expected by the people of Kamrup, as some of the events which are prophesied to precede the restoration, have already come to pass. On that happy occasion, the goddess of delight will be restored to full glory and the four nations of usurpers who now share Kamrup, will be extirpated by mutual slaughter. These nations are the Plov or Bhoteas; the Saumar or Assamese; the Kuvach or Koch, who govern Vihar; and the Yovon or barbarians of the west, who according to the authority of the Yogini-Tantro, are descendants of Haihoyo and Talojonggho, two Khyotrivos who on account of cowardice were degraded, and prohibited from eating pure food, and from following the doctrine of the Vedas. 205.

Chandan, Madan and Hajo.—Two brothers named Chondon and Modon, after the overthrow of Nilambor, established a short government of eight years at a place called Morolavas, which is now under the government of the Deo Raja, and is about thirty miles north from Komotapur. Their power was not only transient, but seems to have extended to no great distance, and the parts of Kamrup that were not retained by the Moslems seem to have fallen again into anarchy under the chiefs of the rude tribes which I formerly mentioned. Among these, by far the most powerful were the Koch, who had a number of chiefs, at first independent, but who gradually

3

united under the authority of one of themselves named *Hajo*. He seems to have been a person of great vigour, and reduced under his government the whole of this district except Ghoraghat, together with most of that portion or Assam, which is included in the government of Gohati or Kamrup. He had no children except two daughters, *Hira* and *Jira*. 206.

Hira and Jira; their sons Visu and Sisu.-Hira before the rise of her family had been married to a certain Herya, who is said to have been of the impure tribe called Mech. Whether Jira was married or not is not known, but she had a son named Sisu, while her sister bore a son named Visu. The former is said to be ancestor of several branches of the family that are now subject to the Company, but Visu succeeded to the whole power of his grandfather. As he was not contented with the instruction of the Kolitas, who seem to have been the original priesthood of his tribe, nor with the learning of the Brahmans of Maithilo who had been formerly introduced, he procured some men of piety (Baidiks) from Srihotto, and gave them the title of Kamrupi Brahmans, and these form the second colony of the sacred order that has settled in this country. 207.

Publication of the Tantras.—To this era may probably be referred the composition, or as the Hindus would say, the publication of many or most of the books called Tantras, which are supposed to have been communicated by the god Sib to his wife Parbati about 5,000 years ago. One of the most celebrated of these compositions, the Yogini-Tantro, I am indeed informed, mentions the amours of Hira and the government of her son; nor is there any doubt that Kamrup is usually considered as the grand source of this system of magic, and the period between the time of Visu and of his great grandson Porikhyit seems to have been the only period when the learning

of the Brahmans flourished in that country. The doctrines contained in these works, admits of many indulgences necessary for new converts, and to enable the Brahmans to share in the pleasures of a most sensual people; and they inculcate chiefly the worship of the female spirits that are appeased with blood, which was the original worship of the country, and which has now become very generally diffused among the Brahmans of Bengal, with whom these Tantras are in the highest request. 208.

Viswa Singha's divine origin.—It was now discovered, that the Raja, was not a son of the poor barbarian Herya, but that his mother, although a Koch, was not only of a celestial origin, but had been the peculiar favourite of the god Sib, who had passed much of his time in amorous dalliance with the damsel, and was the actual father of the prince, who took the name of Viswo Singho, and bestowed on the son of his aunt Jira that of Sib Singho, and this prince also claimed for his mother the honour of the most intimate favour of the god whose name he bore. 209.

The Origin of the Koch.—Although the Yogini-Tantro calls the father of Hira a barbarian (Melechchho), yet it has been discovered that the Koch were not in fact an impure tribe, as had been in general supposed, but were descended from some Khyotriyos, who had fled into Kamrup and the adjacent country of Chin, in order to escape from the violence of Porosuram, when that deity pursued the kings of the earth, and gave their territories to the Brahmans. In this exile the descendants of the Khyotriyos had departed from many parts of the Hindu law and on this account were considered impure. This seems to be exactly the same story, which Sir W. Jones quotes (As. Res. II. p. 368) from the institutes of Menu, and on the authority of which he deduces the origin of the Chinese from the Hindus. The features both of

Chinese and Koch seem to me insuperable objections against that theory, and I have no doubt that both the passage of Menu and the fable of the Koch are equally founded on national vanity, which however unbecoming in a lawyer or philosopher like Menu, is excusable enough in the Koch, who among the people with whom it is their fortune to live, are naturally desirous of procuring some means of being raised from the drags of impurity. On this pretended descent the Koch, or at least all of them that have adopted the Hindu religion, and have relinquished their impure practices, assume the title of Rajbongsis, or descendants of princes; and the other rude tribes of Kamrup and Chin, such as Mech and Hajong, who have followed their example in religion, have assumed the same title. All the descendants of Hira, still further related by their supposed divine origin, assume the title of Dev or Lord, and all the reigning princes of the family claim the title of Narayon, which among the Hindus is one of the names of the supreme deity. 210.

Naranarayan and Sukladhwaj.—Viswo Singho was so weak as to divide his dominions between two sons, Noro Narayon and Sukladhwoj. The former obtained the country west from the Chhounokosh, the latter obtained the country east from that river, together with both sides of the Brahmaputra. I shall now proceed to give an account of this branch of the family, which was the most considerable. 211.

Raghudeo and Parikshit.—Sukladhwoj seems to have governed without any remarkable event and left his dominions to his son Raghu Deo Narayon. He had two sons, Parikshit Narayon and another who as an appanage obtained Dorong, which his descendants still retain under the Kings of Assam. Porikshit, however, prudently retained the sovereignty of the whole, and lived at Gilajghar, on the west side of the Godadhor, where the only remains to be seen

although the place is also called Atharo Kotha, or eighteen castles, clearly evince the small improvement which his people had made in the arts; but his court seems to have flourished in learning, and seven hundred Brahmans are said to have resided at his eapital. 212.

Abul Fazl's account of the Koches.-When Abul Fazil composed the Ayeen Akbery, the subdivision of the kingdom of Viswo Singho was not known at Delhi, although in all probability it had recently taken place. From prudential motives it had perhaps been carefully concealed, and the two branches of the family lived in an amity that was absolutely necessary for their own safety. Abul Fazil says that "north from Bengal is the province of Coach (Koch), the chief of which commands 1,000 horse and 100,000 foot (the usual oriental exaggeration). Kamrup, which is also called Kamtah (Komota, the old capital) makes a part of his dominion." Soon after this, however, it is said, that the Muhammedan governor of Dhaka discovered the real state of affairs, and became very urgent with Parikhyit for tribute. The Raja being afraid did not absolutely refuse to comply, but in order to procure favorable terms was advised to undertake a journey to Agra, where he was kindly received, and procured an order from the king, directing the governor to take whatever tribute the Raja chose to offer. On returning to *Dhaka*, the Raja, who was totally ignorant of human affairs, and of the immensity of the sum, offered 200,00,000 of rupees, and returned to his capital highly satisfied with his conduct. When his minister (Patro) explained to him the nature of the promise which he had made the poor Raja was thrown into consternation, and again set out for Agra, taking his minister with him, in order to avoid such mistakes. Unfortunately he died by the way, and the Moslems in the meantime took possession of the country, in order to recover the money that had been promised. The

minister proceeded to court, where after some trouble he was appointed Kanungoe or register of the country, which was divided into four sirkars Uttor Kul or Dhengkiri north of the Brahmaputra, Dokhyinkul south of the same, Banggalbhumi west of the Brahmaputra, and Kamrup proper, so called as containing Gauhati the most ancient capital of the country. The brother of Porikhyit was confirmed in his government of Dorong, and Chondro Narayon, the son of the unfortunate Raja received very large estates, which his descendants still retain as subjects. These I shall afterwards have occasion to mention. Large estates were also given to the new Kanungoe, from whose family papers these accounts are taken. 213.

Mirjumla's invasion of Assam.—The Moslem army took possession of the country about the year 1009 of the Bengal era, that is A.D. 1603, or two years before the death of Akber. A Mogul general (Fouzdar) resided at Ranggamati, and the country is said for many years to have undergone considerable improvements, especially under the Government of a certain noble Hindu, named Manosingho. The usual desire of encroachment, however, induced the Moslems, in the reign of Aurengzebe, to invade Assam, the limits of which were then very narrow; but the people were fierce of their independence, were invigorated by a nourishing diet and strong drink, and their princes still retained their energy of mind, and had not sunk under the enervating and unceasing ceremonies of the Hindu doctrines. The Mogul army under Meer Jumla was completely destroyed, and they were compelled to cede to the Assamese the whole of the Sirkar Kamrup, and a portion of Uttorkul and Dokhiynkul, which have ever since been placed under the management of a great Assamese officer, and form the government of Kamrup, which is about a third part of the whole kingdom. After a residence of seventy-three years, the Muhammedans withdrew the (Fouzdari) government of Ranggamati, and placed the station of the governor of the frontier at Ghoraghat as I have mentioned in my account of Dinajpur. Still however, an officer dignified with the title of Nawab, resided at Ranggamati, with some troops, but it seemed to have been the wish of the Mogul government to encourage the growth of forests and reeds, which might serve as a check to the incursions of the Assamese, and nothing was required to the chiefs descended from Porikhyit nor from the zemindars of the hilly countries, but a tribute in a great measure nominal. 214.

The Bhutanese.—The conversion of the kings of Assam to the doctrines of the Brahmans of Bengal, which happened soon after the overthrow of Meer Jumla, seems to have put a total stop to their enterprise, and the petty chiefs who remained nominally under the authority of the Nawab of Ranggamati, would have been entirely uninterrupted in cutting each other's throats and in reducing the country to a desert, had not they been assisted by the Bhoteas, who brought several of them under their authority, and continued advancing, when the Company's gigantic power put a stop to all petty attacks of that nature. A tolerably settled frontier has been obtained, there are some appearances of a regular government and cultivation is again beginning to revive, although it is still much retarded by the constant squabbles of the chiefs, and the liberty which they take of dictating to all who reside on their property.215.

Cooch Behar.—I shall now finish this historical view with an account of the western division of Viswo Singho's dominions, which fell to the share of his son Noro Narayon. This division comprehended the whole northern parts from the Chhounokosh to the Mohanonda and from Sirkar Ghoraghat to the mountains of Bhotan, being a very fertile tract of country about ninety miles from N. W. to S. E., and sixty

miles from N.E. to S.W. The N.W. extremity of this territory, was settled on the descendants of Sib Singho, the son of Jira, the grand-aunt of Noro N. from among whom the Raja was ever bound to choose their chief ministers (Raykot). This portion, as producing an income of Rs. 32,000 a year, was called Bottrishazari (Bootis Hazary R), but the general name given to the principality was Vihar, as having been the scene of the voluptuous intercourse between Sib and the daughters of Hajo. In order to distinguish this Vihar from the large territory of the same name near Patna, it has been usual to call it Koch Vihar, (Coos Beyhar R), but all remembrance of the Koch is disagreeable to its princes, and at their capital all additional appellations given to Vihar are considered as exceedingly uncourtly. 216.

Kings of Cooch Behar.—The following is the succession of these princes; but among these after the fifth generation are some sons by adoption, and some collateral, and, it is alleged, illegitimate successions of which I have been able to procure no satisfactory account.—

1. Noro N	Ι.
-----------	----

1

9. Rupa N.

2. Lokhymi N.

10. Upendro N.

3. Vir N.

11. Devendro N.

4. Pran N.

12. Dhairjyendro N.

5. Mod N.

13. Rajendro N.

6. Vosudeo N.

14. Dhorendro N.

7. Mohindro. N.

15. Vijendro N.

8. Dino N.

16. Khogendro N.

17. Horendro N., the reigning prince.

217.

Harendranarayan.—By the natives he is considered as a very pious person, for he pays no attention to business, but passes the whole of his time in retirement, and as is supposed, much of it in prayer, and as he lays out much money in supporting men dedicated to a religious life. Of course his temporal affairs are not flourishing; and his people would probably suffer less, were he more attentive to their government for he is said to be desirous of rendering justice. At present, the whole management of the country is left to strangers who are alleged to be mere sharks: but all the chiefs of the Rajbonggsis are like their prince, and no one is said to be either able or willing to attend to business. It is supposed by the natives that the gods have bestowed an extraordinary reward on the virtue of the Raja. He has fifty wives, and it is commonly reported, and gravely asserted to be believed that all these ladies have often, in the course of one day, received the most intimate proof of the Raja's affection and extraordinary vigour. The accounts which I have heard of this chief from Europeans who were well acquainted with him differ a good deal from the above, and represent him as a poor creature exhausted by drunkness and debaucherv. 218.

Viswa Singha's date.—The Vihar Rajas reckon by the era of their ancestor Viswo and suppose, that he began to govern in the Bengal year 916 or A.D. 1509. This is scarcely reconcilable with the supposition that Hoseyn Shah destroyed Komotapur, after a long siege, as he began to govern about 1496; especially if we suppose that a long anarchy took place between the government of Nilambor and Viswo I can only suppose that Hajo immediately after the retreat of the Moslems began to acquire great power, and that the era begins with the independence of the country, in place of being reckoned from the reign of Viswo, the impure Hajo being considered by the

descendants of the gods, as an unworthy connection. It must further be observed, that from an inscription on a temple erected by Pran Narayon, the great greatgrandson of Viswo, that prince was alive in the year of Sakadityo 1587 or A.D. 1665, so that five reigns according to the era of Viswo occupied 156 years, while the thirteen following reigns have only occupied 144 years. It must also be observed that the era of Viswo does not appear to have been in use in the year 1665, and is a recent invention which can have no great authority; yet I do not think it much antedated as the government of Porikhyit, a great grandson of Viswo, was destroyed in the year 1603. 219.

Koch fortifications.—After the division of their territory into two principalities, the Koch sensible of their weakness are said to have erected a line of fortifications along their southern frontier. This still remains, and is attributed to Mod, the fifth prince of Vihar, but it proved an effectual protection to his part of the country for only a very short period. 220.

Boodah and Rungpoor.—About the beginning of the 18th century the Muhammedans, under the command of a certain Ebadut Khan, were able to wrest from his descendants the districts which in the Bengal Atlas are called Boodah and Rungpour, and as if they had conquered the whole, erected them into a new Sirkar, called Koch Vihar, or Kochar. Indeed, it comprehends at least a third of the whole principality, and that by far the most improved, although this is probably owing in a great measure to its change of masters. 221.

E. I. Company's intervention in Cooch Behar.—The confusion that ensued in the Mogul government, secured the Vihar family from further encroachments on that side; but their reduced state now exposed them to the depredations of the Dev Raja, who deprived them of one half of their remaining:

territories. The attack indeed was on the point of proving entirely ruinous when Dorpo Deo, the Raykot or hereditary minister, having laid aside all regard to his duty, rebelled against his sovereign and kinsman. He entered into an alliance with the Deo Raja, and ceded to him a considerable portion of the Bottrishhazari, on condition of being supported in overthrowing the Raja, to whose title, there were, in fact, some objections. Having procured troops from Bhotan, he invaded Vihar. The Raja in despair applied for assistance to the Company, and to secure protection engaged to pay one-half of his revenue. Accordingly in 1772, Capt. Jones with a battalion of sepoys routed Dorpo Deo, who took refuge in Bhotan. Capt. Jones followed, and in 1773 took the fortress of Dalim Koth, on which the Deo Raja and Dropo sued for peace. This was granted, and the parts of Bottrishhazari that had not been ceded to Bhotan were restored to Dropo but he was placed on exactly the same tored to *Dropo* but he was placed on exactly the same footing as an ordinary Zaminder, and a revenue was fixed on his lands; while he lost all authority in the remnant of *Vihar*, which does not now exceed in the remnant of Vihar, which does not now exceed one third of its original dimensions and pays, as a tribute what is supposed to be one half of its net revenue. In settling the frontier, great favour and lenity seems to have been shown to the Bhoteas, probably with a view of gaining their friendship in an expectation of commercial advantages that would appear to be chimerical. Some favour however, has also been shown to the Raja. When the Moslems settled their new conquest of Sirkar Koch Vihar, they gave the zemindaries or management of the soil to various officers, and servants of the Raja, by whose treachery they had probably been assisted. Among these, three considerable estates were in the possession of a branch of the family, from among the members of which the Nazirdeo or commander of the troops, was always appointed; and these estates had been granted as a part of the means by which the expense of the army was to be defrayed. The descendants of the Nazirdeo,

had enjoyed these estates from time of the Moslem conquest; but on the British army being bound by treaty to defend the country, the Raja represented that he had no occasion to support a military establishment, and that therefore the general had no pretence for keeping lands to enable him to maintain Soldiers. It has been thought just to allow the Raja to enjoy these estates as a zeminder, and to receive Whatever profits may be derived from their management. The possession which Nazirdeo had obtained from the Moslems, seems to render the case doubtful but the claim of the Raja is certainly possessed of great weight. 222.

THE END

Targer Services

the second second

.

Central Archaeological Library, NEW DELHI. 40661

Call No. 954-11 | Bh4

Author-Bhuyan, S.K.

vate more comments